

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

**İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞMENİN TÜRKİYE
EKONOMİSİNE ETKİLERİ: GÜNEY KORE VE ARJANTİN İLE
KIYASLAMALI ANALİZ**

Fatma KARSLI

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2018

**İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞMENİN TÜRKİYE
EKONOMİSİNE ETKİLERİ: GÜNEY KORE VE ARJANTİN İLE
KIYASLAMALI ANALİZ**

Fatma KARSLI

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

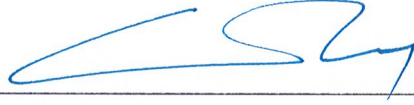
Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN

Çorum 2018

KABUL VE ONAY

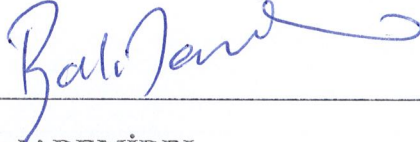
Fatma KARSLI tarafından hazırlanan “**İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME STRATEJİSİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ: GÜNEY KORE VE ARJANTİN İLE KIYASLAMALI ANALİZ**” başlıklı bu çalışma, **08 / 06 /2018** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

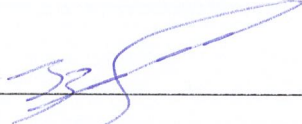
Prof. Dr. Gülen ELMAS ARSLAN (Başkan-Danışman)

İmza

. Dr. Baki DEMİREL

İmza

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa BİLGİN

Yukarıdaki adı geçen imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

27 / 06 / 2018

Fatma KARSLI

ÖZET

KARSLI, Fatma. *İhracata Yönelik Sanayileşmenin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Güney Kore ve Arjantin İle Kıyaslamalı Analiz*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2018.

Küreselleşen dünya ekonomisinde finansal piyasaları ayıran sınırların ortadan kaldırılmaya başlamasıyla zamanla uluslararası sermaye akımları da hızla serbestleşme sürecine girmiştir. Bu anlamda birçok gelişen ve gelişmekte olan ülke de sermaye hareketlerini hızlandırmak adına bir liberilazsyon sürecine dâhil olmuştur. Bu uluslararası mal ticaretinin liberalizasyonu ile birlikte seyretmiştir. Birçok gelişmekte olan ülke özellikle 1980'li yıllar itibariyle İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ve dışa açık ticaret politikalarını uygulamaya başlamışlardır.

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet'ten bu yana Türkiye'nin gelişen sanayileşme deneyimini ana hatlarıyla, ekonomideki yapısal değişimin boyutlarını ve yansıyan kırılma noktalarını derinlemesine irdelemek ve Türkiye ekonomisi üzerine etkilerini detaylı bir biçimde sorgulamaktır. Aynı zamanda Güney Kore ve Arjantin ülkeleriyle kıyaslamalı bir analiz gerçekleştirilerek, stratejilerin uygulamadaki faydaları ve zararlarını analiz etmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, sanayileşme kavramından yola çıkarak; ithal ikame stratejisi ve ihracata yönelik sanayileşme stratejilerine yönelme nedenleri, araçları, sonuçları ve etkileri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen süreçte tercih edilen kalkınma stratejilerinin ülke ekonomilerine etkileri, dönemler itibariyle etkileri, krizler ve beraberindeki durgunlukların Türkiye ekonomisine etkileri detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Güney Kore ve Arjantin devletlerinin dış ticaret performansları değerlendirilmiş olup, Türkiye ekonomisiyle bir kıyaslamalı analiz gerçekleştirilmiştir. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinde ülkelerin uyguladıkları politikalar, üstün ve zayıf yönleri tespit edilerek, devlet mekanizmasının stratejiler üzerindeki etkinliği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İhracat, Dış Ticaret, Türkiye Ekonomisi.

ABSTRACT

KARSLI, Fatma. *Turkey's Economy Industrialization Effects on Export: Comparative Analysis With South Korea and Argentina*, Master Thesis, Çorum, 2018.

In the global world economy, international capital flows began to liberate rapidly with the elimination of the borders separating the financial markets. In this sense, many developed and developing countries have also been involved in a liberalization process to accelerate capital movements. This followed with the liberalization of international trade of goods. Many developing countries have started to implement export-oriented industrialization strategy and export-oriented trade policies especially in the 1980.

The aim of this study is to examine the developments in industrialization since the republic of Turkey, the dimensions of structural change in the economy and refractive points reflected in the Turkish economy and to question its effects in detail. At the same time, it is aimed to analyze the benefits and disadvantages of strategies in implementation by performing a comparative analysis with the countries of South Korea and Argentina.

In the first part of the study, based on the concept of industrialization, the reasons, tools, results and effects of the import substitution strategy and the industrialization strategies for exports were discussed. The second section details the effects of the preferred development strategies on the economies of the country in the period from the republic's announcement to the present, the effects of the periods, the crises and the stagnation with them on the Turkish economy.

In the third part, the foreign trade performances of South Korea and Argentina were evaluated and a comparative analysis of the Turkish economy was carried out. In the industrialization strategy for exports, the policies implemented by the countries, the effectiveness of the state mechanism on the strategies were discussed.

Key Words: Exports, Foreign Trade, Economy of Turkey.

TEŞEKKÜR

Tez alıřmam sűresince kıymetli bilgi, birikim ve tecrűbesiyle desteęini hibir zaman esirgemeyen deęerli danıřman hocam Sayın Pof. Dr. Gűlen ELMAS ARSLAN'a sonsuz teőekkűr ve saygılarımı sunarım.

Hayatım boyunca hiçbir konuda desteęini bir an bile esirgemeyen, tez sűrecinde moral ve motivasyon kaynaęım olan çok kıymetli babam Muhsin KARSLI, annem Melek KARSLI ve aęabeyim Tuęrul KARSLI'ya sonsuz teőekkűr ve minnetimi sunarım.

Aynı zamanda bu stresli sűrete manevi olarak beni destekleyen, bilgi ve birikimlerini benimle paylařarak bu zorlu sűrete yanımda olan arkadařlarım Behiye ÇİÇEK, Engin KILIÇARSLAN ve Meltem TOKER KŐSE'ye teőekkűrlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SANAYİ KAVRAMI ve DIŞ TİCARET TEMELİNDE SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1.1. SANAYİ KAVRAMININ KAPSAMI VE GELİŞİMİ	4
1.2. SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ.....	8
1.2.1. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi	8
1.2.1.1. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Aşamaları.....	15
1.2.1.2. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları	18
1.2.1.3. İthal ikamesine Dayalı Sanayileşmenin Sonuçları ve Etkileri	21
1.2.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi.....	25
1.2.2.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine Yönelme Nedenleri.....	31
1.2.2.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Politika Araçları	34
1.2.2.2.1. Döviz Kuru Politikası.....	36
1.2.2.2.2. Vergi İadesi	38
1.2.2.2.3. Vergi Muafiyeti ve İstisnası	38
1.2.2.2.4. İhracatçı Kredileri ve Faiz İndirimi.....	39
1.2.2.2.5. İmalatçı İhracatçılara Proje Bazında Döviz Tahsisi	39

1.2.2.2.6. Kamu Yatırımları	40
1.2.2.3. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Sonuçları ve Etkileri.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İTHAL İKAMECİ VE İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME SRATEJİSİNİN UYGULAMASI

2.1.TÜRKİYE’NİN 1923-1980 YILLARI ARASINDA SANAYİLEŞME HAREKETLERİ.....	43
2.1.1. Cumhuriyet’in İlk On Yılında Sanayileşmedeki Gelişmeler	44
2.1.2. İthal İkameci ve Korumacı Dönem-Devletçi Sanayileşme Yılları (1933-1946)....	49
2.1.3. İlk Liberal Deneyim (1946-1960)	54
2.1.4. Planlı Kalkınma Dönemi (1963-1980).....	57
2.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE SANAYİLEŞME.....	62
2.2.1. 1980-1989 Arası Dönem	63
2.2.1.1. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı ve Amaçları	65
2.2.1.2. 24 Ocak 1980 İstikrar Programının Sonuçları	67
2.2.1.3. 1980-89 Arası Dönemin Genel Sonuçları	70
2.2.1.4. 32 Sayılı Karar.....	75
2.2.2. 1989-1994 Arası Dönem	77
2.2.3. 5 Nisan 1994 İstikrar Programı	80
2.2.4. 1995-2000 Arası Dönem	87
2.2.4.1. Gümrük Birliği’ne Geçiş Dönemi	89
2.2.4.2. 9 Aralık 1999 Enflasyonla Mücadele Programı	91
2.2.5. 2000 Yılı ve Sonrasında Türkiye Ekonomisi	94
2.2.5.1. 2000 Kasım Krizi	95
2.2.5.2. 2001 Şubat Krizi	98

2.2.5.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	100
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞMEDE KIYASLAMALI ANALİZ

3.1. İYSS'DEN SONRA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN MAKRO GÖSTERGELERİNDEKİ DEĞİŞİMLER	104
3.1.1. Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi.....	104
3.1.2. İYSS'den Sonra Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Değerlendirilmesi	115
3.1.3. İYSS'den Sonra Enflasyon Açısından Değerlendirilmesi	120
3.2. GÜNEY KORE'DE SANAYİLEŞME DENEYİMİ	122
3.2.1. Güney Kore Ekonomisine Genel Bir Değerlendirme	122
3.2.1.1. İçe Dönük İthal İkamesi Sanayileşme Dönemi (1948-1962)	122
3.2.1.2. İhracata Yönelik Sanayileşmeye Geçiş (1962-1971)	123
3.2.1.3. Dışa Dönük Sanayileşmenin İthal İkamesi Dönemi (1972-1979).....	124
3.2.1.4. İYSS'ne Geçiş (1979-1980)	127
3.2.2. Güney Kore'nin İYSS'den Sonraki Dönemde Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi.....	129
3.2.2.1. Güney Kore'nin Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi	129
3.2.2.2. Türkiye-Güney Kore Dış Ticaret Yapısının Kıyaslamalı Analizi	135
3.2.3. İYSS'den Sonra Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Değerlendirilmesi	141
3.2.3.1. Güney Kore'nin Ekonomisinin Değerlendirilmesi	141
3.2.3.2. Türkiye- G. Kore Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Kıyaslanması	143
3.2.4. Güney Kore Enflasyon Yapısının İncelenmesi	147
3.2.4.1. Güney Kore'nin Enflasyon Değerlendirmesi	147
3.2.6.2. Türkiye-Güney Kore Enflasyon Değerlerinin Kıyaslanması	148

3.3. ARJANTİN EKONOMİSİNDE SANAYİLEŞME DENEYİMİ	149
3.3.1. Arjantin Ekonomisine Genel Bir Değerlendirme	149
3.3.2. Arjantin'in Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi	152
3.3.2.1. Arjantin'in Dış Ticaret Yapısının Değerlendirilmesi	152
3.3.2.2. Türkiye- Arjantin Dış Ticaret Yapısının Kıyaslaması	156
3.3.3. Arjantin'in Ekonomik Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Değerlendirilmesi	161
3.3.3.1. Arjantin Ekonomisinin Değerlendirilmesi	161
3.3.3.2. Arjantin-Türkiye Ekonomisinin Kıyaslanması	162
3.3.4. Arjantin'in Enflasyon Yapısının İncelenmesi	167
3.3.4.1. Arjantin Enflasyon Değerlendirmesi.....	167
3.3.4.2. Türkiye-Arjantin Enflasyon Değerlerinin Kıyaslanması	168
3.4. SANAYİLEŞME DENEYİMİNDE KIYASLAMALI ANALİZ.....	171
3.4.1. Türkiye - Güney Kore - Arjantin Ülkelerinin Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi.....	171
3.4.2. Türkiye - Güney Kore - Arjantin Ülkelerinin Büyüme - Yatırım-Tasarruf Açısından Değerlendirilmesi.....	175
3.4.3. Türkiye -Güney Kore -Arjantin Ülkelerinin Enflasyon Açısından Değerlendirilmesi.	179
SONUÇ	181
KAYNAKÇA.....	189

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: İhracat Aktarım Mekanizması	31
--	----

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: Türkiye'nin 1980-1990 Dış Ticaret Göstergeleri (Milyon Dolar)	73
Tablo-2: Türkiye'nin Sanayi İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı (1980-1990)	106
Tablo-3: Sanayi Malı İthalatının GSMH'daki Payı (1980-1990)	109
Tablo-4: Türkiye'nin 1980-2016 Yılları Dış Ticaret Verileri	111
Tablo-5: Türkiye'nin 1980-2016 Yılları Sektörlerin GSYİH İçindeki Payı ve Büyüme Hızları	117
Tablo-6: Türkiye Büyüme-Yatırım-Tasarruf Oranları (1980-2016)	119
Tablo-7: Türkiye-Güney Kore Dış Ticaret Verileri (1980-2016)	139
Tablo-8: Türkiye Güney Kore Büyüme-Yatırım-Tasarruf Oranları (1980-2016)	146
Tablo-9: Türkiye-Arjantin Dış Ticaret Analizine İlişkin Veriler (1980-2016)	159
Tablo-10: Türkiye-Arjantin Büyüme-Yatırım-Tasarruf Oranları (1980-2016) ...	166

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik-1: İthalatın Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı	74
Grafik-2:Türkiye 1980-2016 Yılları Arası İhracat Verileri (ABD Doları).....	105
Grafik-3:Türkiye'nin Dünya İhracatı Payındaki Değişimi (1980-2016)	107
Grafik-4: Türkiye 1980-2016 Yılları Arası İthalat Verileri (ABD Doları).....	109
Grafik-5: Türkiye'nin Dünya İthalatı Payındaki Değişimi (1980-2016)	110
Grafik-6:Türkiye 1980-2016 Büyüme Oranları (%)	115
Grafik-7: Türkiye'nin 1980-2016 Yılları Enflasyon Oranları.....	120
Grafik-8: Güney Kore'nin 1980-2016 İhracat Verileri (ABD Doları).....	130
Grafik-9: Güney Kore İhracatının Dünya İhracatındaki Yüzdeler Payı (1980-2016)	131
Grafik-10: Güney Kore 1980-2016 Yılları Arası İthalat Verileri (ABD Doları)...	132
Grafik-11: Güney Kore İthalatının Dünya İthalatındaki Yüzdeler Payı	133
Grafik-12: Türkiye-Güney Kore İhracat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)	136
Grafik-13: Türkiye-Güney Kore İthalat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)	137
Grafik-14:Güney Kore 1980-2016 Büyüme Oranları (%).....	141
Grafik-15: Türkiye ve Güney Kore'nin GSYİH Büyümesi (% Değişimi)	144
Grafik-16:Türkiye Güney Kore GYİH Büyüme Oranlarının Kıyaslanması (%)	145
Grafik-17: Güney Kore'nin 1980-2016 Enflasyon Oranları.....	148
Grafik-18: Türkiye ve G. Kore Enflasyon Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)	149
Grafik-19: Arjantin 1980-2016 Yılları İhracat Verileri (ABD Doları).....	154
Grafik-20: Arjantin İhracatının Dünya İhracatındaki Yüzdeler Payı (1980-2016)	154
Grafik-21: Arjantin'in 1980-2016 Yılları İthalat Verileri (ABD Doları)	155

Grafik-22: Arjantin İthalatının Dünya İthalat Hacmindeki Payı.....	156
Grafik-23: Türkiye-Arjantin İhracat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)	157
Grafik-24: Türkiye-Arjantin İthalat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)	158
Grafik-25: Arjantin 1980-2016 GSYİH Büyümesi (%).....	162
Grafik-26:Türkiye-Arjantin GSYİH Büyümesi % Değişimi (1980-2016).....	163
Grafik-27: Türkiye-Arjantin GYİH Büyüme Performanslarının Kıyaslanması (1980-2016)	167
Grafik-28:Arjantin Enflasyon Oranları (1980-2016)	168
Grafik-29: Türkiye Arjantin Enflasyon Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016).180	
Grafik-30: Türkiye-Güney Kore-Arjantin İhracatının Kıyaslanması (1980-2016)	171
Grafik-31: Türkiye-Güney Kore-Arjantin İthalatının Kıyaslanması (1980-2016)	173
Grafik-32: Türkiye-Güney Kore-Arjantin Dış Ticaret Dengesinin Kıyaslanması (1980-2016)	174
Grafik-33: Türkiye-Güney Kore-Arjantin Büyüme Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)	175
Grafik-34: Türkiye-Güney Kore-Arjantin Yatırım Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)	177
Grafik-35: Türkiye-Güney Kore-Arjantin Tasarruf Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)	178
Grafik-36: Türkiye-Güney Kore-Arjantin Enflasyon Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)	179

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
BBYKP	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
İBYKP	: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
CİB	: Cari İşlemler Bilançosu
DB	: Dünya Bankası
DÇM	: Dövize Çevrilebilir Mevduat
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GEGP	: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İYS	: İhracata Yönelik Sanayileşme
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Ekonomik Kalkınması ve İşbirliği Örgütü

TL : Türk Lirası
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
WTO : Uluslararası Ticaret Örgütü
YGÜ : Yeni Gelişen Ülkeler

GİRİŞ

Küreselleşme olgusu ilk olarak 19. yy.'ın ikinci yarısında dillendirilmeye başlanmış, zamanla sosyal ve iktisadi yapıların birbiriyle eklemelenmesi fikri ülke çıkarlarına hizmet etmeye başlayınca ülkeler tarafından hızla kabul görmeye başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllarda kendinden sıkça söz ettiren küreselleşme günümüzde artık gerek iktisadi politikaları gerekse siyasal mekanizmayı etkileyen ana unsurlardan olmuştur. Küreselleşmenin asıl amacı ülkelerin finansal ve dış ticari işleyişine engel teşkil eden kısıtlamaların, müdahalelerin ortadan kaldırılmasıyla ülkelerin finans ve mal piyasalarına işlerlik kazandırmaktır.

1970'li yılların sonlarından itibaren küreselleşen dünyada hızla kabul görmeye başlayan serbestleşme hareketleri Türkiye'de de 24 Ocak Kararlarıyla uygulanmaya başlamış ve söz konusu kararların uygulanmasıyla liberalleşme sürecinin ilk adımı atılmıştır. Liberal ekonomiye geçiş sürecinde Türkiye de, dünyadaki ekonomik bütünleşmenin içerisinde yerini almıştır.

1980'li yılların başından itibaren uygulanmakta olan serbest dış ticaret politikası İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin ülke ekonomisine katkısı ve verimliliği açısından önemli bir araç olmuştur. Bu anlamda 1980 İstikrar Tedbirleriyle birlikte benimsenen İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi sadece ekonomik istikrarsızlığı gidermek için değil, uygulanmakta olan kalkınma stratejisini de değiştirerek piyasa mekanizmasının etkinliğini arttırmayı amaçlamıştır. 1980'lerden günümüze değin ihracat yapısında ve ürün çeşitliliğinde ciddi oranda değişimler ve gelişmeler gözlemlenmiştir. Başlangıçta ekonomik büyümede yükselen bir ivme yakalanmıştır. 1981-1990 yılları arasında Türkiye ekonomisi ortalama % 5,4 oranında büyümüştür. Büyümedeki bu olumlu gidişata ekonominin dışa açılması ve ihracattaki teşvike yönelik artışların yanı sıra, uluslararası düzeyde olumlu konjonktür, sermaye birikimi, iç ve dış talep genişlemesi ve verimlilik artışları da etkili olmuştur.

Sanayileşme ile birlikte zamanla ülkeler ulusal gelir içindeki sanayileşme payını, özellikle artık yüksek teknolojiye sahip sanayi ürünlerinin payını arttırarak kalkınma hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Küreselleşen dünyada sanayileşme

kavramını tam anlamıyla ülkenin ekonomi politikasına uyumlaştırabilmek için ileri teknoloji ürünlerin üretimine yoğunlaşmak gerekmektedir.

Türkiye ekonomisi 1980 yılına kadar dış ticarete yönelik etkin politikalar geliştirememiştir. 24 Ocak kararlarının uygulanmasına kadar geçen sürede karşılaştığı ekonomik çıkmazları kısa vadeli yöntemlerle çözmeye çalışmıştır. Bu problemler içinden çıkılmaz bir hal alınca Türkiye ekonomisi 24 Ocak kararlarıyla bir dönüşüm sürecine girmiş, artık ekonomi İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine geçerek dışa açılmıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin 24 Ocak kararlarıyla birlikte dış ticaret yapısında meydana gelen değişimler makroekonomik göstergelerle aydınlatılmaya çalışılmıştır. Söz konusu stratejinin etkinliğini ölçebilmek için gerçekleştirdiğimiz bu tez çalışmasında bir başarılı (Güney Kore) ve bir başarısız ülke (Arjantin) ile kıyaslamalı analiz yapılarak Türkiye ekonomisinin ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin uygulamadaki başarı durumu gerekçeleri daha net bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine geçtiği 24 Ocak 1980 kararlarından sonra geçen 38 yıllık sürenin sonunda bu sanayileşme stratejisi ile geldiği noktaya ve stratejinin başarısını irdelemek amacıyla hazırlanan bu tez üç bölüm halinde oluşturulmuştur.

Tezin ilk bölümünde dış ticaret temelinde sanayileşme stratejileri incelenerek, ithal ikame ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisi teorik açıdan irdelenmiştir. Nedenleri, aşamaları, stratejinin uygulanmasında kullanılan araç ve sonuçlardan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, sanayileşme stratejileri çerçevesinde Türkiye'nin sanayileşme süreci dönemler halinde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, bu stratejiyi benimseyip Türkiye ile birlikte uygulayan iki gelişmekte olan ülke ile kıyaslamalı analiz hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Güney Kore ve Arjantin örnek ülkeler olarak ele alınmıştır.

Güney Kore ileri teknolojinin önemini, ülke ekonomisine katkısını erken kavrayan ülkeler arasında örnek gösterilen bir ülkedir. Türkiye ile aynı yıllarda

kalkınma dönemlerini yaşayan ve yine aynı yıllarda İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine geçen Güney Kore'nin bugün Türkiye'nin gelişiminin çok önünde ilerlemesinin nedenlerini incelemeye çalıştık. Güney Kore 1960 yılı itibariyle kalkınma yolunda önemli bir ivme yakalamıştır. Güney Kore bu yıllardan itibaren ele alınıp günümüze kadar geçen sürede ekonomik performansı incelenmiş, özellikle 1980 yılı itibariyle İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin ülke ekonomisine katkıları detaylı bir şekilde ele alınmış, devletin ekonomiye olan katkıları analiz edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye ve Arjantin'in ekonomik ve siyasal sorunları, bunları çözmek için uygulanan politikaları, yüksek enflasyon ile mücadeleleri, ekonomik kırılganlıkları, 1980 itibariyle uygulanan istikrar politikaları açısından büyük benzerlikler göstermektedir. Bu nedenlerden dolayı Türkiye ile Arjantin ekonomisinin kıyaslamalı analizi önem taşımaktadır. Küreselleşen dünyada sanayileşme performansları göz önüne alınarak Türkiye'de uygulanabilirliği üzerine tartışılmıştır.

Sonuç olarak Güney Kore'nin uyguladığı ekonomi politikalarını destekleyen çalışmaları (inovasyon, Ar-Ge yatırımları, kalifiye eleman, yüksek teknoloji ürünlerin üretimi vs.) neticesinde bugün dünyada sayılı ülkeler arasına girmeyi başarmıştır. Arjantin ve Türkiye ise, uygulamaya koydukları ekonomi politikalarına sadık kalmayarak, kısa vadeli iyileştirmeler uygularken uzun vadede ihracata yönelik sanayileşme stratejisini uygulamada başarısız olmuş, bugün birçok gelişmekte olan ülke gibi sanayisizleşme ağına takılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SANAYİ KAVRAMI ve DIŞ TİCARET TEMELİNDE SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1.1. SANAYİ KAVRAMININ KAPSAMI VE GELİŞİMİ

Ekonominin temel sektörlerinden biri olan sanayi sektörü temelde endüstriyel faaliyetlerle ilgilenir. Endüstriyel faaliyetlerden kasıt hammaddelerin işlenerek taşınabilir ve kullanılabilir ürünlere dönüştürülmesi sürecini ifade eder (Koç ve diğerleri, 2017: 16). Sanayileşme; sanayi kesiminin geliştirilmesi, sanayinin ekonomik faaliyetler içerisindeki etkinliğinin artırılması ve sanayi temelli iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesidir (Sağır, 2011: 2). Endüstrinin gelişmesiyle ekonominin, teknolojinin ve toplumsal koşulların iyileştirilmesi anlamına gelen sanayileşme; nüfus artışı ve toplumun artan ihtiyaçları ile birlikte iktisadi faaliyetlerin yoğunluğunun sanayi kesimine kayması sonucunu doğurmuştur.

Sanayileşme kavramı ekonomik niteliğinin beraberinde sosyal, siyasal, kurumsal ve kültürel niteliklerle birlikte karma bir süreci ifade etmektedir. Küreselleşen dünyada sanayileşme daha çok ülkelerin bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürme yeteneği olarak adlandırılmaktadır. Teknolojinin bir faktör olarak üretim fonksiyonlarının içerisinde yer almaya başlaması, gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde teknolojinin, sanayileşmenin ayrılmaz bir parçası haline gelmesine neden olmuştur (Sağır, 2011: 2). Sanayileşme ile birlikte ülkelerin ulusal gelirleri içindeki sanayi kesiminin payını arttırmış, ülkelerin ara mal üretme kapasitesinde artış meydana gelmiş ve yeni üretim tekniklerinin üretime uyarlanmasıyla beraber ürün kalitesi yükselmiştir. Böylece üretim azalan maliyetlerle gerçekleşmeye başlamıştır.

Sanayileşmeden tam anlamıyla bahsedebilmek için tüm bunlar yeterli değildir, tam anlamıyla bir sanayileşmeden bahsedebilmek için:

- Büyük ölçekli ve ileri teknolojiye sahip endüstrilerin kurulması,
- Sanayi sektörünün kendisine gerekli olan döviz kazananak düzeye ulaşması,
- İleri teknoloji ve yöneticiliği orta ölçekli ve küçük sanayinin özümsemesi,

- Sanayileşme bilgi, kültür seviyesinin yükselmesi,
- Sanayi bilimsel gelişmelerin hem nedeni hem de sonucu olarak ortaya çıkması gerekmektedir (Ateş, 2008: 3).

Sanayileşme kavramı gelişen ve gelişmekte olan ülkeler açısından ileri bir refah düzeyi yakalama hedefi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede ekonomik kalkınma ile sanayileşme çoğu kez özdeş anlamda kullanılırken, sanayileşme daha çok kalkınmayı ilgilendiren bir kavramdır (Yavilioğlu, 2002: 68). Ekonomik gelişmenin göstergesi kalkınmayı ayakta tutan en önemli güç ülkenin sanayileşme düzeyidir. Ekonomik kalkınmanın en önemli göstergesi olan sanayileşme düzeyi ise bugün az gelişmiş ülkelerde yaygın olarak tarım kesiminin yanı sıra sınırlı sanayileşme ile kalkınmayı sürdürebilmekte, gelişmekte olan ülkeler ise, sadece sanayileşme ile değil dışa dönük sanayileşmeye bağlı olduğu düşüncesiyle hareket etmektedirler.

Sanayileşme kavramı genellikle kalkınma ile eşdeğer tutulur. Bu durumun en önemli nedenlerini şu şekilde sıralanabilir:

- Gelir arttıkça gelişen ve büyüyen sanayi ürünlerine olan talebi ancak sanayileşmeyle sağlamanın mümkün olması,
- Ödemeler dengesinin uzun dönemli sağlıklı gelişiminin sanayileşmeyle mümkün olması, istihdam probleminin sanayileşmeyle çözülebilecek olması,
- Ekonomideki mevcut kaynakların etkinliğinin ve verimliliğinin artışının sanayileşmeyle sağlanacak olması şeklinde sıralanabilir (Savaş, 1977: 5-7).

Kalkınma hedefi sanayileşmeyle birlikte paralel gelişim göstereceği düşünülebilir. Ancak kalkınma çok daha geniş anlamlar içermektedir. Sanayileşme ise, kalkınmanın sadece en önemli ayağıdır. Sanayileşme kavramını tam anlamıyla ülkenin ekonomi politikasına uyumlaştırabilmek için ileri teknolojiyle bütünleşerek küresel bazdaki standartları yakalayabilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde; politik, ekonomik, toplumsal ve ekolojik açıdan olumsuz koşulların yansımalarıyla ülke gelişmişlik düzeyinin gerisinde kalmaya mahkum olacaktır.

Sanayileşmenin genel amacı, katma değeri yüksek mal ve hizmet üreten bir ekonomik yapıdır. Bu aslında kalkınmanın da bir önkoşuludur. Bu amaç doğrultusunda

sanayileşme yolunda ilerleyen ülkelerin asıl hedefi hayat seviyelerini hızlı bir şekilde yükseltmek olurken, diğer taraftan da fakir ülkelerin gelir seviyelerini yükseltmeye çalışan kalkınma yolundaki çalışmalarını ifade eder (Ateş, 2008: 2). Sanayileşmenin bu genel amacının yanında ülkelerin belirlemiş oldukları sanayi politikaları ile uzun dönemli kalıcı büyüme sağlanarak orta gelir tuzağına takılmamayı hedeflemektedir. Küresel bazda değerlendirildiğinde günümüz sanayi politikalarında ihracat temelli bir anlayış benimsenmektedir. Bu politikanın adı ülkelere göre çeşitlilik gösterebilir.

Sanayileşme olgusu asıl anlamını 17. yy.ın sonlarında İngiltere’de gerçekleşen Sanayi Devrimi ile bulmuştur. Tarımsal üretimdeki makineleşme ile tarım ürünlerinde meydana gelen artışlar, açıkta kalan işgücü ve bu kesimin iki taraflı istihdam ihtiyacı aynı zamanda ticarete gerçekleşen birtakım atılımlar da bu gerekliliği destekleyerek Sanayi Devrimi’ne zemin hazırlamıştır. Sanayi için en temel hammaddeler olan kömür ve demir bakımından zengin yeraltı kaynağına sahip olan İngiltere aynı zamanda o dönemdeki konumu itibariyle üretilen mallara geniş bir pazar olanağı sağlayabilmiştir. Nitekim İngiltere o dönemin sömürge imparatorluğuydu. Tarihsel süreçte yeraltı kaynaklarının keşfedilmesi ve bunu işleyecek teknolojik gelişmeler İngiltere’de sanayileşmeyi daha ileri seviyelere taşımıştır. Bu gelişmelerin beraberinde toplumda birtakım değişiklikler de meydana gelmiştir.

Sanayi devrimi ile birlikte:

- Çok hızlı bir nüfus artışı başlamıştır,
- Gelir dağılımında değişimler meydana gelmiştir,
- Batı dünyası bir şehir toplumu haline gelmiştir,
- Batı dünyası geçmişte benzeri olmayan bir hayat seviyesine ulaşmıştır,
- Batı dünyasında tarım hâkim sektörden çıkmıştır,
- Tipik üretim biçimi ortaklık ve kamu teşebbüslerine dayalı bir hale gelmiştir,
- Teknolojik değişim bir süreklilik ve kural haline gelmiştir,
- Ülkeler uluslararası ticaret için ihtisaslaşmaya yönelmiştir,
- Sosyal ve mesleki sınıflar ortaya çıkmıştır (Güran, 1999: 119-120).

Tarihi seyri içinde Türkiye Cumhuriyeti’ndeki sanayileşme hareketlerini 17 Şubat - 4 Mart 1923 İktisat Kongresi ile başladığını söyleyebiliriz. İzmir İktisat

Kongresi'nde özel sektöre öncelik verilmesi ve özel sektör sermayesinin yetişmediği yerlerde devletin devreye girmesi ve yardım eli uzatması benimsenmiştir (Başol, 2012: 289-290). İzmir İktisat Kongresi'nin temelini oluşturan düşünce ‘‘milli iktisat’’ kavramı olmuştur. Milli iktisat kavramının çizdiği sınırlar içerisinde şekillenmiş olan Cumhuriyet ekonomisinin yerli girişimci bir sınıf yaratma fikri devlet merkezli bir proje olarak hayata geçirilmek istenmiştir (Atağenç, 2017: 74).

Sanayileşme stratejileri dış ticaret politikaları açısından farklılıklar gösterir. Sanayileşme sürecinde ekonomik yapıdaki değişim, kimi zaman ithal ikamesi (içe dönük sanayileşme) ile gerçekleştirilmeye çalışılmakta, kimi zaman da üretimi dış talebe göre ayarlayarak ve ihracata yönelerek (dışa dönük sanayileşme) gerçekleşmektedir. İthal ikamesi, ülke içi talebin hacmi değişmeden, iç talep yerli üretimle karşılanarak ithal talebinin azalmasıyla sonuçlanan sanayileşmedir. Bu durumda daha önce ithal edilen sanayi kesimi malları yerli sanayi sektörü tarafından üretilmeye başlandığı için iç talep değişmeden, bu malın talep yetersizliğinden dolayı ithalatının düşmesi söz konusu değildir. İthal ikamesi stratejisinde iç talebi karşılamak için yurt dışından temin edilen malların yurtiçinde üretilmesi esastır (Karluk, 2005: 206). Kalkınma yolunda ilerleyen GOÜ'lerde sanayileşme atılımları genelde sanayi malı talebinde bulunan iç piyasaların yurtdışı mallarından devralarak endüstrinin kurulması şeklinde ortaya çıkmış, daha sonraki aşamada ise artan talep çerçevesinde ihracata yönelik sanayileşme stratejilerine yönelmişlerdir. Bu kapsamda bu çalışmanın içeriğinde öncelikle ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisinin uygulanışı ve ekonomideki etkileri incelenmiş olup sonrasında gelen ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin ithal ikameye göre ekonomik büyüme kapsamında yeri incelenmiştir.

Tarihsel süreçte değerlendirilecek olan ithal ikame ve ihracata yönelik sanayileşme stratejilerinden sonra küreselleşme sürecinde artan rekabet ortamı dünya genelindeki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için bir ‘‘sanayisizleşme’’ olgusu doğmuştur. Küresel neo-liberal dönemde ortaya çıkan bu olgu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yeni bir ekonomik problem olmaya başlamıştır. Böyle olunca her iki strateji de artık uygulamada ciddi bir tıkanıklığa girmiş ve yeni strateji arayışları başlamıştır.

1.2. SANAYİLEŞME STRATEJİLERİ

1.2.1. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisi

İthal ikamesinin kelime anlamı olarak, daha önce ithal edilen bir malın yurt içinde üretilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Öncelikle yıllar boyunca yapılan ithalat kalemleri incelenir ve geniş iç pazarlar saptanır. Sonra yerli sanayiciler tarafından gerekli üretim kapasitesinin kurulması özendirilir. Yerli üretimin yüksek maliyet sorununu gidermek ve hedef sektördeki potansiyel yatırımcıların kârlı olabilmelerini sağlamak için de direk koruma politikaları ve ithalat kotaları ya da gümrüklerle koruma duvarları oluşturulmaktadır (Han ve Kaya, 2012: 239). İthal ikameci sanayileşme stratejisi ile ithalatın azaltılması amaçlanırken; aynı zamanda bu strateji ile ödemeler dengesinde döviz tasarrufunun elde edilmesini amaçlayan bir stratejidir (Ateş, 2008: 7). Yani başka bir deyişle, ekonominin dış kaynaklara bağımlılığını azaltabilmek için, ithal edilen malların ithalatı kısıtlanarak yurtiçi üretimine özendirilmesidir. Aynı zamanda ulusal gelir içinde sanayi payını arttırmak amaçlanmaktadır.

İthal ikamesi temelde toplam arz kapasitesi içinde ithalat payının azaltılması ve yerini yerli üretime bırakması anlamına gelir. Aksi durumda yani toplam arz içinde ithalat oranı artıyorsa yerli üretim ithalatla ikame ediliyor demektir. İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi genellikle içe dönük sanayileşmeyle aynı anlamı içerir (Özbey, 1999: 4). İthal ikamesi, ekonomide ithalatın arza oranının zaman içinde değişimini irdeleyen bir kavramdır. İthal ikamesinin büyüklüğü belli bir dönem içinde yapılması gereken ithalat ile gerçekleşen ithalat arasındaki pozitif fark ile ölçülür (Ertüzün, 2012: 153). İthal ikameci strateji ile yerli sanayinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu stratejide, uzun vadede ise dışa bağımlılık ortadan kaldırılmak amaçlanmakta ve ekonominin millileştirilmesine çalışılmaktadır.

Sanayileşmenin ivme kazanmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan en önemli ithalat kalemi yatırım mallarıdır. Bu malların ithalatı, kalkınma için olmazsa olmaz kalemlerdendir. Ancak yüksek sermaye maliyetlerinin yatırımcıların cesaretini kırdığını da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Az gelişmiş bir ekonomide ithal ikamesinden kastedilen, ithalata rakip malların, özellikle de temel tüketim mallarının yurtiçi üretiminin, bu mallara olan iç talep genişlemesinden daha hızlı bir artış

göstermesidir. Nitekim ithal ikamesiyle bir yandan ülke içinde üretilmesi mümkün olan malların ithalatı azaltılarak döviz tasarrufu sağlanması amaçlanırken, diğer taraftan da ihracat yoluyla döviz kazancı elde etmek esastır. Tüm bunların sonucunda iktisadi kalkınma için ithalatı gerekli olan sermaye mallarına daha fazla döviz ayırabilme olanağı yaratılmış olur (Han ve Kaya, 2012: 239). Ancak uzun dönemde yatırım malları üretilemez ise bu süreç dışa bağımlılığı besleyebilir. Yani, ithal ikameci sanayileşmenin başarı koşulu ikinci evrede yatırım mallarını üretmesine bağlıdır.

İthal ikameci sanayileşme stratejisi, iç üretime dönük bir politikadır. İthal ikamesine dayalı birikim rejimi büyük oranda iç pazarın genişliğine ve dinamizmine dayanmaktadır. Bu nedenle, sanayinin ürettiği mal ve hizmetleri tüketecek ölçüde kazanan bir ücretli kesimin varlığı bu rejimin sürekliliğini gerekli kılar (Eser, 1993: 62). İthal ikameci sanayileşme stratejisinin ulusal ekonomiye iki önemli katkısı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; ithalat düşürülerek ticaret dengesi ve uluslararası faaliyetlerin istikrara kavuşturulması, ikincisi ise; ülke genelinde üretim tesisleri kurularak üretim, katma değer ve ülke çapında rekabetçi üretim sayesinde sanayide gelişmeler gözlenecektir (Kılıçarslan ve Temurov, 2016: 69). İthal ikameci sanayileşme stratejisi ile en temel amaç dış kaynaklara bağımlılığı azaltmaktır. Aynı zamanda ulusal gelir içindeki sanayinin payını azaltarak ülke ekonomisinin kalkınması için kaynak alanı yaratmak hedeflenmiştir. Dolayısıyla bu amaçları yerine getirmek için ithalata kısıtlamalar getirilmiştir.

İthal ikameciliğin ortaya çıkışında az gelişmiş ülkelerin tarımsal ürün ihracatında karşılaştığı sermaye birikimi sorunu yatmaktadır. Dünya ekonomisine bakıldığında uzun süren savaşlar ve küresel bazda meydana gelen ekonomik krizler nedeniyle ticaretin durgunlaşması az gelişmiş ülkelerin ekonomilerini toparlayabilmeleri adına ithal ikameci sanayileşme sürecini başlatıp, ekonomilerinde önemli gelişmelerin yaşanmasını sağlamışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürgelerin güçlenmesiyle birlikte ithal ikameciliği benimseyen ülke sayısı da artış göstermiştir.

Türkiye ilk kez Cumhuriyet ile birlikte, Latin Amerika ülkeleri de ekonomilerinin 1929 Büyük Bunalımı ve II. Dünya Savaşı ile çıkmaza girmesiyle iktisadi kalkınmalarını geliştirmek için İthal İkame Sanayileşme Stratejisine yönelmişlerdir. Arjantin, Brezilya, Meksika ve Kolombiya gibi ülkeler ABD'den ithal

ettikleri ürünlerin rekabet ortamından sanayilerini koruyabilmek için ithalata engeller koymuşlardır (Han, 2006: 239). 1950’li yıllardan sonra GOÜ’lere önerilen ithal ikameci politikalar Türkiye’nin de içinde bulunduğu pek çok ülke tarafından uygulamaya kabul görmüş ve bir anlamda korumacı politikalara geri dönüş olmuştur (Hatipağaoğlu, 2014: 31).

İthal ikameci sanayileşme stratejisi dünya genelinde uygulandığı 1940’ların ortalarından itibaren başlamıştır. Türkiye hariç, Türkiye bu süreci çok daha önce yaşamıştır. Bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülke ekonomilerinde ithalatın hızla artış göstermesi, bu artan ithalatın ihracatla karşılanamayacak duruma gelmesi ciddi döviz sıkıntılarının yaşanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda dış ödemler dengesinde açıklar verilmeye başlanmıştır. Bu sorunların özellikle az gelişmiş ülkeler aleyhine geliyiyor olması mevcut sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Uluslararası dış ticaret hadlerinin sürekli olarak az gelişmiş ülkeler aleyhine gelişmesi bu sorunların daha da büyümesine neden olmuştur. Çözüm olarak ithalatın kısılması ve ithali yasaklanan malların yurtiçinde üretimi için ithal ikameci politikalar geliştirilmiş olup, uygulamaya geçildiğinde hem dış ödemelerle ilgili sorunların çözüleceği, hem de sanayileşmenin sağlanacağı düşünülmüştür (Başkaya, 2001: 117).

İthal ikamesi pek çok ülkede, ekonomik yapıyı modernleştirmenin yanında gelişmiş ülke ekonomilerinin politikalarına benzer bir sanayi yapısı ile kalkınma için etkili bir araç olarak görülmüştür. İthal ikamesi uygulamasından önce, ülkelerin göze çarpan özellikleri; dar ve parçalanmış bir iç pazar, doğal kaynaklara dayalı geleneksel üretim, düşük gelir ve tasarruf düzeyi ve yetersiz sermaye birikimidir. Bu strateji tam bir koruma sağladığından seçici değil dengeli bir büyüme ve kalkınma sağlar (Seyidoğlu, 1994: 500).

Az gelişmiş ülkelerin birçoğunda ithal ikamesi 1950’li ve 1960’lı yıllarda hayat bulmaya başlamıştır. Türkiye’de de 1960’lı yıllarda tekrar ithal ikameci sanayileşmeye bir dönüş vardır. 1960’lardan sonra ithal ikame stratejisi ve iç piyasalara uzanan ekonomik büyüme, artık bir sanayileşme stratejisi olarak tercih edilmiş olan kalkınma stratejisidir. Bu strateji Asya (Çin ve Hindistan) ve Latin Amerika’nın (özellikle Brezilya, Meksika ve Arjantin) sanayileşmesinde önemli rol oynamıştır. Güney Kore’de de 1960’larda çok güçlü bir ithal ikamesi stratejisi uygulanmaya başlanmış, kalkınma

süreci boyunca “genç sanayilerini” korumak amacıyla etkili bir koruma politikası uygulanmıştır. Özellikle Latin Amerika’da 1950 ve 1960’larda büyük oranda başarılı olan ithal ikameci model, Türkiye’de dâhil 1970’lerde aşırı enflasyon, petrol şoku ve yurtiçi taleplerinin zayıflamasından kaynaklı büyük sorunlarla karşı karşıya gelmiştir (Han ve Kaya, 2012: 239). Bu strateji 1950’li yıllardan itibaren az gelişmiş ülkelerin ödemeler dengesinde problemler yaşamasına neden olmuştur. Bu dönemden itibaren iktisatçılar tarafından bu stratejinin etkinliği tartışma konusu olmaya başlamıştır. 1970’li yıllara kadar ithal ikameci sanayileşme stratejisinin uzun vadede yarar sağlayacağı düşüncesiyle devam edilmiştir. Ancak ödemeler dengesi sorunlarının büyümesi ve iç pazarın sınırlarına ulaşması gibi problemlerden dolayı stratejiye yöneltilen eleştiriler yoğunlaşmaya başlamıştır. 1980 itibariye birçok az gelişmiş ve GOÜ dış borç bunalımına girerek ithal ikameci stratejisinin tıkandığını kabul ederek, ekonomilerini dışa açmaya yani ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimsemeye karar vermişlerdir.

İthal ikamede sorun; sanayileşmek için nasıl bir yol izleneceği değil, zaten belirlenmiş olan bu stratejiyi uygularken, geriye doğru olan bağlantılarda tespit edilen darboğazların nasıl aşılacağıdır. Bu anlamda döviz tasarrufuna yönelik uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisinin hangi üretim ve sanayi kollarına ağırlık vermesi gerektiği sağlıklı bir şekilde tespit edilip, fizibilite çalışmalarıyla yatırım potansiyeli artırılmalıdır (Seyidoğlu, 1994: 500).

İthal ikameci sanayileşme stratejisi Türkiye’de gerçek anlamda 1963 yılından sonra uygulanmaya başlamıştır. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin politikaları dört başlık altında toplanabilir:

1. İç pazarın dış faktörlerden korunması,
2. Rekabet gücünün artırılması,
3. Sanayi yatırımlarının teşvik edilmesi,
4. Gelir ve ücret politikalarıyla iç talebin güçlendirilmesi,
5. İthalatı pahalı tutan ve ihracatı özendirilen kur politikası (Kepenek ve Yentürk, 2007: 317).

Kalkınma sorunlarına çözüm arayan GOÜ'ler planlı bir ekonomi ile problemlerin çözüleceği düşüncesiyle planlı kalkınma dönemlerini benimsemeye başlamışlardır. Planlı kalkınma Türkiye'de 1963-1980 yılları arasında uygulanmıştır. Türkiye'de sanayileşme çabaları üç dönem halinde incelenmiştir. Birinci dönem, 1930'lu yıllarda Büyük Krizle başlayıp, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar uygulanan temel tüketim mallarında iç talebi karşılamaya yönelik devlet eliyle sanayileşmeye yönelik politikalar; ikinci dönem, ithal ikameci sanayileşme politikalarıyla kalkınmanın gerçekleşeceği düşünülen 1960-1980 yılları arası dönemdir. Üçüncü dönem ise, sanayileşme stratejisinde artık yapısal değişimin yaşandığı İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin benimsendiği 1980 yılı sonrası dönemdir (Takım, 2011: 155). Birinci ve ikinci dönemlerde ekonominin ağırlıkla kaynağı tarıma dayalıdır. Ancak sanayileşmeye özel bir önem verilmiş ve sanayileşme topyekûn kalkınma anlayışı çerçevesinde oluşturulmuştur.

Türkiye'nin Cumhuriyet yıllarında uygulamaya koyduğu İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi 1960 yıllar itibariyle uygulanacak ekonomi politikaları içerisinde yerini almış ve BBYKP'nın temel stratejisini oluşturmuştur. Bu dönemde dış ekonomik ilişkilerde birtakım tıkanıklıklar yaşanmaya başlamıştır. O dönemde lüks sayılabilecek dayanıklı tüketim mallarının (radyo, TV, elektrikli süpürge, otomobil vs.) iç üretimle karşılanmasına yönelik olan bu politika, bu malların ithalatı ile kıt olan döviz kaynaklarının lüks mallara tahsisini önlemek amacıyla kurulmuştur. Zira temel tüketim mallarında iç talebin iç üretim ile karşılanması süreci Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren sağlanmıştır. Bundan sonra bu mallar yabancı sermaye kaynaklarıyla yurtiçinde üretilmeye başlayacaktır (Boratav, 2009: 119). Bu dönemde birtakım dayanıklı tüketim malları da dâhil Türkiye'de sanayileşme sürecinde temel tüketim mallarının ithal ikamesi büyük oranda gerçekleşmiştir. 1954 yılı itibariyle KİT'ler yeniden önem kazanmaya başlamış ve mevcut KİT'lerin sermayesi arttırılmış, yeni KİT'ler kurulmuştur (Kurtoğlu, 2010: 382).

BBYKP (1963-67)'nda, Türkiye ekonomisinin uzun vadede köklü değişimlerle gerçekleşeceği vurgulanmıştır. İBYKP (1968-72)'nda, ekonomik ve sosyal yönden gelişmeye hedef alan değişimler öne çıkmaktadır. ÜBYKP (1973-77)'nda, içinde bulunulan ekonomik yapının değişikliği öngörülerek artık milli gelirin arttırılması, ara

ve yatırım malı üreten sanayinin geliştirilmesi, dış kaynak bağımlılığının azaltılması yönünde çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Üçüncü plan dönemi itibariyle; dünya krizi ve Türkiye’de koalisyon hükümetleri döneminin başlaması nedeniyle plan uygulamalarında sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle DBYKP bir yıl sonra uygulamaya konulabilmiştir (Takım, 2011: 156). Uygulanan bu 4. plan döneminde sanayi sektörü için hedeflenen büyüme hızına erişilememiştir. Ancak sanayileşmenin gelişmesi için en azından büyük problemler artık tespit edilebilmiş ve dünya konjonktüründe belirlenmiş olan kalkınma stratejileriyle köklü çözümler tespit edilebilmiştir.

İthal ikameci sanayileşme stratejisinin araçları; gümrük tarifeleri, kur politikaları, ithalat kota ve yasaklamalarıdır. İthal ikameci sanayileşme genellikle iki aşamada gerçekleşir (Egeli, 2001: 151). Birinci aşamada, tüketim mallarının yurtiçinde üretiminin gerçekleşeceği aşamadır. Yurtiçinde üretilen malların yerel kapasitenin sınırlarına ulaştığında stratejinin son bulacağı aşama da ikinci aşamadır. İkinci aşamada, ara ve yatırım mallarının yurt içinde üretilmeye başlandığı aşamadır. Bu aşamada firmaların yüksek maliyetli girdi kullanmak durumunda olmaları, ihracata açılmalarını biraz zorlaştıracaktır (Balassa, 1986: 169). Ancak bu aşama stratejinin başarılı olması için gereklidir ve kısaca yatırım mallarının iç üretiminin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir.

İthal ikamesi ile ulaşılmak istenen amaçları sıralayacak olursak:

- a) GOÜ’ler gelişimlerini tamamlamak için kalkınma stratejilerini tarım odaklı olmaktan sanayi odaklı bir ekonomik yapıya dönüştürmek istemektedirler. Dolayısıyla artık bir kısım sanayi ürünlerinin ithalatından vazgeçilerek yurtiçi üretime geçilmesi gerekmektedir,
- b) İthal ikameci politika sayesinde ülke ekonomisinin dışa bağımlılığı azalmış olacaktır. Dolayısıyla dış ticaret hadlerinin ülke ekonomisi aleyhine gelişecek zararları kısmen de olsa bertaraf edilecektir,
- c) Ödemeler dengesinde yaşanan güçlükler büyük ölçüde aşılabilecek ve döviz tasarrufu sağlanacaktır. Dış açık sorununun çözülmesi için ithal listelerinde yer alan malların ülke içinde üretilmesine yönelinecektir,

- d) İthal ikamesine dayalı bir sanayileşme stratejinde, daha önce ithal edilen malların, belli bir miktar iç talebi bulunan malların üretimine başlanacağından yeni pazar arayışına pek gerek olmayacaktır,
- e) İthal ikameci sanayileşme stratejisi ile hedef sanayi üretiminin artmasıdır. Böylece sermaye birikimleri hızlanacak aynı zamanda yeni iş imkânları doğacaktır (Egeli, 2001:151).

İthal ikameci sanayileşme stratejisi ile Türkiye sanayileşmede yeni bir hamle gerçekleştirmiştir. Bu hamle sonucunda ülke içerisinde üretilmeye başlayan tüketim mallarının ithalatı çok kısıtlı gerçekleşirken, sanayi için gerekli olan ara malı ve yatırım malı ithalatında önemli artışlar yaşanmıştır. Özellikle gümrük duvarı olmayan ve değerli kur politikası uygulaması nedeniyle sanayi için gerekli ara malı ve yatırım malı ithalatı maliyetindeki artışlar, toplam ithalatı 1960'lı yıllar öncesine göre arttırmıştır. Dolayısıyla ithal ikameci sanayileşme döneminde dış ticaret açığı artmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2007: 318). Bu dönemde Türkiye'de korumacı dış ticaret politikası ve bunları tamamlayan sıkı kontrollü kambiyo politikası ile ekonomide içe dönük bir sınai yapı oluşmuştur (Kurtoğlu, 2010: 408).

İthal ikameci sanayileşme stratejisinin ilk aşaması, yurtiçi piyasa kapasitesinin sınırlarına ulaşılması ile sona ermektedir. Bundan sonra ihracatın özendirilmesine yönelinmiş ve sanayileşmenin kapsamı ara ve yatırım mallarına doğru genişletilmiştir (Egeli, 2001:151). Türkiye'nin de dâhil olduğu birçok ülke sanayileşme atılımlarını bu yönde geliştirmişlerdir.

1930'lu yıllarda ithal ikameci sanayileşme stratejilerinin temellerini atan bazı Latin Amerika ülkeleriyle birlikte Türkiye'de 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren giderek ağırlaşan dünyadaki ekonomik bunalım, neredeyse yarım yüzyıldır uygulanmakta olan İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi'nin de sonunu hazırlayan bir süreç olmuştur (Şenses ve Taymaz, 2003: 431).

1970'li yıllarda iki petrol krizi ve yatırım mallarının fiyatlarının çok artması 4. Plan döneminde Türkiye'nin döviz darboğazına girmesinin yolunu açmıştır. Ayrıca ithal ikameci sanayileşme stratejisinin sonucunda ihracatın ihmali ile ülkenin ciddi ölçüde döviz darboğazına girmesine neden olmuştur. İhracat gelirlerinin çok kısıtlı bir şekilde

sadece tarım ürünlerinin satışından elde edilmesi, ithal ikameci sanayileşmenin gereği olan yatırım malları ithalatını olduğu kadar, 1974 yılı sonrasında zirveye ulaşan ham petrol fiyatları nedeniyle petrol ürünleri gibi hayati öneme sahip ürünlerin ithalatını da imkânsız hale getirmiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, tüm çabalara rağmen İthal ikameci Sanayileşme Stratejisi çözümü imkânsız bir hal almıştır (Kepenek ve Yentürk, 2007: 195).

İthal ikameci sanayileşme stratejisi sonucunda, birçok az gelişmiş ve GOÜ'de oluşan dışa bağımlı sanayi yapılarının ürettiği ürünlerin döviz kazandırma ve gelir getirme imkânlarının kısıtlı olması, kurulan üretim kapasitelerinin iç pazarın sınırlarına ulaşması, bu ülkelerin 1970'lerin sonlarına doğru mevcut durumlarını sürdürmelerini imkânsız kılmıştır (Günalp, 1983: 56-57). İlk iki kalkınma planından sonra ekonominin hedefi tutturamaması üzerine ödemeler bilançosu açıkları ve dış borç en ciddi oranlarda yükselmeye başlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan petrol krizi ve sonrasında meydana gelen siyasi istikrarsızlıklar da dönemin olumsuz gidişatını etkilemiş ve ekonominin dış kaynak ihtiyacı artmaya başlamıştır.

Dış kaynak darlığına düşen ve içinde buldukları darboğazdan çıkmak için çareler arayan ülkelere gerekli kaynaklar IMF ve DB gibi kuruluşlar tarafından tedarik edilmiştir. Bu desteklerde en temel şart ithal ikameci sanayileşme stratejisinin terk edilerek ihracata yönelik sanayileşme stratejisine geçilmesi olmuştur. Birçok GOÜ 1980'lerde, uluslararası iş bölümüne bağlı olarak ihracata yönelik sanayileşme stratejisini uygulamaya koymuştur (Korum, 1977: 27).

1.2.1.1. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Aşamaları

İthal ikameci sanayileşmede iki aşama söz konusudur. Birinci aşamada (kolay aşama) nihai hedef, iç piyasanın genişletilmesidir. Kolay aşama olarak nitelendirilen ilk aşamada nihai (tamamlanmış) malların üretimi söz konusudur. İkinci aşamada ise ara ve yatırım mallarının üretimi hedeflenmektedir. İkinci aşamada, uzun dönem içerisinde ekonomik yapıyı değiştirmeyi, sektörler arası yatay ve dikey bütünleşmeyi sağlamak ve sonucunda dışa bağımlılığı azaltmak ve karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı ihracatın geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Birinci Aşama (Kolay Aşama); İthal İkamesinin ilk aşamasında hedef, tüketim mallarının ülke içinde üretilmesi ve kıt olan döviz kaynaklarıyla yatırım malı ithal edilmesidir. Aynı zamanda kapasitenin en kısa sürede veriminin artırılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde iç piyasayı genişletmek ve satın alma gücünde reel bir artış yaratmak da diğer bir hedeftir.

İthal ikamesinin kolay ve ilk aşaması dayanıksız tüketim mallarından oluşmaktadır. Bu malların üretiminde yarı vasıflı ve vasıfsız işçiler çalışmaktadır. Girdilerin bol miktarda bulunduğu bu aşamada ileri bir teknolojiye gerek duyulmamaktadır. Dolayısıyla bu aşamada aşırı korumaya ihtiyaç yoktur. Ancak bu durum ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde koruma safhası oldukça düşük tarifelerle geçiştirilirken, gelişmekte olan ülkelerde genellikle yüksek tarife ve kotalar, ithal yasakları gibi kısıtlamalarla aşırı koruma yolu seçmişlerdir. Bu da dış rekabeti ortadan kaldırmıştır.

Tüketim malı ithalatına miktar kısıtlamaları ve yüksek tarifeler uygulanırken; ara malı ve yatırım malı ithalatında düşük tarifeler ve gümrük muafiyeti uygulaması yerli üretim için efektif bir koruma sağlanır. Tüm bunlarla birlikte, sanayilere düşük faizle kredi temini, döviz tahsisi, düşük fiyatlarla enerji ve hammadde temini ve vergi muafiyeti de sağlanır (Çarıkçı, 1983: 20).

İthal ikameci sanayileşmenin bu aşamasında ithal mallarının ikamesi için üretim yapıldığından, yerli üretimde hızlı bir şekilde artış gerçekleşir. Fakat ithal ikamesinin ilk aşaması tamamlandıktan sonra tüketimde bir düşüş meydana gelirse, paralelinde üretim artışı da yavaşlayabilir (Çarıkçı, 1983: 21).

Burada iki önemli husus gözden kaçırılmamalıdır. Birincisi, büyümenin devam edebilmesi için yeni kurulan sanayilerde korumanın devam etmesi gerekmektedir; ikincisi ise, büyüme ancak yurtiçi piyasanın izin verdiği ölçüde devam edebilir (Özbey, 1999: 7). Bu sorunu aşmak için de i pazarın doyuma ulaştığı noktada dış satım gerçekleştirilmektedir.

İthal ikameci sanayileşme stratejisinin “kolay aşama”sında büyüme ve sanayileşme mümkün olduğunca hızlıdır. Bu aşamada, sanayileşmenin temel birikimine

sahip olmayan ekonomik yapıda izlenen yol, geniş bir kesim tarafından desteklenir. Bununla birlikte gelişme için kullanılabilir kaynakların önemli bir kısmı ithal ikame eden faaliyetler için ayrılır. Bu aşamadan önceki ekonominin belirgin özellikleri; doğal kaynaklara dayalı geleneksel üretim, dar ve parçalanmış bir iç pazar, düşük gelir düzeyi olarak sıralanabilir. Bu yapının doğal sonucu ise, sermaye birikiminin ve tasarruf düzeyinin düşük olmasıdır (Doğruel ve Doğruel, 2006: 17).

Bu dönemde sanayileşme sürecinin temeli; önceki dönemlerde yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmış ve gelir dağılımına göre şekillenerek iç talep yapısını oluşturmuştur. Yoğun dış ilişkilerin olmadığı, üretim faaliyetlerinin çeşitlilik bakımından belirli ürünler üzerinde yoğunlaştığı bu dönemde doğal kaynaklar çeşit olarak az, fakat oldukça zengindir (Doğruel ve Doğruel, 2006: 17).

İkinci Aşama; ara malları, yatırım malları, dayanıklı tüketim mallarını ithal etmek yerine bunların yurt içinde üretimlerinin geliştirilmesi yönündedir. Bu aşamanın ürün girdisi ilk aşamadan farklılık göstermektedir. Bu aşamanın ürünleri petro-kimya ve çelik ürünleri gibi sermaye yoğun ürünlerdir. Bu sanayi kollarının üretim aşamasında meydana gelebilecek herhangi bir aksaklık birim ürün başına maliyeti yükseltecektir. GOÜ'ler bu aşamada pazar darlığından kaynaklı alım gücü yetersizliği, nitelikli emek ve sermaye yetersizliği, sermaye yoğun bu aşama için optimum ölçekli sanayi kurulumunu engellemektedir. GOÜ'lerde bu şartlarda kurulan endüstrilerde parça başı maliyeti yüksek düzeylerde seyredecek, yüksek oranlı ithal girdisi ihtiyacından dolayı, ekonomide dışa bağımlılık artmış ve döviz tasarrufu imkânı da azalmış olacaktır. Tüm bu etkenler beraberinde aşırı korumacılığı da gerekli kılmaktadır. Bu stratejinin uygulanması neticesinde ihracat gelirlerinin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle ülke ekonomileri ya duraksamış ya da darboğaza saplanmıştır. Sonuç olarak 1960'lı yıllardan itibaren dünya genelinde kalkınma stratejileri değişime doğru gitmiş ve ülkeler artık dışa dönük sanayileşme stratejilerine yönelmeye başlamışlardır.

İthal ikame sanayileşme stratejisinin ikinci aşamasında GOÜ'ler sermaye-yoğun malların sanayilerinin kurulumunda pazar darlığı, üretimin yüksek maliyetli oluşu gibi nedenlerden ötürü optimum ölçekte kurulamamıştır. Bu durum ürünlerin birim başına maliyetlerini yükseltirken aynı zamanda bu sanayilerin yüksek oranlı ithal girdi ihtiyacı nedeniyle dövize olan talep de artmaktadır. Bu durum ara ve yatırım malları

sanayilerinde aşırı korumacılığa neden olmuştur. Dolayısıyla, yurtiçi girdi maliyetlerinin yüksekliği, tarım, tarıma dayalı sanayi ve imalat sanayilerin gelişmesine ve dışa açılmasına engel olmaktadır (Özbey, 1999: 8). Gelişmiş ülkeler ise üreticilerini korumak amacıyla koruma politikaları uygulayarak üretimin ihtiyaçtan çok daha fazla artış göstermesine neden oldular. Bunun sonucunda ise, GOÜ'lerin ihracatlarının önemli ölçüde azalmasına sebep oldular (Ertüzün, 2012: 159).

Bu aşamada, ara mallarının önemli bir kısmı ithal edilip, daha ileri teknolojilerin kullanıldığı mallarda ithal ikamesi başlar. Başlangıçta iç pazarı geniş olmayan bu tür malların üretiminde ithal ikameci sanayileşmenin uygulanabilmesi için iç talep yapısının da değişim göstermesi gerekecektir. Sanayisi bu noktaya gelmiş ülkelerin çeşitli politikalarla sürekli genişleyen bir iç talep yaratılması sanayi kesiminde yüksek ücret uygulamaları ile sanayi dışı kesimlerde ise para arzının arttırılması ile sağlanır (Doğruel ve Doğruel, 2006: 17). Bu aşamalı gelişme için az gelişmiş ülkelerin sanayileşme sürecine adapte süreci de diyebiliriz. Ara ve yatırım malları üretiminin ağırlık kazandığı bu aşamaya pek çok ülke geçememiştir.

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde "kolay" aşamadan "karmaşık" aşamaya geçiş ile birlikte modern ekonomide öncü konuma geçer. Modern sektörün en önemli özelliği ara malları bakımından ithalata dayalı olması, sermaye yoğun teknolojilerin kullanımı, ekonomik ölçüğe göre küçük iç pazar sonucu eksik kapasite ile çalışma tekel ya da oligopol yapıları firmaların davranışları olarak sıralanabilir (Doğruel ve Doğruel, 2006: 17).

1.2.1.2. İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisinin Araçları

Sanayileşmede ithal ikame süreci bir yandan korumacı politikayı gerektirirken, öte yandan da içeride yaygın sanayileşme politikasını gerekli kılar. Bunun sonucunda bu politikaların birbirine entegre olacak şekilde birlikte yürütülmesini gerektirir. Gelişime açık ve GOÜ'lerin ithal ikameci sanayileşme strateji uygulamasına göre sanayi dallarını ithalat karşısında korumak için; gümrük vergileri, döviz kontrolü (kambiyo denetimi), ithal yasaklar, kotalar ve sübvansiyonları kullanmıştır.

- **Gümrük Vergileri**

Gümrük vergileri ithal malların ülkeye girişi sırasında devlet tarafından alınır. Gümrük vergilerinin en yaygın olan amaçlarından ilki; devlet hazinesine gelir sağlamak, diğer bir amacı ise, yerli sanayinin dış rekabetten korunmasını sağlamaktır. Özellikle AGÜ’lerde devlet hazinesine önemli bir gelir kaynağı oluşturan gümrük vergilerinin, bütçe gelirleri içindeki oranları da ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Dış ticaret politikalarının en eski araçlarından birisi olması da bu nedene dayanır (Seyidoğlu, 2013: 161). Gümrük vergileri korumacılığın en eski ve yaygın olarak kullanılan araçlarından birisidir. Gümrük tarifelerinin yanı sıra tarife dışı engeller de dış ticarete müdahale araçları olarak geniş alanda uygulama imkânı bulmuştur (Kılıç, 2013: 13).

Gümrük vergileri, ithalata rakip mallar üreten yerli üreticileri dış rekabetten korumak amacıyla ithal mallarının yurtiçi fiyatını yükseltir. İthalatı düşünülen bir malın; yurt içi fiyatı = dünya fiyatı + vergiler veya çok yakın olursa ithalatın önü kesilmiş olur. Bunun adı söz konusu bir malın korunması olur. Bu fiyatı dengeleyen vergiye de ‘yasaklayıcı vergi’ denilmektedir. Kısmi koruma düşünülürse, o da ancak gümrük vergilerinin biraz düşürülmesiyle mümkün olacaktır. Tüm bunların sonucunda yerli sanayi korunur berberinde hazineye de gelir sağlanır (Seyidoğlu, 2013: 161).

- **Döviz Kontrolü (Kambiyo Denetimi)**

İthalatı sınırlandırmada kullanılan diğer bir araç döviz kontrolü veya diğer adıyla kambiyo denetimidir. Bu sistem genellikle çoklu kur sistemi, ithalat yasakları veya kotalar ile yapılır. Kota koyarak mal akımları, döviz kontrol edilerek döviz (sermaye) çıkışları sınırlandırılır. Döviz kontrolünün olduğu yerde serbest döviz piyasası yoktur. Döviz kontrolünün yapılması, döviz alım-satımları Merkez Bankası’na yapılır. Yurt dışından döviz geliri elde edenler belirli bir süre içinde ilgili bankalara satmak zorundadırlar (Seyidoğlu, 2013: 202).

Döviz kontrolü özellikle az gelişmiş ülkeler arasında yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Bu durumun önemli nedenlerinden biri, ithalatın kısıtlanmasıyla iç sanayileri korumak aynı zamanda dış ödeme açıklarını önlemek için kullanılan bir araç olarak görülmektedir. Kambiyo denetimini özellikle az gelişmiş ülkelerin uygulama

sebeplerinden bir diğeri nedeni ise, bu ödemelerle ithalat hacminin mutlak olarak kısıtlanması ve mevcuttaki döviz rezervlerinin çeşitli dış ödemelerin ihtiyaç önceliğine göre dağıtılmasıdır. Döviz kontrolleri, kalkınmayla bağlantılı alanlara (devletlere kıt döviz kaynaklarının dağıtımında, sermaye malları ve donatımı vs.) öncelik verme olanağı sağlar (Seyidoğlu, 2013: 203).

- **Kotalar**

Ticareti sınırlandırmak için kullanılan araçlardan bir diğeri kotalardır. Kota (ithalatta miktar kısıtlamaları); devletlerin belirli bir süre dâhilinde ithal edilebilecek mal miktarını belirlemesi şeklindeki uygulamalarıdır (Ünsal, 2005: 339). İthal yasaklar ile ekonomi tümüyle korunmaktadır. Yurtiçinde üretilen malın arzı kısıtlanarak, o malın değeri arttırılır böylece üreticisine rant sağlamış olur (Kılıç, 2013: 13).

Kotalar ne ölçüde genişletilirse, aynı ölçüde piyasaya yapılan müdahale ve dolayısıyla yerli ekonomiye sağlanan koruma da arttırılmış olmaktadır. Tersine, kotalar daraltıldıkça, müdahalenin derecesi azaltılır dolayısıyla sistem para ekonomisine yakınlaştırılmış olur (Özbey, 1999: 11).

Kotalar veya miktar kısıtlamaları, gümrük vergilerine kıyasla nispeten daha az olumsuz bir ticaret engelidir. Bu nedenle devletler tarafından daha çok tercih edilirler. Ticaret engelini savunan kesimlerin kotaları gümrük vergilerine tercih etmelerinin birinci sebebi; kotaların etkisinin kesin olmasıdır. İkinci sebep ise; kotaların miktar kısıtlamalarına göre ithalatı daha hızlı etkileyebilmesi ve böylece ödemeler dengesinde daha hızlı bir verim alınmasıdır (Ünsal, 205: 343).

- **İthalat Yasakları**

İthalat yasakları kotalarla kısıtlamanın son aşamasıdır. İthalat yasakları ile yasaklanan malın ithali sıfıra düşürülmesi hedeflenmektedir. İthalat yasaklarına başvurulmasının nedenleri şöyledir:

-Ekonomi içi önemsiz bir mal olması,

-Kıt olan döviz kaynaklarından tasarruf sağlamak için lüks mallarının ithalatının önlenmesi,

-Yerli sanayinin dış rekabetten korunmak istenmesi,

-Dış ödemeler bilançosu açıklarının kapatılması şeklinde sıralanabilir (Seyidoğlu, 1994: 381).

- **Sübvansiyonlar**

İthal ikameci sanayileşme stratejisi uygulayan bir ekonomide sübvansiyon uygulamaları yoluyla da yerli üretim korunmaktadır. Sübvansiyon uygulamaları arasında ithalatçıya sağlanan düşük faizli kredi, vergi muafiyeti, ucuz enerji ve hammadde temini, yatırım indirimi gibi uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamalar ile devletin özel sektörü yönlendirici şekilde desteklemesi ve kaynak dağılımını belirli sektörlerle kaydırması amaçlanır (Özbey, 1999: 13).

1.2.1.3. İthal ikamesine Dayalı Sanayileşmenin Sonuçları ve Etkileri

İthal ikameci sanayileşme stratejisinin beklenen gelişmeyi gösterebilmesi ve katkı sağlayabilmesi ihracat hacminin artırılmasına bağlı olduğu bilinmekteyken, 1980'lerin başına kadar devam eden dönemde maalesef ihracat ihmal edilmiştir. O dönem gerçekleştirilen ihracattan elde edilen gelirin, çok büyük ölçüde tarım ürünlerinin ihracatından sağlamakta fakat meydana gelen döviz sıkıntısını giderecek yeterlilikte olmamaktaydı. Tüm bunların beraberinde, 1970'li yılların ortalarına kadar neredeyse 40 yıldır devam etmekte olan dış yardımların kesintisiz şekilde devam

edeceği inancı da döviz geliri elde etme isteğini perdelemiştir (Boratav, 2007: 123). 1970'lerin sonlarına doğru ihtiyaç duyulan döviz miktarının artmasına karşın bu ihtiyaı karşılayacak dövizin yetersizliği derin bir krize neden olmuştur. Bu yaşanan döviz darboğazı sonucunda işletmelerin krları gerilemeye başlamış, işçi dvizlerindeki düşüş, enerji tüketiminde dışa bağımlılık, petrol fiyatlarındaki hızlı artış ve dahası ithal ikameci sanayileşme stratejisinin krize sürüklenmesine neden olmuştur.

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde, devletin hem ekonomideki yatırım hacmi hem de yatırımların üretim faaliyetleri arasındaki dağılımlı etkileniyordu. Ekonominin ie dönük olarak ve adeta dış dünyadan bağımsız büyümesini amaçlayan bu stratejinin ihracatı teşvik etmemesi nedeniyle ülkenin ihracat oranı düşük kalıyordu. Çoğu zaman ihracat artış hızı ithalat artış hızının çok gerisinde kaldığından, ülkenin dış borçlanma düzeyi hızla artmaktaydı (Kazgan, 1988: 84). Az gelişmiş ülkelerin iç pazarının sınırlı olmasından dolayı ithal ikameci sanayileşme sonucu söz konusu ülkelerin dış kaynaklara daha fazla ihtiyaç duymasına neden olmuştur.

İthal ikameci sanayileşme stratejisi uygulamasının ikinci aşamasında birçok ülkenin sanayileşmesinde hızlı yükselmeler görülmüştür. Ancak, sanayinin ilerlemesiyle ara ve yatırım mallarının üretimini tüketim mallarının üretim hızına yetiştirebilmek gitgide olanaksız hale gelmiştir. Tüketim mallarının yurtiçinde üretilmesi daha basit ve daha az maliyetlidir. Ancak ara ve yatırım mallarının üretiminin daha karmaşık bir teknolojiye sahip olması nedeniyle daha maliyetli bir hale gelmektedir.

Türkiye gibi diğer GO'de de ithal ikameci sanayileşme stratejisi, üretimde dışa bağımlılığın azaltılmamış tam tersine, ülke ekonomisini dışa bağımlı hale getirmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranının beklenenin çok altında gerçekleşmesi demeler dengesi açığının giderek artmasına neden olmuş, enflasyon oranlarının da yükselişini tetiklemiştir. Dış ticarete meydana gelen borç krizinin de eklenmesiyle Türkiye ekonomisinin büyümesi yavaşlamıştır (Eşiyok, 2004: 17).

Bu genel değerlendirme sonrası ithal ikameci sanayileşme stratejisini krize sürükleyen nedenleri genel olarak sıralayacak olursak:

- Dışa bağımlılık,
- Döviz darboğazı,
- Vergi geliri kaybı,
- Dış borçların artışı,
- Kaynak israfı,
- Artan işsizlik,
- Ülkenin yabancı bir sanayi yapısı şeklinde sıralanabilir.

İthal ikameci sanayileşme politikasında döviz rejimi neticesinde TL'nin aşırı değerlenmesiyle ülke mallarının fiyatlarını ortalamanın üzerine çektiğinden dolayı Türkiye'nin rekabet gücü zayıflamıştır.

İthalatı bilinçli bir üretim planı oluşturmadan, salt ticaret politikası amaçlarına uygun biçimde sınırlandırılması, az gelişmiş ülkelerde kendiliğinden oluşan bir ithal ikamesi sürecine yol açmış ve çözüm getirmek yerine devamlı sorun çıkaran bir sanayi yapısı oluşturmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan sorunlar, 1960'ların yarısından itibaren, ithal ikamesi sürecinin yeniden gözden geçirilmesini öngörmüş ve alternatif çözümlerin ortaya konması gerektiğini kanıtlamıştır (Berksoy, 1982: 216). İthal ikamesinin uygulamasının başlarda olumlu sonuçlar verirken zaman içerisinde görülmüştür ki ithal ikameci sanayileşme stratejisi beklenilenin aksine dışa bağımlılığı arttıran bir hal almıştır.

Neo-klasik görüşün kalkınma alanında yeniden öne çıkması, 1975'lerden sonra ulusal kalkınmacı yaklaşımın krize sürüklenmesiyle belirginleşmiştir. 1970-1980'lerde neo-klasik kuramcılar DB'nin da öncülüğünde ithal ikameci sanayileşme stratejisi büyük oranda bir eleştiri almıştır (Han ve Kaya, 2012: 244).

İthal ikameci politikalar, zamanla anlaşılmuştur ki az gelişmiş ülke ekonomilerinin pazarlarının küçüklüğü ve düşük kapasite kullanımı maliyetlerin yükselmesine ve beraberindeki aşırı koruma teknolojik geriliğe ve yüksek fiyatlara neden olmaktadır (Parasız, 2005: 160).

1980'li yıllarda ithal ikameci sanayileşme stratejisine alternatif olarak önerilen strateji ‘‘İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi’’dir. Dışa dönük sanayileşme stratejisi de denilen İYSS, liberalleşmeyi öngören bir yaklaşımdır. 1970'li yıllarda gelişmiş ülkelerdeki durgunluk koşulları, dış ticarete korumacılık eğiliminin artışı ve 1979 yılının ortalarından itibaren uluslararası piyasalarda faiz oranlarının büyük ölçüde yükselmesi, özellikle az gelişmiş ülkeleri dış kaynak sağlama konusunda birtakım güçlüklerle karşılaşmıştır (Han ve Kaya, 1982: 244). 24 Ocak Kararlarına kadar uzun vadede sürdürülebilir kalkınma hedefleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, 24 Ocak Kararlarıyla bu politika son bulmuş ve serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir.

IMF ve DB az gelişmiş ülkelerin dışa yönelik sanayileşme stratejisini uygulaması koşuluyla dış finansman kaynaklarının karşılanacağını beyan etmiştir. İhracata yönelik sanayileşme stratejisine geçiş için dışsal belirleyici olarak uluslararası kuruluşların bu önerileri dikkate alınmış ve ekonomi politikaları da bu öneriler doğrultusunda biçimlenmiştir (Han ve Kaya, 1982: 244). İthal ikameci sanayileşme stratejisi 1970'lere gelindiğinde bir tıkanma yaşamış ve uygulanan bu politika nedeniyle ihracat yeterince gelişme gösterememiştir. Dış ticarete ithalat kısıtlamaları, bu süreçte aşırı değerlenen kurlar, aşırı koruma politikaları, ihracatı özendirici herhangi bir politika geliştirilmemesi uluslararası ticaretin gelişimini durdurmuştur. Bu durum dış ticarete rekabetin olabildiğince zayıflamasına dolayısıyla ihracatın gelişimine büyük engel olmuştur.

Günümüzde dışa dönük kalkınma stratejilerini uygulayan ülkelere örnek verecek olursak; başlangıçta ithal ikameci sanayileşme stratejisi uygulayıp, akabinde ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulayan Güney Kore, Tayvan, Hong-Kong ve Singapur (Asya Kaplanları, yeni sanayileşmekte olan ülkeler ya da ekonomiler) şeklinde sıralanabilir. Böylece, 1980'lerde ticaret liberalizasyonu ve sanayileşme çoğu az gelişmiş ülkede ekonomik büyüme ve yaşam standardını yükseltme konusunda temel strateji olmuştur (Han ve Kaya, 1982: 244).

AGÜ'lerin çoğunda ithal ikameci sanayileşme stratejisinin başarısızlığı ekonomik darboğazların yaşanmasına neden olmuştur. Bu durum üzerine iktisatçılar artık bu stratejinin terk edilerek söz konusu ülkelerin artık İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine geçmelerini önermişlerdir. İthal ikameci sanayileşme

stratejisini uyguladıktan sonra ihracata yönelik sanayileşme stratejisine yönelen Hong-Kong, Brezilya, Güney Kore gibi ülkeler İYSS'nin başarılı uygulayıcıları olarak AGÜ'lere öncülük etmişlerdir (Alpar, 1982: 95).

1.2.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi

Dışa açılma kavramını ekonomi literatürüne göre değerlendirecek olursak; bir ülkenin uluslararası pazarlarda bütünleşmesi sürecini ifade eder. Ticari açıklık, finansal açıklık ve uluslararası iş gücü hareketleri gibi olgularla geniş, bir o kadar sınırları belirsiz bir kavramdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde dışa açık ekonomik büyümeyi; rekabet yapısı, ölçek ekonomileri, bilgi ve teknoloji transferi, kaynak dağılımında etkinlik ve ekonomik dinamizm aracılığıyla arz yönlü, dolaylı olarak; net ihracat ve dış âlem gelirleriyle talep yönünden doğrudan etkilenmektedir (Kazgan, 1985: 32). Kısacası ekonominin dışa açılması demek, mal ve hizmet ile işgücü ve sermayenin ticari işleyişte devlet kontrolünden çıkarak serbestleşmesini ifade eder.

Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve istikrarlı bir sanayileşme sürecini hedefleyen GOÜ'ler kronik döviz sıkıntısı ve beraberinde yüksek enflasyon sebebiyle iç rekabet ortamının bozularak İthal ikame Sanayileşme Stratejisinde bir tıkanma yaşanmasına ve dış ticarete izlenen liberal politikaların da etkisiyle İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine yönelmişlerdir. İYSS, GOÜ'ler açısından dünya ölçeğinde bir piyasada gelişmiş ülkelerle aynı statüde yer almayı ve korunmuş piyasalarda üretim yapan sanayi kesiminin uluslararası alanda rekabet edebilmesini gerektirir (Kazgan, 1985: 32).

Ticarette serbestleşme politikası, uluslararası piyasalara giriş rekabetini artırır. Artan rekabet sayesinde birtakım unsurlar ile ekonominin verimlilik düzeyini artış gösterir. Bu unsurlar; daha kaliteli bir yönetim, önemli ölçüde gelişmiş kaynak tahsisi, teknik bilgi kullanımını artması ve daha büyük boyutlu girişimciliğin getirdiği güven ve ihracat dışı sektörlere dışsallıklar sağlanması şeklinde sıralanabilir. Tüm bu unsurların yerine getirilmiş olması yeni teknolojinin de yayılmasına imkân sağlamıştır (Şimşek, 2003: 43).

Sanayileşen ve dünya talep düzeyinde hızlı artış gösteren sınai mamullerin ihracatına dayanarak büyüme stratejisi geliştiren GOÜ'lerde ihracat artışı, dünya konjonktürünün yüksek seyrettiği dönemde ‘büyüme motoru’ olmuştur (Kazgan, 1988: 117).

İhracatı büyümenin kaynağı olarak gören ve sanayi ürünleri ihracatında uzmanlaşmayı hedefleyen kalkınma stratejisine ‘İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi’ adı verilir (Çelebi, 1991: 33). İYSS, ülkelerin serbest ticaret koşullarında dinamik karşılaştırmalı üstünlüklere teorisine uygun bir sanayileşme modeli çerçevesinde üstün oldukları alanlarda üretim yapmalarını öngörür. Ülkelerin uzmanlaşacakları üretim sahasını ortaya koyabilmek adına hangi malları alıp, hangi malları satmaları gerektiğini belirler (Acar, 2000: 193). İYSS’de üretimin uluslararasılaşması ve küresel piyasalarda dayanıklı tüketim malı ihracatına yönelmiş olması belirleyici olmuştur. İYSS ile dış piyasalarda ekonomik yapılanmanın tazelenmesi ile uluslararası ticari hareketliliğe ortam hazırlanmıştır.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, üretimin dış piyasada rekabet edebilir durumu, ülkenin bol miktarda sahip olduğu üretim kaynaklarına dayanan ürünlerin imalatında uzmanlaşmayı gerektirmektedir. Az gelişmiş ülkelerin uzmanlaşma alanlarının istihdama da katkı sağlaması açısından emek-yoğun ürünlerin üretimleri tercih edilir (Seyidoğlu, 1994: 497).

İYSS’nin uygulama politikaları; gerçekçi kur politikası, reel faiz uygulaması, firmalara sağlanmış olan ithalat kolaylıkları ve ihracat sübvansiyonları şeklinde sıralanabilir.

İYSS’nin uygulandığı ekonomilerde aşırı değerlenmiş ulusal para politikasından kaçmak gerekir. Çünkü bu durumda dövizin gerçek fiyatı yansıtılmadığı için ulusal para yabancı para karşısında kendi ekonomik değerinden daha yüksek bir değere sahip olur ve bu durum ithalat için sübvansiyon, ihracat için vergi konumundadır (Egeli, 2001: 154). İYSS’de devlet ihracatı ve yabancı sermayeyi teşvik edecek düzenlemelere ağırlık vermiştir.

İYSS uygulamalarına bakıldığında ihracatı arttırmak amaçlı yapılan devalüasyonlar, iç talebin kısılması ve buna bağlı olarak üretimin iç pazar ve talepten dış pazar ve talebe kayması ve maliyetlerinin düşürülmesi gibi önemli uygulamalar baş göstermiştir. Aynı zamanda gümrük duvarları indirimi ve korumacılıktan vazgeçilmesi önemli getiriler sağlamıştır. Vergi iadelerinin de ihracat üzerinde etkisi olmuştur (Yentürk, 2008: 39). Bu strateji ile sanayinin ihtiyacı olan yeni ürün üretimi ile teknolojik gelişmelerin destekleyeceği, girdilerin tedarik edilmesinde süreklilik sağlanacağı ve etkinliğin verimliliğin artırılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda ihracatta küresel alanda sürdürülebilir rekabet gücünü destekleyen bu strateji daha fazla katma değer Türkiye’de bırakılmasını ve ara malı ithalat bağımlılığının azaltılmasını da hedeflemektedir.¹

Alternatif yaklaşımlar oluşturan ithal ikamesi ve ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin aralarında önemli farklılıklar olmasına rağmen, birtakım benzerlikler gösterdiği de söylenebilir. Örneğin, her iki strateji amaçlar yönünden benzerlikler taşır. Her iki yaklaşımın da amacı; dış denkleşme, sanayileşme, hızlı büyüme ve yüksek istihdam düzeyi sağlamaktır. Ödemeler bilançosu açıklarının azaltılması ve kontrol altına alınması her iki strateji için de benimsenen amaçlardır (Berksoy, 1982: 218).

Bu iki strateji arasındaki farklara değinecek olursak; en temel fark uluslararası ticarete karşı tavırda ortaya çıkmaktadır. İYSS’de tüm çabalar, önlemler ve başvuru alan düzenlemeler ihracatı özendirilmeye yani ticaret politikasıyla kalmayıp maliyet ve kredi politikası önlemlerini de bir politika paketi şeklinde uygulamaya yöneliktir. Bunun dışında; ekonomide ücretler, çalışma koşulları ve uluslararası dolaysız sermaye akımını düzenleyen önlemler de aynı amacı destekleyecek bir yaklaşımdır (Berksoy, 1982: 219). Sanayileşmenin ihracata ağırlık vermesiyle iç piyasa darlığı engeli aşılmış olur. Geniş

¹Ekonomi Bakanlığı, Kaynakça:

https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/ihracat/idus;jsessionid=cbKSUGHC218qYwN60DD9upay_e3tB3nn4bu2JmfKGBMaEaQLI6QCH!-1841719375?_afLoop=13526417968890103&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=af7eeiuhy_1#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D13526417968890103%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Daf7eeiuhy_5 Erişim Tarihi: 26.12.2017).

bir dış piyasa ile bütünleşen teknolojik yeniliklerle desteklenen endüstriler optimum kapasiteye ulaşma imkânı bulabileceklerdir. Bunların sonucunda maliyetler düşecek ve üretimde etkinlik artacaktır.

İYSS’de ithal ikameci yaklaşımın tersine seçicilik esastır. Bu stratejinin temel felsefesi; yurtiçi taleplerin çeşitli makro araçlarla kısılarak bir arz fazlası yaratması ve bunun dünya pazarına satılmasıdır. Böylelikle dar iç piyasa problemi giderilmiş olmakta ve optimum ölçekli üretimin ölçek ekonomilerinden yararlanma süreci hızlanmaktadır. Aynı zamanda üreticiler de en ucuz girdi ile ülkenin faktör donanımına uygun üretim imkânına sahip olmaktadırlar. İYSS, koruyuculuk yerine dış rekabeti temel aldığı için, bu durum üretici davranışlarında ve üretimin yapısında önemli değişiklikleri de beraberinde getirir (Acar, 2000: 193).

İYSS ile dış rekabet ortamında monopolleşmeyi önler. Firma yöneticileri kaliteyi yükseltecek, maliyeti azaltacak yöntemlerin araştırılması yönünde faaliyetlerde bulunur ve sonuç itibariye ekonomiye dinamizm kazandırılmış olur (Acar, 2000: 193). İthal ikameci sanayileşme stratejisinde ithal girdi bağımlılığı nedeniyle Türkiye’nin yaşadığı girdi tedariki sorununa da çözüm getirecek olan İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ile daha düşük maliyetlerle girdi sağlanmasıyla üretim ve ihracatın ara malı ithalatına bağımlılığının azaltılması hedeflenmiştir.

İYSS’de iç piyasa darlığı engelini aşabilmenin koşulu kalkınmaya olumlu etkisi olacağı düşüncesi sayesindedir. Piyasanın dar olması nedeniyle birçok GOÜ’de bazı sanayiler kurulamamaktadır. Kurulanlar ise optimum ölçek kapasitesinin altında çalışmaktadırlar. Oysa İYSS’de geniş bir piyasa ile karşı karşıya kaldığından, optimum kapasiteye ulaşma imkânı bulabileceklerdir. Dolayısıyla maliyetler düşecek ve üretimde verimlilik artacaktır (Seyidoğlu, 1988: 428).

Ekonomik yapının değişikliğe uğramasıyla birlikte, İYSS ile dış talebe göre üretim ile ihraç edilebilecek malları çeşitlendirmek birlikte organize edilmektedir. Böylelikle küreselleşen dünyada ülkeler kendilerinde daha gelişmiş üretim tekniklerini keşfedip uygulamak zorunda hissederler. Dolayısıyla ülkeler üretim imkânlarını değerlendirebileceği yeni pazar arayışına girecek ve ihracat yeniden canlanmış olacaktır. İhracatın arttırılmasıyla birlikte döviz gelirleri de artışa geçecek, yatırım

malları ithalatına imkân verilecek ve böylece sanayileşme ağı genişletilmiş olacaktır (Serin, 1971: 37).

İYSS’de devletin herhangi bir yönlendiriciliği yoktur. Kaynaklar büyük oranda piyasa güçleri tarafından ihracatçı sanayilere yönlendirildiği bir sanayileşme stratejisidir (Han ve Kaya, 1999: 274). Amaç, sanayileşmeyi özendirmek ve hız kazandırmaktır. Bu konudaki hedeflere ulaşabilmek için devletler birtakım özendirme yollarını tercih ederler. Bunlar; döviz kuru politikası, ihracat vergi iadesi ve diğer özendirmelerdir (Özbey, 1999: 17).

Bu politikaların amacı; ihracat gelirlerini arttırıp, ülke kalkınmasına finansman sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda devletler kamu tarafından üretilen girdilerin ihracat yapan sektöre maliyetine satışını gerçekleştirip; kredi, vergi iadesi gibi teşviklerin ihracat kesiminde farklılık yaratmayacak şekilde dağıtılmasını sağlarlar ve pozitif reel faiz haddi ve reel kur uygulamaları (Minibaş, 1989: 55). İYSS ile hedeflenen, seçiciliği üstün tutarak rekabet potansiyeli yüksek olan endüstrilerin özendirilmesine çalışılmaktadır. Bunu gerçekleştirmek için de uluslararası piyasa ile iç içe olarak kaynak tahsisinin sadece iç talep tarafından değil de uluslararası piyasadan sağlanması amaçlanmaktadır.

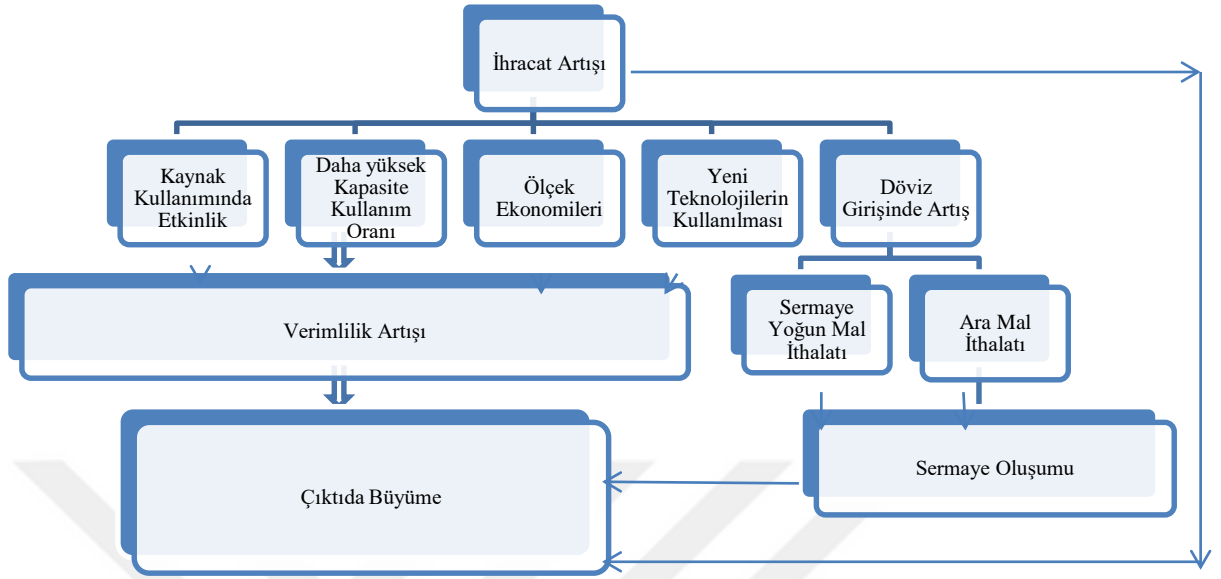
İhracatın teşvikinde esnek kur politikası ile birlikte, dış ticaret sektörlerinde (ihracat ve ithal ikamesi) üretim ve verimliliği arttırıcı reel önlemlere ağırlık vermek gerekir. Optimal teknoloji seçimi, altyapının tamamlanması, işgücünün eğitimi, optimum ölçekte kapasite (üretimde ölçek ekonomilerinden yararlanma) kullanımı ve kurumsal düzenlemeler bunlar arasındadır (Seyidoğlu, 1982: 497).

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi 1980’lere gelindiğinde ticaretin liberalizasyonunda ve sanayinin birçok az gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme hedeflenmektedir. Aynı zamanda dış ticaret politikasını ihracata özendiren bir yapıya dönüştürebilmek için; sanayi yapısını karşılaştırmalı üstünlüklere göre ihracat yapan bir yapıya dönüştürülmeli, serbest girişime dayalı bir ekonomik yapı oluşumuna gidilmeli, dış ticaret liberal bir yapıya dönüştürülmeli ve dışa açılma hedefleri gerçekleştirilmelidir (Han ve Kaya, 1999: 276).

İYSS uygulamasının özünde teknoloji yoğun ihracatla, üretimin uluslararasılaşması söz konusudur. Özellikle 1960'lardan bu yana öncelikle emek-yoğun mallar üretilmiş ve ihraç edilmiştir. Sonrasında kalifiye emek-yoğun malların üretimi ve ihracatı gerçekleşmiştir. 1970'li yıllarda ise, fiziki sermaye-yoğun, son olarak da teknoloji-yoğun mal üretimine ve mal ihracatını gerçekleştirebilmek için mal çeşitlendirmesi yoluna gidilmiştir. Teknolojik gelişmeler ulaşım maliyetlerini düşürürken, düşük ücretlerden yararlanmak isteyen çokuluslu şirketler hızla yayılarak üretimin uluslararasılaşmasında etkin rol oynamışlardır. Bilgisayar ve teknolojik gelişmeler ortaya çıktıkça dünya üretiminin çok büyük bir kısmı ulusal pazarlar yerine çok uluslu pazarlar için üreilmeye başlanmıştır (Özbey, 1999: 16).

Özellikle, Hong-Kong, Güney Kore, Tayvan gibi ülkeler İYSS'ni büyük bir başarı ile uygulamışlardır. Bu politikaların uygulandığı ilk sektörler kaynaklardan öncelikle yararlanmış ve diğer sektörlerle göre göreli bir üstünlük yakalamışlardır. Ancak bu ülkelerde İYSS devlet müdahalesiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak zamanla korumacılık politikası yön değiştirmeye başlamıştır. Yani, iç piyasaya dönük üretim yapan sektörlerden ihracata yönelik üretim yapan sektörlerle kaymıştır (Doğruel ve Doğruel, 2006: 27).

Şekil-1: İhracat Aktarım Mekanizması

Kaynak: Küçükaksoy ve diğerleri, 2015: 694.

İYSS'nin bakış açısına göre ihracattaki artış yukarıdaki şekilde gösterildiği gibi çeşitli kanallarla büyümeyi etkilemektedir. Bu kanallar öncelikli olarak; kaynak dağılımında etkinlik, daha yüksek kapasitede elde edilecek kapasite kullanım oranı, ölçek ekonomileri, yeni teknolojilerin kullanılması ile verimlilik artışı hedeflenirken, döviz girişinde meydana gelmesi beklenen artışlar da sermaye yoğun mal ithalatı ve ara malı ithalatını arttırarak sermaye oluşumuna katkı sağlayacaktır. Bütün bu kanallar neticede ekonomik büyümeyi etkileyecek ve söz konusu ihracat artışları ekonomik büyümeyi de hızlandıracaktır.

1.2.2.1. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisine Yönelme Nedenleri

İthal ikameci sanayileşme stratejisinin sekteye uğrayarak sorunlar çıkarmasıyla dünya ekonomisi kapsamında farklı bir düzenleme ve bütünleşmeyi amaçlayan İYSS tercih edilmeye başlanmıştır.

Bu dönüşüm batılı ülkelerdeki iktisadi düşüncelerin piyasacı bir görünüme sahip olmasının yanı sıra ithal ikamesinin ortaya çıkardığı sorunlardan da kaynaklanmaktadır.

Uluslararası şirketlerin bu az gelişmiş ülkelerin dünya ekonomisine farklı bir boyut katmasını öneren bir gelişmeyi yansıtmaktadır. Sonralarında İYSS olarak tanımlanan bu strateji giderek ön plana çıkarılmıştır (Berksoy, 1985: 89).

GOÜ, gelişme düzeylerini devam ettirebilmek için ve sanayileşmelerini sürdürebilmek için ihracata büyük önem verirler. Sanayileşmenin sürdürülebilirliği için ihtiyaç olan finansmanı ihracat yoluyla karşılayabilmek amacıyla ülkenin ihracına konu olabilecek bütün kaynaklar kullanılır. Bu amaca yönelik birçok az gelişmiş ve GOÜ'ler ekonomilerini dışa açık hale getirmiş ve ihracata ağırlık vermişlerdir. Bu stratejiye yönelme nedenlerinin ayrıntılarına değinecek olursak (Seyidoğlu, 1990: 428):

- İYSS ile asıl amaç; endüstrilerin dış piyasada rekabet edebilir duruma gelmesini sağlamaktır. Bu sayede ulusal ekonomi de dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başlayacaktır (Seyidoğlu, 2013: 544),
- İYSS, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin aksine korumacılığı reddeder, dış rekabeti konu alır. Bu durum dış rekabette monopolleri kırar. Böylelikle üreticiler rekabet üstünlüğünü yakalayabilmek için sürekli kaliteyi daha iyileştirecek, fiyatı optimal düzeye getirecek yöntemler geliştirmeye uğraşırlar. Bu durum hem teknolojik gelişmeyi destekler hem de ülke ekonomisine olumlu katkılar sağlar (Seyidoğlu, 2013: 544),
- İYSS temelde dış ticaretle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dayandırıldığından, buna göre kaynakların karşılaştırmalı üstünlüklerinin olduğu alanlara kaydırılması, emek faktörünün yoğun olduğu ülkelerde istihdam artışına katkı sağlayacaktır (Seyidoğlu, 1990: 428),
- İhracatın arttırılması çabaları neticesinde kaynak bolluğuna dayanan sanayilerin kurulması, zaten bol miktarda olan emek gücünün de istihdamını arttıracaktır,
- İYSS'de, üretilecek ürünler uluslararası piyasada fiyat ve kalite bakımından diğer ürünlere rakip teşkil edeceğinden, yurtiçinde üretilen ürünlerin fiyat ve kalite anlamında gelişmeler görülecektir (Seyidoğlu, 1990: 428). İhracatın talebi

uyarıcı etkisi, yurtiçi mallara yönelik talebi de arttıracığı için yurtiçi sektörler ile ihracatçı sektörler arasında da kaynak rekabeti doğacaktır. Bu durum yurtiçi sektörde yenilik ve verimliliğin artmasını da sağlayacaktır (Özbey: 1999: 17),

- Üretim yurtdışı piyasalara sunulacağı için, gerek üretici davranışlarında gerekse üretim yapısında da önemli gelişmeler gözlenecektir. Sanayi ürün ihracatının geliştirilmesi, yerli üreticilerin de uluslararası çapta üretim yapmaları sonucu yeni teknoloji ve ürünlerin araştırılıp piyasaya sürülmesine ortam yaratılacaktır (Seyidoğlu, 1990: 428),
- İYSS'ne yönelinmesindeki bir başka amaç da, ihracatın ekonomide döviz kazandırıcı özelliği olması nedeniyle, ihracat yoluyla dövizin artması, dövizin fırsat maliyetini ucuzlatmakta, zamanla ekonomideki korumacı duvarların azaltılmasını sağlayacaktır (Özbey, 1999: 17),
- Döviz kuru sisteminde ihracatçıların uğradığı zararları bertaraf etmek için ihracatın farklı coğrafi bölgelere dağıtılmasına karar verilmiştir. Böylelikle belirli ülkeler karşısında ulusal paranın değer yitirmesi ile ihracatın satın alma gücünde kayıplar meydana gelmiştir. Bu durum ulusal paranın değer kazandığı ülkelerle yapılan ihracatla telafi edilmeye çalışılmıştır (Alpar, 1982: 105),
- İhracata ağırlık veren sanayileşme ile birlikte iç piyasa darlığı problemi çözülmüş ve GOÜ'lerin birçoğu sanayi kuramazken, sanayi kurabilenlerin de optimum ölçüğe ulaşamadığı durumdan artık kurtulmuşlardır. Artık ihracata yönelen sanayiler geniş bir dış piyasa pazarı ile karşı karşıya olduklarından, optimum kapasiteye ulaşılacak, bu sayede maliyetler düşecektir. Böylelikle üretimde etkinlik artacak dolayısıyla istihdam da artacaktır (Seyidoğlu, 1990: 428).

İhracat gelirlerinin arttırılması, ithalat finansmanı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle ihracatın teşvik edilmesi ve geliştirilmesi, bir ülkenin ithal ihtiyacının karşılanması, kalkınmanın beraberinde yatırımları öngören gelişmişlik büyük önem kazanmaktadır. Yatırımların ve sanayinin, özellikle ithal ikamesi sağlayan

ve ihracata yönelik sanayileşmenin teşvik edilmesi, gelişmesi ilerleyen süreçte olumlu katkılarıyla, bir yandan ithalat ihtiyacını azaltırken, diğer taraftan ihracat olanaklarını da arttıracaktır. Sonuç olarak hızlı bir ekonomik gelişme ve toplumsal refah seviyesinin yükseltilmesi için, ekonomik gelişmelerin dış kaynaklara bağımlılığının azaltılması zorunluluğu bazı teşvik tedbirlerinin uygulanmasını gerekli kılmaktadır. Bunlar; yatırımların, ihracatın ve döviz kazandırıcı işlemlerin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır (Çadircıbaşı, 1991: 21).

Özet olarak, İYSS'nin temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Ülkenin sanayi yapısını dış piyasada rekabet edebilir, ihracat yapabilir konuma getirmek,
- Serbest piyasa ve özel girişime dayalı bir ekonomik yapı oluşturmak,
- Dış ticaret politikasını ihracata özendirici bir yapıya dönüştürmektir.

Bu amaçlar sayesinde ülkeler döviz kazanacaktır. Ayrıca ülkeler ithal ikameci sanayileşme stratejisinin neden olduğu döviz darboğazından büyük ölçüde kurtulmaları hedeflenirken, rekabet ortamının da katkısıyla teknolojik yeniliklerden yararlanarak endüstrilerin daha az maliyetle optimum ölçekte ürünler üretilmesi sağlanması beklenmektedir.

1.2.2.2. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Politika Araçları

İthal ikameci sanayileşme stratejisinden İYSS'ne geçiş için bazı araçların kullanılması gerekmektedir. Mesela mal ve hizmetlerin üretim süreçleri devletin müdahalesiyle değil piyasa mekanizması aracılığıyla gerçekleşmelidir. Uluslararası piyasaya giriş için iç ve dış piyasada rekabet ortamı işlevsel olmalıdır. Özellikle yeni sanayileşmekte olan ülkeler dışa yönelik sanayileşme stratejisini uygularken devlet-piyasa işbirliği büyük önem kazanmıştır. Ekonomiye işlerlik kazandırmak amacıyla gerek makro gerekse mikro düzeyde görülebilecek engellere karşı önlemler getirmek için birtakım iktisat politikası araçları kullanılmıştır.

İYSS makro düzeyde; dış ticareti, mali kesimi ve kamu kesimini liberalleştirmeye yönelik müdahaleler ile ülke ekonomisini dış rekabet ortamına hazırlamaktadır. Bunun için ithalat rekabetinden vazgeçip, ihracatın özendirilmesi yönündeki çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gümrüklerle sağlanan koruma oranlarının düşürülmesi, kur politikasının ihracatı caydırıcı etkilerinin giderilmesi ve ihracatı özendirici yönde uygulanması; vergi bağışıklıkları, doğrudan sübvansiyonlar, ihracat kredileri gibi özendirme politikalarının uygulanması söz konusudur (Han ve Kaya, 2012: 245).

Mikro düzeyde ise, ihracat sanayilerinin bütün dolaylı vergilerin iadesi ve gümrüksüz ithal hakkının tanınması, ihracata yönelik sanayi mallarını özendirmek ve ihracatçılara altyapı hizmetinde düşük fiyat uygulaması, dış rekabet durumu hakkında güncel bilgi aktarımı gibi dolaylı sübvansiyonlar sağlamak da bu kapsamda değerlendirilir (Han ve Kaya, 2012: 246).

Devlet piyasa ekonomisi içinde ihracatı teşvik etmek için çeşitli yöntemler kullanır. Bunlar:

1. İhraç malları tarafından üretim maliyetlerinin düşürülmesi hedeflenerek ürünün veya ihracatçının maliyetlerinin azaltılması ve bu malların uluslararası rekabeti sağlayacak şekilde nispi fiyatların düşüşünün sağlanması,
2. İhracattan sağlanan gayri safi gelirin artırılması,
3. İhracattan sağlanan gelirin azaltılması,
4. İhracata ve ihracatçıya yardımcı olacak şekilde kamu hizmetlerinin yönlendirilmesi,
5. İhracat ve ihracata yönelik üretime birtakım öncelikler tanımak şeklinde sıralayabiliriz (Çadircıbaşı, 1991: 12).

Ülke ekonomisinde dış ticaret ve kambiyo politikalarını yönlendirmede klasik politika araçları; kotalar, ithal yasakları, vergiler, sübvansiyon ve döviz kuru ayarlamaları çokça kullanılır. Burada vergilerin devlete gelir getirici özelliği vardır. Kotaların ise devlete gelir getirici özelliği yoktur, ithalatı kısıtlayıcı bir özelliği vardır. Sübvansiyonlar ise hem ithalatçıya hem de ihracatçıya maliyet ve kar avantajı sağlarken, devlete bir maliyeti söz konusudur. Gerçekçi döviz kurunda devlete herhangi

bir maliyeti olmazken, dış ticaret dengesini kendiliğinden düzenleyici ve dış ticarete konu olan sektörleri yönlendirici etkileri vardır. Ayrıca İYSS'nin başarısının en önemli politika aracıdır. Dolayısıyla özellikle İYSS'ni uygulayan her ülke için döviz kuru politikaları büyük önem arz etmektedir (Elmas, 1992: 23).

1.2.2.2.1. Döviz Kuru Politikası

Döviz kuru politikası; hükümetlerin dış ödemeler dengesini etkilemek amacıyla döviz kuru ile ilgili aldıkları tüm önlemler, bu politika kapsamına değerlendirilir (Karluk, 2002: 619). Esnek kur sisteminde dış denge, döviz kurlarının arz ve talep şartlarına bağlı olarak belirlenir. Dışa açık ekonomilerde dış dengenin sağlanmasında asıl önemli olan döviz kuru ayarlamalarıdır. Kur ayarlamaları iki şekilde yapılır; birincisi, devlet kararı ile resmi döviz kurunun yükseltilmesiyle ulusal paranın değerini düşürebilir (devalüasyon)² fazla değerlenmiş kur, ikincisi resmi döviz kurunun düşürülmesiyle ulusal paranın değerini yükseltebilir (revalüasyon) az değerlenmiş kur düzenini ifade eder. Döviz kuru politikasında amaç; paranın dış değeri düşük tutularak yabancı paraların ihracat yoluyla ülkeye sokulması ve böylece fiyat dengesinin dış piyasaya lehine dönmesidir (Sağır, 2011: 34).

Devalüasyon yoluyla ithal malların pahalılaştırılması ithalatı kısarken ihraç mallarının dış fiyatlarının düşürülmesi ise ihracat talebini arttıracaktır. Böylece devalüasyon, eldeki stoklara ve diğer faktörlere bağlı olarak bir gecikme ile ödemeler bilançosu üzerinde keskin etkilerini gösterebilecektir. Devalüasyonun uzun vadede etkilerini gösterebilmesi için yurt içindeki fiyatların yükselişini kontrol altında tutmak gerekir (Hiç, 1973: 83-84).

Ülke içinde fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi, ihraç edilebilecek olan malların fiyatlarında pahalılığa neden olurken, ithal malların fiyatlarının da nispi olarak ucuzlamasını beraberinde getirir. Bu durumda ihracatı arttırabilmenin en kısa yolu bu

²Devalüasyon ve revalüasyon sabit kur rejimi terimleridir. Esnek kur uygulamasında bu değerlenme ve değer kaybetme olarak kullanılır.

malların uluslararası fiyatlarının düşürülmesidir. Bu sayede yerel malların fiyatları yabancı mallar karşısında ucuzlayacak ve ihracat göreceli olarak artacaktır. Göreceli olarak daha pahalı hale gelen ithal mallarına yönelik talep düşeceği için, artan ihracat ve düşen ithalat aynı zamanda dış ticaret dengesine de olumlu katkı sağlayacaktır (Sağır, 2011: 35).

Devalüasyonun bu olumlu etkilerine karşın süreklilik kazanması önlenmelidir. Çünkü devalüasyon sonucu değeri artan yabancı para, eğer ülkede üretilen ürünlerde ithal hammadde ve girdi kullanılıyorsa, maliyet enflasyonunu arttırıcı etki yaratır. Aynı zamanda ülke parasının değerindeki düşüş yabancı para cinsinden olan borçlar arttıracığından, devalüasyon ile ihracatı arttırma yöntemi kendi kendini besleyen bir süreç oluşturur (Sağır, 2011: 35).

Serbest kur sisteminin uygulandığı ülke ekonomilerinde fiyat değişimleri, dış ticaret bilançosu dengesini dolayısıyla ihracat ve ithalat yapısını etkileyen bir düzenektir. Eğer, ülkelerde sabit kur sistemi uygulanıyor ise, fiyat değişimleri ve ithalat ve ihracat değerlerini etkileyerek dış dengeyi sağlama açısından devlet müdahalesiyle döviz kurunu yükseltme veya düşürme yönünde karar alınması sağlanır (Seyidoğlu, 2013: 463).

Ulusal para İYSS'de etkin bir politika aracı olarak gerçekçi düzeyde tutulmalıdır. Böylece ihracat imkânlarının genişlemesiyle ihracatın teşvik edilmesi beraberinde yabancı ülke parasının yurtiçine üretim ve dış satım yoluyla girmesi hedeflenmektedir. İhracat potansiyeli yüksek sektörlerin rekabet gücünü olumsuz etkileyecek aşırı değerlenmiş ulusal para politikası dışa açık strateji için uygun olmaz. Dış dengeyi sağlamada ithal ikame sanayileşme stratejisi kotayı tercih ederken, İYSS gerçekçi kur politikasını tercih etmektedir (Şanlı, 1997: 44).

İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin dolaysız etkileri ödemeler bilançosu üzerinde görülecektir. Bu türde kalkınma stratejilerini benimseyen ülkelerin ihracat hacmindeki genişleme sayesinde döviz rezervleri de artacaktır. İthalatın ihracatı karşılama yoluyla finansmanı büyük oranda kolaylaşmış olacaktır. Bu durumda az gelişmiş ülkelerin büyüebilmesi için ülke içerisinde üretilemeyen ara ve yatırım

malları ithalatında herhangi bir şekilde tıkanıklık yaşamadan ilerlemesini sağlayacaktır (Çadircıbaşı, 1991: 12).

1.2.2.2. Vergi İadesi

İhracatta vergi iadesi uygulaması Türkiye’de ilk kez 1963 yılında yürürlüğe girmiştir. 1980 yılı itibariye ihraç edilen ürünün ihracına kadar alınmış vergi, resim, harç benzeri etkiler yapan yükler hesaplanıp, tespit edilen orana göre ihracatçıya iade edilmesi şeklinde uygulanır (Erdoğan, 1988: 39). Kısaca ihraç mallarının maliyetine giren bütün dolaylı vergilerin gümrük kapısında ihracatçıya geri verilmesini sağlayan vergi düzeni (özellikle mamul mallar ihracında) uygulamasıdır (Hiç, 1973: 88). Bu sayede malın dış piyasalara daha ucuza mal edilmesi ve rekabet gücünün artırılması hedeflenmiş olacaktır. Bu uygulama dolaylı vergilerin çoğunu kapsadığı için uluslararası alanda kazanç sağlayacaktır.

İhracatta vergi iadesi ile ülke içerisinde üretilen ürünlere ihracat gücü kazandırarak, rekabet içerisinde olduğu ülkelerdeki aynı cins ve kalitedeki ürünleriyle dış ticarete rekabet olanağı yaratılmaktadır. Başka bir ifadeyle, uzun vadede ihracatın yapısını değiştirerek, işlenmiş ürünlerin ihracatının toplam ihracattaki payının yükseltilmesi amaçlanmıştır (Çadircıbaşı, 1991: 27).

1.2.2.3. Vergi Muafiyeti ve İstisnası

İhracatta vergi muafiyeti ve istisnası, vergi iadesinden farklı olarak tahakkuk eden gümrük, gelir, satış, ihracat ve diğer benzeri vergi, resim ve harçların tahsil edilmeyerek tescile tabi tutulmasıdır. Bu vergileri ödemiş olan üretici, söz konusu ürünü ihraç etmek isterse ihraç anındaki vergi yükümlülüğünden kurtulmuş olur. Vergi muafiyet ve istisnaları GOÜ’lerin beraberinde birçok gelişmiş ülkede de uygulanmaktadır (Çadircıbaşı, 1991: 27).

İhracat vergileri ihraçta negatif bir sübvansiyondur. Dolayısıyla bu vergiler ihracatı azaltır ve devlet gelirlerini arttırıcı rol üstlenir. Bu uygulamada üreticilerin eline daha az gelir geçmesi nedeniyle kaynakların ihracat vergisine tabi olmayan sektörlerle kaymasına neden olabilir (Çarıkçı, 1983: 90). Bu nedenle ihracatın teşvikinde ihracatta vergi muafiyeti ve istisnası önemli bir politika aracıdır.

1.2.2.2.4. İhracatçı Kredileri ve Faiz İndirimi

İhracatın teşvikinde resmi kambiyo kurunun teşviki dışında iki adet para politikası söz konusudur. Bunlardan birincisi; ihracat ve ilgili faaliyetler için kredi açılması aynı zamanda ihracat kredileri fonunun yüksek bir seviyede tutulmasıdır. İkincisi ise, bu gibi krediler için uygulanacak faiz indirimidir (Hiç, 1973: 92).

İhracat kredileri 1969 yılından beri belirli bir teşvik edici sisteme bağlanmıştır. İthal talebi sırasında alınmakta olan nakdi teminatların belli bir yüzdesi alınarak ihracat projelerinin işletme kredisi ihtiyaçları ile ihracatı geliştirici ve destekleyici projelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ihracatın teşviki ve geliştirilmesi amacıyla kullanılmak üzere T.C. Merkez Bankası nezdinde, “Özel İhracat Fonu” adı altında açılacak bir hesapta toplanacaktır (Hiç, 1973: 92).

1984 yılında TCMB reeskont kaynağından ihracat kredisini kesme kararı almıştır. Sonrasında ihracat kredisinin aracı banka kaynağından verilmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu sağlanan imkânlardan çok az sayıda firma faydalanabilmiştir. 1985 yılından itibaren ise bütün ihracat kredileri kaldırılmıştır. Firmalar bu tarih itibarıyla finansman ihtiyaçlarını prefinansman veya döviz kredisi aracılığıyla sağlama yoluna gitmişlerdir (Erdoğan, 1988: 35).

Faiz indirimi, ihracat finansmanı için açılacak kredilerle ilgili faiz farkı ödemeleri, faiz indirimi vergi iadesi listesinde yer alan ihracatla ilgili krediler için uygulanır (Hiç, 1973: 93).

1.2.2.2.5. İmalatçı İhracatçılara Proje Bazında Döviz Tahsisi

İmalatçılara mamullerini serbest dövizle ihraç etmeleri ya da serbest dövizle satmaları için bu mamullerin imalatında kullanacakları hammadde ve yardımcı maddeler ve ambalaj malzemelerinin ithali, bu işletmelerin ithalat için gerekli malzemelerinin temini adına ve yeni yatırımların yapılması adına işletmelere döviz tahsis edilir (Hiç, 1973: 91-92).

1.2.2.2.6. Kamu Yatırımları

Devlet ihracatçıya doğrudan sübvansiyon vererek, ihracatçıya girdi maliyetlerini azaltabilecek imkânlar sunarak, ihracata yönelik tesisler kurarak ve alt yapısına ilişkin yatırımlar gerçekleştirerek, kamu harcamaları yoluyla ihracatı teşvik edici önlemler alabilir. Devletin ihracatı geliştirmeye yönelik yatırımlarında ihracata altyapı teşkil edecek şekilde ihracatı destekleyecek yatırımlara ağırlık vermesi GOÜ'ler açısından her geçen gün önemini daha da arttırmaktadır (Çadircıbaşı, 1991: 26).

Bir ülkede ihracatın arttırılabilmesi ve kaynak dağılımındaki etkinliğin sağlanabilmesi için, içe dönük ve dışa dönük sanayilere aynı teşvikin verilebilmesi, kotaların kaldırılması, gümrük vergilerinin, ihracat sübvansiyonlarının ve ihracat vergilerinin asgari düzeye indirilmesini takiben gerçekçi bir kur politikası uygulanabilmesi durumu birbirine zincirleme bağlıdır (Çarıkçı, 1983: 91).

1.2.2.3. İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Sonuçları ve Etkileri

1970'li yıllardan itibaren yoğun bir eleştiriye maruz kalan ithal ikameci sanayileşme stratejisi de devlet müdahalesinin ve iç pazara yönelik yetersizliğin maliyet unsurunu olumsuz yönde etkilemesiyle yaşadığı bir dizi olumsuzluğun neticesinde içinden çıkılmaz hale gelen kriz dönemlerinin çözümü uluslararası kuruluşların da desteğiyle İYSS'ne geçilmiştir.

1950'li yıllardan 1980'li yıllara kadar olan süreci değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin dış ticaret ve sanayileşme stratejilerinde pek de tutarlı bir yol izlenememiştir (Çarıkçı, 1983: 111). Ekonomik istikrar önlemleriyle başlayan 1980 yılı itibariye uygulamaya konulan İYSS sayesinde önemli bir ihracat artışı sağlanmıştır. 24 Ocak kararlarıyla uygulamaya konulan İYSS ilk on yıl etkin kullanılmıştır. Bu strateji ile ilk yıllarda önemli oranda ihracat artışı yakalanmış, iç talep kısılarak atıl kalan üretim kapasitesi dış pazarlara kaydırılmıştır (Yentürk, 2008: 39).

1980'de İstikrar Tedbirlerinin uygulanmasının akabinde 1981 yılı itibariyle ekonomide genel dengeler yeniden kurulmuş ve milli gelirden yükselme eğilimi

gözlemlenmiştir. 1984-88 döneminde GSMH’da ortalama % 6’lık bir artış sağlanmış olup, dış talebin büyümeye katkısı 1986 yılı dışında pozitif olarak gerçekleşmiştir. Esnek Kur politikası ihracatta sanayinin payını yükseltmeye yardımcı olmuştur. Büyüme hızı ve ihracattaki bu iyileşmeler, ihracatın ithalatı karşılama oranında ve sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payında önemli artışlar elde edilmesini sağlamıştır (Altınok, 1992: 69).

1980 itibariyle tercih edilen İYSS’nin başlarında; kur politikası ile iç talebin kısılması ve atıl kapasitelerin harekete geçirilmesiyle ihracat oranlarının artırılması hedeflenmiştir. Sermaye hareketlerinin 1989’da serbestleştirilmesiyle spekülasyon sermaye hareketlerine açık diğer ülkeler gibi Türkiye’de de ulusal paranın aşırı değerlenme eğilimi artmış, faiz oranları yükselmiş olmasıyla birlikte ekonomik büyüme yurtiçi taleple beslenir hale gelmiştir. Bu etkiler neticesinde ticarete konu olan sektörlerde (özellikle imalat sanayinde) yatırımları caydırmış olup, finans sektörünü reel sektörden koparmıştır. Reel sektör kazançlarının önemli bir bölümü finansal etkinliklerden elde edilmeye başlanmıştır (Türel, 2008: 13).

Küreselleşen dünya ekonomisinde işletmelerin uluslararası düzeyde rekabet edebilir düzeye gelebilmesi için, dış rekabet ortamındaki yenilikleri, teknolojik gelişmeleri takip ederek entegrasyon sürecine dahil olmaya başlamışlardır. Böylece her geçen gün çeşitlilik gösteren tüketici ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanmasına odaklanılmıştır. Ülkeler ekonomik açıdan her geçen gün birbirlerine daha bağımlı hale gelmekte, dolayısıyla yenilik ekonomisinin itici gücü haline gelmektedir. Ülkelerin dış rekabetteki bu uyum süreci ihracat performanslarını olumlu yönde etkileyerek uluslararası pazarda rekabet avantajı sağlar hale gelmektedir (Korkmaz ve Diğerleri, 2009: 84).

Bu stratejinin başarılı bir şekilde uygulanabilirliği; ithalat kısıtlamaları kaldırılmasına, bütün sanayi dallarının korunmasına ve teşvikine, gümrük vergilerine, gerçekçi kur politikasına ve dolaylı/dolaysız sübvansiyonlara terkedilmesine ve hepsinden de önemlisi gerçekçi kur politikasına bağlıdır. Zamanla tarifeler aşamalı olarak düşürülüp çeşitli malların ithalatında uygulanan tarifelerin farkları azaldıkça sübvansiyonlar da azaltılmalı, bu azalışlarla birlikte kur ayarlamaları da elden bırakılmamalıdır. Eğer bu politikalar orta ve uzun vadede sürdürülebilirse ülkede

gümrük ve vergi kaçakçılığı asgari düzeye inecek, stok yapma eğilimi cazibesini kaybedecek, ülkenin kıyaslamalı üstünlük analizine göre kaynak dağılımı ortaya çıkacaktır. Bir yandan kaynak dağılımındaki etkinlik artarken, bir yandan da iç ve dış tasarrufların ve ihracatın artması ve enflasyon hızının düşmesi sanayileşme ve kalkınma hızını arttıracaktır (Çarıkçı, 1983: 161).

Toplam talebin bir fonksiyonu olan ihracatın artışıyla milli gelirin artışı doğru orantılıdır. Amaç sanayileşmenin ihracat yoluyla gerçekleştirilmesi olduğuna göre; GOÜ'ler ekonomik gelişmelere ayak uydurabilmek için ihracat artışının sürekliliğini önemsemektedirler. Ekonomi dışı açılarak GOÜ'ler açısından dış kaynak finansmanına büyük ölçüde getiri sağlamış olup, ekonomik açıdan sürdürülebilir büyümeye ve kalkınmaya olumlu katkıları olmuştur.

İYSS'nin uygulandığı pek çok ülkede küresel dönemin finansal kaynağı spekülâtif sermayenin ulusal paraların aşırı değerlenmesine yol açmasının da etkisiyle dışa bağımlılık ithal ikame sanayileşme stratejisinden çok daha fazla artmıştır. Dolayısıyla İYSS bu ülkeler açısından çok daha sakıncalı ve yapısal ekonomik problemlerin oluşmasına yol açan bir sonuç yaratmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İTHAL İKAMECİ VE İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞME STRATEJİSİNİN UYGULAMASI

2.1. TÜRKİYE'NİN 1923-1980 YILLARI ARASINDA SANAYİLEŞME HAREKETLERİ

Türkiye'nin sanayileşme girişimi birçok GOÜ'den neredeyse 20 yıl kadar önce başlamıştır. 1930-1979 yılları arasında Türkiye'de uygulanan sanayileşme politikaları, liberalleşme girişimlerine rağmen içe dönük bir özellik taşımıştır (Çarıkçı, 1983: 109). Dünyada 1970'li yıllarda başlayıp 1980 sonrasında daha da yaygınlaşan liberalizasyon akımı gelişen teknolojinin de etkisiyle birçok ülkenin yerel mal piyasalarını ve finansal piyasaları birbirine bağlamıştır (Çetin ve Savrul, 2016: 514).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılı ekonomik kalkınma stratejisi arayışı içerisinde geçmiştir. Bu arayışın hem başlangıcı sayılan, hem de kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerin belirlenmesi açısından I. İzmir İktisat Kongresi büyük önem taşımaktadır. Kongrede sanayileşme adına konu başlıklarına baktığımızda; sanayileşmenin korunması, özendirilmesi, finansmanın organize edilmesi, sanayicinin eğitimi gibi konular uzun vadeli sanayileşme politikalarına ışık tutmuştur.

1923-50 yılları arasında topyekûn kalkınma hedefiyle oluşturulan politikalar, 1950-60 yılları arasında da devam etmiştir. Bölgesel kalkınmadan uzak durulan bu yıllarda özel sektör özellikle gelişmiş illerde (İstanbul civarı) teşvik edilmiştir (Özkaplan, 2008: 173).

GOÜ'lerin birçoğunda olduğu gibi Türkiye de dünya ticaretinin geldiği ve geliştiği noktaya gelememiştir. Türkiye 1930'lu yıllarda kamu girişimine dayalı zayıf bir sanayi yapısı oluşturabilmişti. Geleneksel birkaç tarım ürününe dayalı ihracat yapısından kaynaklı durum 1950'li yılların başında ekonomide dışa açılma çabasını sonuçsuz bırakmıştı. 1950'li yıllar tarım ve altyapısının geliştirildiği yıllar olarak kaldı. İthal ikamesi yoluyla ve beş yıllık kalkınma planlarıyla Türkiye büyüme-sanayileşme

sürecine ancak 1960'lı planlı yıllarda girebildi. 1970 yılında gerçekleşen devalüasyonunun yardımıyla, sanayi yarı mamul ve mamul ihracatına başladı. 1974 yılına kadar devam eden ekonomik canlılıktan faydalanarak ihracatını hızlı bir şekilde arttırmış oldu. Bunu izleyen dönemlerde iç siyasal çekişmeler sonucu politika hataları beraberinde dünya ekonomisinde bollaşan düşük faizli fonların cazibesi ihracatı arttırmaya gerek bırakmadı (Kazgan, 1988: 24-25). Dolayısıyla Türkiye'de 1950'li yıllardan 1960'lı yıllara kadar bilinçsiz bir şekilde uygulanan ithal ikameci sanayileşme programı ekonomiye geri dönüşünün çok sağlıklı olmadığı kanısına varılarak 1960-80 yılları arasında bilinçli, kontrollü ve planlı bir ekonomi anlayışıyla içe dönük sanayileşme stratejisini sürdürmeye devam etti.

Türkiye ekonomisi 1980 yılı itibariyle ithal ikameci sanayileşme stratejisinden İYSS'ne geçerek ekonomide bir dönüm noktası yakalamıştır. 1970'li yıllarda yaşanmış olan iki büyük petrol krizi, dünyadaki stagflasyonist ortam ve Kıbrıs Barış Harekatı gibi yaşanan olumsuzlukların etkisiyle ortaya çıkan problemleri bertaraf etmek ve ekonominin işlerlik kazanmasına yardımcı olabilmek için 24 Ocak Kararlarıyla geniş ve kapsamlı bir ekonomik paket uygulamaya konulmuştur (Seymen O., 2004: 54).

1980 öncesi Türkiye'de sanayileşme politikaları incelenirken temel iktisadi sorunlar dönemlerin belirleyicisi olmuş ve önemli değişikliklerin yönlendirmesiyle dört ana bölümde tez ele alınmıştır.

2.1.1. Cumhuriyet'in İlk On Yılında Sanayileşmedeki Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne enkaz altında bir ekonomi kalmıştır. 1923 yılına kadar bütün enerji Milli Savunma alanında kullanılmak zorunda olduğu için maalesef sanayileşme alanında bir gelişme kaydedilememiştir. Ülke savaşta büyük bir yıkım yaşamış, üretken genç nüfusunu da önemli ölçüde yitirmiştir. O dönemin şartlarında ise ekonomi tarıma dayandırılmaktadır. Gelişen milliyetçilik akımlarıyla birlikte ekonominin bağımsızlaştırılması adına ülkemiz önce kendine yeten tarımsal ürün üretimi ardından sanayileşme kanallarını kuvvetlendirerek ekonomik işleyişi daha sağlıklı hale getirmeyi planlamaktadır.

Dönemin ilk yıllarında özel sektör ağırlıklı, sonraki yıllarda ise devletçi girişim ağırlıklı politikalar etkisini göstermiştir. Ancak temelde liberal piyasa ekonomisi esas alınmış ve karma bir ekonomi modeli uygulanmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 46).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomi politikalarını iki önemli gelişme belirlemiştir. Bunlardan biri İzmir İktisat Kongresi, diğeri ise Lozan Barış Antlaşması'dır. 24 Temmuz 1924 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın bu dönemi ilgilendiren birçok ekonomik maddeleri vardır. Bunlardan biri de; 1929 Ekonomik Buhranına kadar dışsal ilişkilerin oluşturduğu yapı nedeniyle, sanayileşmesini destekleyecek bağımsız ve ekonomik gelişme ile bağdaşık, bir gümrük politikası olanağından geçici bir süre yoksun kalmasıdır (Kılıç, 2013: 21). Bilindiği üzere yerli sanayinin gelişmesinin başlangıcında vergiler ile korunması önemlidir.

Anadolu'nun Kurtuluş Savaşını başarı ile tamamlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, etrafındaki milliyetçi kadro ile birlikte, Anadolu'nun gerçek kurtuluşunun ancak ve ancak ekonomik zaferlerin kazanılması ile mümkün olacağına inanıyordu. Zaferin kazanılmasından üç ay gibi kısa bir süre sonra Mustafa Kemal *“Türkiye Devleti, Devlet-i İktisadiye olacaktır”* sözleriyle asıl amacını vurgulamıştır. Daha barış anlaşması imzalanmadan, Cumhuriyet ilan edilmeden Şubat 1923'te izlenecek ekonomik politikalarının belirlenmesi ve ekonomik kalkınmanın toplumun tüm kesimiyle gerçekleştirilmesi amacıyla İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'ni toplamıştır ve açılış konuşmasında Mustafa Kemal şöyle demiştir;

“Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler kalıcı olamaz, az zamanda söner. Bu sebeple en kuvvetli, en parlak zaferlerimizin dahi temin edebileceği sonuçları temin etmek için iktisadiyatımızın, iktisadi egemenliğimizin sağlanması, kuvvetlendirilmesi zorunludur. Yeni Türkiye'mizi sahip olduğu mertebeye çıkarmak için vakit geçirmeden iktisadiyatımıza önem vermek zorundayız.” *“Sanayileşme en ileri ve gelişmiş Türkiye'ye ulaşmak için en kısa yoldur. Vatan savunması buna bağlıdır.”* (Durmuş ve Aydemir, 2016: 157).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce toplanan İzmir İktisat Kongresi, kurulacak ülkenin iktisadi rotasının belirlenmesi ve egemen olan iktisadi felsefeyi ve

görüşleri yansıtması açısından büyük önem taşımaktadır. Genel hatlarıyla; kalkınmacı, yerli ve yabancı sermaye ile birlikte piyasaya dönük çiftçiyi özendirici, alınacak ekonomik kararların milli unsurlara dayandırılması ve ılımlı korumacılığı öngören politikalar belirlenmiştir (Kılıç, 2013: 22).

İzmir İktisat kongresi Türkiye ekonomisinde çok önemli bir yere sahiptir. 17 Şubat 1923 tarihinde Atatürk'ün talimatıyla ekonomi yenileşme bakış açısıyla yasalaşmak üzere birtakım yeni düzenlemelere yer verilmiştir. Bu dönemde ekonominin sahip oldukları ve olmadıkları belirlenerek ekonomiyi "millileştirmek" adı altında yön verilme istenmiştir. Ekonomik envanterin çıkarılması ve yeni model arayışlarıyla birlikte karma ekonominin altyapısı oluşturulmuştur. Ekonomiyi milli çatı altında canlandırmak adına yerli malı kullanımı özendirilmek istenmiştir. Fabrikalaşmayı özendirmek amacıyla seri üretime geçerek üretim canlandırılmak istenmiştir. Yeni bankalar kurularak ekonomiye finans olanağı yaratmak hedeflenmiştir. Böylece yabancı tekelinden kurtularak ekonomiyi millileştirmek hedeflenmiştir. Kongreye sunulan önerilerin çoğu onay görmüşse de tarımla ilgili sorunların çözümü günümüzde dahi tam anlamıyla amacına ulaşamamıştır.

Türkiye'nin kalkınma ve sanayileşmesi adına esaslı adımlar Mustafa Kemal Atatürk döneminde atılmıştır. Nitekim sosyal ve politik reformlar yapılması, kapitülasyonların ilgası, Duyunu Umumiye'nin ödenmesi ve 1929-34 Dünya Buhranının bitmesinin hemen ardından büyük bir ekonomik kalkınma hamlesine girişilmiştir (Hiç, 1973: 3). Türkiye 1930'lu yıllar itibariyle ulusal ekonomik kalkınma hareketlerinin neticesi olarak, bağımsızlıkçı, ülkenin mevcut doğal kaynaklarını ve coğrafi olanaklarını değerlendiren kalkınma politikaları, KİT'ler sayesinde hayata geçmeye başlamıştır.

Türkiye, Cumhuriyet'in ilanıyla, Atatürk'ün liderliğinde izlenecek ekonomi politikasının büyük bir titizlikle ele alındığı I. İktisat Kongresi'nde milliyetçi ve liberal politikaların temelleri atılmıştır. 1923-29 yılları arası Türkiye'de liberal politikaların uygulamaya koyulduğu bir dönem olmuştur (Uludağ ve Arıcan, 2003: 4-5).

Kongrede alınmış olunan bazı kararları özetle ifade edecek olursak:

- Koruyucu gümrük vergileri yoluyla yerli sanayinin korunması,
- Sanayi için ithal edilecek mallara gümrük muafiyetinin uygulanması,
- İmtiyazlı yabancı kuruluşların devletleştirilmesi,
- Ekonomiye zarar vermeyecek şekilde yabancı sermayenin ülke içine girmesi ve işbirliğinin yapılması,
- Borsaların kurulması,
- Asgari ücretin belediyelerce belirlenecek olması,
- Ücretin para olarak ödenmesi,
- Aşar vergisinin kaldırılması,
- Tütün ekiminin ve ticaretinin serbestleştirilmesi,
- Sendikal hakların tanınması (Akyıldız ve Eroğlu, 2004:47).

Kongrede alınmış olan ekonomik, mali ve sosyal içerikli kararlara bakıldığında özünde ulus devlet ve ulusal uzlaşma anlayışı bulunan aynı zamanda sosyal tedbirlerle toplumun zayıf kesimini koruyucu bir politika anlayışı benimsenmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 47).

Cumhuriyet'in ilanından itibaren ilk on yıl içerisinde hükümet tarım sektörünü ihmal etmeden, sanayi sektörüne öncülük veren bir kalkınma stratejisi benimsemiştir. Tarım sektörü ihmal edilmemiştir; çünkü sanayinin gelişebilmesi için gerekli sermaye birikimi tarım gelirlerinden elde edilecektir. Tarım sektöründe yaşayan ve nüfusun %81'ini oluşturan çiftçilerin satın alma güçlerinin yükseltilmesiyle sanayi gelişimine katkı sağlanmaktaydı (Karluk, 2005: 212). 1923-33 yıllarını genel olarak değerlendirdiğimizde sanayi üretiminde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. En önemli gelişme dokuma sanayinde; yerli üretim talebin % 80'inini karşılayacak duruma geldiğinde baş göstermiştir. Sanayi sektörünün GSMH'daki payı % 17'yi geçmiş ve sanayi sektöründeki büyüme hızı diğer sektörlerin önüne geçmiştir (Durmuş ve Aydemir, 2016: 157).

Özel teşebbüse bu dönemde oldukça ağırlık verilerek yardım ve teşvikler sağlanmıştır. 1924-29 döneminde GSMH'daki artış oranı yılda ortalama % 10,9, sınai üretimde ise % 8,5 olarak kaydedilmiştir. Bu durum, geçmişte meydana gelen kapasite

boşluklarının aktif hale getirilmesinin doğal bir sonucudur. Bu dönemde aktif nüfusun savaş sonrası topraklarına tekrar dönmesiyle beraber tarımsal üretimde de artış kaydedilmeye başlanmıştır. Tüm bunların ardından sınırlı kalkınma tatmin edici sayılmamış, özellikle yönetim kalkınma hızından memnun kalmamıştır. Bu on yıllık sürecin başarılı olamayışının nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Ülke genelinde girişim yeteneği ve iş tecrübesi çok yetersizdi. Geleneksel olarak Türkler kamu yönetimi, askerlik ve çiftçiliği tercih ettiklerinden iktisadi faaliyetlere ve iş hayatına fazla ilgi gösteremediklerinden bu alanı azınlıklara bırakmışlardır,
- Ülkede sermaye birikimi yok denilecek kadar azdı, yeniden sermaye birikimi için biraz zaman gerekiyordu. Ülkenin içinde bulunduğu durumda politik, sosyal ve ekonomik koşulları sermaye birikimine elverişli değildi,
- Teknik bilgi seviyesi genel olarak düşüktü, yetişkin işçi ve tekniker sayısı yeterli değildi,
- Tüm bu olumsuz koşulların üstüne, 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran Türkiye üzerinde etkilerini göstermeye başladı. Buhran döneminin etkisiyle aslında sınırlı olan yatırımlar tamamen azaldı. Önceleri tarım ürünleri ve hammaddeler satıp sanayi mamulleri almaya dayanan, elverişli gümrük tarifeleri sayesinde oldukça gelişmiş bulunan dış ticaret, Büyük Buhranın ve aynı yıl içerisinde uygulanmaya başlayan yeni gümrük tarifelerinin etkisiyle iyice durgunlaştı. Dolayısıyla dönemin son yıllarında ülkenin dış ticaret hacmi üçte biri oranında azaldı ve ödemeler dengesi açıkları arttı (Uludağ ve Arıcan, 2003: 8-9).

1929 krizi spekülasyonlar ve suiistimallerin özel sektöre olan güveni sarsması nedeniyle, artık devlet girişimciliğinin esas alındığı bir döneme girilmiş oldu. 1929 krizi ile liberal kapitalizm çökmüş, planlı devletçilik modeli ön plana çıkmıştır. Planlı ekonomilerin krizlere karşı direnç sağlaması planlı devletçilik politikasının egemen hale gelmesini sağlamıştır (Yılmaz, 2008: 103).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin içinde bulunduğu durumdan ötürü devlet ekonomiyeye müdahaleci bir tavır sergilemek durumunda kalmıştır. Bu dönem ekonomisinin genelinin tarıma dayalı olması, sanayinin çağdaş ülkelere göre çok geride

kalmış olmasđ nedeniyle ũlkenin yeniden ayağa kalkmasđ için devlet kontrolünde bir gelişim sũreci izlenmiştir. Kalifiye nũfusun savaşlarda kaybedilmesi, ũzel sektũrũn deneyimsizliği nedeniyle gelişmişliğin gerisinde kalmasđ, Osmanlı'dan kalan borçların ağırlığı ve bũtũn bunların ũzerine 1929 Buhranının etkileri de eklenince devlet tũm bu problemlerin özũmũ için karma ekonomi politikaları belirlemiştir. Nitekim bu enkazın altından başarılı sonuçlar elde edilmiş ancak ne yazık ki istenilen hedeflere ulaşılmadan, ũlke kurucu liderini kaybetmiş ve hemen akabinde de II. Dũnya Savařđ patlak vermiştir.

2.1.2. İthal İkameci ve Korumacı Dũnem-Devletçi Sanayileşme Yılları (1933-1946)

Özel sermaye sahiplerinin yatırım kararları konusundaki endişeli tavırları, ũzel sermayenin yetersizliği, planlamadan kaynaklı verimsiz çalışmalar, emperyalist ũlkelerin yeniden ũlkeye girişleri sanayileşme politikalarının tekrar gũzden geçirilmesini zorunlu kıldı. Aynı zamanda Tũrkiye'yi yakından etkileyen SSBC'deki endũstrileřme başarısı Tũrkiye'nin uluslararası rekabet dũzeyinin gerisinde kaldığının en yakın ũrneđi oldu. Tũm bu problemleri giderebilmenin yanı sıra ulusal sanayileşme yatırımlarının arttırılması ve bũlgesel eşitsizliği giderebilmek amacıyla 1934 yılı itibariyle beş yıllık sanayileşme planlarının hazırlanmasına karar verildi. Bũylece 1934 yılından II. Dũnya Savařđ'na kadar geçen sũrede Tũrkiye'de devletçi politikalar hâkim oldu. II. Dũnya Savařđ'ndan sonra devletçilik anlayıřđ yeniden önemini yitirmeye başlamıştır.

Devletçilik Tũrkiye'nin 1930'larda karşılaştığı, içinde bulunduğu birçok soruna bir özũm niteliği taşımakta olup, bu kararın verilmesinde ũncelikle sanayileşmenin sağlanması en ũnemli amaçlardan biri olmuştur (Kılıç, 2013: 31).

1930-34 yılları devletçiliğin iki ayrı yũnũ yansıtığı gũrũlmektedir. Bunlardan birinde plancı-devletçilik modeli, diğerinde ise piyasacı-devletçilik modeli yansımaktadır. Devletçilik uygulamasında ilk olarak 1932 yılında plancı-devletçiliğin yansımaları gũrũlũrken, 1933 yılında bu model tasfiye edilmiş ve yerine 1934 yılında

piyasacı-devlet modeli yansımaları görülmeye başlamıştır (Yılmaz, 2008: 101). Ancak öncesinde 21 Mayıs 1930 tarihinde I. Sanayi Kongresi'nin ardından iktisadi programın TBMM'ne sunulması ile birlikte ilk somut adım atılmıştır. Buna göre program "devletin ekonomiye müdahale etmesi, ekonomiyi düzenleyici rolünü üstlenmesi" açık bir ifadeyle belirtilmiştir. 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında CHP III. Büyük Kurultayı'nda Devletçilik devletin resmi ilkelerinden biri haline getirilmiştir. Devletçi sanayileşme ise 1934'te uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) ile başlatılmıştır (Kılıç, 2013: 31).

Devletçilik politikaları o günlere ait iç ve dış koşulların yarattığı gelişmeler sonucu uygulanmış, kendine özgü nitelikler taşıyan ve gücünü uygulamadan alan bir model olmuştur. Devletçilik politikası, az gelişmiş ekonomilerde devletin planlama yolu ile ekonomiye müdahalede bulunarak, uluslararası ihtisaslaşmanın dışında sanayileşme anlamında gerekli atılımların gerçekleştirilebileceğini kanıtlayan politika olması nedeniyle önemlidir (Eşiyok, 2015: 43-44). 1933'ten sonraki dönemde, Türkiye ekonomisinde özel kesim korunmuş ve teşvik edilmiş ve devletçilik yoğun olarak sanayi sektöründe uygulanmıştır (Karluk, 2005: 215).

"Sermaye birikiminin anahtarı sanayidir." söyleminden yola çıkarak 1930'dan sonra, sanayileşme kavramı, sadece olmayan sanayileri kurmak değil, sanayinin yaratacağı bir çekim gücüyle, olabildiği kadar çok ve çeşitli ülke kaynağını harekete geçirmek olarak düşünülür (Kuruç, 2011: 355).

17 Nisan 1934'te yürürlüğe giren BBYSP Sovyetler Birliği ile birlikte dünyada yaşanan ilk planlama deneyimlerinden birisi olması sebebiyle özgün bir yere sahiptir. Modern planlama tekniği kullanılmış olup, hazırlanan bir plandan çok, projeler topluluğu olarak görülebilir (Eşiyok, 2015: 44). Bu dönemde tarıma teşvik için toprak reformu yapılmıştır. Böylelikle yurtiçi üretime sağlanacak hammadde yeterliliği sağlanmış olacaktır. Bu dönemde 20 kadar tesisin (dokuma, maden, seramik, selüloz vs.) kurulmasına öncülük edilmiştir. Yurtiçinden sağlanan hammadde ile üretim teşviki ithal ikameci anlayışın doğal bir sonucudur (Uludağ ve Arıcan, 2003: 11).

BBYSP'nin temel stratejisi, temel ihtiyaç maddelerinin üretimine öncelik vermiş bu alanlarda ithal ikamesi sağlamıştır. BBYSP'nin uygulaması devam ederken İkinci

Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın hazırlıkları başlamıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle İBYSP'ından vazgeçilerek 05.04.1939 tarihinde "İktisadi Savunma Planı" yürürlüğe konulmuştur. İBYSP'nın uygulamaya konulamaması Türkiye'nin başlayan sanayileşme hamlesine indirilmiş büyük bir darbedir. Savaş esnasında bir yandan savaş zenginleri ortaya çıkarken diğer taraftan halkın büyük çoğunluğu yoksulluk içindedir (Karluk, 2005: 215-216). Uygulamaya konulan bu sanayileşme planları her ne kadar kısmi planlama özelliği taşımış olsa da o yıllarda başarılı sonuçlar vermiş ve sanayileşmeye önemli katkıları olmuştur.

BBYSP'ları döneminde sanayi kesiminin payı giderek artmıştır. Sanayinin GSMH'daki payı 1930 yılında % 11,4 iken, 1935'te % 18,1'e, 1940'ta % 18,9'a yükselmiştir. Sadece imalat sanayine düşen pay ise, 1930'da % 10,3'ten 1935'te % 16,4 ve 1940'ta % 17,1'e yükselmiştir (Özyurt, 2011: 144).

Türkiye'nin ihracatının büyük kısmının tarımsal ürünlerden oluşuyor olması nedeniyle bu dönemde ihracata yönelik sanayileşme stratejisi yerine ithal ikameci sanayileşme stratejisi tercih edilmiştir. Bu gibi mallara karşı dünya talebinin gelir ve fiyat elastikiyeti genellikle düşük seviyede seyretmekte, ülke içindeki arzın genişletilmesi de çeşitli engellere maruz kalmaktadır. Nüfustaki artışlar ve nüfus başına gelir artışı ise bu mallara karşı iç talebi hızla yükseltmiştir. Dolayısıyla, ihracat potansiyelinin azalmasıyla milli gelir artış hızına ayak uyduramamıştır. Bu malların kalitesinde standartlaşma sağlamak, ihracat teşkilatı kurmak ve sürekli arz imkânlarını açmak gelişmenin ilk başlarında çözümü güç problemler olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, ithal ikame sanayiinin kurulması ve teşvikini kısmen kolaylaşmıştır. İthal ikameci sanayileşme, teknoloji ve bilgi yelpazesini genişletmesi, ilgili sanayi kollarında talep yaratması ve istihdam bakımından da dışsal ekonomiler ve dinamizm getirmiş, uzun vadede kalkınmayı hızlandıran bir etki yaratmıştır. Dolayısıyla görülüyor ki ithal ikame politikası genel olarak zorunlu olmasının yanında başarılı sonuçlar da doğurmuştur (Hiç, 1973: 58).

Çeşitli ülkelerle yapılmış olan ikili ticaret anlaşmaları ile karşılıklı ticaret dengelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Türkiye 1923-1929 yılları arasında neredeyse her yıl dış ticaret açığı verirken 1930-1937 yılları arasında ihracat fazlası vermiştir. 1923 yılında dış ticaret dengesi -30.082 Bin Dolar iken, 1930'da 840 Bin Dolar, 1937

yılında ise 18.685 Bin Dolar fazla şeklinde olmuştur. Yıllar itibariyle GSMH değerine baktığımızda 1923 yılında 570,4 Bin ABD Doları iken, 1929'da 1.001,5 bin ABD doları, 1938'de ise 1.504,5 Bin ABD Dolarına ulaşmıştır (Yücel, 2014: 36-37). Ayrıca başlangıçta yaratılan bu dış ticaret fazlası Osmanlı'dan kalan dış borçların ödenmesinde büyük katkı sağlamıştır.

Türkiye'nin savaşa girmemesine rağmen, İkinci Dünya Savaşı sırasında ülke içinde savaş ekonomisi hâkim olmuştur. Büyük üretici kesimin silahaltında olması nedeniyle iç tüketim oldukça azalmış olup, ithalat musluklarının tamamen kapanmış olması nedeniyle 1938'de gerçekleştirilen 150 milyon liralık ithalat, 1941 yılında 75 milyon liraya kadar düşmüştür. Bu durum karşısında bazı tüketim maddeleri vesikaya bağlanmıştır. 1938 yılında tedavüldeki para hacmi 280 Milyon lira iken, 1946 yılında 900 Milyon lira olmuştur. Hazine bonolarına karşılık olarak çıkarılan paralar, silahlı kuvvetler için harcanmış dolayısıyla paranın satın alma gücünde önemli oranda bir düşüş meydana gelmiştir. Türk parasının yurt dışı ve yurt içi değeri arasındaki fark büyümüş ve paramız değerini büyük oranda yitirmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 15-16).

İkinci Dünya Savaşının gerçekleştiği yıllarda Türkiye savaşa girmemesine rağmen o yılları güçlükle atlatabilmiştir. Ancak buna rağmen savaşa katılmış olan ülkelerin Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlere ihtiyaçları olması nedeniyle ihracatımızda artış meydana gelmiş ve ekonomi lehimize gelişmiştir. Söz konusu ülkelerin ihraç ettiği ürünlere kendilerinin ihtiyacı olması sebebiyle Türkiye'nin ithalatında daralma meydana gelmiştir.

Bu dönemde üretimde ve ithalatta yaşanan düşüş sonucunda ekonomide gündeme gelen darboğazlar vurgun ve karaborsayı tetiklemiş, bunun sonucunda savaş yıllarındaki yüksek enflasyonun da katkısıyla ticaret sermayesi ve tarım kesimindeki büyük ölçekli üreticiler önemli bir sermaye birikimine ulaşarak siyasetteki etkinliklerini daha da arttırmışlardır (Eşiyok, 2015: 49).

Ülkenin ithal mallarına son derece ihtiyacı olduğu bir dönemde hükümet Türk parasının değerini %50 oranında düşürerek mali bir hataya imza atmıştır. Bunun üzerine elde bulunan ihraç mallar ucuz fiyatlara satılmış ithal eşyanın nispeten pahalılaşması

neticesinde devletin sınai yatırımlara daha fazla para harcaması gerekmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 20). Savaş ekonomisi nedeniyle iktisadi yatırımlar durmuştur. Çalışma yaşındaki nüfusun silahaltına alınması nedeniyle üretim faaliyetleri için yetişmiş işgücü sıkıntısının beraberinde artan tüketim harcamaları ekonomik anlamda ülkeyi durgunluğa sürüklemiştir.

İkinci Dünya Savaşının gerçekleştiği yıllarda fiyat kontrolünü sağlamak, üretimle tüketim arasında denge sağlamak, haksız kazanç isteklerine karşı tüketiciyi korumak amacıyla 15 Ocak 1940'ta Milli Koruma Kanunu kabul edildi. Savaş koşullarının ürünü olan Milli Koruma Kanunu, savaş sonrasında da yürürlükten kaldırılmadı 1960 yılına kadar uygulamaya devam edildi. II. Dünya Savaşının etkileri nedeniyle tüm ülkede hayat şartlarının zorlaşmasıyla birlikte ithalatçı, ihracatçı, üretici büyük toptancılar stokçuluk, karaborsa gibi yollarla faaliyetlerinin aşırı kazanca yol açması nedeniyle geçinen geniş halk kesimlerinde büyük huzursuzluk yarattı. Olağanüstü savaş koşullarının yarattığı aşırı karlılığın önüne geçmek için 1942 yılında Varlık Vergisi Kanunu kabul edildi. Doğuda Sovyet orduları Türkiye'nin sınırındayken kabul edilen bu kanun iktisadi olarak önemli bir katkı sağlamıştır (Soylu, 2015: 141-164).

1931-46 yılları arasında izlenen temel ekonomik politikaları ve etkilerini özetleyecek olursak; sanayileşmeyi desteklemek amacıyla KİT'ler kurulmuştur. Yabancı ve bazı yerli girişimler ulusallaştırılmıştır. Büyük bunalım nedeniyle ithalat kısıtlayıcı önlemler alınmıştır. İkinci dünya Savaşının etkilerini azaltmak için 1940'ların başlarında kısıtlayıcı önlemler alınmış olup, savaş sonrasında her alanda bir serbestleşme politikası uygulanmıştır. İhracatı arttırmak için yüksek oranda devalüasyon yapılmıştır. Yabancı sermayeyi teşvik etmek amacıyla birtakım önlemlerin getirilmesiyle, OECD, IMF ve DB'na üye olunarak dünya ekonomisiyle bütünleşme yolunda adımlar atılmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003: 20).

1939-1946 yıllarının ekonomik verilerine baktığımızda savaştan olumsuz etkilenen Türkiye'nin mal ve hizmet piyasalarında ciddi sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Devletin sanayiye aşırı müdahalesi nedeniyle tarımsal ürünler piyasada tutunamamış ve durum devletle üreticiyi karşı karşıya getirmiştir. 1929 yılında büyüme hızı % 6,9 iken, 1945 yılında % -15,5'e düşmüştür. 1939 yılında enflasyon oranı 4,8

iken 1945 yılında 54,1'e yükselmiştir. Bu olumsuz görünüme karşın savaş dışında kalmanın az da olsa olumlu katkıları görülmüştür. Örneğin, bahsi geçen yıllarda ihraç mallarına dış talebin artması nedeniyle dış ticaret fazlalık vermiştir. Bu dönemde önemli miktarda altın ve döviz birikimi sağlanmıştır.

2.1.3. İlk Liberal Deneyim (1946-1960)

1946-50 yılları arasındaki dönemde ekonomik ve siyasal gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk liberal ekonomik yılları olan 1950'li yılları hazırlayan dönem olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950'li yıllar ise ilk liberal deneyimlerin yaşandığı dönem olarak anılmaktadır.

1946-54 yılları arasında ekonomik anlamda elverişli iç ve dış şartların bir araya gelmesiyle yapısal değişimler meydana gelmiştir. Ancak 1954 yılı itibariyle üretim yavaşlamış, dış ödeme açıkları büyümüş, enflasyon hızlanmıştır. Bütün bunların etkisiyle döviz darboğazı ekonomik krizle bütün sektörleri etkilemiştir (Kurtoğlu, 2010:388).

1950'li yılların en belirgin özelliği ekonomik liberalizasyona ağırlık verilmiş olmasıdır. Nitekim yeni iktidar 1950 yılına kadar uygulanmış olan iktisat politikasını şiddetle eleştirerek yersiz devlet müdahaleleriyle ekonomik işleyişi aksattığını, yabancı sermayeden gerektiği şekilde faydalanılmadığını savunmaktadır. Özel sektörün güçlendirilmesi gerektiğini, devlete ait çeşitli özel sektörlerin de devredilmesi gerektiğini şiddetle savunmuştur. Yöneltilen eleştiriler doğrultusunda bu dönemde serbest piyasa ekonomisine ve özel sektörün girişim gücüne dayanan bir kalkınma stratejisi esas alınmıştır. Özel sektöre sanayi yatırımları için önemli teşvikler getirilmiş ve yatırım politikası büyük ölçüde değiştirilmiştir. Devlet yatırımlarında sanayi kesimi yerine tarıma ve altyapı yatırımlarına öncelik verilmiştir (Güzel, 2011: 48-49). Ekonomimizin bugünkü yapısının oluşumunda 1950-1960 yılları arasında uygulanan söz konusu bu politikaların büyük önemi vardır. Özel sektörde meydana gelen atılımlar bugünkü imalat sanayi sektörünün temelini oluşturmuştur.

Liberalleşme programına ideolojik çerçeveden genel hatlarıyla değinecek olursak; piyasa ekonomisine devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi, özel teşebbüse dayalı bir pazar ekonomisinin oluşturulması ve fiyat denetiminin en temel göstergelerinden sayılmasıdır. Liberalleşme programının öncelikleri; Cari İşlemler Bilançosu (CİB) açığını küçülterek, dış borçların düzenli olarak ödenmesini sağlamak ve bu durumun kaynağını mamul ve hizmet ihracatına dayandırmaktır. Enflasyonun hızının düşürülmesi ve ekonomik büyüme de öncelik sıralamasını takip etmektedir (Kazgan, 1988: 334). Genel anlamda 1946-1960 yılları arasında üretimdeki artış, milli gelirdeki genel artış, enflasyon ve dış ticaret sistematigindeki işleyişe bir düzen getirme durumu hâkim olmuştur.

Liberalleşme programının öncelikleri daha önceki dört kalkınma planından farklılık göstermektedir. Bu önceliklerin genel çerçevesi olan “serbest piyasa ekonomisiyle dışa açılma”yı gerçekleştirebilmek için yürürlüğe konacak ekonomik politikaların amaçları:

- Serbest piyasa güçleri devlet müdahalesiyle muhatap olmadan kararlar alabilecek,
- KİT’ler dâhil bütün kamu kesimi daraltılarak, özel girişimci teşvik edilecek,
- Fiyat denetimini, ithal malları rekabeti ve içerde yabancı sermaye mallarının rekabeti sağlayacak,
- Mal-hizmet ve sermaye hareketleri, döviz kuru, faiz haddi giderek daha serbest koşullarda oluşacaktır (Kazgan, 1988: 334-335).

Türkiye’de 1946 yılında hazırlanan plan uygulanmamış ve daha liberal anlayışla oluşturulan 1947 yılı Kalkınma Planı (Vaner Planı) ile başlatılan ithal ikamesi yerine ihracatı teşvik eden liberal dönem 1958 İstikrar Kararlarının yürürlüğe girmesine kadar devamlılığını sürdürmüştür. Bu dönemde sanayi yerine tarımı teşvik, kamu kesimi yerine özel kesimi tercih etmiştir (Karluk, 2005: 218).

Savaş bitiminden itibaren 1950’ye kadar olan bu süre zarfında Türkiye’nin politik bakımdan olduğu kadar ekonomik açıdan da batıya yaklaşmasıyla 1947’de Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF)’na katılmış, ardında da GATT ve OECD üyelikleri gelmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 23-24).

Siyasal liberalizasyon 1950 yılında gerçekleşen seçimle birlikte önemli bir dönüm noktasına girmiştir. Bu dönemde toplam harcamalar gittikçe artmış, iktisat politikalarının daha ağırlık kazanmış olduğu bir sürecin başlangıcı olmuştur. Bu süreçte ‘‘Denk Bütçe’’ ve ‘‘Denk Ödemeler Dengesi’’ ilkelerinin terk edilerek, yerini genişlemeci para ve maliye politikalarının uygulamaya konulduğu bir döneme girilmiş oldu (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 51). Türkiye, Cumhuriyet’in ilan edildiği yıllarda ekonomik programını, sanayileşme hedeflerini belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle duraksayan ekonomi 1950’li yıllarda yeni atılımlar gerçekleştirmeye başlamış ve 1960’lı yıllarda merkezi planlamanın da başlamasıyla hedeflerine yeni bir boyut kazandırmıştır (Arısoy, 2005: 46).

1950-1960 yılları arasında; kamu yatırımlarının GSMH’ya oranı artarken verimliliklerin düşüşünü de beraberinde getirmiştir. Bu yıllar arasında özel sektöre ve serbestleşmeye ağırlık verilmiş fakat beklenen etkinlik sağlanamamıştır. KİT’lerin özelleştirme çabaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1953 yılına kadar hızla genişleyen yatırım ve kredi oranları 1955 yılı itibariyle fiyatlarının yükselişine neden olmuştur. 1955’e kadar hızla genişleyen tarımsal üretim bu süreçte yavaşlama eğiliminde olmuştur. Başlangıçlarda düşük düzeyde tutulabilen enflasyonun sonradan kredilerdeki artış ve dış ticarete meydana gelen güçlükler nedeniyle yükselme sürecine girmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 26). Kısacası 1950 yılı sonrasında sistemli bir sanayileşme politikası uygulanamamıştır. Aynı zamanda devletin öngördüğü liberal sistem de tam anlamıyla hayata geçirilememiştir.

Sanayileşme konusunda 1937’li yıllara kıyasla yeni bir hamle yapılmış ve 1953 yılında ithalatın tehdit edilmesiyle birlikte sanayileşme sürecine hız kazandırılmıştır. Böylelikle daha belirli bir şekilde ithal ikame alanlarına yönelinmiştir (Hiç, 1973: 7). İthal ikame sanayi kollarının gelişmesine öncelik verilmiş olup, bu sanayi kollarını ithal yasakları, ithalat kotaları, yüksek gümrük tarifeleri gibi tedbirler alınarak dış rekabetten korunma yollarına gidilmiştir. İhracat sanayinin kurulması ve ihracatın teşviki ise ekonomik gelişmenin bu ilk safhalarında bir süre geri plana atılmıştır (Hiç, 1973: 57-58).

Türkiye ekonomisinin büyüme hızında 1950’li yılların ikinci yarısından itibaren bir yavaşlama söz konusudur. 1960 yılına kadar plansız ve dengesiz bir büyüme içinde

olan Türkiye ekonomisi artık daha planlı ve büyüme odaklı bir ekonomi için 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilat (DPT)'ni kurmuştur. 1962 yılı itibariyle Planlı Kalkınma Dönemine geçen Türkiye ekonomisi 1962 yılında BBYKP'nı hazırlamış ve 1963 yılında yürürlüğe koymuştur. Hazırlanan bu plan Türkiye ekonomisinin 15 yıllık süredeki hedeflerini belirleyen uzun vadeli bir plan olmuştur (Karluk, 2005: 219).

Devletçi dönem ile liberal dönem kıyaslandığında; devletçi dönem kalkınma stratejisini kapalı ekonomi koşullarında iç pazara yönelik sürdürürken, liberal dönemde ise uluslararası ekonomik sistemle paralel strateji yürüterek, dış pazara dönük strateji geliştirmiştir. Devletçi dönemle başlayan sanayileşme, liberal dönemin sanayileşme stratejisine zemin hazırlamıştır. Kısacası her iki dönemin iktisat politikaları içte ve dışta gelişen olaylara entegre biçimde şekil almış ve birbirini bütünleyen bir süreç olmuştur.

2.1.4. Planlı Kalkınma Dönemi (1963-1980)

1963 itibariyle 1980 yılına kadar geçen bu süreçte genel ekonomi politikaları ve uygulama programları o dönemin kendine has bir niteliği olmuştur. Bu dönemde dışalım/ithalat yerine yerli üretim yani ithal ikamesi yöntemi bu dönemin sanayileşme stratejisini oluşturmaktadır (Kurtoğlu, 2010: 389). Bu dönemde istikrarın bozulmasıyla birlikte yeni bir döneme girilmiş ve Türkiye'de toplumsal ve siyasal alanda demokratikleşme adımları atılmaya başlanmıştır. Sürekli artan enflasyon, dış ticaretin açık vermesi, dış çevre baskıları nedeniyle bozulan ekonomik yapı nedeniyle bir dönüşüm sürecine girilmiştir. Bozulan ekonomik yapıya sanayileşme hedefi ile müdahalede bulunulmuş ve planlı kalkınma dönemleriyle ekonomik büyümeyi hedeflenen seviyeye taşımak için çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye'de 1960 yılında gerçekleşmiş olan ilk askeri darbe yeni yönetim şeklini sosyal devlet anlayışından yola çıkarak oluşturmuştur. 1960 yılında DPT kurularak yeni dönemde planlı kalkınma süreci başlamıştır. Bu dönemdeki sanayileşme sürecinde KİT'lerin işlevi, yabancı kaynaklardan da yararlanmak suretiyle petro-kimya, alüminyum ve demir-çelik gibi ara malların üretimine yönelmek olmuştur (Kılıç, 2013: 43).

1960 yılı Türkiye’de gerek siyasal, gerek ekonomik gerekse sosyal dönüşümün yaşandığı bir dönüm noktasıdır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 52). 1963 yılı itibariyle planlı döneme geçilmiş, uzun vadeli köklü ve yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Bu dönüşümlerin nedeni; ülkenin refah düzeyini arttırmak, bölgeler arası gelişmişlik düzeyini en aza indirmek gibi hedefler belirlemektedir. Aynı zamanda ekonomik büyüme için sanayileşme stratejisinde ithal ikameci yaklaşım benimsenmiştir (Özdemir ve Diğerleri, 2016: 158). Planlı dönemin başında dayanıksız tüketim malları olarak nitelendirilen gıda ve tekstil gibi ürünlerin ithalatı yerli üretimle ikame edilmiştir. Böylelikle ithal ikamesinin ilk aşaması tamamlanmıştır. 1963-80 döneminde ikinci aşama olan ara ve yatırım malı üretimine geçilememiştir (Özbe, 2000: 77).

Bu dönem içerisinde uygulanmış olan üç kalkınma planına değinecek olursak; 1963-67 yılları arasında uygulanan I. BYKP’da genel itibariyle yatırım, istihdam ve genel anlamda bir düzenleme durumuna öncelik verilmiştir. Devlet plan gereği kamu yatırımlarından ödün vermeden kalkınma için ithal ikameci bir politikayla yürürlüğe koymuştur. Bu politikadaki temel amaç, ithalatta tasarrufa gidilerek, yerli malı kullanımını teşvik etmektir. II. BYKP’da hammadde ihraç edilip, mamul mal ithal eden ülke konumundan, ihraç eden ülke konumuna gelinmesi hedeflenmiştir. III. BYKP’da ise, geçmiş planların uygulamalarından ders çıkarılarak, aynı hatalara düşmemek adına tecrübelerden yararlanılmış bir plan oluşturulmuştur (Asar, 2017: 7). Planlı kalkınma önceden belirlenmiş olan ekonomik hedeflere belirli süreler içerisinde ulaşma çabasını ifade etmektedir. 1963 yılında başlayan planlı kalkınma politikaları ihracat kanalıyla ekonomide yapısal değişiklikler hedeflemiştir. Bu kalkınma planlarıyla hedefler tamamen tutturulamadıysa da ihracat aracılığıyla ekonomide önemli başarılar elde edilmiştir.

Bu dönemde hazırlanan referandum yoluyla halk tarafından kabul edilen yeni Anayasada ‘‘Sosyal Devlet İlkesi’’ benimsenmiş ve geçmişte uygulanan hatalı ekonomi politikalarından ders çıkarılmıştır. Bundan sonrasında ekonomi planlarının 5 yıllık olarak uygulanacağı kararı alınmıştır. Bu dönemin başlarında para ve kredi enflasyonuna son verilmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 31). Türkiye’de planlı dönemde benimsenmiş stratejiyle, toplumun ihtiyaç öncelikleri dikkate alınarak temel tüketim

mallarının üretimine öncelik verilmiştir. Aynı zamanda yatırım ve ara malı üretebilecek tesislerin kurulması için çalışmalar da sürdürülmüştür (Karluk, 2005: 219).

Ticari sermayenin damgasını vurduğu 1960'lı yıllardan itibaren gerçek anlamda sınai sermaye birikimine geçiş sürecinde devlet etkin rol üstlenmiştir. Dünya ekonomisinin mevcut hiyerarşisi içinde, geç kapitalistleşmiş bir ülkede üretken sermaye oluşumunun önkoşulu var olan iç pazarda sermaye birikimini sürdürmektir. Bunun için de üretime başlanan sınai ürünlerin ihracatını caydırıcı, gerekli ara mal ve yatırım mallarının ithalatını ise teşvik eden ithal ikameci politikalar uygulanmıştır (Ercan ve Diğerleri, 2008: 233).

1973-74 yıllarında yaşanan petrol krizlerinin beraberinde batıda görülen yüksek enflasyonun da etkisiyle dış ticarete birtakım sorunların yaşanmasına neden olmuştur. 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sonucu uygulanan ambargo nedeniyle Türkiye ekonomisinin ödemeler dengesinde ciddi aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Ekonomiye yansıyan bu olumsuz gelişmeler ithalat transferlerinde meydana gelen gecikmeler nedeniyle ciddi darboğazlar oluşmuş ve fiyat artış hızları hızlanmıştır (Erdoğan, 1988: 8). 1980 yılına kadar büyük oranda dışa kapalı bir ekonomik model uygulanmış olmasına rağmen dış ticarete gerçekleşen krizlerden veya durgunluktan uzak kalınamamıştır (Öztürk ve Özyakışır, 2005: 8).

Planlı dönemle birlikte iç pazara yönelik üretim teşvik edilmiştir. 1970 yılındaki devalüasyon uygulamasıyla da ihracata yönelik teşvikler arttırılmıştır. Ancak o yıllarda dünya ticaretinde genel olarak ticaret hacminin artması nedeniyle Türkiye ihracatının dünya ihracatındaki payında pek bir değişiklik olmamıştır (Özdemir ve Diğerleri, 2016: 158). 1963 yılında uygulamaya konulan I. BYKP ile ithal ikameci sanayileşme stratejisinin kolay aşaması olarak adlandırılan içe dönük bir sanayileşme politikası uygulanmıştır. Ülke ekonomisi 1974 yılına kadar büyük bir engel ile karşılaşmazken, 1974 yılında dünya ekonomisinde meydana gelen birtakım olumsuz gelişmeler Türkiye ekonomisine de yansımıştır (Kılıç, 2013: 43).

1963-77 yılları arasında Türkiye'nin ihracat gelişimini engelleyecek iç ve dış etkenlerin birleşmesiyle ihracatın artışı olumsuz yönde etkilenmiştir. Yerli sanayinin gelişmeye başlamasıyla ihraç maddelerine ülke içinde talep artışı gerçekleşmiş ve bu

durum da hammadde ihracatının azalmasına neden olmuştur. Dünya hammadde fiyatlarındaki genel düşümlere karşılık hammadde ihracatçısı konumundaki Türkiye’de iç fiyatların yükselmesi ihracattaki rekabet gücünü sarsmıştır (Pıçak, 2010: <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/02.htm#> Erişim Tarihi: 14.11.2017). Türkiye’de bu dönemde ölçek ekonomisi göz ardı edilerek, iç tüketime yönelik gelişen ithal ikame politikası ithalatta yatırım malları ve ara malları ithalatının paylarının artmasına neden olmuştur ve böylece Türkiye ekonomisinin dışa bağımlılığı artmıştır (Kurtoğlu, 2010: 411).

1975-77 yılları arasında; petrol fiyatlarındaki artış diğer fiyatlara da yansıtılmıştır. KİT ürünlerinin fiyatları yükseltilmiş, üretim ve ithalat gerilemiş, kamu ve özel harcamalar artmıştır. Desteklenen hammadde ve tarım fiyatları dünya fiyatlarının üstünde seyretmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 39).

Petrol fiyatlarındaki yükselişe bağılı olarak dış ticaret hadlerinde meydana gelen problemler için gerekli tedbirlerin alınmaması neticesinde oluşan olumsuz gelişmeler hem ithal talebini hem de kamu kesiminin finansman açığını arttırmıştır. Rezerv kullanımı ve borçlanma yoluyla sağlanan dış kaynak imkânı sayesinde ekonomide ithalat darlığı çekilmemiş, enflasyonun büyük boyutlara ulaşması engellenmiştir. Tüm bunlarla birlikte büyümenin kısa vadeli borçlara dayandırılması ve değişen dünya konjonktürüne uyum sağlayacak tedbirlerin zamanında alınmaması sonucu döviz kaynakları büyük ölçüde azalmıştır. İthalatın finansmanı için yeterli dış kaynağın sağlanamaması ve harcamaların kontrol altına alınmaması nedeniyle ithal mallarında kısıtlara yol açmıştır. Bu durum üretimde gerilemelere ve enflasyonun hızlanmasına neden olmuştur (Erdoğan, 1988: 7). Tüm bu olumsuz sonuçlara rağmen 1963 itibariyle ihracat hedefleri önemli ölçüde aşılmış olup, sanayinin toplam ihracattaki payı önemli ölçüde artış göstermiştir. Ancak Türkiye’nin bir tarım ülkesi olması sebebiyle tarım ürünleri önemini korumaya devam etmiştir.

1980’lere kadar geçen dönemde, sanayi ile tarım sektörleri arasındaki ilişki irdelendiğinde, tarımdan sanayiye kaynak tahsis edildiği görülmektedir. İç pazara dayalı sermaye birikim süresince tarımsal ürün fiyatlarının düşük tutulması, sanayide iş gücü maliyetlerinin düşürülmesine neden olmuştur. Ayrıca, tarımsal ürün ihracı ile elde edilen döviz gelirleri, Türkiye’nin ara ve sanayi malı ithalatı dolayısıyla büyüyen ithalat

harcamaları ödemede kullanılmış, aşırı değerli döviz kuru politikası ile tarımsal kesimden sanayi sermayesine kaynak aktarımı sürmüştür (Ercan ve Diğerleri, 2008: 236).

Bu dönem genel itibariyle ithalatın hızla arttığı ihracatın gerilediği bir dönem olmuştur. Dış ekonomik durum da burada etkili olmuştur, dünyada uluslararası para sisteminin dağılması Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesi sonucunu yaratmış, bunun sonucunda Türkiye çok ağır bir borç yükü altına girmiştir. Bu dönemde ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikaları uygulanırken, sektörler arası bir ayrıma gidilmemiştir. Beraberinde ihracata verilen desteğin yetersiz kalması nedeniyle hedeflerin gerçekleştirilebilmesi daha çok dış kaynak desteğine bağlı kalmıştır. Özellikle üç temel tüketim malı olan; yünlü dokuma, pamuklu dokuma ve şeker üretiminde önemli miktarlarda artış sağlanmıştır. Yeni kurulan demir-çelik, kâğıt, cam ürünleri fabrikalarında üretim kapasitelerinin yükselmesiyle birlikte bu mallarda da ithal ikamesine gidilmiştir. İthal ikamesiyle birlikte üretilebilecek ithal malların üretimine kota ve yasaklar da getirilmiştir (Kılıç, 2013: 45).

Türkiye'de sermaye birikiminin sektörel dinamiğinin ulaşıldığı bu yeni aşamada askeri darbe ve 24 Ocak Kararları belirleyici rol oynamıştır. İç pazara yönelik sermaye birikiminin krizi, sermaye-emek arasındaki ilişkinin müdahaleler ile sermaye lehine dönüşmesi sağlanmış, aynı zamanda sermaye içi ilişkilerin de hızla dönüşmesine yol açmıştır. Dönüşüm için çok fazla sermayeye (döviz) gereksinim duyulmaktaydı. Bunu sağlamak için öncelikle üretim sürecinde emek ve daha ziyade sermayeler arası ilişkiler değişmiştir. Değişimin ilk aşaması, döviz biçiminde sermaye kazanmak amacıyla ihracatı özendirme politikaları; ikinci aşamada ise doğrudan uluslararası para hareketlerini içselleştirme sürecidir. 2001 krizi ile birlikte nitelikli katma değer üreten sanayileşme stratejileri öne çıkmaya başlamıştır (Ercan ve Diğerleri, 2008: 237).

Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşundan bu yana 10 adet kalkınma planı uygulamaya konulmuştur. Uygulamaya konulan bu planların iktisadi felsefeleri; 1960 yılı öncesinde; devletçi, kısmi olarak nitelendirilebilir. 1960-80 planları: karma ekonomi, bütüncül, 1980-2000 planları liberal, stratejik olarak değerlendirilebilir. 1980 Öncesi sanayileşmede "ithal ikame strateji" belirlenirken, 1980 sonrasında "dışa açık

ekonomi'' anlayışı benimsenmiş ve ekonomideki çıkmazlara yol vermiştir (Asar, 2017: 6).

2.2. 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE SANAYİLEŞME

1960'lı yıllardan itibaren Planlı Kalkınma ve ithal ikameye dayanan ekonomi politikalarıyla 1980 yılına kadar gelen ülkemiz, 1980 itibariyle içine düştüğü iktisadi krizden kurtulmak amacıyla dış rekabet temelli ve ihracata yönelik kalınma modelini uygulamaya başlamıştır (Öcal, 2014: 14).

Genel olarak 1960-80 yılları arasında izlenen içe yönelik sanayileşme politikası uygulanmasından kaynaklı problem işçi dövizleri ile karşılanarak aşılmaya çalışılmıştır. 1979-80'de döviz darboğazı şeklinde ortaya çıkan kriz nedeniyle ithal girdilerde meydana gelen artışlar dış ticaret dengesini önemli ölçüde bozmuştur. Önceleri ithal ikamesine dayalı politikalarla ekonomide iyileşme sağlanabilirken sonraları gelir kaybı yaşanmasına neden olmuştur (Kılıç, 2013: 47). 1973 yılından itibaren derinleşen kriz ortamından çıkmak için en sağlıklı çözüm İYSS'ne geçmek olarak düşünülmüştür. 24 Ocak kararlarıyla birlikte uygulamaya konulan İYSS benimsenmiş ve artık dışa kapalı planlı ekonomi yapısından vazgeçilerek serbest piyasa ekonomisi benimsenmiştir.

1980 yılı itibariyle dışa açık İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi bir önceki döneme alternatif olarak ortaya çıkmıştır. İYSS kendi başına bir amaç olmayıp, ülke içinde sermaye birikimine bağlı olarak açığa çıkan sorunları çözmeye yöneliktir (Ercan ve Diğerleri, 2008: 237-238). 24 Ocak kararlarından itibaren ekonomi politikasında yeni kararlar alınmaya başlanmıştır. Önceleri ekonomik istikrar olarak nitelendirilen bu kararlar, aynı yıl içerisinde gerçekleşen siyasi gelişmelerle de tamamlanmış oldu. Bahsi geçen ekonomik istikrar programları 1989 yılında geçilen konvertibilite ile birlikte daha geniş boyutlara ulaştı (Kepenek ve Yentürk, 2007: 195). Aslında bu gelişme ile birlikte İYSS başlangıçtaki hedefinden uzaklaşmanın ilk adımını da atmış oldu.

1980 sonrası ekonomik gelişmeleri önceki dönemden ayıran üç temel husus vardır:

1. Ekonominin artık dünya ekonomisiyle bütünleşmesi gerektiği düşüncesiyle dışa açık bir politikaya (ihracat yönelik sanayileşme stratejisine) geçilmesi,
2. Devletin ekonomideki rolünün hızla azaltılması,
3. Ekonomide dış dinamiklerin ortaya çıkmasıyla birlikte; 1987 yılında AB'ne tam üyelik başvurusunun yapılması, 1995 yılında Gümrük Birliği'ne girilmiş olması, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'ne üye olunması şeklinde iktisadi gelişmelere damgasını vuran önemli gelişmelere adım atılmıştır (Arısoy, 2005: 46-47).

1980 itibariyle atılan bu adımlar sanayileşme stratejisinde dışa açılmanın etkilerini Türkiye ekonomisine yansıtabilmek için uluslararası çapta varlığını hissettirebilmek adına gerekli çalışmaları hızlandırmıştır. Bu anlamda adımlarını küreselleşen dünyaya entegre olabilmek, ticaretini düzenli olarak genişleterek hızlandırılmış bir ekonomik gelişim süreci takip etmiştir.

2.2.1. 1980-1989 Arası Dönem

Türkiye 1980 itibariyle ekonomisinde yapısal dönüşümün yaşandığı bir sürecin içine girmiştir. 1980 yılından sonra uygulanan dışa açılma politikasıyla ihracat teşvik edilmiş, ithalat kolaylaşmıştır. Türkiye ekonomisi bu dönüşümle, zaman içerisinde tarım ihracatçısı konumundan giderek sanayi malı da ihraç eder konuma gelmiştir.

24 Ocak 1980 Kararları Türkiye ekonomisinde neo-liberal İYSS'nin dönemin başlangıcı olmuştur. 24 Ocak Kararlarıyla ülke ekonomisinin öncelikli hedefi, enflasyon ve döviz darboğazının giderilmesidir. Bu ekonomik problemlerin çözümüne ilişkin kısa ve uzun vadeli amaçlar belirlenmiştir. Bu amaçlar; devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması ve uygulanmakta olan ithal ikameci sanayileşme stratejisinden vazgeçilerek İYSS'ne geçilmesi şeklindedir (Çetin ve Savrul, 2016: 515).

1980 yılından sonra önceki döneme göre dış borç yapısında da bir takım değişikliklere gidilmiştir. Uluslararası kuruluşlardan alınan krediler artık ticari bankalardan alınmaya başlamıştır. 1980 itibariyle uygulanan değişken faiz uygulaması 1990 yılına kadar geçen süreçte dış borç miktarının giderek artmasına sebep olmuştur (Şanlı ve Aksöz, 2014: 86). 1980 sonrası Türkiye’inde genel anlamda sanayileşme, küreselleşme ve AB entegrasyon sürecinin belirlediği sınırlar dahilinde bir ilerleme kaydedilmiştir (Arısoy, 2005: 47).

Türkiye ekonomisinde 1984 yılı itibariyle kalkınma hedefleri kamu sektörü öncülüğünde gerçekleşmiş ve bu durum kamu yatırımlarında artışlar yaşanmasına neden olmuştur. Ancak, kamu yatırımlarının artırılması için dış borçlanmaya gidilmesi dış borç stoklarında önemli artışlar yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde ekonomik büyüme hız kazanmıştır (Şanlı ve Aksöz, 2014: 87). 24 Ocak Kararlarıyla, 1980 öncesinde aşırı değerlenmiş olan TL’nin değeri düşürülmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda 1 \$ = 47,10 TL’nden, 1 \$ = 71 TL’na yükseltilmiştir. Mayıs 1981 yılına kadar belirli aralıklarla tespit edilen döviz kuru bu tarihten itibaren günlük döviz kuru ayarlamalarına geçmiştir. Yani artık döviz kuru “Kontrollü Dalgalı Kur” sistemi şeklinde uygulanmaktadır (Elmas, 1993: 162). Bu sayede 24 Ocak kararlarıyla tercih edilen İYSS ihracat artırım hedefine büyük ölçüde ulaşılmış olacaktır.

24 Ocak kararları uygulanmadan önce Türkiye’nin en büyük üç probleminden birincisi ve en önemlisi enflasyon, ikincisi fiyat mekanizmasına ve faiz hadlerine aşırı müdahale, üçüncüsü de uygulanan yanlış kur politikalarıdır. Bu problemlere yerinde ve zamanında doğru müdahalede bulunulmaması Türkiye’de ihracatın hedeflenen düzeye gelmesini engellemiş ve sanayide yapısal bozukluklara neden olmuştur (Çarıkçı, 1983: 130).

1980 programının en olumlu etkileri ihracattaki gelişimlerde gözlenmiş olup, 1979 yılında ihracat 2.261 milyon dolar iken 1988 yılına gelindiğinde 11.662 milyon dolara yükselmiştir. Bu artışın büyük bölümü, 1980-87 döneminde sanayi ürün ihracatından elde edilmiştir (Şenses ve Kırım, 1991: 364).

Kalkınma ve sanayileşmenin sürekliliği için istikrar politikası gereklidir, fakat yeterli değildir. İstikrarın sürdürülebilmesi ile birlikte dış ticaret rejiminden kur politikasına kadar ekonomi politikalarında istikrar da önemlidir (Çarıkçı, 1983: 148).

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde hazırlanan 24 Ocak İstikrar Tedbirleri sanayileşmeye kaynak sağlayacak şekilde ihracatta önemli atılımlara zemin hazırlamıştır. 1980 yılı dış ticaret politikaları açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

2.2.1.1. 24 Ocak 1980 İstikrar Programı ve Amaçları

1932'den beri uygulanmakta olan iç talebin iç üretimle karşılanması ekonomi modeli 1977-80 yılları arasında yaşanan ve sebebi döviz darboğazı olan büyük bir ekonomik krizle son bulmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 2). Derinleşen kriz koşulları nedeniyle Türkiye ekonomisini küresel ekonomiye uyum sağlama ve istikrara kavuşma gayretiyle, 1980 yılında 24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirleri alınmış ve ekonomi dışa açık hale getirilmiştir (Çarıkçı, 1983: 132). 24 Ocak kararlarıyla birlikte Türkiye ekonomisinde önemli yapısal dönüşümlere gidilerek 1980 yılına kadar uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilerek ekonomi politikaları artık dışa açık ekonomi politikalarını benimsemiş ve teşviklerle ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimsemiştir.

24 Ocak İstikrar Tedbirleriyle; piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmak amacıyla fiyatların serbest koşullarda oluşmasını sağlamak; dış ticaret ilişkilerini düzene sokmak amacıyla kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması sağlanmaya çalışılmıştır; kurumsal düzenlemelerde bulunmak amacıyla ekonomik istikrar tedbirlerinin düzenlenmesi ve uygulanması sağlanmaya çalışılmıştır (Erdoğan; 1988: 28).

24 Ocak İstikrar Programının genel amaçlarını kısaca özetleyecek olursak:

- Enflasyonu düşürmek,
- Enflasyonu arttıran KİT'lerin yeniden organizasyonunu sağlamak, özelleştirme,
- Döviz gelirlerimiz ile giderlerimiz arasındaki açığı kapatmak,
- İhracatı arttırarak dış ödemeler dengesini düzenlemek,

- İthalat girdilerinin kolaylaşmasını sağlamak,
- Sermaye planlarını düzenlemek,
- Yatırımların hızlandırılmasını sağlamak,
- Enerji sorununu kurulu kapasitelerden faydalanılarak düşürülmesini sağlamak,
- Tasarrufları arttırmak ve sermaye birikimi sağlamak,
- Kredi faizlerini belli bir düzeyde tutmak aynı zamanda işletmelerin sermaye artırımına yardımcı olmak,
- Maliyetlerin düşürülmesiyle tüketicilerin satın alma gücünü arttırmak,
- Para arzındaki genişlemeyi önlemek, piyasaya az para sürmek ve paranın değerini yükseltmek şeklinde sırlayabiliriz (Özkök, 1997: 68).

24 Ocak Kararlarıyla liberalizm anlayışı dönüşüm sürecine girerek o güne kadar uygulanan dışa kapalı devletçi politikardan vazgeçilmiştir. Döviz kuru, kambiyo rejimi, dış ticaret rejimi gibi birçok konu liberalizm anlayışı doğrultusunda, yeni uygulamalar ışığı altında ekonomiye yeni bir yön vermiştir.

Bu program çerçevesinde, ihracatın teşvik edilmesine yönelik çalışmalara ağırlık verilmiş olup, emek-yoğun, yerli hammaddelere dayanan ve dünya pazarında rekabet üstünlüğümüzün bulunduğu sektörlerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde ihracata yönelik bürokratik engeller büyük ölçüde azaltılarak, kambiyo rejimi daha fazla liberalleştirilmiş ve TL'nin konvertibilite özellikleri güçlendirilmiştir. (Seymen Oskay, 2004: 54).

Bu dönemin uzun vadedeki yapısal amaçları üç temel noktada toplanmaktadır. Bunlardan birincisi; kamu kesiminin daraltılması, ikincisi; sermaye-emek piyasalarının arz ve talep koşullarına bırakılması, üçüncüsü ise; İç ve dış piyasalarda serbesti koşullarına daha fazla yer verilmesidir.

24 Ocak kararlarının uygulanmasıyla Türkiye ekonomisinde geniş anlamda büyük iyileşmeler olmuştur. Detaylandırarak olursak; ihracat teşvik edilmeye başlanmış, işçi dövizlerinin ülkeye girişinde artışlar yaşanmaya başlanmış, turizm sektörü kanalıyla döviz gelirlerinde artışlar meydana gelmiş ve elde edilen bu gelirler dış borç ödemelerinde kullanılmıştır. Ekonominin dışa açılmasıyla döviz darboğazı aşılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda uluslararası piyasalardaki borçlanma kredibilitesi

de artmıştır (Şanlı ve Aksöz, 2014: 85). Dolayısıyla bu istikrar tedbirleriyle birlikte Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisinde rekabet edebilir duruma gelmesi amaçlanmıştır. Bunun için de bu durumu zorlaştıran ne varsa bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

2.2.1.2. 24 Ocak 1980 İstikrar Programının Sonuçları

1980 yılı itibariyle geliştirilen iktisat politikaları sayesinde diğer GOÜ'ler gibi Türkiye'nin de ihracat hacminde çok ciddi artışlar meydana gelmiştir. 1984 yılından itibaren petrol fiyatlarındaki düşüş ve ülkemizdeki petrol rafine kapasitelerindeki artış nedeniyle 1986 yılında ithalatımızda gerileme yaşanmış fakat 1987 yılında tekrar artış meydana gelmiştir.

Program ‘enflasyonu kalıcı bir şekilde düşürmek’ amacını yerine getirememiştir. İzlenen daraltıcı politikalarla yapısal reformlar sonucu enflasyon hızı 1980-82 döneminde büyük bir düşüş gösterdiyse de, 1983 itibariyle enflasyonist eğilim tekrar yükselişe geçmiştir. 1985 Mart ayında % 60'a varan toptan eşya fiyat endeksleri cinsinden enflasyon hızı 1987'ye kadar yarı yarıya düşmüş, bu yılın başından itibaren tekrar canlanarak 1988 yılında % 68, 1989 yılında ise % 70'lerin üzerine çıkmıştır (Özkök, 1997: 73-74).

24 Ocak 1980 İstikrar Tedbirleri ve devamındaki kararlarla birlikte; ihracatı teşvik etmek için, kredi olanakları genişletilmiş ve iade oranları arttırılmış, ihracatı teşviş amacıyla ilk kez Kurumlar Vergisi Kanunu'na sanayi ürünlerini ihracat istisnası uygulanmıştır. KDV'nin yürürlüğe girmesiyle beraber ihracatta KDV istisnası getirilmiştir. Sonuç olarak alınan bu tedbirler, ihracatçı firmaların olanaklarını arttırmış ve ihracatımızda önemli gelişmeler kaydedilmiştir (Çadircıbaşı, 1991: 116-117).

1980 sonrası uygulanan istikrar programının önceki programlardan en önemli farkı dış ticaret alanında yapılan değişikliklerdir. Program sadece ödemeler dengesindeki açıklıkları kapatmak amacını gütmemiş, beraberinde ithal ikameci ve korumacı dış ticaret veya sanayileşme stratejisi yerine ihracata yönelik kalkınmayı hedeflemiştir (Özkök, 1997: 74). 24 Ocak kararlarıyla alınan ekonomik tedbirler ile

birlikte 1980'li yıllarda; dış ticaret hacmi yükselmiş, ihracatın bileşimi sanayi ürünleri lehine değişmiştir. Ödemeler dengesinin görünmeyen işlemler bölümünde ciddi oranda artışlar yaşanmıştır. Yabancı sermaye girişinde hareketler meydana gelmiştir. Tüm bunların sonucunda imalat sanayinde kapasite kullanım oranları da yükselmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006: 309).

24 Ocak'ta alınan kararlar bir istikrar programı olmasının ötesinde, stratejik hedefleri olan bir programdır. Uluslararası sermayenin, özellikle Dünya Bankası (DB) aracılığı ile pazarladığı iç ve dış piyasa serbestisi ile uluslararası ve yerli sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesini öngörmektedir (Apaydın ve Açıkalin, 2015: 201).

İstikrar programı çerçevesinde getirilen önlemler içerisinde ihracat açısından en önemli faktör, teşvik tedbirleri olmuştur. İhracatı teşvik amacıyla vergi iadesi, gümrük vergisi bağışıklıkları, sübvansiyonlu kredi, döviz tahsisi kolaylıkları, tanıtım ve pazarlama olanakları gibi araçlarla birlikte düşük faizli krediler ihracat artışı üzerinde olumlu etkiler yaratmıştır (Altıok, 1991: 274). Diğer taraftan borç ertelemeleri ve uluslararası kuruluşlarda gerçekleşen olumlu atmosfer, orta ve uzun vadeli kredi imkânlarını da lehimize geliştirmiştir. Bu dönem içinde alınan dış borçlar dengeli bir büyüme hızını ile ithal girdilerin yeteri miktarda temin edilebildiği bu şartlarda dış borçların düzenli halde ödenebilmesini de sağlamıştır (Altınok, 1992: 78).

1980'li yıllarda meydana gelen ihracat artışı uluslararası çapta da önemli gelişmelere adım atmıştır. Dünya Bankası tarafından yayınlanan 1991 Dünya Kalkınma Raporu'nda yer alan verilere göre Türkiye, 1980-90 yılları arasında ihracatı teşvik uygulamaları sayesinde ihracatını ortalama %11,4 arttırmış, böylece dünya Bankası'nın ihracat performanslarını değerlendirdiği 124 ülke arasında Türkiye 6. Sırada yer almaktadır (Çadircıbaşı, 1991: 133). İhracatın milli gelir içindeki payının yükselmesi ile ihracatın GSMH'ya oranı 1980'de % 5 iken, 1989 yılında %14,4'e; ithalatın GSMH'ya oranı ise aynı yıllar baz alınarak % 13,6'dan, %19,6'ya yükseliş göstermiştir. Böylece dış ticaret hacminin milli gelire oranı 1980'de %18,6'dan, 1989'da % 35,4'e yükseliş göstermiştir. Dış ticaret açığının milli gelire oranına bakıldığında ise 1980'de % 7,9'dan 1989'da % 5,2'ye düşüş göstermiştir (Altınok, 1992: 72).

Programı genel anlamda değerlendirdiğimizde, birinci öncelikte verilen hedefin büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde borç ödemeleri düzenli yapılabilmüş, dünyada genel ekonomik durgunluk olmasına rağmen ihracat iki katına çıkarılabilmüş, giderek libere edilen ithalata rağmen mal ihracatının mal ithalatını karşılama oranı yükselmiş ve CİB açığı genel itibariyle bir artış gözlenmemiştir (Kazgan, 1988: 363).

24 Kararlarının uygulanmaya başlanmasından sonra Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası yaşanmıştır. Makroekonomik göstergelerde önemli iyileşmeler yaşanmıştır. Ancak, uzun vadede istikrarsızlığın giderilmesi beklenen ölçüde olmamıştır. Örneğin; kamu kesimi finansman dengesi kurulamamış, devletin gelir ve giderleri arasındaki uçurum farkı kapatılamamıştır. KİT'lerin özelleştirilmesinde de hedeflenen düzeye ulaşılamamıştır. Kamu giderlerinin artış eğilimi devam etmiştir. Devlet borçlanma yoluna gidince, kamu otoritesi borçlanabilme imkânını arttırabilmek için faiz oranlarını yükseltmiştir. Faiz oranlarının sürekli artışı da kamuda faiz ödeme harcamalarının yükselmesine neden olmuştur. Sonuç olarak borç-faiz-borç kısır döngüsüne girilmesine neden olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 5).

1980 yılı itibariyle Türkiye'nin ithalatında meydana gelen artışa karşılık ihracatta da hızlı gelişme neticesinde toplam dış ticaret hacmi içindeki ithalatın payı azalmaya başlamıştır. 1970-1986 yılları arasında meydana gelen gelişmeler içerisinde dış ticaret açığına da değinecek olursak; Türkiye'de 1930-1944 yıllarını kapsayan dönem haricinde, diğer GOÜ'ler gibi sürekli açık vermiştir. Bu durum tamamıyla GOÜ'lerin kalkınmalarını hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmek amacıyla daha fazla mal ithal etmek zorunda olduklarından kaynaklanmaktadır (Erdoğan, 1988: 154-160).

1980 yılı itibariyle dış ticaretin GSMH'daki payında artış meydana gelmiştir. 1979 yılında bu pay % 12,6 iken, 1985 yılında % 36,8'e yükselmiştir. Türkiye'nin dış ticaretinin dünya ticaretindeki payı 1980 yılında % 2,29 iken 1985 yılında % 0,60'a yükselmiştir. 1985-86 yıllarında özellikle Orta Doğu ve İslam ülkelerine olan ihracatımızın azalması (petrol fiyatlarındaki düşüş), Batılı sanayileşmiş ülkelerin korumacı politikalarını sürdürmeleri ve Çernobil Nükleer Santralindeki kaza sonucu tarımsal ürün ihracatımızda yaşanan gerileme nedeniyle ihracatımız 1986 yılında % 6,3 oranında gerilemiştir. Takip eden yıllara bakıldığında bu gerilemenin geçici olduğu görülmektedir.

1980 yılının ilk çeyreğinden itibaren reel döviz kuru artmaya başlamış, ancak 1986 yılı itibariyle önemli bir düşüş sürecine girmiştir. Özellikle 1989 yılından sonra bu düşüş hız kazanmıştır. Miktar kısıtlamalarının kaldırılmaya başlanması, gümrük vergi ve fonlarının düşürülmesi, aynı dönem içerisinde aşırı değerlenmiş TL politikasının uygulanması 1990 yılında dış ticaret açığında patlama yaşanmasına neden olmuştur (Elmas, 1992: 25). Böylece 1989'dan sonra İYSS'de başarı tersine dönmüştür.

2.2.1.3. 1980-1989 Arası Dönemin Genel Sonuçları

1980 yılı başlarında ekonominin kötü gidişatı sonucunda ekonominin sağlıklı işleyebilmesi için gerekli olan döviz akışının sağlanmasına yönelik politikalar uygulanmaya yönelik 24 Ocak 1980'de, IMF ile 1980-83 yıllarını kapsayan bir Stand-by anlaşması imzalamıştır (Apaydın ve Açıkalin, 2015: 201).

24 Ocak kararlarıyla birlikte ithalatı finanse edebilmek için ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulanmaya başlanmıştır. Ancak ekonomik yönden bu köklü değişimi değerlendirirken ihracatın teşviki ile ithalatın libere edilmesini karıştırmamak gerekir. Farklı dönemlerde farklı nedenlerle uygulamaya konulan bu stratejilere değinecek olursak; ihracatı teşvik için üretim artışının sağlanması, ürünlerin dış pazarda rekabet edebilir pozisyona getirilebilmesi yani satış gücüne ulaşabilmesi için çeşitli teşvik ve desteklerin sunulmasıdır. İthalatın libere edilmesi ise özel kanunlarla ithalatı yasaklanmış ürünler dışında kalan malların ithalatının serbestleştirilmesidir.

Türkiye 1980 yılı öncesinde sabit döviz kuru uygulaması TL'nin aşırı değerlenmesine neden olurken, bu durum dış ticaret dengesini de olumsuz etkilemiş, döviz darboğazı yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye'de 1980 itibariyle liberalleşme çalışmalarıyla birlikte ithalat üzerindeki yasaklar kademeli olarak kaldırılmıştır (Elmas, 1992: 23). 1970'li yıllarda hızlı bir şekilde revalüe olan döviz kuru 1980'li yıllarda devalüe olur hale gelmiştir. 1988 yılına kadar bu şekilde devam edilirken, 1988 yılından sonra reel döviz kuru yeniden revalüe olmaya başlamıştır (Togan, 1993: 9).

1980 sonrası dönemde en belirgin özellik sürdürülebilir bir sabit sermaye birikiminin olmayışıdır. Önceki yıllara bakıldığında özel sektörün girmediği büyük

ölçekli ve yoğun sermaye getiren alanlara yatırım yapılması ve sanayi yapısının oluşmasına zemin hazırlayan kamu kesimi 1980 sonrasında benimsenen politikalar gereği sanayiden çekilmiştir (Arısoy, 2005: 50).

1982 yılında dalgalı döviz kuruna geçilmiştir. 1984 yılı başından itibaren kademeli olarak ithalat kısıtlayıcı unsurların kaldırılması ve tüm malların ithalatına izin verilmeye başlanmıştır. 1987 yılından sonra TL'nin konvertibiliteye geçiş çalışmalarına başlanmıştır. 1989 yılında ithal ürünler üzerindeki vergi ve fonların önemli ölçüde hafifletilmesine karar verilmiştir (Elmas, 1992: 24-25).

1980 sonrası serbestleştirme sürecine detaylandırarak olursak:

- 24 Ocak 1980 - 1 Mayıs 1981 tarihleri arasında döviz kurlarında (% 5'i aşmayacak şekilde) küçük oranlı devalüasyonlar gerçekleştirilmiştir. Yani, TL'nin dış değeri düzenli olarak düşürülerek, ihracatın arttırılmasına yönelik aktif kur politikası uygulanmıştır.
- 1 Mayıs 1981 yılından itibaren TCMB günlük döviz kurunu tespit ve ilan etmekle yetkilendirilmiştir. Böylece resmi kur ile piyasa kuru arasındaki fark kapatılarak uzun dönemde gerçekçi denge kuruna ulaşma yönünde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.
- 29 Aralık 1983 tarihinde Türk Parasının Kıymetini koruma Hakkında 28 sayılı Kararın uygulanmasıyla döviz kuru serbestleştirilmiştir. Bu karar ile TCMB, TL'nin yalnızca ABD Doları cinsinden kurun belirlenip ilan edilmesi kararlaştırılmıştır.
- 7 Temmuz 1984 tarihinde, 30 sayılı kararla, TCMB'nin belirlediği esas kur (dövizlerde +/- % 6, efektiflerde +/- 8 alt-üst sınırı geçmemek üzere), artık bankalarca belirlenebilecektir. Ancak bu uygulamaya Temmuz 1985'te son verilerek, kurların tamamıyla bankalar tarafından uygulanmasına karar verilmiş, fakat daha sonra bankacılık sisteminde aksaklıklara neden olması sebebiyle uygulamaya tekrar son verilmiştir.
- Ağustos 1988 itibariyle günlük döviz kurları; bankalar, özel finans kurumları ve TCMB Döviz ve Efektif Piyasalar Müdürlüğü'nün katıldığı bir alım-satım seansı

olan ‘‘günlük kur belirleme seans’’ları ile belirlenmesine karar verilmiştir (Hepaktan ve Diğerleri, 2011: 64).

Tablo-1: Türkiye'nin 1980-1990 Yılları Dış ticaret Göstergeleri (Milyon Dolar)

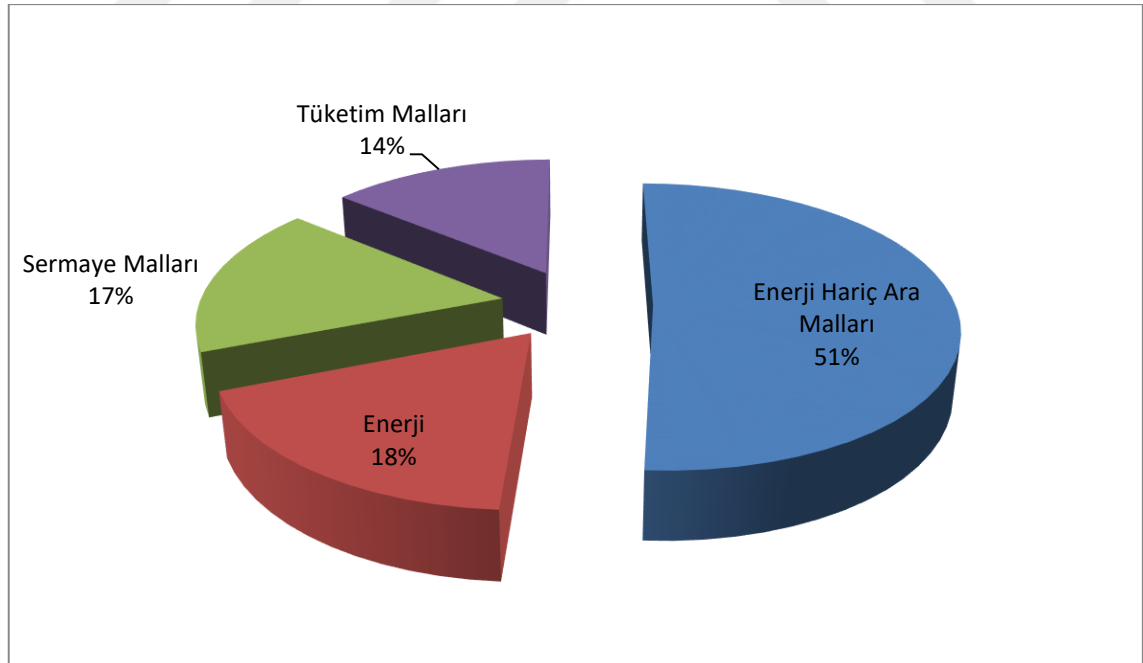
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
İTHALAT	7.909,4	8.933,4	8.842,7	9.233,0	10.756,9	11.343,6	11.104,8	14.158,00	14.335,00	15.792,00	22.302,00
İHRACAT	2.910,1	4.702,9	5.746,0	5.727,8	7.133,6	7.958,1	7.456,7	10.190,00	11.662,00	11.625,00	12.959,00
DIŞ TİCARET HACMİ	10.819,50	13.636,30	14.588,70	14.962,90	17.090,50	19.301,70	18.561,50	24.348,00	25.997,00	27.417,00	35.261,00
DIŞ TİCARET AÇIĞI	4.999,3	4.230,5	3.096,7	3.507,2	3.623,3	3.385,5	3.648,1	3.968,00	2.673,00	4.167,00	9.343,00
İTHALATIN İHRACATI KARŞILAMA ORANI (%)	36,80	52,60	65,00	62,00	66,30	70,20	67,20	71,97	81,35	73,62	58,11
DIŞ TİCARETİN DÜNYA TİCARETİNDEKİ PAYI(%)	0,29	0,36	0,39	0,39	0,53	0,60	0,56	0,52	0,47	0,42	0,39
REEL DÖVİZ KURU	67,5	67,4	79	80,2	87	91,4	89,2	76,00	75,20	71,60	55,70

Kaynak: Dış Ticaret Verileri; TÜİK, Reel Döviz Kuru Verileri; Elmas, 1993: 27.

1980 sonrası uygulanan politikalarla, gümrük indirimleri, bürokratik işlemlerin azaltılması ve TL'nin değeri düşürülerek ithalat olanakları kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. Böylece ülkemizin ithalat rakamları 1980 yılında 7.909 Milyon Dolar iken 1989 yılında 15.792 Milyon Dolara yükselmiştir. 1980-90 yılları arasında ithalat oranı en fazla olan ürünler; petrol ve petrolden elde edilen ürünler gelmektedir. İhracat ürünlerinde sanayi ürünlerinin payı artış göstermiştir (<http://www.ekodialog.com/Makaleler/turkiyede-1980-sonrasi-dis-ticaret.html> Erişim Tarihi: 23.12.2017). Yabancı sermaye ve işçi döviz gelirleri artmıştır. Kısa dönemde yokluk hali ortadan kalkmıştır. İşsizlik oranları düşmüştür (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 409-410).

1980-89 yılları arasında dış borç stoku iki katından fazla artış göstermiştir. 1980 yılında 19,1 Milyar Dolar iken, 1989 yılında gelindiğinde 41,6 Milyar Dolara çıkmıştır. 1980'li yılların sonunda yurtiçi tasarruflar hedeflenen düzeye ulaşamamıştır (Şanlı ve Aksöz, 2014: 86).

Grafik-1: İthalatın Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı

Kaynak: <http://www.gazetebilkent.com/2016/10/31/ihracata-dayali-buyume-ve-turkiye/>

Grafikte belirtilen verilere göre ara malı ithalatına baktığımızda Türkiye ekonomisinin ithalatının büyük bölümünü oluşturduğunu görmekteyiz. 1980 itibariyle

izlenen politikalara bakıldığında görülmüştür ki; uygulanan stratejinin etkinliğini zayıflatan unsur, katma değeri yüksek ürünlerin ihracatında geride kalmış olmamızdır. Katma değeri arttırabilmek için; Ar-ge, tasarım, inovasyon ağırlıklı yeni üretim çalışmalarına yönelinmelidir. Nitekim sanayileşme süreci artık sadece miktar arttırmak üzerinde değil aynı zamanda teknolojisi yüksek ürünler üretmeye yönelerek katma değeri yükseltmek yönündeki hedefleri gerçekleştirilmektir.

1980-90 yılları GSYİH verilerine bakıldığında ani düşüşler ve yükselişlerin görüldüğü oldukça istikrarsız bir yapı görülmektedir. Bu istikrarsız yapı ekonomik krizleri tetikleyici bir unsur oluşturmaktadır. 1980 yılında alınan dönüşüm programının hedeflenen ölçüyü yakalayamadığını görmekteyiz. Neticede uluslararası düzeyde sanayileşmiş ülkelerle rekabet edebilir düzeye çıkılamamıştır.

Uluslararası finans alanında kapitalin çıkar haline dönüşmesi ile birlikte sıcak para akımlarına bağlı olarak Türkiye ekonomisinde kırılmalı bir yapı oluşmaya başlamıştır. Mevcut yapısal sorunlar da eklenince 1990 yılı sonrasında art arda ekonomik krizlerin yaşanmasına neden olmuştur. İktisadi ve siyasi gelişmelere duyarlılığı yüksek olan Türkiye, maruz kaldığı olumsuz etkilerden kurtulabilmek ve olası bir kriz durumunu önleyebilmek için pek çok istikrar programı uygulamaya koymuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006: 308).

2.2.1.4. 32 Sayılı Karar

1980 sonrasında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulmuş olan politikalar ile önemli miktarlardaki sübvansiyonlarla ihracat teşvik edilmeye başlanmıştır. İthalatın serbestleştirilmesi, gümrük birliği yoluyla "ticaretin serbestleştirilmesi" faiz oranlarının serbestleştirilmesi yoluyla da "yurtiçi finansal serbestlik" ortamı sağlanmıştır. Serbestleşme sürecinin finansal ayağı, 11 Ağustos 1989 tarihinde yürürlüğe giren 1567 Sayılı Kanuna ilişkin 32 Sayılı Karar ile tamamlanmıştır (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 407).

32 Sayılı Karar ile Türkiye'ye sağlanan döviz ithali serbestliği sayesinde yerleşik kişilerin döviz bulundurabilmeleri, bankalar ve özel finans kuruluşlarından

döviz temin edebilme imkânı sağlanmıştır. Türkiye yurtdışı ile bankalar ve özel finans kurumları aracılığıyla döviz transferi serbestleştirilmiştir.

11 Ağustos 1989 yılında ‘‘Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar’’ kabul edilmiş, böylece sermaye hareketlerinin önündeki engeller tamamen kaldırılmıştır. Bu sayede konvertibiliteye yönelik önemli bir adım atılmıştır (Karaçor ve Alptekin, 2006: 310).

32 Sayılı Kararın kabul edilmesiyle öncelikli hedef finansal piyasaların dış piyasalarla bütünleşmesini sağlamaktır. Bu amaçla yurtdışı tasarrufların ülkeye çekilmesine çalışılmıştır. Bu kararı, 1983 tarihli 28 sayılı kararla başlayan ve 1984 tarihli 30 sayılı kararla devam eden kambiyo rejiminin serbestleşmesi çalışmalarının son adımı olarak nitelemek mümkündür. Bu serbestleştirme çalışmalarının neticesinde artık yerleşik nüfus döviz bulundurabilecektir. Döviz kredisi alma, döviz ithali ve ihracı konusundaki sınırlandırmalar kaldırılmıştır. Özel sektör borçlanması da serbest hale getirilmiştir (Takım, 2012: 33).

32 Sayılı Kararın uygulamaya konulmasıyla birlikte Türkiye’de kambiyo kontrolleri tamamen kaldırılmıştır. Sermaye hareketleri GOÜ’lerin pek çoğunda görülmeyecek ölçüde serbestleştirilmiştir. 32 Sayılı kararın uygulanmasıyla birlikte devlet döviz ve faiz üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Dolayısıyla 1989 yılından itibaren faiz oranları döviz kurundaki değişim oranından daha yüksek seviyede gerçekleşmesi nedeniyle kısa dönemli sermaye girişlerinde artışlar meydana gelmiş bu duruma MB zamanında müdahalede bulunamamıştır. Böylece TL aşırı değerlenmiş, bu durum da ödemeler dengesi açıklarına yol açmıştır (Hepaktan ve Diğerleri, 2011: 65).

32 sayılı karar, 1980 sonrası serbestleşme sürecinin en önemli adımını oluşturmaktadır. Bu karar ile yabancı sermaye üzerindeki miktar kısıtlamaları kaldırılmış, artık yabancılar Türkiye’de menkul kıymet piyasasından alım yapabilecek duruma gelmiştir. 1989 yılında kabul edilen 32 sayılı karar ile sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi Türk Lirasına reel anlamda değer kazandırmış, kur değerli tutulmuştur. Böylelikle reel faiz oranları da yükselmeye başlamıştır (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 407).

Türk Parasını koruma hakkındaki 11 Ağustos 1989 tarih ve 32 sayılı kararın genel esasları şöyledir: *''Türk parasının kıymetini korumak amacıyla, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, döviz ve dövizi temsil eden belgelere (menkul değerler ve sermaye piyasası araçları dâhil) ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve iradesine, Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin ithal ve ihracına, kıymetli maden, taş ve eşyalara ilişkin işlemlere, ihracat, ithalata, özelliği olan ihracat ve ithalata, görünmeyen işlemlere, sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici, sınırlayıcı esaslar bu karar ile tayin ve tespit edilmiştir.''* (T.C. Resmi Gazete, 20249, 11.08.1989).

32 Sayılı kararda 1989'dan 2010 yılına kadar üzerinden 15 değişiklik geçmiştir. Gerçek kişilerin döviz ile kredi kullanımı sağlansa da 2009 yılında gerçekleşen değişiklik ile gerçek kişilerin döviz kullanımı engellenmiştir. Buna göre Bakanlar Kurulu'nun 15 Haziran 2009 tarihindeki kararınca, 32 sayılı kararın 17. Maddesine eklenen f maddesine göre Türkiye'de gerçek kişiler gerek yurt içinden gerekse yurtdışından döviz veya dövize endekli kredi kullanımı engellenmiştir. 32 Sayılı Karar bütçe disiplininin sarsıldığı bir ortamda, serbest kambiyo rejiminin enflasyonu kurumsallaştırdığı öne sürülmüştür (Tomakin, 2010: 171-172). Sıcak para girişine uygun şartlar hazırlayan bu durum, 1990'lı yıllar boyunca dış borç birikim sürecine kayda değer bir ivme kazandırmıştır (Takım, 2012: 33).

2.2.2. 1989-1994 Arası Dönem

Bu dönemde Türkiye ekonomisinde aşırı serbestleşme, kontrolsüz kamu finansmanı ve yüksek iç ve dış borçlanma artmıştır. İstikrarlı büyüme yerini durgunluğa bırakmıştır. Meydana gelen açıklar iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmış ancak bu durum da iç piyasalarda faizlerin yükselmesine neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1989 yılında IMF'ye üye olarak TL'nin konvertible olmasıyla dışa açık büyüme modelinin tüm unsurlarını taşır hale gelerek bir dönüm noktası yaşamıştır. Yüksek enflasyonist ve dış borçlanma olduğu bir dönemde gerçekleştirilmiş olan ticari serbestleşme, ekonomi ithal girdiye bağımlı bir hale gelmiş

ve cari açık sorunu ortaya çıkmıştır (Tapşın ve Karabulut, 2013: 198). MB'sına göre; 1982'den beri döviz kurundaki düzenli yükseliş ihracatı hızla artırırken ithalatı yavaşlatmıştır. Bu da dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak 1989 yılından sonra döviz kuru ayarlamasındaki politika değişikliği dış ticaret dengesini bozmaya başlamıştır. 1988 yılında -2.680 Milyon Dolar olan dış ticaret açığı 1990 yılında -9.343 Milyon Dolar olmuştur (Elmas, 1993: 26).

1989 yılı itibariyle dış ticareti ucuz fiyat politikası ile teşvik etme yöntemi TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Bu da dış ticaret açığını aşamalı olarak büyümesine neden olmuştur (Soyyigit, 2011: 140). Ekonomik dengeler sarsılmaya başlamıştır. İthalat artışı büyürken, ihracat artışı durdu. 1989 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı 73,61 iken 1992 yılına gelindiğinde 52,14'e düşmüştür. Bu bozulmaya paralel olarak dış ticaret açığı 1991'de 7,4 Milyar Dolar iken 1993 yılında 14,1 Milyar Dolara yükselmiştir (Özkök, 1997: 78-79). Bu durum yerli üretimin durgunluk yaşamasına, dış bağımlılığın artmasına neden olmuştur.

1989 yılından itibaren uygulamaya konulan dış finansal serbestlik uygulamasına yönelmesinden hemen sonra Türkiye'ye ciddi oranda bir yabancı sermaye akışı olmuştur. 1980'li yılların başında özellikle Latin Amerika ülkelerine yönelen aşırı yabancı sermaye 1990'lı yılların başında tekrar GOÜ'lere yönelmiştir. GOÜ'lerin sermaye hareketleri fazlası 1987 yılından 1993 yılına kadar yaklaşık 3,5 kat artış göstermiştir. 1987 yılında 48,7 Milyar Dolar iken, 1993 yılında 162,9 Milyar Dolara ulaşmıştır. Sermaye hareketlerindeki bu denli artışın nedeni gelişmiş ülkelerde meydana gelen ekonomik konjonktür nedeniyle faiz oranlarının düşüşü ve GOÜ'lerin faiz oranlarının uluslararası faiz oranlarının üzerinde seyretmesidir (Kepenek ve Yentürk, 2007: 214). Ayrıca 32 sayılı yasa ile Türkiye'ye kontrolsüz sermaye girişinin önünü açmasıdır.

Bu dönemde döviz açığının artması sonucu devalüasyon beklentisi yaratılmış ve bu durum döviz talebini arttırmıştır. Enflasyondaki artışın reel faiz hadlerini düşürmek yoluyla para ikamesine ortama hazırlanmış ve TL'den kaçış hızlanmıştır, döviz ve altına olan talep artmıştır. Bu durumda Türkiye 1988-89'da stagflasyon yaşamış ve 4 Şubat 1989 kararları alınmıştır (Soyyigit, 2011: 140). Ekonomik büyüme durgunluğa uğramış, üretim düşmüş ve işsizlik oranları artmıştır.

32 sayılı kararla birlikte ÷lkeye yabancı para girişinde artış olmuştur. Ancak, buna rağmen ekonomik istikrarsızlık giderilememiş, TL'ye olan güven azalmıştır. Bu durumda TL'den vazgeçilip yabancı paralara yönelim artmıştır. Bankalardaki döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat ve toplam pasif içindeki payı hızla artışa geçmiştir (Köse, 2000: 89).

1990 ve sonrasında Türkiye ekonomisinde önceki dönemlere kıyasla istikrarsızlığın şiddetlendiği yıllar denilebilir. 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle, iç ve dış etkenlerin Türkiye ekonomisinde yaratmış olduğu belirsizlik nedeniyle önemli ölçüde sermaye çıkışları yaşanmaya başlanmıştır. Bu durum Türkiye ekonomisinde büyüme ve ihracat üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır (Apaydın ve Açıkalın, 2015: 202). Ekonomi giderek yüksek faiz-sıcak para-değerlenmiş döviz kuru-borçlanma kısır döngüsüne girmiştir. 1993 yılında kısa vadeli dış borç tutarının toplam dış borç tutarı içindeki payı % 27,5'e kadar yükselmiştir (Köse, 2000: 89).

1990'lı yıllarda gerek ÷lke içinde gerekse uluslararası boyutta yaşanan sıkıntılar ekonomik dengeleri altüst etmiştir. Küresel ekonomide yaşanan durgunluk, Körfez Savaşı (1990-91) ve Türkiye'de yükselen enflasyon oranları bunlara verilebilecek örnekler arasındadır. 1990'lı yıllar itibariyle dış borçlanmada önemli ölçüde bir artış meydana gelmiştir. Bu durum en önemli nedeni tasarruf yetersizliğidir. Dolayısıyla ÷lke ekonomisinde bir yandan dış borçlanmada artış meydana gelirken diğer yandan borcun borçla kapatıldı bir dönem olmuştur (şanlı ve Aksöz, 2014: 87).

1989'dan sonra ithalatın ihracattan fazla artmasıyla dış ticaret açığı gittikçe büyümeye başlamış ve 1990 yılında 10 Milyar Dolara yaklaşmıştır. Dış ticaret açığının bu denli büyümesinin iki nedeni vardır. Birincisi, TL'nin bu dönemde aşırı değerlenmiş olması, ikincisi ise, aynı dönemde ithalat kısıtlarının kaldırılmasıyla birlikte gümrük vergisi ve fonların indirilmesidir. İthalatın aşırı artmasını sağlayan ihracatın da yavaşlamasına neden olan bu iki politikanın aynı anda uygulanması dış ticaret açığının hızla büyümesine neden olmuştur (Elmas, 1993: 163).

İç borçların artmasıyla birlikte faiz oranları da yükselmiştir. Yükselen faiz oranları kısa vadeli yabancı sermaye hareketlerinin cazibesi haline gelmiştir.

Dolayısıyla spekülâtif nitelikli yabancı sermayelerinin ÷lkeye girişi hızlanmıştır. Yurtiçi faiz oranlarının yüksek seviyelerde gerçekleşmesi reel kesimin tasarruflarını verimli yatırım alanları yerine devlete borç vermek için kullanılmasına neden olmuştur. Bu durumun sonucunda iktisadi büyüme, üretken faaliyetler yerine tüketim harcamalarına bağımlı olmuştur. Aynı zamanda kısa vadeli dövizlerle finanse edilen ithalata bağımlı bir ekonomi haline gelmesine neden olmuştur (Karaçor ve Alptekin, 2006: 310).

1989-94 yılları arasında, iç ve dış borçlanma hızla artış göstermiş, yüksek faizler nedeniyle yatırım ve üretim sahası durgunluk yaşamaya başlamıştır. Gelir dağılımında eşitsizlik artmış, işsizlik artmıştır. Enflasyon oranları rekor seviyeye ulaşmıştır. TÜİK'ten elde edilen verilere göre 1989 yılında % 63,27 iken 1994 yılına gelindiğinde % 106,26'ya çıkmıştır.

Türkiye ekonomisi 1993 yılından sonra sık sık spekülâtif kriz senaryolarına maruz kalmıştır. Bu durum ÷lke ekonomisini kırılgan bir hale getirmiş ve ekonomide kriz sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. 5 Nisan 1994 öncesinde ÷lke ekonomisinde; bütçe açıkları artmış, fiyatlar genel seviyesi yükselmiş, ithalat ve ihracat arasındaki denge ithalat lehine bozulmuş ve ÷lke 1994 yılında yeni bir krizin eşiğine gelmiştir. Böylece 5 Nisan 1994 tarihinde yeni bir istikrar programı hazırlanmıştır. Programla birlikte kamu açıklarını azaltmak, enflasyonu düşürmek, sürdürülebilir bir büyüme sağlamak hedeflenmiştir (Karaçor ve Alptekin, 2006: 311).

2.2.3. 5 Nisan 1994 İstikrar Programı

Ekim 1988 tarihinde faiz oranlarının serbest bırakılması ve 32 sayılı kararla TL talebinin artması ile TL reel olarak değer kazanmaya başlamıştır. 32 sayılı kararla sermaye hareketlerinde, özellikle de kısa vadeli sermaye hareketlerinde büyük oranda artış gözlemlenmiştir (Parasız, 1998: 322). 24 Ocak istikrar programının uygulamaya konulmasından sonra, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren kamu kesimi açıklarının ve dış açıkların artış göstermeye başlaması, vergi gelirlerinin iç borç seviyesine bile yetmeyecek duruma gelmesi, devletin nakit açığına kapatmak için iç ve dış borçlanmaya başvurması, döviz rezervlerinin hızla erimesi gibi nedenler ekonomiyi

yeni bir çıkmazın eşiğine getirmiştir (Karluk, 2005: 411). 1993 yılına gelindiğinde dış ticaret açığı en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1994 yılına gelindiğinde yüksek kamu açıklarına rağmen faizlerin düşük tutulması sonucu devlet tahvillerine olan talep düşerken, piyasalardaki likidite fazlası kurlarda aşırı baskıya neden olmuştur. Bu gelişmeler TCMB'da döviz rezervlerinin azalmasına neden olmuştur. MB kur ve faiz hareketlerini istikrara kavuşturmakta tek başına yeterli olamayınca 1994 yılının ilk çeyreğinde yeni bir finansal kriz patlak vermiştir (Hepaktan ve Diğerleri, 2011: 65). Dolayısıyla artık yeni bir istikrar programı kaçınılmaz hale gelmiştir

Türkiye ekonomisini 5 Nisan İstikrar Program'ına götüren zeminin siyasi istikrarsızlıklar sonucu ortaya çıkan kamu açıklarının iç ve dış borçlarla kapatılmaya çalışılması, borçların yeni borçlarla kapatılması demek oluyordu. Dolayısıyla ekonomideki bu sağlıksız işleyiş ülke ekonomisini enflasyonu ve cari açığı yüksek bir konuma getirmiştir.

Ekonomide meydana gelen dış açık 1990 yılından itibaren hızla yükselmeye başlamıştır. 1990 yılında cari açık 1,6 Milyar Dolarken, 1993 yılına gelindiğinde yaklaşık dört kat artarak 6,8 Milyar Dolara ulaşmıştır. Kamu tasarrufları 1989 yılında 6,74 Milyar Dolardan 1993 yılında tekrar eski seviyelerde yerini almıştır. 1988 yılında kamu açıklarının GSMH'ya oranı % 4,9 iken 1993 yılında % 12,1'e yükselmiştir. Bütçe açıklarında meydana gelen artışlar kamu açıklarının da artmasına yol açmıştır. Bu dönemde bütçe açığının GSMH'ya oranı 1990 yılından 1993 yılına kadar geçen sürede yaklaşık iki kat artış göstererek % 6,9'a ulaşmıştır (Fırat, 2006: 169).

1980 yılında reel sektörde üretim girdilerinin özellikle yurtdışından sağlanması sırasında meydana gelen problemler neticesinde ortaya çıkan bunalımın aksine, 5 Nisan 1994 kararları finans sektöründe yaşanan bunalım sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu bunalımın esas etkenlerine bakacak olursak; para piyasalarında oluşan aşırı likidite ve aşırı değerlenmesi nedeniyle TL'nin düşürüleceği beklentisi neden olarak gösterilmektedir (Köse, 2002: 119).

1994 finansal ve ekonomik krizinin başlıca nedenleri:

- Yüksek miktarlara ulaşan dış borçlar,
- Sürdürülemeyen bütçe açıkları,
- Enflasyon hızındaki artış ve negatif faiz düzeyi,
- Ücret düşüşleriyle birlikte işsizliğin de artış göstermesi,
- Üretimin azalışa geçmesi,
- Küreselleşmeyle birlikte hızlı fon akımları şeklinde sıralanabilir (Gürsoy, 2009: 136).

5 Nisan İstikrar Programının öncesinde yaşanan; yüksek spekülasyon sermaye girişleri hem cari işlemler kalemi hem de kamu açıklarının artmasına, para arzının ve kredi stokunun genişlemesine neden olarak makroekonomik dengesizliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Tüm bu etkenler krize sebebiyet veren dengesizlikleri ortaya çıkararak, 1994 yılı Nisan ayında meydana gelen krizin temel nedenlerini oluşturmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2007: 580).

Ekonominin bozulmaya başladığı 1990'lı yılların başlarında Türkiye'nin borçlarını yeni borçlarla kapatmaya çalışması ödemeler bilançosu açığının bir hayli yükselmesine neden olmuştur. Bu durum üzerine uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları Türkiye'nin notunu düşürme kararı almışlardır (Soyyigit, 2011: 140). Dış tepkilerde kredi derecelendirme kuruluşları Standard and Poor's ve Moody's un etkileri çok büyüktür. Ocak 1994'te Moody's Türkiye'nin kredi notunu Baa1'den Ba1'e düşürmüştür. Bu olaydan kısa bir süre sonra, Standard and Poor's Türkiye'nin kredi notunu BBB'den BBB-'ye düşürmüştür. Her iki kuruluşunda gerçekleştirdiği bu tavır yatırımcıların kararlarını olumsuz yönde etkilemiş ve kısa dönemli sermaye çıkışına neden olan bir güven kaybı yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Kepenek ve Yentürk, 2007: 582). Artmaya devam eden aşırı döviz talebinin MB kaynaklarınca karşılanamayacağı anlaşılınca 5 Nisan 1994 İstikrar Tedbirleri alınmıştır (Soyyigit, 2011: 141).

Türkiye ekonomisini 5 Nisan'a götüren nedenler ile 24 Ocak öncesindeki nedenler farklıdır. Kamu açıklarında meydana gelen hızlı artış, ithalat ağırlıklı tüketime dayalı büyümenin getirdiği beraberinde getirdiği problemler ve mali piyasaların içinde

bulunduğu istikrarsızlıklar ülke ekonomisinin derinden sarsılmasına neden olmuştur (Fırat, 2006: 167). Yurtiçi talep artışının büyümenin temel kaynağı olması nedeniyle bu durum 1980 öncesi dönemde aşırı ithal ikamesine yol açmışken, 1980 sonrasında ihracatın engellenmesine neden olmuştur. Sonuç itibariyle tüketim harcamalarını uyararak ve bunu da dış kaynaklarla finanse etme politikası uzun süreli olamamış ve ‘‘5 Nisan 1994’’ krizi patlak vermiştir (Özbey, 2000: 81).

5 Nisan Kararlarına giden süreçte, 1989 yılından sonra uluslararası ekonomik koşulların etkisi (uluslararası finansal piyasaların küreselleşmesi, batı ekonomilerindeki durgunluğun ihracatımızı olumsuz yönde etkilemesi gibi), Yurtiçi tasarruf oranlarının düşmesi, borç yönetimi politikasının benimsenmesi, aşırı değerlenmiş TL ve yüksek faiz oranlarının yarattığı olumsuzluklar, sabit kur sistemi, artan küresel likiditenin sermaye serbestisi nedeniyle GOÜ’ler kapsamında Türkiye’ye de girmesi, tarımsal destekleme alımları ve KİT açıkları nedeniyle kamu kesimi borçlanma gereğinin yükselmesi, yurtiçi tasarrufların GSMH’ya oranının düşük olması ve özellikle kamu tasarruflarının negatif değerde olması, artan sıcak paranın tüketim ve kredi kullanımını arttırarak kredilerin mevduatlardan büyük değere çıkması, döviz mevduatına reel faizi verilmesi gibi nedenler etkili olmuştur (Parasız, 1998: 344-368). Tüm bu olumsuz gidişatın neticesinde ekonomiyi istikrar kavuşturmak için, kamu açıklarını daraltıp, dış talebe dayalı bir büyüme stratejisi geliştirip, ekonomik istikrarı sürekli kılabilecek bir program hazırlanıp, 5 Nisan istikrar programı yürürlüğe konulmuştur.

• 5 Nisan 1994 İstikrar Programı ve Amaçları

1994 yılında ekonominin olumsuz gidişatı nedeniyle TL’ye olan güven zayıflamıştır. Bu durumun en önemli nedenleri sürekli ve değişken olarak artan enflasyon ve artan borç stoklarıdır. Bunun sonucunda dışarıdan döviz ithali hızlanmıştır. Döviz tevdiat hesaplarının, repo dâhil, toplam mevduatlar içindeki payı 1994 yılı içinde % 25’ten % 42’ye yükseliş göstermiştir. Söz konusu mevduatların büyük bir kısmının döviz tevdiat hesaplarına yönelmesi, bankaların yurtdışından borçlanma artışları döviz yükümlülüklerini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu durum bankaları kur riskine karşı kırılgan hale getirmiştir. Aynı zamanda bu sektörün sağlıklı bir işleyişe sahip olması

için öz kaynakların arttırılması, yasal düzenlemelerin uluslararası düzeyde uyumu eksikliklerinin giderilmesi ve şeffaflığın sağlanması çalışmaların yetersizliği 5 Nisan 1994 krizine zemin hazırlamıştır (Gürsoy, 2009: 136-137). Bu olumsuz gidişatın üzerine yabancı sermayenin Türkiye ekonomisine olan güvensizliği, kamu kesimindeki açıkların ve bunların kapatılması konusunda alınan yanlış kararların tetiklemeyle, sermaye ve döviz piyasalarının büyük oranda eklendiği bir ortamda 1994 krizi patlak vermiştir.

Türkiye ekonomisinde gelenekselleşmiş olan kriz ortamları 32 sayılı kararın da tetiklemeyle 1989'dan 1993 yılına kadar geçen süreçte bütçe açıkları artmış, fiyatlar genel seviyesi yükselmiş, dış ticaret dengesi ithalat lehine bozulmuştur. Aynı zamanda dış borçların yükselişi de eklenince ekonomi krize sürüklenmiştir. Kriz sürecini atlatabilmek için 5 Nisan 1995 tarihinde yeni bir istikrar programı uygulanmıştır.

Bu programın amaçları:

- Ek vergi alınarak kamu gelirlerinin arttırılması ve ücret artışlarının enflasyonun altında tutulması hedeflenmiştir. Beraberinde çeşitli bütçe kalemlerinde de kısıntıya gidilmiş ve kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesi amaçlanmıştır,
- Dış ticaret açıklarının kontrol altına alınması için TL'nin dolar karşısında değer kazanması önlenmeye çalışılmıştır,
- Enflasyonun hızla düşürülmesi, TL'nin istikrar kazandırılması, dengeli dış ticaret amacıyla ihracat artışlarının hızlandırılmasına uğraşılmıştır,
- Hazine borçlanmasını çekici hale getirebilmek amacıyla, enflasyonun üstünde bir faizle kâğıt satılması daha sonra da bu faiz oranının düşürülmesi için çalışılmıştır,
- Ekonominin rekabet gücünü dikkate alarak, gelirlerin verimli ve istihdamı destekleyen bir yapıda geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir (Kaya, 2012: 19-20).

İstikrar programının temel hedefleriyle birlikte kısa vadede dış dengeyi ve döviz piyasalarını tekrar istikrara kavuşturmak istenirken; orta vadede mali piyasaların istikrarsızlığına neden olan kamu açıklarını azaltmaktır. Asıl hedef uzun vadede sürdürülebilir bir kalkınma sağlamaktır.

5 Nisan İstikrar Tedbirleri iki aşamalı olarak uygulanmıştır. İlk aşamada İstikrar programı olarak ifade edilen öncelikli uygulamalar yer alırken, ikinci aşamada ise, yapısal düzenlemeler yer almıştır (Alptekin, 2009: 484).

1994 yılında yeni bir krizle karşı karşıya olan Türkiye ekonomisi yeni bir istikrar programıyla ülke ekonomisinin kısa vadede refaha kavuşturulması için çalışmalara başlamıştır. Bu yeni istikrar programıyla öncelikle yüksek enflasyon oranlarının düşürülmesi hedeflenmiştir. Aynı zamanda TL'ye yeniden istikrar kazandırmak, ihracatın artırılması ve kamu dengelerinin yeniden sağlanması da diğer hedefler arasında yer alır. Bunları gerçekleştirerek "sürdürülebilir" ekonomik ve toplumsal gelişim hedeflenmektedir (Gürsoy, 2009: 137). Ekonominin yeniden rekabet gücünü ele alarak, verimli istihdamı destekleyen bir yapıya bürünmesi söz konusu hedefleri destekler nitelikte olacaktır (Karluk, 2005: 414).

Krizin etkilerini bertaraf edebilmek amacıyla öncelikle döviz kurunu fiyat artışıyla uyumlu hale getirmek gerekmektedir. Ayrıca TCMB'sini özerk bir yapıya kavuşmasını sağlamak, sağlıklı bir para politikası uygulaması oluşturmak, sermaye piyasalarında spekülasyon işlemleri sınırlamak, ihracatın ve sermaye girişlerinin artırılmasını sağlamak gerekmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2007: 583).

5 Nisan 1994 Kararları kısa vadeli uluslararası sermaye hareketlerinin dikkatli bir şekilde takip edilerek, Türkiye açısından denetlenmesi amacıyla tedbirlerle örülü bir zemin üzerine oturtulmuştur (Köse, 2002: 120).

• 5 Nisan 1994 İstikrar Programının Etkileri

5 Nisan İstikrar tedbirlerinin uygulanmasıyla kısa vadeli hedeflerin çoğu yerine getirilmiş ve mali piyasalarda oluşan dalgalanmalar kısa süreliğine giderilebilmiştir. Ancak, uygulanan istikrar programı uzun vadede çok da başarılı olamamıştır. Özelleştirme ile ilgili yapılan çalışmalarda istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Kamu idaresinin yeniden yapılanmasına ilişkin çalışmalar sonuç vermemiştir. Dolayısıyla bu olumsuz gelişmeler, 1995 yılının ikinci yarısında hükümet bunalımlarının yaşanmasına ve erken seçim kararının alınmasına neden olmuştur (Turan, 2011: 67).

5 Nisan İstikrar Tedbirleri kısa vadede olumlu sonuçlar vermişken uzun vadede olumsuz sonuçlar verdiğiine değinmiştik. Olumlu sonuçlara değinecek olursak:

- Para ve döviz piyasaları büyük oranda istikrara kavuşmuştur,
- Mevduatlarda hızlı bir artış gözlemlenmiş ve MB rezervleri yeniden yükselişe geçmiştir,
- Borçlanma maliyetlerini azaltmak için iç borçlanmada uygulanan olan faiz oranları aşağı çekilmiştir,
- Alınan kararlar sonucunda ihracatta artış olurken ithalatta azalış meydana gelmiştir,
- Cari işlemler dengesi fazla verir hale gelmiştir (Oktayer ve Susam, 2007: 37).

5 Nisan İstikrar tedbirlerinden sonra aşırı ve dengesiz fiyat artışları ekonomide fiyat belirsizliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum kredili satışların, vadeli çek kullanımlarının hızla azalmasına ve yaşanan bu belirsizlik ortamı nedeniyle likidite sıkışıklığının yaşanmasına neden olmuştur (Parasız, 1998: 383-384). İçinde bulunulan dönemin etkileri nedeniyle hükümet hedeflenen etkinliği yakalayamamıştır.

5 Nisan Kararlarının en önemli sonuçlarından biri, 1985 yılından 1994 yılına kadar geçen sürede IMF'den herhangi bir destek almayan Türkiye ekonomisi 1994 yılında IMF ile yeniden bir destekleme düzenlemesi yapmak zorunda kalmıştır. 1994 yılı Cumhuriyet tarihinin yüksek faizlerle en çok borçlanılan dönemi olmuştur (Karluk, 2005: 417).

Türkiye'nin yaşadığı kriz mali sektörden sonra reel ekonomiyi de etkilemiş, şirketler iflas etmeye başlamıştır. Marmara Bank, Impex Bank ve TYT Bank batmıştır (Gürsoy, 2009: 137).

Özetle belirtmek gerekirse, 5 Nisan kararlarında hedeflenen kararların önemli bir kısmına ulaşılamamış olup, finans piyasasının problemlerine yönelik tedbirler yetersiz kalmıştır. Programda yer alan özelleştirmelerin öngörülen zamanda gerçekleştirilmemiş olması, uygulanmaya konulmuş olan vergilerden beklenen gelirin elde edilememesi, kamu harcamalarında kısıntıda sürekliliğin sağlanamaması, programın orta vadeli

hedeflerinin bütünlük sağlamamış olması, borç yönetimine ilişkin düzenlemelerin yapılmamış olması programın hedeflerine ulaşmasını engellemiştir (Kaya, 2012: 22).

İstikrar programlarının sağlıklı işleyebilmesi için halkın hükümete ve aldığı kararlara güven duyması gerekmektedir. Ancak içinde bulunulan dönemin siyasi iradeye duyulan güvensizlik nedeniyle toplumun büyük bir kesiminden destek görülemediği. Bu durum da zaten sağlıklı işlemeyen süreci daha da zora sokmuştur.

2.2.4. 1995-2000 Arası Dönem

Türkiye ekonomisinde meydana gelen 1994 krizinin etkileri giderilemeyip, sadece bastırılmak için birkaç önlem alınmıştır. Böyle olunca 1996-2000 yılları arasında yaşanan birçok olumsuz gelişme nedeniyle hedeflenen yıllık ortalama büyüme hızına ulaşamamıştır. Alınan 5 Nisan İstikrar Tedbirlerinden sonra düzelmesi beklenen ekonomik göstergeler yeniden bozulmaya başlamıştır. 1995 yılında ithalat 35,7 milyar dolar, ihracat ise 21,6 milyar dolar olmuştur. Dolayısıyla dış ticaret açığı 14 milyar dolara yükselmiştir.

1995 yılının ilk üç ayında gerçekleştirilen Hazine ihaleleriyle iç borç cari ödemelerinin bir bölümü bütçe üzerindeki faiz yükünü hafifletebilmek için 1996 yılında ödenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, 1995 yılının geri kalan döneminde reel bütçe açığının kısılmamasıyla 1996 yılında makroekonomik dengeler yeniden bozulmaya başlamıştır (Fırat, 2006: 184). 1995 yılının ikinci yarısından itibaren baş gösteren siyasi belirsizlik 24 Aralık'ta erken seçimlere gidilme kararı alınmıştır. Seçim ekonomisinin uygulanması kamu harcamalarını ve borçlanma maliyetini oldukça arttırmıştır. Bu durum MB ve Hazine'nin düzenini bozmuş ulusal ve uluslararası alanda itibar kaybı yaşanmasına neden olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 8).

MB'nın enflasyon odaklı bir çalışma yapmasına rağmen, 1996 yılında da yüksek enflasyon oranlarından da kurtulunamamıştır. MB artık finansal piyasalarda istikrarı sağlamaya yönelik çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu dönemde Stand-by anlaşmasının sona ermesi, Gümrük Birliği'ne girilmesi, 1995 yılı sonundaki erken genel seçim ve yıl içinde ortaya çıkan iktidar değişikliği gibi meydana gelen gelişmeler piyasalar üzerinde

bir belirsizlik ortamı yaratmıştır. Bu olumsuz gelişmeler üzerine istikrar hedefi en az enflasyon ile mücadele hedefi kadar önemli hale gelmiştir. MB'nın faiz oranlarına müdahalesiyle, para ve döviz piyasalarında olumlu gelişmeler gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak reel faiz oranları kademeli olarak azalışa geçmiştir (Parasız, 1998: 420).

Türkiye 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ), 1996 yılında Gümrük Birliği'ne üye olmuştur. Ancak, Gümrük Birliği Anlaşması beklenildiği gibi olumlu sonuçlar doğurmamıştır. Çünkü AB sanayi ürünlerinin gümrüksüz olarak ülkeye girişi dış ticaret açığında artış yaşanmasına neden olmuştur (Özdemir ve Diğerleri, 2016: 165).

1996-2000 yıllarında Türkiye ekonomisinde fiyat istikrarını sağlamak amacıyla yapılan mücadelede sadece 2000 yılında sonuç alınmıştır. Daha sonra fiyatları aşağı çekmek için kullanılan 'kur çıpası' dış ekonomik ilişkilerde dengeleri alt üst etmiştir. Ülke genelinde cari işlemler açığının aşırı oranlara yükselmesi dış borç ihtiyacını doğurmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 11-12).

1999 yılında meydana gelen depremin de etkisiyle yaşanan ekonomik daralma sonucu Aralık 1999'da IMF'ye verilen niyet mektubunda; '*Türkiye'de yaşanan enflasyonun sürgit özelliği dikkate alındığında, 2000-2002 yılları için enflasyonla mücadele hedeflerimizin belirlenmesinde enflasyonu aniden tek haneli rakamlara indirmenin güçlüğü ile geçmişteki uygulamalardan açıkça farklı olunacağını sinyalinin verilmesi ihtiyacının dengelenmesine büyük önem verilmiştir.*' denilmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2007: 583).

Türkiye ekonomisi çok sık kriz dönemleriyle karşılaşırken, 1997 yılında Asya krizi, 1998 yılında Rusya krizinin etkileri daha sonra 1999 Ağustos ayında yaşanan depremin de eklenmesiyle birlikte öncesinde uygulanan yanlış politikaların geri dönüşümü çok sarsıcı olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ülke; 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Turan, 2011: 57). Rusya Krizi'nde ülkeden sermaye çıkışları hızlanmıştır. Böyle olunca dış borçlanma iç borçlanma ile ikame edilmeye çalışılmıştır. 1999 yılında yurt dışında başlayan Brezilya Krizi'nin ardından Türkiye'de meydana gelen 17 Ağustos depremi de eklenince iç borçlanmada reel faizler ve borç/GSMH oranında artışlar yaşanmıştır (Bayraktar, 2010: 464).

2.2.4.1. Gümrük Birliği'ne Geçiş Dönemi

Gümrük Birliği, taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve her türlü eş etkili tedbirlerin kaldırıldığı bir uygulamadır. Ayrıca, birlik dışında kalan üçüncü ülkelere de, ortak bir gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşididir (Hatipler, 2012: 3).

Ekonomik bloklaşmanın son derece önemli hale geldiği ekonomik yapı içerisinde Türkiye de Dünyanın önemli işbirlikçilerinden olan AB ile bütünleşebilmek adına o dönemin önemli adımlarından sayılan Gümrük Birliği sürecine 1 Ocak 1996 yılında dâhil oldu. Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanmasıyla ekonomide kısa süreli olumlu bir hava esmiş ancak ne yazık ki sürekli hale gelememiştir.

Gümrük Birliği ile Türkiye'nin AB'den ithal ettiği sanayi ürünlerinde tüm gümrük vergileri, eş etkili tedbirler ve miktar kısıtlamaları kaldırılarak iki taraf arasında Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmasına başlanılmıştır. Aslında bu süreç 1971 yılında yürürlüğe girmiş olan Katma Protokolü'nün devamı niteliğindedir. Söz konusu protokolda Türkiye'den ithal edilen sanayi ürünlerinde uygulanan gümrük vergileri ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması bir takvime bağlanması kararlaştırılmıştır (Hatipler, 2012: 3).

Gümrük Birliği kapsamına sadece sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünleri girmektedir, geleneksel tarım ürünleri geçici süre kapsam dışında bırakılmıştır. Gümrük Birliği ile Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine uygulanmış olan tüm gümrük vergilerini ve tedbirleri kaldırmıştır. Üçüncü ülkelere ithal edilen ürünlerde ise, birliğin ortalama belirlediği tarife kabul görmüştür. Türkiye ekonomisinde 1980'li serbestleşme yıllarından sonra ekonominin tamamını etkileyen bir gelişme olmuştur (Yalçınkaya ve diğerleri, 2009: 119). Gümrük Birliği Antlaşması Türkiye'nin 1980'li yıllardan itibaren içinde bulunduğu liberalleşme çalışmalarını tamamlayıcı adımlardan biri olmuştur.

Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye sağlayacağı yararlar genel olarak satın alma gücü yüksek geniş bir piyasaya katılmanın faydaları ile ilgilidir. Söz konusu bu faydalar; ihracatın ve yatırımların artış göstermesi, teknolojik gelişmenin hız kazanması, ölçek

ekonomileri, dolaysız yabancı sermaye girişi vs. şeklinde sıralanabilir. Tekstil kotalarının kaldırılması da Türkiye ihracatının arttırılması açısından beklentileri karşılayan faydaların başında gelmektedir. Ayrıca, başlıca rakip ülkeler AB'ne dâhil olmuşken Türkiye'nin dışarıda kalması dış rekabet durumumuzu olumsuz yönde etkileyeceği için ilk aşama olarak Gümrük Birliği'ne dâhil olmayı tercih etmiştir (Seyidoğlu, 2003: 277).

Gümrük Birliği'ne geçişle hem ticaretin serbestleştirilmesi hem de Türk imalat sanayi ürünleri için yoğun bir rekabet ortamı yaratması verimlilik ve üretim düzeylerine doğrudan etkisi olmuştur (Tonus, 2007: 196).

Gümrük Birliği Antlaşması'nın olumlu katkıları yanında Türkiye ekonomisine olumsuz yansımaları da olmuştur. Bunlar:

- Yatırım için AB'den beklenen sermaye gelmediği gibi azalma meydana gelmiştir. Türkiye'nin kapıları AB ülkelerine açılınca AB firmaları Türkiye'de fabrika kurmak yerine mallarını Türkiye'ye göndermeyi tercih etmişlerdir. AB 1988 yılında bazı Kuzey Afrika ülkeleri ile Serbest Ticaret Antlaşması yapmış fakat Türkiye bunlardan yararlanamamıştır,
- Gümrük Birliği'ne geçiş ile birlikte, Türkiye'nin AB ile dış ticaret açığı büyümüştür,
- AB'den ithal edilen gıda sanayisi ürünleri nedeniyle Türk tarımı çok olumsuz etkilenmiştir. Çünkü AB tarımı, kendi için Ortak Tarım Politikası ile yılda yaklaşık 50 Milyar Dolar sübvansiyon uygulayan bir sistem yürütmektedir,
- Gümrük Birliğine üyelik genel anlamda rekabet gücü yüksek sektörlerle katkı sağlarken, rekabet gücü zayıf kalan firmalar olumsuz yönde etkilenmiştir. Rekabet gücü zayıf olan firmalarda istihdamı olumsuz yönde etkilemiştir (Hatipler, 2012: 7-11).

Gümrük Birliği Antlaşması'nın bir başka sonucu ise Türkiye, AB ile serbest ticaret anlaşması yapmış olan Orta ve Güney Avrupa ülkeleriyle de benzer anlaşmalar imzalayarak ithalatını serbestleştirmiştir (Seyidoğlu, 2003: 157). Dolayısıyla Gümrük Birliği uygulamasından sonra Türkiye'nin AB üyelerinden ve Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi ülkelerinden ithal ettiği sanayi ürünlerindeki koruma oranları sıfırlanmıştır.

Artık üçüncü ülke konumundaki ülkelere karşı olan oranlar ise düşürülmüştür (Tonus, 2007: 196).

2.2.4.2. 9 Aralık 1999 Enflasyonla Mücadele Programı

Türkiye ekonomisinin çok uzun yıllar kronik enflasyona maruz kalması sebebiyle ekonominin istikrarsız dengeler üzerine oturmasına neden olmuştur. Aynı zamanda kaynak dağılımının bozulmasına, sosyal gereksinimin artmasına ve belirsizliklere neden olarak ileri dönük yatırım planlarının olumsuz yönde etkilenmesine neden olmuştur (Parasız, 2001: 423).

Programın adından da anlaşılacağı üzere Türkiye ekonomisini uzun yıllar boyunca olumsuz yönde etkileyen enflasyona köklü çözümler getirmek amacıyla enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamını gidermek için ve Maastricht Kriterleri çerçevesinde AB'ye uyum doğrultusunda Enflasyonla Mücadele Programı uygulanmaya konulmuştur.

1999 Ağustos ve Kasım aylarında meydana gelen depremler ekonominin daralma sürecine girmesine neden olmuştur.

Bu dönemin ekonomik göstergeleri incelendiğinde görülüyor ki, enflasyonun temel kaynağını kamu açıkları oluşturmaktadır. Bu açıkların giderilebilmesi için; kamu harcamalarında kısıntıya gidilmiş ve vergi gelirlerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Aynı zamanda IMF'den alınacak uzun vadeli kredilerle yüksek reel faizli ve kısa vadeli borçların azaltılması bu dönem uygulanan ekonomik tedbirlerin arasında yer almaktadır. Faiz dışı bütçe fazlasının 7,5 Milyar Doların üstünde olması için çalışılmış, döviz kurlarının normal çapa gibi kullanılmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda para politikası olarak MB'nın net iç varlıklarına sınırlama getirilmiştir (Gürsoy, 2009: 181).

1999 yılında Türkiye'nin IMF'ye verdiği niyet mektubu sonucu IMF'den karşılık gelmesiyle 2000-2002 yıllarını kapsayan bir yapısal dönüşüm programı uygulamaya konulmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 10). 9 Aralık 1999 tarihinde verilen

niyet mektubunda 2000-2002 yıllarını kapsayan üç yıllık süreçte uygulanması öngörülen politikalara yer verilmiştir. Kur politikası ile ilgili olarak, ilk 18 ay içinde döviz kurunun çapa olarak seçileceği, takip eden 18 ayda ise kurların genişleyen bir bant içinde dalgalanmaya bırakılacağı belirtilmiştir (Peker, 2011: 493). Bu program ile Ocak 2000 itibariyle sıkı bir para ve döviz kuru politikası ile bankacılık sektörüne yönelik gelişmeleri içeren bu programın adı ‘‘Enflasyonu Düşürme Programı’’ olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 10).

Enflasyonu Düşürme Programı’yla, uygulanacak para ve kur politikasının çerçevesi çizilmiş ve bu çerçevede enflasyonun indirilmesi, faiz oranlarında hızlı düşüşün sağlanması ve döviz kurundaki belirsizliğin ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (Çetinkaya ve Altınok, 2001: 157).

Bu programın ana hatları şunları içeriyordu:

- Faiz dışı bütçe dengesinin fazla vermesi,
- Döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenecek olması,
- Özelleştirme, sosyal güvenlik, vergi ve tarım konularında yapısal reformların gerçekleştirilmesi (Gürsoy, 2009: 181).

Bu programın temel amaçları:

- Ekonominin büyüme performansını arttırmak,
- Tüketici enflasyonunun yapısal reformlarla desteklenerek 2000 yılı sonunda % 25, 2001 yılı sonunda % 12 ve 2002 yılı sonunda % 7’ye indirilmesi,
- Reel faiz oranlarını makul bir düzeye düşürmek,
- Ekonomideki kaynakların daha etkin kullanımıyla adil gelir dağılımını sağlaması şeklinde sıralanabilir (Bayrak ve Kanca, 2013: 10).

1999 yılında uygulamaya konulmuş olan bu program kapsamında sıkı maliye politikası uygulaması ve kapsamlı yapısal reformların hayata geçirilmesiyle birlikte, enflasyonist beklentileri hızla aşağı çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur (TCMB, s.9). Bu sayede enflasyon oranı düşmeye başlamıştır. Ancak TL’nin beklenenin üzerinde bir değer

kazanması cari işlemler dengesinde öngörülenden fazla açık verilmesine neden olmuştur. Bu durum piyasalarda tedirginliğe neden olmaya başlamış, yabancı sermaye girişi azalmıştır. Aynı zamanda likiditenin de olumsuz etkilenmesi ile faiz oranlarının artışa geçmiştir. Böylelikle bankaların mali yapısı bozulmuş, dövize olan spekülasyon yönlü saldırılar artmaya başlamıştır. Bozulan yapıyı düzeltebilmek için IMF'den 7,5 Milyar Dolar borç alınmıştır. Ancak bu durum kalıcı bir çözüm olmaktan çok spekülasyon saldırılara karşı savunma mekanizmasının zayıflamasına sebep olmuştur (Tüleykan ve Bayramoğlu, 2016: 413).

1999 yılı sonunda devlet iç borçlanma senetlerinin faizleri % 100'ün üzerinde gerçekleşmişken 2000 yılında bu oran azalarak % 40'a kadar inmiştir. Fakat faizlerdeki bu düşüş tüketici kredilerinde ciddi artışlara neden olmuştur. Dolayısıyla tüketim ve yatırım malları ile otomobil satışlarında artışlar yaşanmıştır. Bu durum enflasyonun yeniden yükselmesini tetiklemiş ve çok değerlenen TL, ithal mal alımını çok fazlaştırmış bunun sonucunda ihracatta azalışlar yaşanmaya başlamıştır (Gürsoy, 2009: 181-182).

17 Ağustos 1999'da gerçekleşen deprem sebebiyle yukarıda sıralanmış olan genel hedefler sektöre uğramıştır. Depremde ülke ekonomik olarak 10 milyar dolar kayba uğramış, ülke sanayisine büyük zarar vererek, işsizliği büyük boyutlara ulaştırmıştır. Yılı sonunda büyüme oranı -% 6,1 olarak gerçekleşmiştir. Depremlerin yol açtığı ekonomik kayıpları karşılamak amacıyla 26 Kasım 1999'da "Deprem Vergisi Yasası" çıkarılmıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 10-11).

2000 yılı itibariyle ekonomide artan likidite sıkışıklığı, genel anlamda yapısal sorunların bir türlü giderilememiş olması, TL'nin aşırı değerlenmiş olması gibi olumsuzların beraberinde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar da eklenince Türkiye tarihinin en büyük krizlerinden biriyle karşı karşıya kalmıştır.

2.2.5. 2000 Yılı ve Sonrasında Türkiye Ekonomisi

2000 yılı ekonomik hedefleri itibariyle önemli gelişmeleri hedef alan bir yıldır. Türkiye hükümeti ve IMF arasında 1999 yılı Aralık ayı sonunda stand-by anlaşması imzalanıp, uygulamaya başlaması sonrası bir takım gelişmeler yaşandıysa da Türkiye ekonomisi 2000 yılını krizle kapatmıştır (Çetinkaya ve Altınok, 2001: 157). TÜİK verilerine göre Türkiye ekonomisi 2000 yılını % 6,64 büyüme oranıyla kapatırken, 2001 yılını % -5,96 büyüme oranıyla kapatmıştır.

2000 krizi de 1994 krizinde olduğu gibi krizin başlamasına neden olan faktör, ulusal para talebinden kaynaklanan mali sektörde meydana gelen likidite sıkışıklığıdır. Yine aynen 1994 krizi gibi dövize olan aşırı talepten kaynaklanmış ve döviz krizi olarak ekonomiye yansımıştır (Emsen, 2003: 90-91).

1 Ocak 2001 tarihinde Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yürürlüğe konulmuş, fakat 2000 yılında gerçekleşen kriz nedeniyle hedeflenen politikalar uygulamaya konulamamıştır. 1999 yılında IMF güdümünde hazırlanan ve uygulamaya konulan dezenflasyon programının sağlıklı işlememesi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin tetikleyicisi olmuştur (Bayrak ve Kanca, 2013: 11).

2000 yılında dış ticaret hacmi 82,3 milyon dolardır. Bunun 27,8 milyon dolarını ihracat oluştururken, 54,5 milyon dolarını ithalat oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre ihracatın sektörlere göre dağılımında sanayi sektörünün oranı % 91,9 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de art arda gelen Kasım (22 Kasım - 5 Aralık 2000) ve Şubat Krizleri (19 Şubat-23 Şubat) mali nitelikte krizlerdir. Bu tip krizlerin para piyasasını etkilemesinin en önemli nedenleri; faiz oranlarında ve kurlarda meydana gelen artışlardır. Mali krizler iki farklı nitelik taşır; birincisi, spekülasyon amaçlı ataklar; ikincisi ise, likidite ihtiyacının doğurduğu ortamda oluşan döviz talebi genişlemesi sonucu ortaya çıkan krizlerdir. Kasım krizi ikinci tip krizdir. Açık bir ekonomide para piyasasında krizi ortadan kaldırmak için döviz kuruna ve faiz oranlarına ihtiyaç vardır (Karluk, 2005: 425).

2.2.5.1. 2000 Kasım Krizi

Türkiye 1999 yılında yaşamış olduğu iki büyük deprem, o dönemin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik istikrarsızlık genel hal olarak ülkeyi bir karamsarlık ortamına sürüklemiştir. TÜİK verilerine göre ekonomi % 6,1 oranında küçülmüş, enflasyon % 70'e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş ve artık ekonomi sürdürülemez bir boyuta ulaşmıştır.

Küreselleşme kapsamında başta ekonomi olmak üzere pek çok alanda etkinliğin giderek artması, 1980'lere kadar ithal ikameye dayanan politikaların yerini 2000'li yıllarda finansal serbestleşme, ağırlıkça dışa açılmaya yönelik uygulamalarla sanayi politikalarına olan yaklaşım da değişmiştir (Öcal, 2014: 17).

Spekülatif hareketleri daha da dalgalanması, Kasım 2000 tarihinde cari işlemler açığının hızla artmasına neden olmuştur. Kasım ayında bekleyen yabancı yatırımların ani döviz talebinden doğan piyasa dengesizliği karşısında yükselen döviz talebi nedeniyle, piyasadan para çekilmesi sonucu faiz oranlarında artış meydana gelmiştir. Bu durum 1994 sonrasında yeni bir kriz ortamının daha yaşanmasına neden olmuştur (Mangır, 2006: 468).

Kasım 2000 krizi finansal sistem kaynaklı bir krizdir ve nedeni de bankacılık sistemidir. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları sonucu bankalar borçlanma telaşına girmeye başlamışlardır (Bahar ve Erdoğan, 2011: 12).

Bu dönemde bankaların yaratmış olduğu döviz talebine ilaveten bir de yabancı bankaların yükselen devalüasyon beklentileri çerçevesinde artan spekülatif döviz talebi eklenmiştir. Piyasada ortaya çıkan TL sıkışıklığı da gecelik faizlerin ve fonlama maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Uygulamada olan program gereğince yalnızca dış varlık artışı ile artan piyasadaki TL miktarı TCMB program çerçevesinde davranması sonucu artan TL sıkışıklığını ve artan faiz oranlarını alacaklı yabancı bankaların vadesi gelmemiş kredilerin geri ödenmesini talep etmesiyle, döviz ve TL üzerindeki talep baskısının yoğun bir şekilde artmasına neden olmuştur. Tüm bunlardan hareketle Kasım 2000 Krizi bir likidite krizi olmakla birlikte 1999 ve 2000 yıllarında

bankacılık sektöründe yaşananlar dikkate alındığında bu kriz bankacılık krizi olarak da nitelendirilmektedir (Ardıç, 2004: 178-180).

22 Kasım itibariyle, bankacılık kesiminde bir likidite talebi doğmuştur. Ancak MB piyasaya likit sürememiştir. Dolayısıyla, Aralık 2000 başında faiz oranları bir hayli yükselmiş ve devalüasyon beklentisini de beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmelerden sonra TCMB piyasaya likidite sunmak için net iç varlıklarını yükseltmek durumunda kalmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2007: 593).

Ekonominin içinde bulunduğu dönemde yaşadığı likidite sıkışıklığı nedeniyle spekülasyon çalkantılara karşı bir tedbir alınmamış, dolayısıyla krizin etkileri daha sarsıcı hale gelmiştir. Durum bu noktaya gelince IMF, döviz atağı olarak nitelendirdiği bu gelişmelere karşı, rezervlerinin tükenebileceği kanısıyla 4 Aralık 2000 tarihinde hükümete programdan vazgeçmek üzere talepte bulunmuş, ancak hükümet programdan vazgeçmeye sıcak bakmamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2007: 593).

Kasım 2000 krizinin en önemli tetikleyicisi cari işlemler açıklarından kaynaklanan ödemeler bilançosu dengesizliğidir. Bu durumun asıl nedeni halkın elinde tutmak istediği para miktarıyla para otoritelerinin arz ettiği para miktarı arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanmaktadır (Parasız, 2001: 462). Ödemeler bilançosu dengesizliği bir ekonominin dış dünya ile olan bütün ilişkilerini gösterir. Belli bir dönem ekonominin iyi yönetilip yönetilmediği ödemeler bilançosundaki rakamlardan anlaşılabilir.

2000 yılı başında yürürlüğe konulan istikrar programıyla para talebinde bir miktar artış olmuştur. Ancak MB'nın iç varlıklarının dondurulmasını ve ülkeye yeterli miktarda doğrudan ve dolaylı yabancı yatırım gelmemesi para stokunda artış yaşanmasına neden olmuştur. Ekonomideki likidite sıkışıklığı bir yandan faiz oranlarının yükselişini tetiklerken, diğer taraftan ülkeye beklenen yabancı sermaye girişinin olmayışı, tam tersine ülkeden yabancı sermaye çıkışının yaşanması ülkedeki krizin etkilerini derinleştirmiştir (Parasız, 2001: 462).

Kasım krizinden önce faiz, döviz ve enflasyon gibi temel kriterlerden krize yönelik sinyallerin alınmasına rağmen gerekli önlemlerin alınmaması krizin ortaya

çıkmasına zemin hazırlamıştır (Çetinkaya ve Altınok, 2001: 160). Kasım 2000 Krizi genel hatlarıyla; döviz talebinde meydana gelen artış, aynı zamanda Türk Lirası artışı, mali kesimdeki güven sarsıcı olaylar en önemli nedenleri arasında sayılmaktadır. Bu krizle anlaşılmıştır ki Türkiye ekonomisi yeteri kadar liberalleşmemiş, devlet kontrollü bir yapı olmuş dolayısıyla ülke krizlere çok açık bir hale gelmiştir (Turan, 2011: 70).

Durumun ciddiyeti üzerine hükümet IMF'e niyet mektubu vererek anlaşmak durumunda kalmıştır. Yeni niyet mektubunda; gelirler, harcamalar, para piyasaları ile özelleştirme dâhil yapısal reformlara ilişkin yeni tedbirler yer almaktadır (Parasız, 2001: 453).

Türkiye 2000 yılının sonlarında % 27'lere yükselen TÜFE enflasyonu ve GSYİH'nin % 4'ü cari işlemler açığı geçmiştir. Bu dönemde birtakım olumsuz gelişmeler üzerine (cari işlemler açığı, dış borçlar, azalan ihracat gelirleri vs.) yabancılar paralarını çekmeye başlamış ve yeni kredileri kesmişlerdir. Bu durum ülkenin yabancı sermaye gelişimini engellemiştir. Ülkeden yaklaşık olarak 4,8 Milyar Dolar dışarı çıkmıştır. Bu durumda devalüasyon beklentisi içine giren bankalar açık pozisyonlarını kapatma telaşına girmişler ve bu dönemde dövize aşırı yüklenilmiş olması piyasa likidite sıkışıklığının yaşanmasına ortam hazırlamıştır. MB, IMF programına uyum sağlamak için piyasaya likidite sürmemiştir. Döviz talebindeki artışı giderebilmek için faiz oranları yükseltilmiş ancak sonuç alınamamıştır. Faizlerin aşırı yükselmesiyle birlikte bünyesinde çok fazla devlet iç borçlanma senedi bulduran Demirbank'a el konulmuş ve TMSF'ye devredilmiştir. Bu durum diğer bankalara da el konulacağı düşüncesi sebebiyle bir panik ortamına zemin hazırlamış ve TCMB'na göre piyasalarda gecelik faiz oranı % 210'a çıkarılmıştır (Gürsoy, 2009: 182).

Tüm açıklamalar ışığında Kasım 2000 Krizinin nedenlerini özetlemek gerekirse:

- Enflasyonu Düşürme Programı'nın içeriğinin kötü hazırlanması,
- Yüksek kamu borcu,
- Kamu bankalarının görev zararları,
- Bankaların döviz cinsinden açık pozisyonları,

- Yüksek cari açık,
- Artan kamu yolsuzlukları,
- Koalisyon hükümetindeki siyasi istikrarsızlıklar,
- Finansal piyasaları regüle edecek bağımsız idari otoritelerin ve kanunlarının eksikliği şeklinde sıralanabilir (Çalapöver, 2017: 84).

22 Kasım 2000 krizi uygulanmakta olan programa olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur.

2.2.5.2. 2001 Şubat Krizi

Halkın Şubat ayı itibariyle aşırı döviz talebi döviz kuru üzerindeki baskıyı iyice arttırmıştır. 22 Şubat 2001 tarihinde MB müdahalesi ile döviz çıpası yürürlükten kaldırılmış olup, dalgalı kur sistemine geçiş bir mecburiyet halini almıştır. Sonuç olarak, MB rezervlerinde 5 Milyar Doların üzerinde bir azalış meydana gelmiştir (Gürsoy, 2009: 183).

Bu durum hükümete olan güveni sarsmış ve istikrar konusundaki endişeleri daha da arttırmıştır. Aynı zamanda dalgalı kur rejimine geçilmiş olması da gerek halk tarafından gerekse iktisatçılar tarafından çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Kimi iktisatçılar tarafından belirsizliği arttırabileceği, enflasyonu besleyebileceği, uluslararası ticareti kısıtlayacağı düşünülmekteyken; diğer kesime göre ise, iç ve dış şoklar karşısında azami esneklik sağlayacağı, ani kur krizine engel olacağı, bağımsız para politikası izlenmesine olanak vereceği düşüncesi hâkim olmuştur.

Şubat 2001 Krizi, Kasım 2000 Krizine göre çok daha ciddi boyutlarda ortaya çıkmıştır. Kriz öncesinde bankalar iyi yönetilememiştir. Özellikle banka bilançolarının aktif ve pasif kısmında önceki dönemlerden farklı özellikteki risk katılımlarıyla bankaların açık pozisyonlarının bu döneme denk gelmesi nedeniyle zaten kırılgan bir yapıya sahip olan piyasada bankaların finansal yapıdaki kırılganlığı daha da artmıştır. Sayılan bu olumsuzluklara ilaveten kamu bankalarındaki borç tutarının yaklaşık 25 Milyar dolarlık kısmının kamuya devredilmiş olması piyasalar üzerindeki baskıları daha da arttırmıştır (Mangır, 2006: 469).

Türk iktisat tarihinin en kapsamlı ve önem arz eden programı olan ‘‘Enflasyonu Düşürme Programı’’ Şubat 2001 krizi ile sonlandırılmış ve artık IMF programı da etkisini yitirmiştir (Turan, 2011: 72). Bu kriz süreci çok uzamış ve olumsuz etkileri nedeniyle çok sayıda işyeri kapanmış ve işsizlik oranları yükselmiştir.

2001 Krizi tıpkı 1994 Krizinde olduğu gibi kamu açıkları-iç borçlanma, enflasyon ve bankacılık sektörü etkilemiştir. Artan kamu açıkları devletin iç ve dış borç stokunu büyümesine neden olmaktadır. Aynı zamanda faiz oranlarının yükselmesine, reel kesimin daralmasına ve finansal kesimin suni bir şekilde büyümesine neden olmaktadır. Bu durum da var olan enflasyonist sürecin hızlanmasına neden olmaktadır (Ardıç, 2004: 113). Şubat Krizinin en büyük tetikleyicisi iç borç dinamiği ve mali sistemdeki sağlıksız yapıdan kaynaklanmaktadır (Çetinkaya ve Altınok, 2001: 163).

Şubat 2001 krizi temelde döviz krizi niteliğinde olup, cari işlemler açığının yüksek oranlı artışlarından kaynaklanmıştır. Genel olarak 2000-2001 krizlerini hazırlayan temel unsurlar şu şekildedir;

- TL'nin aşırı değerlenmiş olması,
- Mali sektörün sermayeden yoksun oluşu,
- Banka - reel sektör - kamu da meydana gelen açık pozisyonlar,
- Kamu bankalarının görev zararları olarak sayılabilir (Bahar ve Erdoğan, 2011: 12).

Kasım 2000 krizinde dolar fiyatı neredeyse artmamıştı, ancak Şubat 2001 krizinde hem döviz hem de faiz hadlerindeki artışın çok daha büyük boyutlarda olması, bir yandan döviz fiyatı tırmanışını durdurmak için rezervlerdeki erimenin şiddeti, diğer taraftan, 2000 krizine oranla 2001 krizinin çok daha şiddetli olduğunun kanıtıdır. 2001'deki finansal krizde hem finansal baskı hem de devamında izleyen durgunluk boyutu 2000'deki yaşanan krize oranla daha şiddetlidir (Kazgan, 2008: 268).

Türkiye ekonomisi 2001 yılında Cumhuriyet tarihinin en derin etkiler yaratan, en büyük daralmanın yaşandığı bir ekonomik kriz atlattır. 2001 kriz yılında GSMH'da 50 Milyar Dolar azalış meydana gelmiştir. Bu dönemde yaşanan hızlı devalüasyonun da etkisiyle enflasyon yüksek seyirini korumuştur. Aynı zamanda iç ve dış borç yükü

gittikçe ağırlaşmıştır. Türkiye ekonomisi 2001 Krizinin olumsuz etkileriyle birlikte 2002 yılına da ağır bedeller ödeyerek girmiştir (Karluk, 2005: 428). Yaşanan bu iki büyük kriz sonucu ekonomi ciddi hasarlar almıştır. Ekonomi % 8,5-9 oranında daralmış, Milli Gelir 51 Milyar Dolar ve kişi başına düşen gelir 725 dolar azalış göstermiştir. Ayrıca 19 banka kapanmış, 1,5 milyon kişinin işsiz kalmasına neden olmuş, enflasyon da yüksek seyrini korumuştur. Hazinenin faiz ödemeleri % 101 oranında artmış ve iç borç stoku 2000 yılına göre 4 kat artış göstermiştir (Bağcı, 2016: 49).

IMF'den sağlanan 16 Milyar Dolarlık kaynakla uygulanacak 3 yıllık ekonomik programa göre, Türkiye ekonomisinin 2001-2001 krizleri öncesindeki ekonomik seyrini yakalaması ancak 2004 yılına gelindiğinde gerçekleşebilmiştir. 2001 krizinin Cumhuriyet tarihinin en sarsıcı etkiye sahip bir kriz olmasının nedeni, ekonomik programın değişmesinden kaynaklı değil, tüm dengeleri altüst edip ekonominin toparlanması güç bir hale gelmesinden kaynaklanmaktadır (Karluk, 2005: 428).

2000-2001 krizlerini genel çerçeveden değerlendirdiğimizde dışta meydana gelen Asya ve Rusya krizleri nedeniyle dış ticaretimizin sekteye uğraması; içte meydana gelen, IMF ile tapılan stand-by antlaşmasının etkisi, siyasi istikrarsızlık, bankacılık kesiminin krize sağlıklı çözümler üretememesi gibi nedenler krizin ana faktörlerini oluşturmaktadır. Söz konusu bu kriz ortamından kurtulmak, enflasyonu düşürmek ve istikrarı yeniden sağlamak için 14 Nisan 2001 tarihinde Devlet Bakanı Kemal Derviş tarafından hazırlanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programı uygulamaya konuldu.

2.2.5.3. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren ekonomide yaşadığı büyük sorunlara istikrar programlarıyla müdahale bulunarak istikrarı yakalamak istediye de kalıcı ve köklü çözümler oluşturamamıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin arka arkaya gerçekleşmesi, ekonomide belirsizlik ve güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmuştur.

Bu yaşanan şiddetli finansal krizlerden sonra ekonomiye ciddi bir belirsizlik ortamı hâkim olmuş, krizlerden çıkılabilmesi için gerekli çözüm önerileri de

sunulamamıştır. Art arda yaşanan ekonomik krizler ekonominin birçok kalemini olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin; birçok işyeri ya kapanmış ya da küçülmeye gitmiş, ihracatta hedeflenen düzeye ulaşılması bir yana ciddi oranlarda azalışlar meydana gelmiş, genel anlamda sanayide rekabet gücü zayıflamıştır. Tüm bu olumsuz gelişmeler işsizlik oranlarını da tetiklemiş ve daha da artmasına neden olmuştur (Kol ve Karaçor, 2012: 385).

Türkiye ekonomisini ekonomik istikrara ve rekabet gücüne tekrar kavuşturabilmek için Kemal Derviş önderliğinde yeni bir dizi istikrar programı uygulamaya konulmuş ve bu program “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” olarak adlandırılmıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 12).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın bundan önce uygulanmış olan programlardan en önemli farkı; çok köklü mali, ekonomik ve yasal değişimleri hedeflemesidir. Söz konusu program ile Türkiye’nin ekonomik ve siyasal yapısında köklü değişimlerle siyasetin kontrolünde olan ekonomik kaynakların sınırlandırılması hedeflenmiştir. Programda, 1990 yılından bu yana kamu kesimi toplam borç stokunun GSMH’ya oranına, Türkiye’nin borç-faiz kısır döngüsüne ve yüksek reel faizlerin kamu kesiminin borçlanma ihtiyacını daha da arttırdığının altı çizilmiştir (Şamiloğlu, 2001: 86). Programda asıl hedef kamu kesiminde meydana gelen borç yükünün hafifletilmesi bu amaç doğrultusunda para ve mali piyasalar yeniden yapılandırılması istenmiştir. Böylelikle bankacılık kesimi yeniden işlerlik kazanmış olacaktır.

Bu programın temel amacı kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle meydana gelen güven bunalımı ve istikrarsızlığı hızlı bir şekilde ortadan kaldırmaktır. Aynı zamanda bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır (TCMB, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b> Erişim Tarihi: 14.07.2017). Program ile kamu harcamalarının ve borç yönetiminin yeniden düzenlenmesi ve bir disiplin oluşturulması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda devletin ekonomik kararlarına ilişkin tutumu daha şeffaf hale getirilmek istenmiştir.

Sürdürülebilir büyüme dinamiğinin tekrar kazanılması hedeflenen GEGP'nin temel amaçları şöyledir:

- Program belirlenen hedeflere ulaşılması ve ekonominin yeniden yapılandırılması için her türlü siyasi taahhüdü ve destekleri içermektedir,
- Kamuda şeffaflığın sağlanması, rasyonel olmayan müdahalelerin geri dönüşümsüz olarak engellenmesi, iyi yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi hedeflenmektedir,
- Tüm çalışmaların etkinliğini korumak için piyasalarda güven ortamının yeniden sağlanması hedeflenmiştir (Çalapöver, 2017: 93).

Bu belirtilen hedeflere ulaşmanın temel şartı ise makroekonomik dengelerin kurulmasıdır. Ancak bu durum ekonomide kısa vadeli daralmayı gerektirmekte, toplumun değişik kesimlerinin çeşitli fedakârlıklarına ihtiyaç duymaktadır. Nitekim GEGP'nin adından 2001 yılında milli gelirde %3'lük bir daralma, ardından 2002 yılında % 5, 2003'te ise %6'lık bir artış görülmektedir (Ay ve Karaçor, 2006: 72).

GEGP'da öncelik bankacılık sisteminin yeniden sermayelendirilmesi sürecinde; fiyat istikrarını öncelikli hedef olarak benimsenmesiyle yasal düzenlemelere gidilmiştir. Makroekonomik politikalar açısından ise önemli bir değişim süreci tamamlanmıştır. GEGP'nin özellikle mali piyasalarda istikrarı yeniden sağlayabilmiş olması, iç piyasalardaki endişeleri azaltmıştır. Ekonomiye olan güven artmaya başlamış ve 2002 itibariyle ekonomik belirsizlikler giderilmeye başlanmıştır (Taşar, 2010: 94).

2001 GEGP'nin uygulanmasıyla Türk ekonomisinde 2002 yılı GSMH'sında % 7,8 sanayi üretiminde % 8,7 düzeyindeki artışlar ve yıl boyunca yükselişte olan kapasite kullanım oranları ve ihracatta artışlar meydana gelmiştir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen istihdam oranlarında aynı dönemde bir iyileşme sağlanamamıştır (Kol ve Karaçor, 2012: 392).

Kasım 2002'de yapılan erken genel seçimlerden sonra, Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar olmuş ve GEGP'ni aynen uygulamıştır (Bayrak ve Kanca, 2013: 13). Ak Parti göreve gelmesinden iki ay sonra 3 Ocak 2003'te Acil Eylem Planı (AEP) adı altında hükümet kendi programını açıklamıştır. Seçim programındaki

ekonomik görüşler AEP'na aynen yansıtılmıştır (Çalapöver, 2017: 102). Ancak hazırlanan program içeriği GEGP'nin içeriği doğrultusunda hazırlanmıştır.

AEP'nda şu konular değinilmiştir:

- Makroekonomik hedefler Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından belirlenecek,
- Sayıştay güçlendirilecek ve kapsamı arttırılacak,
- Doğrudan yabancı yatırımlar özendirilecek,
- KOBİ yatırımları desteklenecek,
- Vergi denetimleri sıklaştırılacak ve vergi tabana yayılacak,
- Vergi oranları düşürülecek,
- Uluslararası marka oluşturma fikirleri desteklenecek (Çalapöver, 2017: 102).

18. Stand-By anlaşması 2 Şubat 2002 tarihinde başlamış, GEGP ve AEP'nını da içine alarak bu süreci 3 Şubat 2005'te tamamlamıştır. Bu tarih itibariyle 19. Stand-By anlaşması için görüşmeler başlamış, 11 Mayıs 2005'te 19. Stand-By anlaşması kabul edilmiştir. Bu anlaşma ile Türkiye IMF'den 6,6 Milyar SDR'lik kredi anlaşması yapmış olmasına rağmen, bu tutarın sadece 1,67 milyar SDR'si kullanılmıştır (Çalapöver, 2017: 106).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İHRACATA YÖNELİK SANAYİLEŞMEDE KIYASLAMALI ANALİZ

3.1. İYSS'DEN SONRA TÜRKİYE EKONOMİSİNİN MAKRO GÖSTERGELERİNDEKİ DEĞİŞİMLER

3.1.1. Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye'nin bilinçsizce uygulamış olduğu ithal ikamesi politikası sonucu yapılan ithal ikamesinden daha fazla ihracata ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Tüketim malı sektörünün payı artarken, ara ve yatırım malı sektörlerinin payı azalmaya başlamıştır. 1980 öncesi uygulanan yanlış politikalarından ders çıkaran Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren belirlemiş olduğu politikalarda temel hedefleri; korumacı önlemlerin azaltılarak ihracat hacminin dolayısıyla dış ticaret hacminin genişlemesi, bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için bürokratik prosedürlerin azaltılması ve hammadde ve ara malların kalite standartlarının yükseltilerek uygun fiyatlarda tedarikinin sağlanması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.

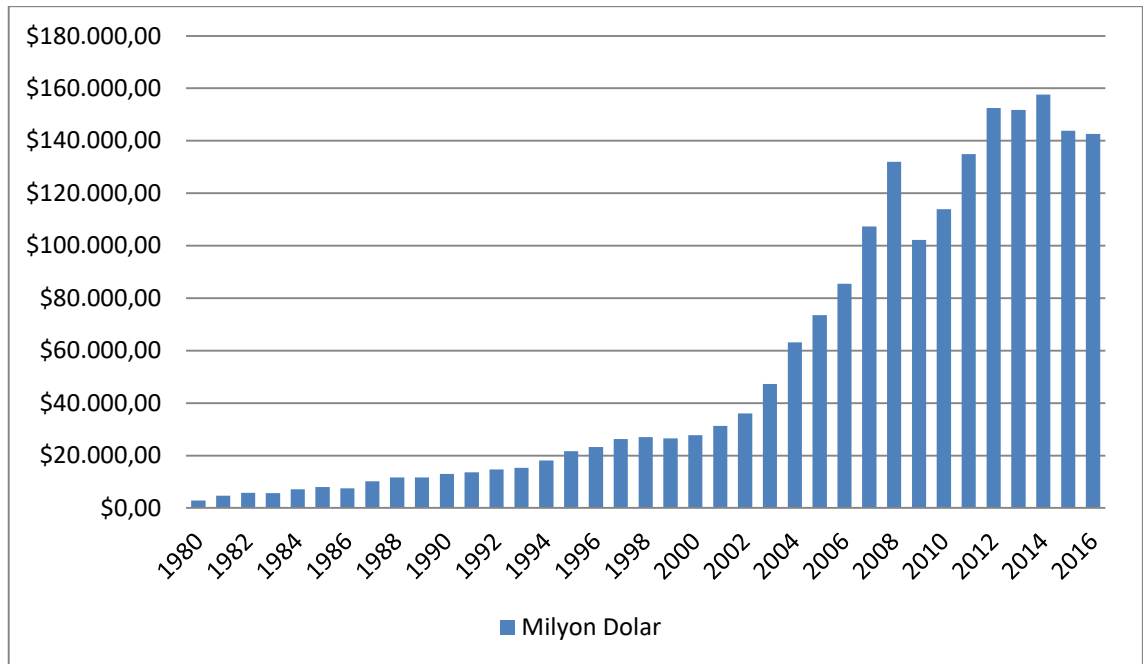
Türkiye ekonomisi 1980 yılına kadar geçen sürede uyguladığı sanayileşme politikaları neticesinde ulusal ve uluslararası ticarete bir tıkanma noktasına gelmiş ve bu noktadan sonra bir dönüşüm hareketi gerçekleştirerek 24 Ocak 1980 kararları ile ekonomide bir dönüm noktası yaratmıştır. Küreselleşme olgusunun hız kazanmasıyla Türkiye'de gerçekleştirilmiş olan liberal dönüşüm programıyla yeni bir süreç başlamış oldu.

24 Ocak Kararlarından önce Türkiye ekonomisinin üç önemli problemi vardı. Bunlar; enflasyon, faiz hadlerine aşırı müdahale ve yanlış uygulanan kur politikalarıydı. Bu mevcut problemlere gerekli müdahalelerin gecikmesi hedeflenen ihracat rakamlarına ulaşılmasını engellemiştir.

24 Ocak kararlarıyla birlikte; ödemeler dengesini düzeltmek, tanıtım ve pazarlama olanakları, serbest piyasa ekonomisine geçmek, enflasyonu düşürmek, döviz darboğazını giderebilmek ve ihracata yönelik üretim teşvik edilerek ekonominin yeniden canlandırılması hedeflenmiştir. Ancak bu politikada da ithalat 1980 sonrası daha hızlı artarak borçlanmayı ve dışa bağımlılığı arttırmıştır.

İhracatı arttırmak için çeşitli teşvikler ve özendirici faaliyetler uygulanmasıyla ihracat attırmak dolayısıyla da dış ödemeler dengesinin düzenlenmesi hedeflenmiştir. İhracatın teşvik edilmesine yönelik, emek yoğun yerli hammaddelere dayanan rekabet üstünlüğümüzün bulunduğu sektörler desteklenmiştir. İhracatı arttırmak için özel sektörlere düşük faizli kredi imkânının sunulması, vergi iadesi, destekleme primleri, döviz tahsisi gibi kolaylıklar sağlanmıştır. Bu tedbirler sayesinde ihracatçı firmalar imkânlarını genişletmiş ve bu durum ihracat rakamlarında önemli artışlar sağlamıştır. İhracatla birlikte teknoloji gelişmiş ve modern işletmecilik kuralları uygulanmaya başlamıştır. Yabancı sermaye girişinin çoğalmasıyla yeni ortaklıklar oluşmaya başlamıştır. Uluslararası finansman kuruluşlarıyla ilişkiler artmaya başlamış ve böylelikle artık Türkiye kendi kabuğundan çıkarak ekonomik varlığını daha fazla güçlendirebilecek bir pozisyona gelmiştir.

Grafik-2:Türkiye 1980-2016 Yılları Arası İhracat Verileri (ABD Doları)

Kaynak: Dünya Bankası

24 Ocak Kararlarıyla alınan teşvik tedbirlerinin 1980 itibariyle ihracat artışları üzerinde olumlu katkıları olmuştur. 24 Ocak Kararlarından önce 1979 yılında 2.261 Milyon Dolar olan ihracatımız 1980 yılında yükselişe geçerek 2.910 Milyon Dolara, 1989 yılına gelindiğinde ise 11.625 milyon dolara yükselmiştir. İhracat rakamlarında 1983 yılına gelindiğinde yani üç yılın sonunda 5.728 Milyon Dolara yükselerek % 150 oranında bir artış göstermiştir.

Tablo-2:Türkiye'nin Sanayi İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı (1980-1990)

	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1982</u>	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>	<u>1989</u>	<u>1990</u>
Toplam İmalat % GSMH	26,88	37,17	43,05	46,61	53,96	61,01	58,16	66,05	64,22	65,81	67,88

Kaynak: Dünya Bankası

1980-1990 yılları arasında sanayi ihracatının toplam ihracattaki payı %26'lardan %67'lere kadar çıkmıştır. Bu gelişme tarımsal malların ihracatının azalmaya başlamasıyla doğru orantılıdır. Bu on yıllık süreçte sanayi mallarının GSMH içindeki payı da sürekli olarak artış eğilimi göstermiştir. Dolayısıyla bu durum genel itibariyle ihracat artış hızının büyüme hızından büyük olmasının bir sonucudur.

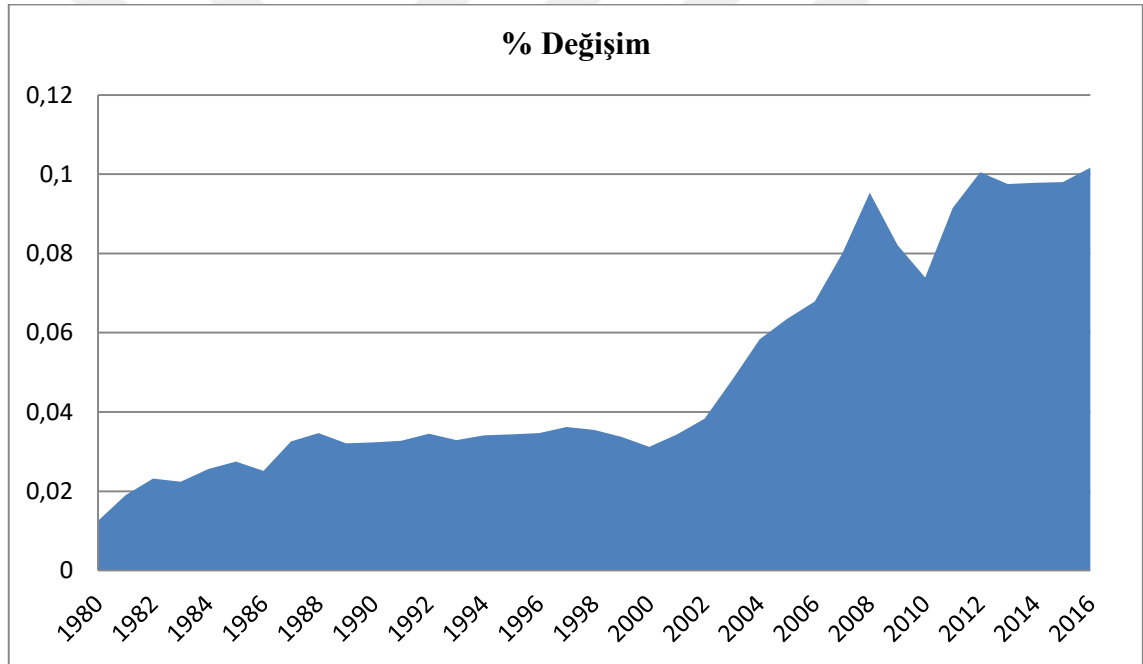
Elde ettiğimiz sayısal veriler neticesinde 1980 programın en olumlu etkilerinin ihracat üzerine olduğunu söyleyebiliriz. Bu artışın önemli kısmı sanayi ürün ihracatından elde edilmiştir.

1980'li yıllarda dünya ticareti ciddi bir durgunluğun içerisindeyken özellikle petrol ihracatçısı olan ülkelerin ithalat taleplerinde önemli artışların yaşanmasını sağlamıştır. Örneğin 22 Eylül 1980 yılında başlayan İran-İrak Savaşı sırasında, her iki ülkenin de ekonomik gücünü büyük ölçüde petrol ihracatı desteklerken, ekonomik durgunluk nedeniyle ithalata ağırlık vermek durumunda kalmışlardır. Böylelikle Türkiye ekonomisinin ihracat artışları batı pazarlarından çok Ortadoğu pazarlarına olmuştur.

1996 yılında Gümrük Birliği'ne geçişle birlikte ihracat artış oranında artış meydana gelmiştir. 1996 yılında %7 artan ihracat 1997 yılına gelindiğinde % 13,1 oranında artış göstermiştir. Ancak devamındaki yıllarda gerek uluslararası alanda gerekse ülke içindeki ekonomik bunalımlar ihracat artış hızının yavaşlamasına sebep olmuştur. İhracatımız 1998 yılında %2, 1999 yılında -%1,4 artış göstermiştir.

2008 yılında gerçekleşmiş olan küresel krizin de etkisiyle ihracat artış hızında önemli ölçüde bir azalış meydana gelmiş ve 2009 yılında % -22 olan ihracat artış oranımız devamındaki yıllarda toparlama eğilimine girerek 2010 yılında %11, 2011 yılında ise %18 oranında bir artış gerçekleşmiştir.

Grafik-3:Türkiye'nin Dünya İhracatı Payındaki Değişimi (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

Türkiye'nin Dünya ihracat payı içindeki değişimine bakıldığında 2012 yılında % 0,85 olan pay, 2013 yılında % 0,83'e yükselmiştir. 2014 yılında dünya mal ihracatındaki artışın üzerinde bir artış göstererek % 0,86'ya yükselmiştir.

İYSS sağlıklı uygulayan diğer dünya ülkelerine göre ülkemiz katma değeri yüksek ürünlerin ihracatında geri kalmıştır. Örneğin, Güney Kore'nin en başından beri Ar-Ge, inovasyon, tasarım ağırlıklı oluşturduğu altyapı sayesinde günümüzde yüksek teknoloji ürünlerin üretiminde sayılı ülkeler arasına girebilmeyi başarmıştır. İhracatta

sayısal veri bazında sanayileşme hedeflenirse bu durum kısa vadeli iyileşmeler sağlar ancak uzun vadede bir belirsizlik durumu hâkim olur. Dolayısıyla sanayileşmeyi daha nitelikli hale getirebilmek için teknolojisi yüksek ürünler üreterek katma değeri yükseltmek yönünde hedefler belirlenmelidir.

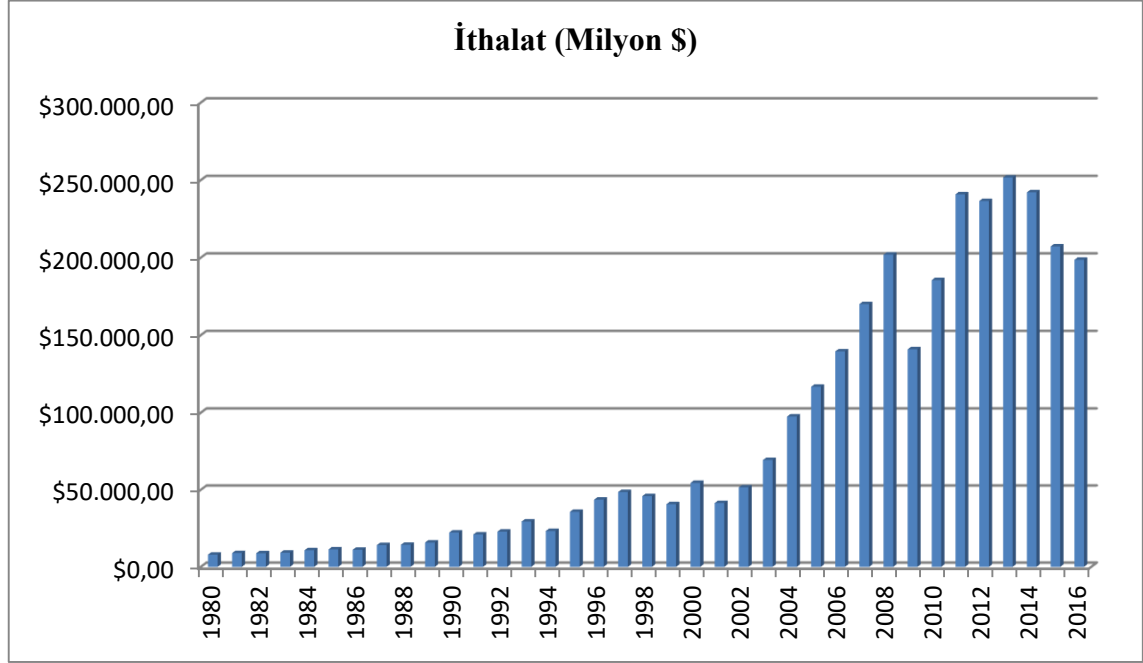
Firmalar uzun vadede hayatta kalabilmek için çeşitli stratejiler belirlemektedirler. Geliştirilen stratejileri destekleyen ve tamamlayan en önemli unsurlardan biri maliyet analizleridir. Firmalar optimal teknolojik yenilikler sayesinde maliyetlerini azaltır, ihracat pazar paylarını ve karlarını arttırabilmektedirler. Maliyetleri azaltırken, yeni ürünlerle ürün farklılaşmasına gidilmiş olur. Az gelişmiş ve GOÜ'ler açısından dünya standartlarını yakalayabilmek için sanayi ürünlerinde ileri teknoloji ürünlerine ağırlık vermeleri ekonomik büyümelerine önemli katkılar sağlayacaktır.

Türkiye'nin yüksek teknolojili ürünlerin üretim imalat sanayi içindeki hacminin yükseltilmesi ve ihracat kalemlerindeki beklenen artışı sağlaması için mevcut imkânlar yeterli ancak bu durumla ilgili köklü yapısal reformlara ihtiyaç vardır. Cari açığı düşürebilmek için en önemli yol buradan geçiyor. İleri teknoloji ürünlerinin katma değeri yüksek olduğundan dolayı, ülkenin ihracat gelirlerini arttırır ve ekonomik büyümeye önemli katkılar sunar. Yüksek teknolojili ürünlerin imalatı ve ihracatının artışı hem elde edilen katma değeri arttırır hem de ihracatı arttırır. Elde edilen katma değer artarsa, ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselir ve dış ticaret dengesi olumlu etkilenir. İhracatın artması, GSYİH'yi ve ekonomik büyümeyi de arttırır.

1980 yılı itibariyle uygulanan politikalar sayesinde ithalat olanakları da kolaylaştırılmıştır. Bu anlamda artık bürokratik işlemler azaltılmaya başlanmış, gümrük indirimlerine gidilmiş ve TL'nin değeri düşürülmüştür.

Tüm bu uygulanan kolaylıklar sayesinde ülkemizin ithalat rakamları 1980 yılında 7.909 Milyon Dolar iken, 1989 yılına kadar gerçekleşen düzenli artış sonucu 15.792 Milyon Dolara yükselmiştir. 1980-1989 yılları arasında ithalata konu olan ürünlerin en başında petrol ve petrolden elde edilen ürünlerden gelmektedir.

Grafik-4: Türkiye 1980-2016 Yılları Arası İthalat Verileri (ABD Doları)

Kaynak: Dünya Bankası

Tablo-3: Sanayi Malı İthalatının GSMH'deki Payı (1980-1990)

Yıl	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Pay (%)	8,2	11,7	9,3	11,3	13,7	14	14,7	15,4	15,4	14,9	15,7

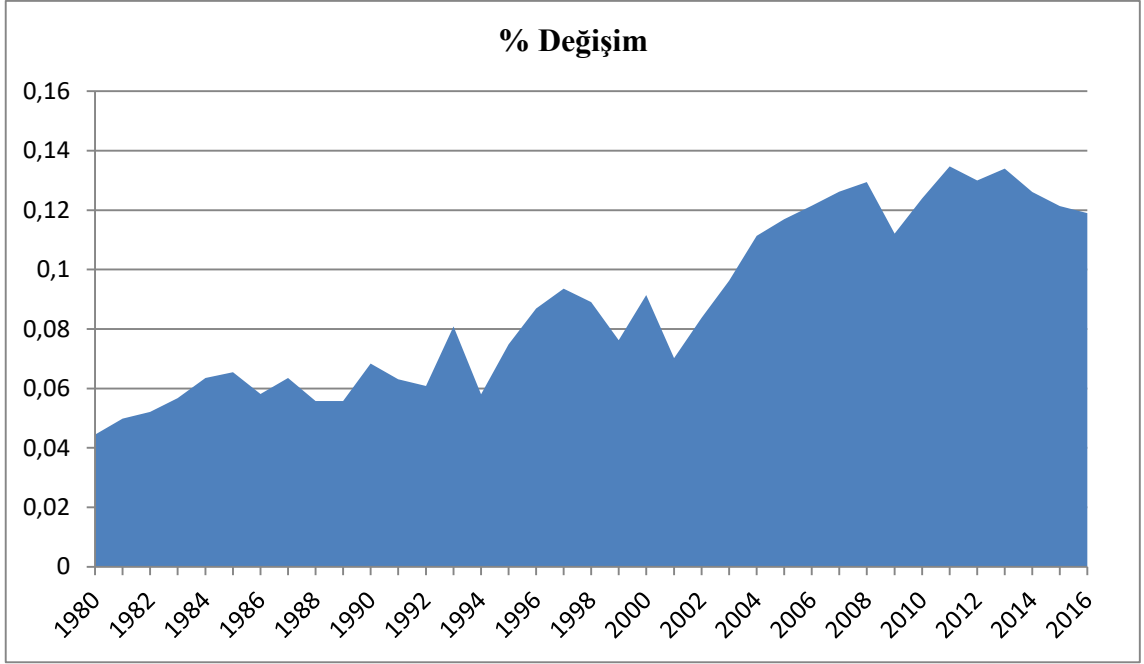
Kaynak: Dünya Bankası

1980 yılından 1990 yılına kadar geçen süreçte ithal edilen hammaddelerde yaklaşık iki katı bir artış gerçekleşmiştir. İthalattaki önemli gelişmeyi tüketim malları göstermiştir. Tüketim mallarının toplam ithalatındaki payı %2-3'ten 1990'da %12,9'a yükselmiştir. Yatırım mallarında ise %20'lerden %26,6'ya yükselmiştir. Bu pay 1980 öncesi dönemde %40-50 oranlarında görülmekteydi. Aynı zamanda yatırım malları ithalatı 1970-79 yıllarına göre 1980-89 döneminde iki kattan daha fazla bir artış göstermiştir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi ithalatının büyük bölümünü hatta yarıdan fazlasını ara malı ithalatı oluşturmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1990'lı yıllar, mali ve parasal disiplinin yanında siyasi istikrarsızlık nedeniyle yaşanan ekonomik daralmalar ardı ardına krizlerin yaşanmasına

sebeplerdir. Yaşanılan bu krizler; sürdürülemez bir iç borç dinamiğinin olması, başta kamu bankaları olmak üzere mali işleyişteki sağlıksız yapının kalıcı bir çözüme ulaştırılamamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Grafik-5: Türkiye'nin Dünya İthalatı Payındaki Değişimi (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo-4: Türkiye'nin 1980-2016 Yılları Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	Sanayi, Katma Değer (GSYH'ya Oranı)	Sanayi İhracatının Toplam İhracattaki Payı (%)	Sanayi, Katma Değer (Yıllık % Büyüme)	Yüksek Teknolojili Ürünlerin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (%)
1980	\$2.910,00	\$7.909,00	\$10.819,00	-\$4.999,00	36,79	23,82	26,88	-0,97	***
1981	\$4.703,00	\$8.933,00	\$13.636,00	-\$4.230,00	52,65	27,09	37,17	7,64	***
1982	\$5.746,00	\$8.842,00	\$14.588,00	-\$3.096,00	64,99	28,19	43,05	1,96	***
1983	\$5.728,00	\$9.235,00	\$14.963,00	-\$3.507,00	62,02	27,20	46,61	8,33	***
1984	\$7.134,00	\$10.757,00	\$17.891,00	-\$3.623,00	66,32	26,21	53,96	10,26	***
1985	\$7.958,00	\$11.343,00	\$19.301,00	-\$3.385,00	70,16	27,13	61,01	7,71	***
1986	\$7.457,00	\$11.104,00	\$18.561,00	-\$3.647,00	67,16	31,93	58,16	11,05	***
1987	\$10.190,00	\$14.158,00	\$24.348,00	-\$3.968,00	71,97	32,55	66,05	10,33	***
1988	\$11.662,00	\$14.335,00	\$25.997,00	-\$2.673,00	81,35	33,94	64,22	0,20	***
1989	\$11.625,00	\$15.792,00	\$27.417,00	-\$4.167,00	73,61	34,00	65,81	4,94	1,75
1990	\$12.959,00	\$22.302,00	\$35.261,00	-\$9.343,00	58,11	32,16	67,88	6,59	1,21
1991	\$13.594,00	\$21.047,00	\$34.641,00	-\$7.453,00	64,59	32,69	65,77	2,41	1,00
1992	\$14.716,00	\$22.871,00	\$37.587,00	-\$8.155,00	64,34	32,38	71,34	5,99	1,18
1993	\$15.343,00	\$29.428,00	\$44.771,00	-\$14.085,00	52,14	31,10	71,85	8,14	1,34
1994	\$18.106,00	\$23.270,00	\$41.376,00	-\$5.164,00	77,81	33,25	72,55	-4,96	1,66
1995	\$21.637,00	\$35.709,00	\$57.346,00	-\$14.072,00	60,59	33,24	74,36	8,75	1,21
1996	\$23.224,00	\$43.627,00	\$66.851,00	-\$20.403,00	53,23	31,60	74,27	6,90	1,61
1997	\$26.261,00	\$48.559,00	\$74.820,00	-\$22.298,00	54,08	31,85	75,30	9,47	2,14
1998	\$26.974,00	\$45.921,00	\$72.895,00	-\$18.947,00	58,74	33,80	77,39	1,80	2,18
1999	\$26.588,00	\$40.671,00	\$67.259,00	-\$14.083,00	65,37	31,15	79,12	-0,76	4,14
2000	\$27.775,00	\$54.503,00	\$82.278,00	-\$26.728,00	50,96	30,05	81,24	6,69	4,83
2001	\$31.334,00	\$41.399,00	\$72.733,00	-\$10.065,00	75,69	28,70	81,75	-10,80	3,87
2002	\$36.059,00	\$51.554,00	\$87.613,00	-\$15.495,00	69,94	27,88	83,93	6,29	1,79
2003	\$47.253,00	\$69.340,00	\$116.593,00	-\$22.087,00	68,15	28,34	83,71	9,41	1,93
2004	\$63.167,00	\$97.540,00	\$160.707,00	-\$34.373,00	64,76	28,76	84,55	13,89	1,90
2005	\$73.476,00	\$116.774,00	\$190.250,00	-\$43.298,00	62,92	28,97	81,57	10,86	1,47
2006	\$85.535,00	\$139.576,00	\$225.111,00	-\$54.041,00	61,28	29,85	81,40	12,98	1,85
2007	\$107.272,00	\$170.063,00	\$277.335,00	-\$62.791,00	63,08	29,85	81,69	7,49	1,89
2008	\$132.027,00	\$201.964,00	\$333.991,00	-\$69.937,00	65,37	29,47	80,97	-0,66	1,62
2009	\$102.143,00	\$140.928,00	\$243.071,00	-\$38.785,00	72,48	26,97	80,21	-10,42	1,74
2010	\$113.883,00	\$185.544,00	\$299.427,00	-\$71.661,00	61,38	27,98	79,20	11,86	1,93
2011	\$134.907,00	\$240.842,00	\$375.749,00	-\$105.935,00	56,01	30,62	78,31	19,13	1,84
2012	\$152.462,00	\$236.545,00	\$389.007,00	-\$84.083,00	64,45	30,34	77,73	4,76	1,83
2013	\$151.803,00	\$251.661,00	\$403.464,00	-\$99.858,00	60,32	31,62	78,08	10,33	1,88
2014	\$157.610,00	\$242.177,00	\$399.787,00	-\$84.567,00	65,08	31,88	78,54	5,45	1,94
2015	\$143.839,00	\$207.234,00	\$351.073,00	-\$63.395,00	69,41	31,67	78,82	4,98	2,16
2016	\$142.557,00	\$198.618,00	\$341.175,00	-\$56.061,00	71,77	32,36	80,14	5,25	2,03

Kaynak: Dünya Bankası, OECD, TÜİK

Tablo-6'da Türkiye'nin dış ticaret rakamları incelendiğinde 10.810 Milyon Dolar olan dış ticaret hacmi 1984 yılında gelindiğinde 17.891 Milyon Dolara yükselmiştir. Dış ticaret hacmi 1980-89 yılları arasında 1986 yılı haricinde düzenli bir artış göstermiştir. 1980 sonrasında 1984 yılına kadar geçen süreçte ihracatımızın artış oranının ithalatımızın artış oranından yüksek olması dış ticaret açığımızın 4.230 Milyon Dolardan 3.623 Milyon Dolara düşmesine neden olmuştur.

1985-1989 yılları arası dış ticaret verileri incelendiğinde dış ticaret hacminde 1986 yılı haricinde düzenli bir artış kaydedilmiştir. 1986 yılında hem ihracat hem de ithalat rakamları bir önceki yıla göre düşüş yaşamıştır.

1980-89 arası dönemde dış ticaret açığımızın en az olduğu yıl 1988 yılıdır. 1988 yılında ihracatımız 11.662 Milyar Dolar iken ithalatımız 14.335 Milyar Dolar olmuştur. Bu yılda ithalatımız artış oranı neredeyse hiç değişmeyerek %1,3 olurken ihracatımızın artış oranı %14,4 olarak geçekleşmiştir.

Sanayileşme yapısında dönüşümün yaşandığı 1980 yılında önceki dönemlere kıyasla önemli bir artış görülmemektedir. Ancak 1980 yılından sonra sanayi düzenli olarak pozitif yönde büyüme gerçekleştirmiştir. 1980-89 arası dönemde sanayi sektörü ortalama % 6'lık bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu dönemde ihracatımıza konu olan ürün çeşitlenmesinde sanayi ürünlerinin payında önemli artışlar kaydedilmiştir.

Sanayi ihracatının toplam ihracattaki payına baktığımızda 1986 ve 1988 yılları haricinde düzenli olarak artış göstermiş ve 1980 yılında % 26,88 iken 1989 yılına gelindiğinde % 65,81 olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı da aynı şekilde düzenli artış göstermiştir.

1989 yılında dış finansal serbestlik uygulamasından sonra dış ticarete ucuz fiyat politikasıyla pazar alanını genişletme yöntemi TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Bu dönem itibariyle ithalat artışları büyürken ihracat artışları durgunluk yaşamaya başladı. 1989 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı 73,61 iken 1992 yılında 52,14'e düşmüştür. Bu bozulmaya paralel olarak dış ticaret açığı 1991'de 7.453 Milyon Dolar iken 1993 yılında 14.085 Milyon Dolara yükselmiştir. Bu

yaşanan ekonomik dalgalanmalar yerli üretimin durgunluk yaşamasına ve dış bağımlılığın artmasına neden olmuştur.

32 Sayılı Kararla ülke yabancı sermaye girişinin artmasına rağmen ekonomik ortama yansıyan istikrarsızlık TL'ye olan güvenin zayıflamasına neden olmuş ve yabancı paraya olan talep artmıştır.

1990-2000 yılları arası Türkiye ekonomisinin en istikrarsız olduğu dönemdir, denilebilir. 1990 yılı sonrasında gerek Türkiye ekonomisinde içsel durumlardan gerekse uluslararası çapta meydana gelen olaylardan etkilenmesinden kaynaklı büyüme oranlarında sürekli bir dalgalanma yaşanmıştır. Bu durum sanayileşmedeki büyüme hızını yavaşlatmıştır. 1990'lı yıllarda küresel ekonomide bir durgunluk hâkim olmuşken, Türkiye'de de yüksek enflasyon oranları ülkenin ekonomik dengelerinin derinden sarsılmasına neden olmuştur. 1989 yılında % 63,27 olan enflasyon oranı 1994 yılına gelindiğinde % 106,26'ya çıkarak rekor seviyelere ulaşmıştır.

1994 Krizi sonrası alınan 5 Nisan İstikrar Tedbirleriyle birlikte ekonomik göstergelerde iyileşme havası esmeye başlamıştır. Alınan kararlar sonucu ihracatta artış yaşanırken ithalatta azalışlar meydana gelmiştir. Ancak ne yazık ki bu olumlu hava kısa süreli olmuştur. 1985 yılından 1994 yılına kadar IMF desteği olmadan ekonomik işleyişine devam eden Türkiye IMF ile bir destekleme düzenlemesi yapmak durumunda kalmıştır.

Türkiye ekonomisinde sanayileşmedeki büyüme hızı 1994 yılına kadar aralıksız olarak pozitif yönde gelişimini sürdürmüştür. Nitekim 1993 yılında sanayide % 8,14 büyüme hızı kaydedilmişken, 1994 krizi nedeniyle büyüme hızı % -4,96'ya düşmüştür. Sanayileşmede negatif büyüme durumu 1999 yılında da gerçekleşmiş olup, % -0,76 olarak kaydedilmiştir.

1989 yılı itibariyle Türkiye ekonomisinde uluslararası sermaye hareketlerinin tamamen serbestleşmesiyle birlikte artık tam anlamıyla dışa açık bir ekonomik yapıya sahip olunmuştur. Böylelikle uluslararası gelişmelere daha açık bir hale gelen Türkiye ekonomisinin finansal hareketleri uluslararası çapta yaşanan dalgalanmalara paralel olarak gerçekleşmiştir. Örneğin; 1997 Asya krizi, 1998 Rusya krizi gibi dışsal

faktörlerin beraberinde Türkiye’de yaşanan 1994 krizi, 1999’da Marmara depremiyle içsel faktörlerle birlikte yaşanan olumsuzluklar ekonomik dalgalanmalara sebebiyet vermiştir. Nitekim bu olumsuzlukların geliştiği yıllarda sanayideki büyüme oranlarına baktığımızda 1997 yılı Asya Krizi sonrası, 1998 Rusya Krizi 1999 Marmara Depremi nedeniyle 1997 yılı sonrasında sanayideki büyüme oranı hızla yavaşlamış ve sonunda negatif büyümeye yol açmıştır.

2000 yılında dış ticaret hacmi 82.278 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bunun 27.775 Milyon Dolarlık kısmını ihracat oluştururken, 54.503 Milyon Dolarlık kısmını ithalat rakamları oluşturmaktadır. Bu dönemde ihracatın sektörlere göre dağılımında sanayi sektörünün oranı % 91,9 olarak kaydedilmiştir.

2010-2011 yıllarında krizin olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmış ithalat ve ihracattaki artış pozitif yönlü gelişmiştir. Ancak İthalatımız artış oranının ihracattaki artış oranından bir hayli fazla olması nedeniyle dış ticaret açığı rekor seviyelere ulaşmıştır.

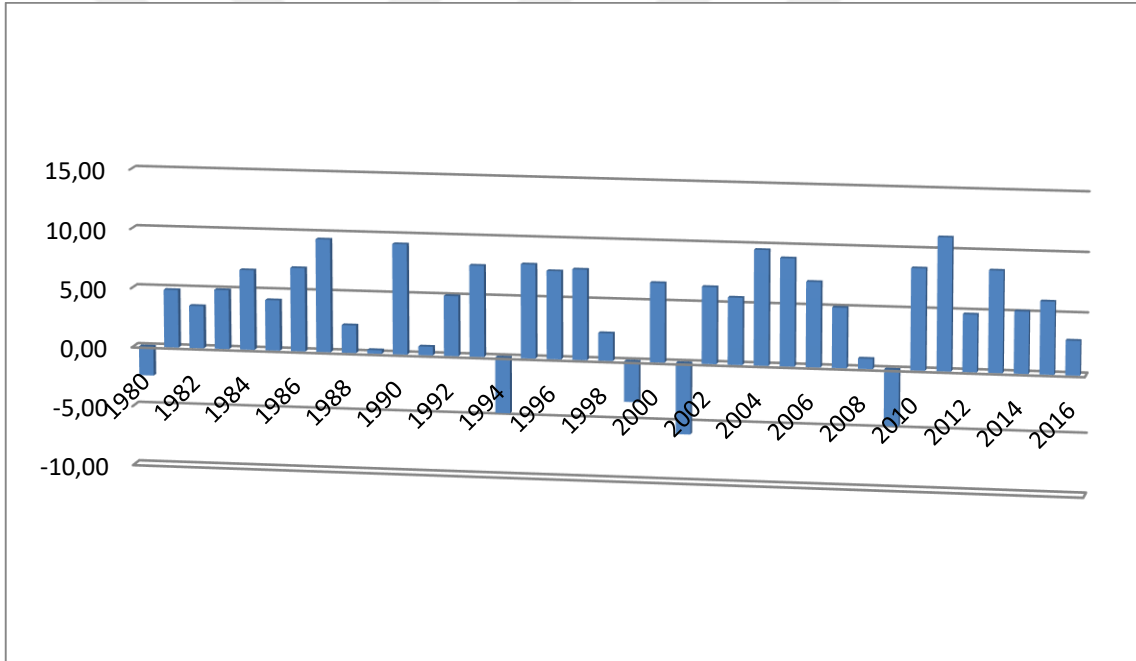
1980’li yıllarda bir tarım ülkesi olan Türkiye, sanayileşme politikalarının da etkisiyle artık ihracatının % 90’ını sanayi ürünlerinden oluşmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin dış ticarete rekabet gücünü arttırabilmesi için yüksek teknoloji ürünlerin dünya toplam ihracatı içindeki payını arttırması gerekmektedir. Bu anlamda üretim standartlarını dünya standartları konjonktüründe değerlendirmeli yani üretimde mükemmeliyet, kalite ve yenilik ilkeleriyle küreselleşen dünyada rekabet unsurlarını taşıyabilecek bir pozisyona gelebilmelidir.

3.1.2. İYSS'den Sonra Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Değerlendirilmesi

Türkiye ekonomisini 1980 itibariyle incelediğimizde kriz dönemleri hariç pozitif yönlü bir büyüme gerçekleşmiştir. Ekonominin uzun dönemli büyüme performansına sanayileşmenin katkısı yadsınamaz. Ayrıca ekonominin yapısal olarak yenilenmesi sanayileşme ile mümkündür. Nitekim bu gerçekleşen ekonomik büyümeye sanayileşmenin büyük katkısı olmuştur. 1980 yılı sonrasında sanayileşmede düzenli olarak pozitif yönlü büyüme gerçekleştirmiştir. İYSS'nin ekonomik büyümeye etkisini irdeleyebilmek için ekonomik büyüme göstergelerini inceleyelim;

Grafik-6:Türkiye 1980-2016 Büyüme Oranları (%)

Kaynak: Dünya Bankası

1980-89 yılları arası GSYİH verilerine baktığımızda 1987 yılındaki yükselişin ardından gelen ani düşüşü dikkate alırsak 1980 yılında uygulanan dönüşüm programının hedeflenen ölçüyü yakalayamadığını söyleyebiliriz. Bu durum bize uluslararası düzeyde sanayileşmiş ülkelerle rekabet edebilir düzeye gelinmediğini de göstermektedir.

Türkiye ekonomisinde 1995 yılında başlayan hızlı büyüme eğilimi 1998 yılının Nisan ayına kadar devam etmiştir. 1998 yılı itibariyle çeşitli nedenlerden ötürü büyüme

hızı düşüşe geçmiştir. 1998 yılı başında % 50 enflasyon hedeflemesi nedeniyle alınan para ve maliye politikası önlemleri, Güneydoğu Asya'da meydana gelen kriz nedeniyle GOÜ'lerin neredeyse tamamında meydana gelen sermaye çıkışı nedeniyle yaşanan talep daralması, 1996 yılında Gümrük Birliği'ne geçiş nedeniyle gerçekleşen yatırımların aşırı kapasiteye ulaşması, talep daralması sonucu ortaya çıkan finansman sorunu 1998-1999 yıllarında yeni bir krize zemin hazırlamıştır.

Türkiye ekonomisi Güçlü Ekonomiye Geçiş Programından sonra, 2002'den 2007'ye kadar geçen süreçte hızlı bir büyüme performansı gerçekleştirmiştir. 2002'de % 6,43, 2003'te % 5,61, 2004'te % 9,64, 2005'te % 9,01, 2006'da ise % 7,11 ile kriz dönemlerinden sonra istikrara kavuşmuştur. Böyle hızlı ve istikrarlı büyüme karşısında bu büyümenin beklenen istihdamı yaratmaması kimi ekonomi yorumcuları tarafından sanal-hormonlu olduğu iddia edilmiştir.

Tablo-5: Türkiye'nin 1980 - 2016 Yılları Sektörlerin GSYİH İçindeki Payı ve Büyüme Hızları

Yıllar	GSYİH Büyüme Hızı	Tarım Sektörü Payı	Sanayi Sektörü Payı	Hizmet Sektörü Payı	Tarım Sektörü Büyüme Hızı	Sanayi Sektörü Büyüme Hızı	Hizmet Sektörü Büyüme Hızı
1980	-2,4	25,8	18,6	55,6	75,9	70,7	92,1
1981	4,9	23,8	21,2	55,0	39,5	72,5	49,2
1982	3,6	22,2	22,4	55,5	23,5	40,2	34,0
1983	5,0	20,7	21,4	57,9	23,9	26,7	38,3
1984	6,7	21,2	21,0	57,8	61,7	55,3	58,0
1985	4,2	19,8	22,1	58,1	49,4	67,7	60,3
1986	7,0	19,2	25,0	55,8	41,0	65,2	39,7
1987	9,5	17,2	25,0	57,7	31,3	46,2	51,5
1988	2,1	16,7	26,3	57,0	67,6	81,7	70,7
1989	,3	16,4	26,8	56,8	72,4	79,4	75,3
1990	9,3	17,0	25,0	58,0	79,3	61,3	76,5
1991	,9	14,6	25,2	60,2	37,7	61,6	66,4
1992	6,0	14,3	25,0	60,7	69,8	71,8	75,1
1993	8,0	14,8	23,8	61,3	88,2	73,0	83,0
1994	-5,5	14,8	25,7	59,5	95,0	110,0	89,5
1995	7,2	15,0	25,8	59,2	103,1	102,0	99,5
1996	7,0	15,9	24,2	59,9	102,1	78,4	92,5
1997	7,5	13,6	24,2	62,2	67,0	94,9	102,8
1998	**	12,5	32,5	51,9	**	**	**
1999	-3,4	10,5	30,2	57,1	25,3	38,4	63,9
2000	6,8	10,1	27,9	55,6	53,2	47,7	55,1
2001	-5,7	8,8	26,8	58,5	26,3	38,2	51,7
2002	6,2	10,3	25,2	55,0	69,8	37,0	37,2
2003	5,3	9,9	24,9	54,2	25,2	28,4	27,8
2004	9,4	9,5	24,7	54,3	17,4	22,0	23,3
2005	8,4	9,4	24,7	54,1	14,6	15,9	15,5
2006	6,9	8,3	24,8	55,0	3,2	17,7	18,9
2007	4,7	7,6	24,8	57,0	2,7	11,1	15,2
2008	0,7	7,6	24,4	57,9	12,3	11,0	14,4
2009	-4,8	8,3	22,9	59,6	9,0	-6,0	3,2
2010	9,2	8,4	23,6	57,2	17,7	18,6	10,9
2011	8,8	8,0	24,4	56,3	11,7	22,1	16,2
2012	2,2	7,9	23,8	57,5	7,8	6,6	11,5
2013	8,5	7,4	23,6	57,6	3,6	9,7	10,9
2014	5,2	7,1	24,1	57,7	7,7	14,1	11,8
2015	6,1	7,5	23,4	57,4	18,1	8,5	11,0
2016	3,2						

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası

1998 yılında sanayi sektörünün payı tarihinin zirvesine ulaştıktan sonra artık GSYİH içinde payı azalışa geçmiş, hizmet sektörünün payı artışa geçmiştir. Bu durum birçok GOÜ'de olduğu gibi Türkiye'de de sanayisizleşme olgusunun sonucunu göstermektedir. Türkiye'nin 2000 yılı itibariyle sanayideki büyüme hızlarına baktığımızda 2001 krizinde düşüşe geçmiş ve % 38,2 olarak gerçekleşmiştir. Her geçen yıl gerileyen sanayileşme hızı 2008 yılında gerçekleşen Küresel Finansal Krizin etkisiyle 2009 yılında % -6,0'lık bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında büyüme hızı artış gösterse de artık hedeflenen düzeyi yakalayamayacak duruma gelmiştir.

Türkiye'nin hedeflediği gelişmişlik düzeyine paralel büyüme seyrini sürdürebilmesi için üretim yapısını güçlendirmelidir. Bu da sanayileşmeyi sağlamasıyla mümkün olacaktır. Türkiye dışa bağımlı bir ekonomi yapısına sahip olduğu için hizmet sektörü ile büyümesi, dolayısıyla sürdürülebilir bir büyüme yakalaması pek de mümkün değildir. Bu nedenle üretim kapasitesi arttırılmalı aynı zamanda imalat sanayiinde dışa bağımlılığı mümkün mertebe azaltmalıdır. Bu koşulları sağlarken, ihracat oranlarının da yükseltilmesi Türkiye'nin büyüme oranlarına yeni bir ivme kazandıracaktır (Elmas A. ve Mert, 2014:46).

2008 yılında gerçekleşen Küresel Finansal Krizin etkisiyle bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'nin makro göstergeleri de olumsuz yönde etkilenmiştir. Krizin etkisinin görüldüğü 2009 yılında büyüme oranı -%4,8 olarak gerçekleşmiştir. Dünya ekonomisi bu krizden sonra 2009 yılında -%1,6 oranında bir büyüme gerçekleştirmiş, gelişmiş ülkeler -%3,8 oranında, Avrupa ülkeleri ise -%6,1 büyüme oranıyla daha sarsıcı bir etkiyle karşılaşmıştır.

1980 sonrası sanayideki büyüme hızı 1999 yılına kadar diğer sektörlerin üzerinde bir büyüme hızı gerçekleşmiştir. Ancak 1999 yılından sonra sanayinin büyüme hızı yavaşlamaya başlamıştır. 2008 Küresel Finansal Krizin etkisiyle 2009 yılında sanayide -% 6'lık bir büyüme hızı gerçekleşmiş ve bu yıldan sonra düşük oranlarda seyretmiştir.

Tablo-6: Türkiye Büyüme – Yatırım - Tasarruf Oranları (1980-2016)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Büyüme	-2,4	4,2	9,3	7,9	6,6	9,0	8,5	6,1	2,9
Yatırım (GSYİH'nin Yüzdesi)	-16,7	11,5	15,9	9,10	-27,0	15,4	23,8	2,20	**
Tasarruf (GSYİH'nin Yüzdesi)	**	**	15,7	15,7	12,0	10,7	8,9	8,3	**

Kaynak: OECD, Dünya Bankası

1990'lı yıllarda yüksek oranlarda kamu kesimi borçlanma nedeniyle enflasyon ve faiz oranları yüksek seviyelerde gözlemlenmiştir. Yüksek faizler nedeniyle tasarruflar artmamış yatırım kararları da ertelenmiştir. Yüksek enflasyon oranları nedeniyle istikrarsız büyümenin gerçekleştiği bu yıllarda yaşanan belirsizlik ortamında yatırımlarda hedeflenen ölçü yakalanamamıştır, dolayısıyla İYSS ile belirlenen hedefler uzun vadede yakalanamamıştır.

2000'li yıllara baktığımızda dış ticaret açığı her geçen yıl artış göstermiş özellikle 2011 yılında zirveye ulaşmıştır. Bu durum yurt dışı tasarruflara ağırlık veren yapının bir sonucudur.

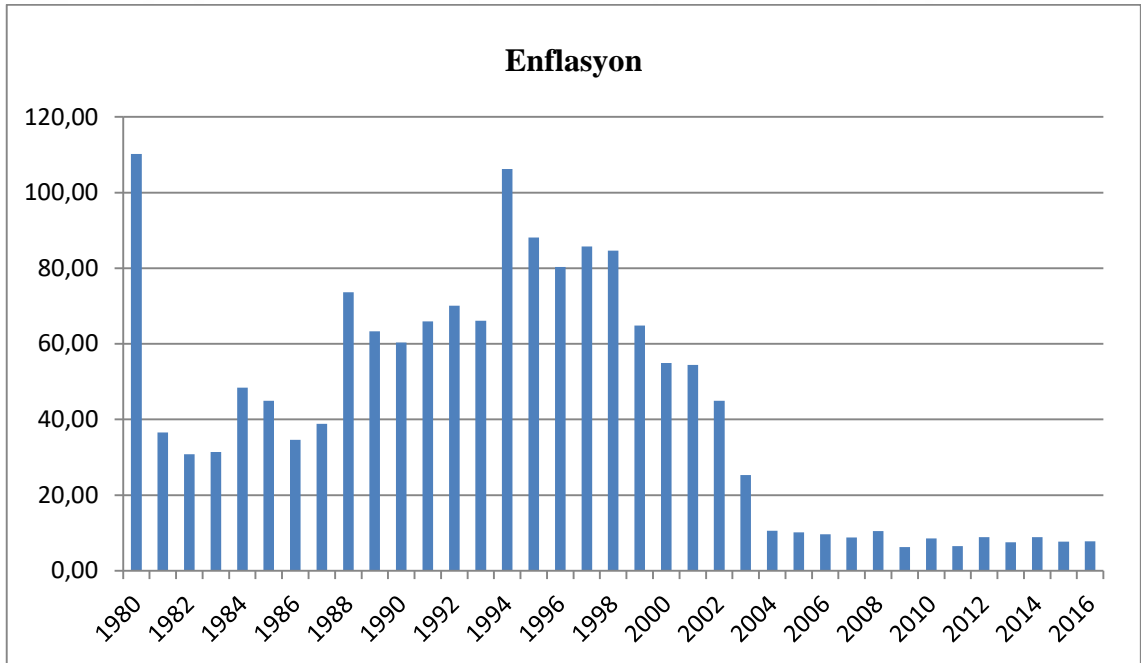
Türkiye ekonomisinin önemli problemlerinden bir de yatırım ve tasarruf oranlarının istenilen düzeye çıkarılamamış olmasıdır. 1990'lılarda ortalama % 16 civarında olan tasarruf oranları 2000 yıllarda ortalama % 10'lara düşmüştür. Yatırım ve tasarruf oranlarının düşük olduğu bir ülkede istihdam oranları da yükselemeyecektir.

3.1.3. İYSS'den Sonra Enflasyon Açısından Değerlendirilmesi

Enflasyon gerek gelişmiş ülkelerin gerekse GOÜ'lerin temel problemleri arasında yer almaktadır. Bu sorunun çözümüne yönelik zamanında, köklü ve yapıcı çözümler alınmadığı sürece enflasyonun kronikleşmesine sebep olmaktadır.

Grafik-7'de incelendiği üzere Türkiye şartlarında enflasyon oranları özellikle 1994 yılına kadar çok yüksek oranlarda seyretmiş sonra zamanla düşüşe geçse de asıl düşüş 2003 yılı itibariyle gerçekleşmiştir.

Grafik-7: Türkiye'nin 1980-2016 Yılları Enflasyon Oranları

Kaynak: Dünya Bankası

1980 yılında enflasyon oranı % 110,17 olarak gerçekleşmiştir. 1980 yılında uygulanan istikrar programının ardından önemli oranda bir düşüş gerçekleşmişse de 1994 yılına gelindiğinde yeniden üç haneli rakamlara ulaşarak % 106,26 gibi bir oran görülmüştür. Türkiye'de art arda yaşanan krizlere neden olan siyasi istikrarsızlık dönemi ekonomiyi bunalıma sürüklemiştir. Bu durumdan çıkış yolu arayan Türkiye IMF ile Stand-by anlaşmaları imzalamaya karar vermiştir.

24 Ocak kararlarıyla içinde bulunulan ekonomik bunalımdan kurtulmak için öncelikle kısa vadeli hedefler belirlenmiştir. En temel hedeflerden bir tanesi de enflasyon oranlarının kalıcı bir şekilde düşürülmesi ve nihayetinde fiyat istikrarını sağlamak amaçlanmıştır. Bu anlamda enflasyon oranlarını yükselten KİT'lerin yeniden organize edilmesi planlanmıştır. Ancak program enflasyonu kalıcı bir şekilde düşürmek amacını yerine getirememiştir. 1980 yılında % 110,17 olan enflasyon oranları 1981 yılında % 36,58, 1982 yılında % 30,84 1983 yılında % 31,40 iken 1984 yılında tekrardan yükselişe geçerek % 44,96 olmuştur.

1988 yılına kadar ortalama % 46 olan enflasyon oranı 1988 yılında % 73, 67'ye yükselmiştir. Enflasyonun bu yüksek seyri 1994 yılına kadar devam etmiş, 1994 yılında % 106,26'yı bulmuştur. Bu durum gösteriyor ki 1990'lı yıllarda ülke ekonomisi yeni bir belirsizlik döneminin içine girmiştir. Siyasi istikrarsızlıklar sonucu ortaya çıkan kamu açıklarının iç ve dış borçlanma yoluyla yani borcun borçla kapatılmaya çalışılmasıyla ekonomi sağlıklı bir işleyişin içine sürüklenmiştir. Ülke ekonomisi yeniden enflasyonu ve cari açığı yüksek bir ekonomi konumuna gelmiştir.

Ülke ekonomisinin bu kötü gidişatın sonucu 1994 yılında bir kriz meydana gelmiş ve akabinde 5 Nisan İstikrar programı uygulanmıştır. Programın temel amaçları bozulan makroekonomik dengeleri eski istikrara kavuşturmak, bu anlamda öncelikle enflasyonu hızla düşürmek ve fiyat istikrarını sağlamaktır. Ancak ne yazık ki bu istikrar tedbirlerinin uygulanmasında geç kalınması ve hükümetin kararlı bir tutum sergileyememesi nedeniyle hedeflenen başarı yakalanamamıştır. Kısa süreli olumlu bir havanın ardından ekonomi yeniden çıkmaza girmiştir.

Türkiye ekonomisinin yıllarca enflasyona maruz kalması nedeniyle istikrarsız bir ekonomik yapının oluşmasına neden olmuştur. 1999 yılında meydana gelen depremin de etkisiyle yaşanan ekonomik daralma sonucu 9 Aralık 1999 tarihinde Enflasyonla Mücadele Programı ilan edilmiş, 2000-2002 yıllarını içine alacak şekilde üç yıllık bir program öngörülmüştür. Temel çerçevede hedef; enflasyonun indirilmesi, faiz oranlarının düşürülmesi ve döviz kurundaki belirsizliğin giderilmesi yer alıyordu.

2000-2002 yılları arasında enflasyon oranları yüksek seyrini korumuş ancak sonrasında 2003 yılı itibariyle düşüşe geçmiştir. 2003 yılında % 25,30, 2004 yılında

% 10,58, 2005 yılında % 10,14 olarak gerçekleşmiş ve nihayetinde 2006 yılında tek haneye düşerek %9,60 olarak gerçekleşmiştir.

Bundan sonraki kısımda Güney Kore ile Arjantin ekonomisinin Türkiye ekonomisi ile kıyaslamalı analizi yapılacaktır. İhracat ve büyüme şampiyonu olarak nitelendirilen Güney Kore'nin ekonomik gelişmesini hızla tamamlaması nedeniyle, Arjantin'in ise yıllar itibariyle gerek ekonomik gerekse siyasi yönden benzer gelişmelerin yaşandığı bir ülke olması sebebiyle Türkiye'nin ekonomik göstergeleriyle kıyaslamalı analiz yapılması öngörülmüştür.

3.2. GÜNEY KORE'DE SANAYİLEŞME DENEYİMİ

İhracata dayalı büyüme modelinin başarılı örneklerinden olan Güney Kore bu modeli başarı ile uygulayarak günümüze kadar geçen süreçte yüksek gelişmişlik düzeyi elde etmiştir. Bu kısımda ekonomisi artık teknoloji üretir hale gelen Güney Kore ekonomisinin makroekonomik göstergeleri ile Türkiye'nin kıyaslamalı analizi ile uygulanmış olan politikaların üstünlük ve zayıflıklarını dile getirmiş olacağız.

3.2.1. Güney Kore Ekonomisine Genel Bir Değerlendirme

3.2.1.1. İçer Dönük İthal İkamesi Sanayileşme Dönemi (1948-1962)

Kore 1910'dan 1945'e kadar sadece ihtiyaçlara dayalı bir ekonomi kurmasına izin verilen Japon sömürsü altında himayesini sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı'nı Japonya'nın kaybetmesi üzerine Kore 1945-48 yılları arasında Amerikan askeri yönetimi altında yaşamını sürdürmüştür. 1950'de başlayan ve 3 yıl süren Kore Savaşı'nın ardından Kore, Güney Kore ve Kuzey Kore olmak üzere ikiye ayrıldı. Güney Kore ABD tarafından sömürü altına alınırken, Kuzey Kore de SSCB tarafından işgal planları içerisinde yer alıyordu.

Güney Kore, 1950-53 yılları arasında meydana gelen Kore Savaşı nedeniyle büyük tahribat görmüş ve dünyanın en fakir ülkelerinden biri olmuştur. 1953-61 yılları

arasında ABD'nin yardımlarıyla toparlanmaya başlamış ve bu dönemde iktisat politikasını ithal ikameci anlayış ile eğitim yatırımlarına odaklamıştır. Bu dönemde sağlanan eğitim yatırımları sayesinde beşeri sermaye artış göstermiş ve 1960'lardan itibaren emek yoğun endüstrileşmeye yönelinmiştir (Çakmak, 2016: 150-151).

3.2.1.2. İhracata Yönelik Sanayileşmeye Geçiş (1962-1971)

1961 yılı Güney Kore tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Halkoyuyla gelen hükümet askeri darbe sonucu indirilmiş ve farklı bir rejim uygulamaya konulmuştur. Park Chung-Hee liderliğinde organize edilen cunta yönetimi 1961 yılında mutlak kontrol hâkimiyetini sağlamak için tek adam görevini üstlenmiştir. Park gücünü pekiştirdikten sonra 1962 yılında Ekonomik Geliştirme programını açıklamıştır (Demir, 2006: 66-67). Güney Kore'nin bu yıllarda gerçekleştirdiği ticari atılımlar ülkesinin geleceğini sanayi liderliği ve kalkınmaya götüren bir dönüm noktası olmasına neden olmuştur.

1961 yılında yönetime gelen Park, ekonomik gelişim adına yaptığı çalışmalarla geniş kapsamlı ticari reformlar gerçekleştirmiş beraberinde ihracatı arttırmaya yönelik çalışmalar başlatmıştır. Bu dönem itibariyle ihracatılar doğrudan desteklenmiş, geniş kapsamlı reklam içerikli çalışmalar başlatılmış, ihracatı arttırmaya yönelik teşvikler uygulanmıştır. 1964 yılında devalüasyona giderek ABD doları karşısında parasının değerini %100 kaybettirmiş sonrasında da ihracatı hakkındaki önyargıları gidermeye yönelik çalışmalar gerçekleştirmiştir. Hükümet aynı zamanda bir takım politik atılımlar ile dış sermayenin ülkeye girişiyle ilgili kanunlar çıkararak yeterli iç mali birikimi sağlamaya çalışmıştır (Demir, 2006: 87-88).

Sanayileşmede birinci kuşak olarak nitelendirilen Güney Kore 1960'lı yılların ortalarından itibaren Meksika ve Brezilya gibi ülkelerle birlikte ithal ikameci stratejiyi terk ederek dışa açık ekonomi politikalarını benimsemeye başlamıştır.

Tarihi geçmişinde dış dünyadan bağımsız içe yönelik bir yönetim anlayışı benimseyen bir ülke olan Güney Kore'nin birden bire dışa dönük bir politika

benimsemiş olması son derece risk taşıyor olmasına rağmen uygulanan politika sonucunda Güney Kore ekonomisi çok iyi ilerlemeler kaydetmiştir.

1962 yılında Güney Kore ordusu tarafından oluşturulan “ Ekonomik Planlama Kurulu” ile Türkiye ile aynı tarihlere rastlayan dönemde planlı kalkınma dönemlerine geçilmiştir. Bu planlarda 1962-77 yılları arasında toplam yedi adet Beş Yıllık Kalkınma Planı’nı başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bu planların başarılı olmasının nedenleri; devletin planlara müdahalede bulunarak kalkınmacı rolünü üstlenmesi, ekonomideki karar mercilerinin planların oluşum aşamasına dâhil edilmesi ve planların uygulama aşamasında yakın takip ile kontrolünün sağlanması şeklinde sıralanabilir. Ayrıca, eğitim (özellikle teknik eğitim) , Ar-Ge, teknoloji parkları gibi teknolojiyi geliştirmeye yönelik altyapı çalışmaları, ihracatçı sektörlerin devlet tarafından sürekli ve yüksek oranlı korumasıyla Güney Kore hedeflediği başarı yakalayabilmiştir (Çakmak, 2016: 152).

Bu olumlu gelişmeleri sadece belirlenmiş olan politikanın sonuçları olarak değerlendirmek yanlış olur. Her şeyden önce Güney Kore Konfüçyüs geleneğinin doğal bir sonucu olarak yüzyıllardır eğitime yüksek değer veren bir topluluğa sahip olmuştur. Eğitime verdiği önem sayesinde gelişmişlik düzeyini her geçen yıl ön saflara taşımıştır. O dönemlerde birçok eğitilmiş insanların master ve doktora çalışmalarını sanayisi gelişmiş ülkelerde yapmış olmaları, yabancı firmaları sentezleyip ülke ekonomisine uyarlaması açısından son derece faydalı olmuştur (Eski, 1989: 21). Güney Kore 1960 öncesi dönemde daha kırsal yaşayan bir yapıdayken 1970 yılında sosyal ve ekonomik birikimin sayesinde ülke ani bir değişime yönelmiştir.

3.2.1.3. Dışa Dönük Sanayileşmenin İthal İkamesi Dönemi (1972-1979)

1970’lerin ilk zamanlarında Kore hükümeti ülkenin dünya piyasasında rekabet edebilirliğinin zayıflayacağı düşüncesiyle sermaye mallarının ithalatına sınırlamalar getirmiştir. Büyük yatırım programları ağır ve kimyasal endüstriler ile tanışarak başka bir alana kaymıştır. Bu programlar 1979 yılına kadar aktif olarak takip edilmiştir (Demir, 2006: 90).

Güney Kore III. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Bretton Woods sisteminin sarsılmaya başlamasıyla uluslararası düzeyde artan korumacılık politikaları karşısında ihracat performansını koruyabilmek için stratejisini değiştirme kararı alarak dışa kapalı bir ekonomik strateji sürdürmeye karar verdi. Aynı zamanda o dönemde (1971 itibariyle) ABD, Güney Kore'den askeri güçlerini çekmek üzere girişimlerde bulundu. Bunun üzerine Güney Kore savunma sanayisini geliştirme kararı aldı.

Ekonomisi büyük oranda ihracata dayalı olan Güney Kore ekonomisi artan korumacılık politikaları karşısında ihracat performansını koruyabilmek için, yeni pazarlara girerek ticaret yaptığı ülke sayısını arttırmak yolunda çalışmalar başlattı. Aynı zamanda daha yüksek katma değerli sanayi dallarının üretimine yönelerek ihracat performansını koruma yoluna gitme kararı aldı. Bu değişikliklere uyum önlemi niteliğinde, ağır sanayide ve kimya sanayiinde gelişmenin hızlandırılması, ihracatın ülkeler ve ürünler bazında çeşitlendirilerek tarımsal gıda ürünlerinin üretiminin arttırılmasına yoğunlaşmıştır. (Eski, 1989: 22-23).

Bu dönemde uygulamaya konulan III. Beş yıllık Kalkınma Planı'na göre; büyüme, denge ve eşitliğin birbiri ile uyumunu sağlamak, kendine güvenen bir ekonomik yapı oluşturmak, geniş kapsamlı ulusal kalkınma ve dengeli bölgesel kalkınma hedeflenmiştir (Karabulut, 2013: 67).

Güney Kore'de III. BYKP döneminde uygulanan ekonomi politikalarında tarımsal gıda ürünlerine yönelik geliştirdiği kendi kendine yetebilme politikası başlangıçta başarılı sonuçlar vermiştir. Ancak zamanla uzun dönemde arzulanmayan sonuçlarla karşılaşılınca, hükümet Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yapılan uygulamaya benzer bir yöntem olan "imece" usulü yöntemi ile temelde devletle halkın işbirliğine dayanan tarımsal kalkınmanın genel problemine ilişkin geçici bir çözüm yolu uygulamıştır. Uygulanan bu yöntem kısa zamanda olumlu sonuçlar vermiştir.

Bu dönemde yatırımlarda vergi uygulamasında sağlanan kolaylıklar, reel döviz kuru politikası, tüm ihracatçı firmalara istisnasız ve sınırsız şekilde ithalat yoluyla sağlanan girdilerin ve ara mallarının uluslararası piyasa fiyatlarıyla temininde sağlanan kolaylık ve serbestlik tanınması, girdi sübvansiyonları, düşük faizli kredi imkânlarıyla uygulanan teşvik politikaları bu dönemin temel araçları olmuştur (Eski, 1986: 26).

1972-79 döneminde ağır sanayi ve kimya sanayiinin gelişimine yönelik Güney Kore’de hükümetin ekonomiyi yönlendirmesi ile ihracatta ve GSMH’da büyük artışlar yaşanmıştır. Katma değeri yüksek ürünlerin üretiminin artırılmasıyla kırsal kesim ile şehir yaşam standartları arasındaki fark gitgide azalmıştır. Bu hızlı büyüme görüntüsü beraberinde bazı problemler de getirmiştir. Örneğin enflasyon oranları hızla yükselmiş, hızlı ücret artışları meydana gelmiş ve en önemlisi bu dönemde Güney Kore ihracattaki rekabet üstünlüğünü kaybetmiştir. Kişi başına düşen milli gelir azalmış, para, maliye ve döviz politikalarının olumsuz etkileri de kendini göstermiştir. Ülke ekonomisinin pek çok konuda dışa bağımlılığı artmıştır (Karabulut, 2013: 71).

Güney Kore’de 1970’li yılların sonlarına kadar gerçekleştirilen sanayileşme çabalarının desteklenmesinde bankacılık sektörünün selektif kredi mekanizmasının büyük katkısı olmuştur. Bu politika makro düzeyde kaynak dağılımında etkinliği bozucu, bankacılık sektörünün gelişimine olumsuz katkıları, enflasyonu destekleyici etkileri olsa bile Güney Kore’nin bugünkü sanayi yapısının oluşumunda bu dönemin olumlu birçok katkısı olmuştur. 1980’li yıllara kadar finans sektörünün devlet kontrolünde olması bankaların fonlarının selektif kredi politikası uygulaması, sanayileşmeyi ve ihracatın gelişimini kolaylaştırmıştır (Eski, 1989: 26-27).

Bu dönemde uygulanan ekonomi politikaları sayesinde önceki dönemlerdeki büyüme temposuyla aynı hızla ilerlemiştir. İhracat teşvikleri sayesinde GSMH’daki ihracat payı yaklaşık 2,5 kat artış göstermiştir. Bu gelişmeler sayesinde 1960’lardan itibaren tarımın GSMH’daki payı azalırken sanayinin payı artışa geçmiştir.

Planlı dönemin başlangıcında birkaç ürüne dayanan sanayi sektörü, geliştirmiş olduğu sanayi politikaları sayesinde elektronik, gemi yapımı, makine ve otomotiv ürünleri, kimya, demir-çelik gibi diğer yeni sanayi dallarına yayılmıştır. Sanayileşme çabaları artık daha karmaşık teknoloji ve ince uzmanlık isteyen alanlara yayılmış ve bu dallarda dünyanın önemli ihracatçı ülkeleri arasına girerek gelişmiş sanayi ülkeleriyle rekabet edebilir duruma gelmiştir. Sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı % 90’ı aşmıştır (Eski, 1989: 28).

Bu dönemdeki sermaye-yoğun yatırımların geri dönüşümü uzun bekleme sürelerine ihtiyaç duyuyordu. Bu anlamda geri dönüşümler ekonomide beklenen etkiyi

yaratamamıştı. Aynı zamanda hükümetin piyasa mekanizmasına aşırı müdahaleci tavrı ekonomide bir takım dengesizliklerin çıkmasına neden oldu. Yıllık enflasyon hızı ticari ortaklık içinde bulunduğu ülkelerin enflasyon oranlarının çok üstüne çıktı. Bu olumsuz gelişmeler neticesinde ihracatın rekabet üstünlüğü zayıflamaya başlamış, beraberinde ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Tüm bu problemler göz önüne alınarak Nisan 1979'da istikrar programı hazırlanmıştır, ancak beklenen etkiyi gösterememiştir. 1980 yılında iktidarın değişmesiyle ekonomi politikasında kapsamlı bir dönüşüme gidilmiştir.

3.2.1.4. İYSS'ne Geçiş (1979-1980)

1960 ve 1970'li yıllarda ekonomisini çok iyi yerlere taşımış olan Güney Kore 1980 yılında kendini bir krizin içinde bulmuştur. GSYİH'sı hızlı bir düşüş gösteren Güney Kore, 1981 yılına geldiğinde ülkenin borç stokunun GSYİH'ya oranı % 50'lere ulaşmıştır. Bu dönemde Güney Kore, Arjantin, Brezilya ve Meksika'dan sonra dünyanın dördüncü büyük borçlu ülkesi haline gelmiştir. Alınan önlemler ve geliştirilen politikalar sayesinde krizi atlatan Güney Kore ihracatında önemli artışlara başlamıştır (Çakmak, 2016: 152).

V. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda temel politikalar şu şekildedir; enflasyonun kontrol altına alınması hedeflenmiş, ağır sanayilerde tekrar rekabet gücüne kavuşulması, tarımsal politikaların istikrara kavuşturulması, finans sisteminin geliştirilmesi, enerji kıtlığı sorununun halledilmesi, eğitim ve insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi, bilim ve teknolojinin ileri seviyelere ulaştırılması, sosyal kalkınmanın geniş katmanlara yayılarak büyümesi hedeflenmiştir (Karabulut, 2013: 73).

Güney Kore 1980'li yılların başında uygulamaya koyduğu reform programı ile fiyat istikrarı, hızlı ve sürekli büyüme ve gelir dağılımının düzeltilmesini hedeflemiştir. Bu belirtilen temel hedefler çerçevesinde seçtiği strateji iki ana noktada toplanmaktadır. Bunlar;

- Dış ticaret politikasının serbestleştirilmesi,
- Ülkede ekonominin tüm sektörlerinde rekabetin geliştirilmesidir (Eski, 1986: 33-34).

1980 itibariyle yeni teşvik politikalarıyla finans ve vergi kolaylıklarının yerine, işletmelere güncel bilgi akışı, var olan teknolojiyi uluslararası piyasada rekabet edebilir düzeyde geliştirme ve insan gücünü uzmanlaştırma konusunda desteklere ihtiyaç olduğu tespit edilmiş ve bu yönde gelişmeler izlenmiştir. Ekonomik kalkınmanın yeni sürecinde hükümet içinde bulunan durum hakkında halkı varılmak istenen hedefler noktasında bilinçlendirmiş ve halktan bu konuda özveride bulunmasını talep etmiştir. Halkın olumlu yaklaşımıyla ekonominin yeniden canlandırılması hızlanmıştır.

İhracata yönelik büyümenin ikinci dalgasında Güney Kore’de katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesine yönelinmiştir. Sermaye ve teknoloji yoğun üretim ve vasıflı işgücü istihdamıyla beraber üretim sürecinde daha çok yerel olarak üretilen girdi ve teknoloji kullanımına dayalı sanayileşme politikaları geliştirmiştir.

Güney Kore’nin bugünkü kalkınma düzeyine ulaşmasının en önemli unsuru uygulanan sanayi politikaları ve bunları destekleyen makroekonomik istikrar modelleridir. Güney Kore 1960 yılı itibariyle makroekonomik istikrar ile sanayi politikalarını eş zamanlı yürütebilmesi neticesinde bugünkü konumu öncesine göre büyük gelişmeler göstermiştir.

Güney Kore 1950’li yıllarda lokomotif, otomotiv veya nükleer reaktör üretemezken, Türkiye 1950’li yıllarda lokomotif üretti, 1960’larda deneme reaktörleri kurdu. Bugünlere geldiğimizde Güney Kore sanayileşme hızını en üst seviyelere taşıyarak teknolojisi yüksek önemli ürünlerin üretiminde (reaktör, kendi tasarımı olan otomobiller, uçak, lokomotif ve diğer raylı sistemler, tablet, akıllı telefonlar vs.) dünyada ilk 3 ülke arasında yerini almayı başarabilmiştir. Türkiye’de ise maalesef üst katman ürünlerde kendine ait sanayisi yok denilebilir.

Gelişmekte olan ülkeler 1980’li yıllardan itibaren ihracata dayalı ekonomik büyüme sayesinde ekonomileri hızla gelişmiş ve gelişmiş ülkeler seviyesine yaklaşmışlardır. Güney Kore teknoloji yoğun ihracat sayesinde ekonomik büyümesinde önemli artışlar sağlayan ülkeler arasında gösterilebilir. Güney Kore küreselleşen dünya ekonomisinde, kendi ekonomik gelişimine en sağlıklı katkının imalat sanayi bileşenlerinin ileri teknoloji odaklı ürünlerle büyümeyi hedef almış olması ve yıllar içerisinde teknoloji yoğun ürünlere dönüştürmeyi başarabilmesiyle sağlamıştır.

3.2.2. Güney Kore'nin İYSS'den Sonraki Dönemde Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi

3.2.2.1. Güney Kore'nin Dış Ticaretinin Değerlendirilmesi

Küresel çapta yaşanan rekabeti güçlendiren etkenlerin en önemlisi teknolojinin gelişim hızının artması, işletmeleri eskiye kıyasla çok daha yaratıcı yeniliklerin gelişmesi yönünde çaba göstermeye zorlamaktadır. İşletmelerin teknolojik yenileşmeyi yakından takip etmeleri ihracat performanslarına da olumlu katkı sağlayarak uluslararası pazarda rekabet gücünün gelişmesini destekleyecektir.

1980'lerden günümüze kadar hem Ar-Ge harcamalarına yansıyan artış hem de üretim ve ihracatta yüksek katma değer getiren yüksek teknolojlü ürünlere ağırlık verilmiş olması Güney Kore'nin ekonomik gelişmesinin bugünkü sayılı ülkeler arasında anılmasına sebep olmuştur.

1960 ve 1970'lerde daha çok tekstil ürünlerinde uzmanlaşan Güney Kore ekonomisi zamanla teknoloji yoğun ürünlerde uzmanlaşarak özellikle otomotiv sanayiinde dünyanın bilinen markalarının ihracatını sağlayarak ekonomisine büyük katkı sağlamıştır.

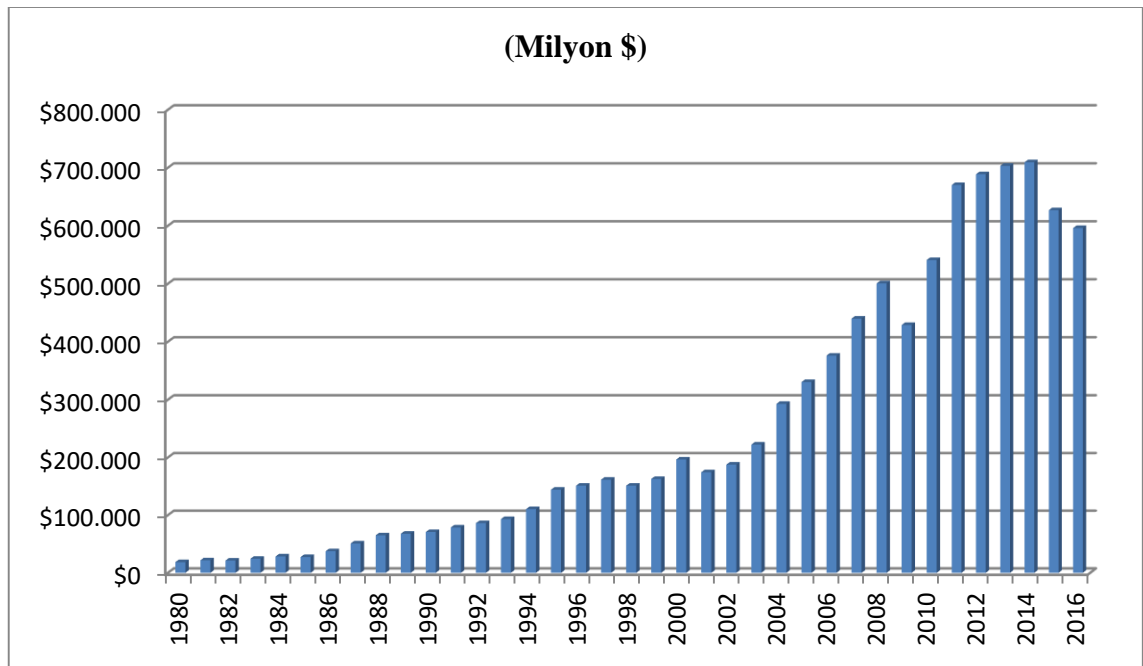
1979 yılı sonunda Güney Kore ihracatı % 68 oranında libere edilmiş ve bu oran sürekli olarak arttırılmıştır. 1984'te % 85'e, 1985'te % 88'e, 1986'da % 92'ye ulaşmıştır. Tüm sanayi ürünlerinde 1989 yılına kadar tarife dışı tüm engellerden arındırılması planlanmıştır (Eski, 1986:35). Günümüz ihracat rakamlarına baktığımızda Çin, ABD, Almanya, Japonya, Fransa'dan sonra Güney dünya ihracat sıralamasında 2016 yılında 495.626 Milyon Dolar ile 6. sırada yerini aldığını görmekteyiz.

Güney Kore 1960-1970'li yıllarda emek-yoğun hafif sanayi ürünleri üretmekteyken giderek yerini ağır sanayi ve kimya sanayiine bırakmıştır. Zamanla artık ihracat kalemleri sermaye ve teknoloji yoğun ürünlerden oluşmaya başlamıştır. Sanayinin işleyişindeki bu değişim ihracat ürünlerinin de türünün değişmesine neden olmuştur. 1960'larda maden ve tarım ürünleri üretilmekteyken, 1970'li yıllarda tekstil, çelik, gemi üretimi, 1980'lerde artık teknoloji yönü ağır basan ürünlerden olan TV, otomobil gibi ürünler üretilmeye başlandı. 1990'larda multimedya ürünler, HDTV,

haberleşme gereçleri üretilmeye başlandı. 2000’li yıllar artık ihracat kalemleri yerini büyük oranda teknoloji yoğun ürünlere devretmeye başlamıştır.

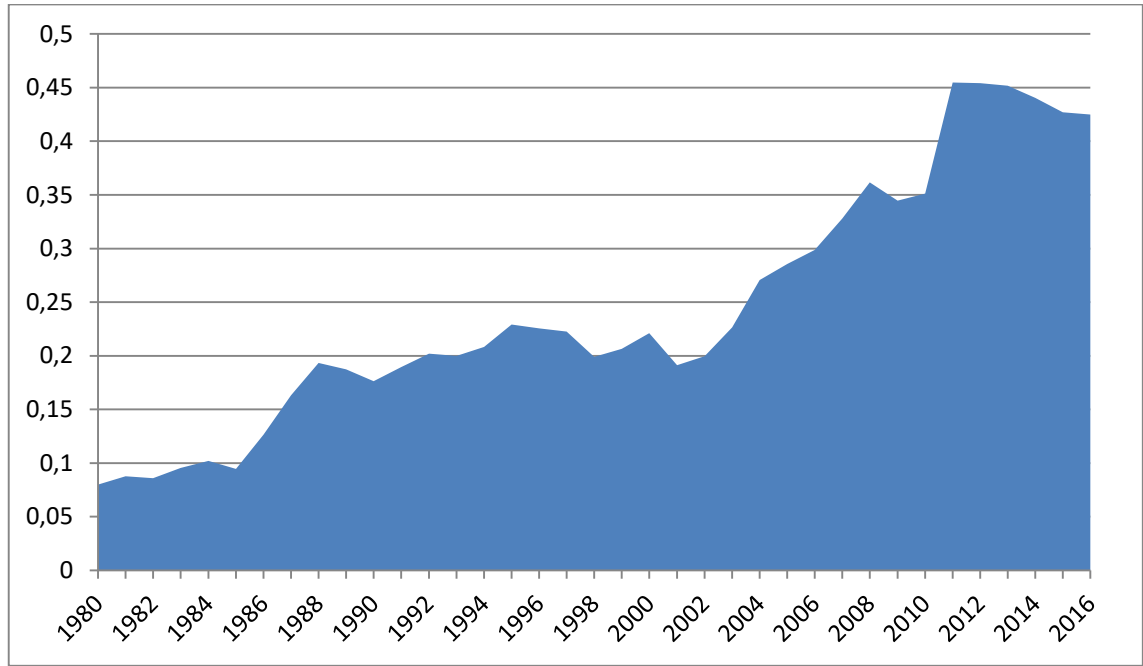
Güney Kore’nin sanayileşme sürecinde her dönem kendi iç dinamiğini hızlı bir şekilde tamamlayıp diğer aşamaya geçmiştir. Bu hızlı değişim Güney Kore’nin eğitime ve bilime verdiği önemin en önemli sonuçlarından diyebiliriz. Küresel düzeyde yakından ilgilendiği teknoloji değişimini kendi sanayisinde uygulaması yönünde de devletten koşulsuz destek görmüştür.

Grafik-8: Güney Kore’nin 1980-2016 İhracat Verileri (ABD Doları)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik-9: Güney Kore İhracatının Dünya İhracatındaki Yüzdeler Payı (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

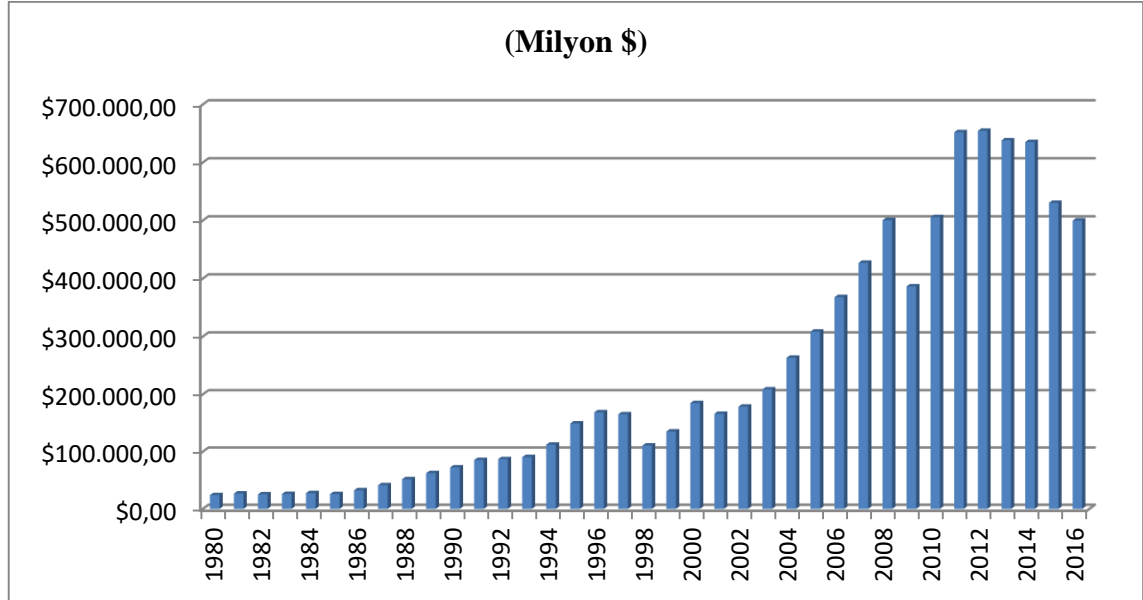
Güney Kore ekonomisi 1980 krizi ile bir sarsılmış fakat arkasından güçlü bir şekilde toparlanmaya başlamıştır. Hızlı bir şekilde küreselleşme sürecine ayak uyduran Güney Kore dış ülkelerle ortak yatırımlar yapabilir duruma gelmiş, yabancı ülkelerde yatırımlar yapmaya başlamıştır. Güney Kore ekonomisinin öncelikli gelişme hedefleri sanayi ürünlerinin ihracatının artırılmasıyla ekonomik kalkınmaya katkı sunmak üzerine kurulmuştur. Bu hedefini gerçekleştirirken bir yandan da zamanla dış ilişkiler bağımlı kuvvetlendirmek ve ek teknoloji ithali ile çeşitliliğe gitmeyi başarmıştır. Güney Kore'nin bu kendine özgü gelişim serüveni ihracat ağırlıklı sanayileşme şekli tarımsal kalkınmanın zamanla ihmal edilmesine neden olmuştur.

1954-61 yılları arasında Güney Kore ekonomisi bir yandan yerli sanayiye koruma stratejisi belirlerken diğer yandan ithalatta sınırlama yoluna gitmiştir. Yurtiçi para durumu yenilendi ithalat vergileri ve ithalat lisans sistemi ile sınırlandırıldı. Bu süre içerisinde ihracat sınırlı ölçüde gelişmiştir. 1962 yılı itibariyle ithalat sınırlamasından ihracat odaklı bir politikaya geçmiş ve zamanla ihracat odaklanmasını sağlamıştır (Demir, 2006: 87).

1980 yılı itibariyle teknoloji ithali ile Ar-Ge arasındaki ilişki değişiklik göstermiştir. Teknoloji ithalinin özel sektör Ar-Ge'sine 1981 yılında % 40 iken 1980'lerin ortasında % 20'ye ve 1990'ların başında bu oran % 10'a inmiştir. Bu durum Güney Kore sanayisinin teknoloji temini için yerel Ar-Ge'ye yöneldiğini göstermektedir (Karabulut, 2013: 81). Güney Kore ithalat stratejisinde de önceliklerini gelişme yolundaki ülkelerin aldığı gibi uygulamıştır. Örneğin olgunluk aşmasındaki basit teknoloji ürünleri kendi üretmek yerine ithal etmeyi tercih etmiştir. 1980 yılından sonra sanayileşme alt yapısına güvenerek önce Çin'den yeni teknoloji donanımlı ürünlerden ithal etmeye başlamıştır. Güney Kore ithal edilen teknolojinin yerli teknolojiyi geliştirmesi gerektiğini, ülkesinin ihtiyaç duyduğu ürünlerin temininden ziyade ülkesine uygulayabilmesi gerektiğini düşünerek bir ithalat politikası izlemiştir.

Güney Kore'nin bugünkü ithalat yapısını değerlendirecek olursak; ithalatının 1/3'ü sermaye mallarından oluşmaktadır. Samsung Elektronik ve diğer elektronik üreticisi şirketler elektronik çip yapımı ve pazarlanmasında ABD'li ve Japon rakiplerini üretim ve satış rakamlarında geride bırakmış olmalarına rağmen bu ürünlerin makinaları hala ithal edilmektedir (Karabulut, 2013: 113).

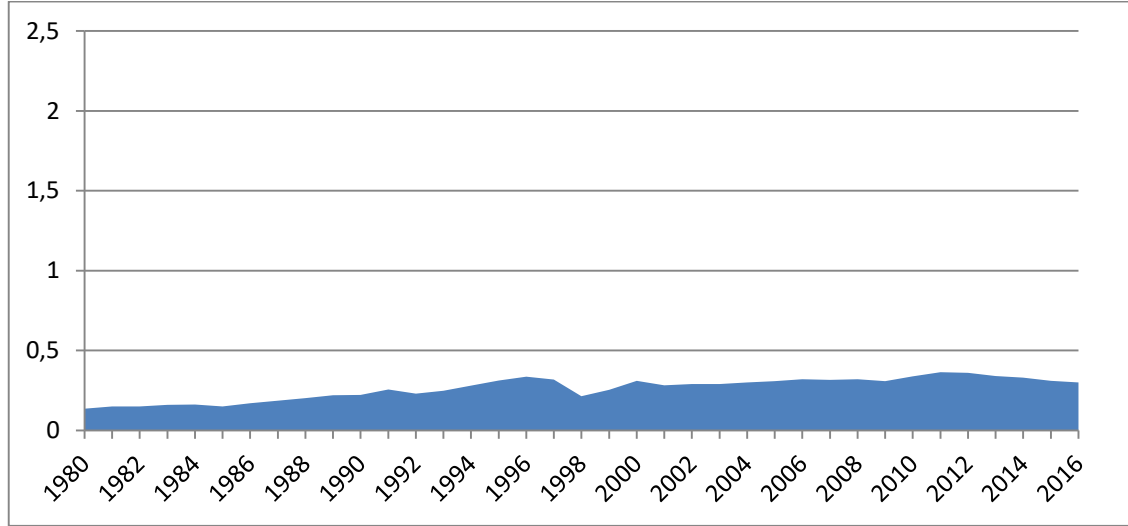
Grafik-10: Güney Kore 1980-2016 Yılları Arası İthalat Verileri (ABD Doları)

Kaynak: TÜİK

2000'li yıllara kadar ortalama bir seyir izleyen ithalat rakamları 2000'li yıllar itibariyle önemli bir artış sağlamıştır. Bunun da nedeni belirttiğimiz gibi ülkesine yabancı teknoloji yoğun ürünleri ithal ederek ülkesinde üretimini gerçekleştirmeye başlayıp, sonrasında gerekirse ihracat kalemine çevirmeyi planlamıştır.

Grafik-11: Güney Kore İthalatının Dünya İthalatındaki Yüzdellik Payı

Kaynak: Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

Güney Kore ithalatının dünya ithalatı içindeki payı 1980'lerden itibaren ortalama bir seyir izlemiştir. 1997 Asya Krizi'nin ardından ekonominin genel anlamda yaşadığı durgunluktan etkilenmiş dolayısıyla da ithalat kalemlerinde de bir durgunluk yaşanmıştır.

Geri kalmış ülke pozisyonundan bugün dünyanın sayılı ülkeleri arasında olması; zamanında toplumu sarsan olayların yaşanması, büyük bir savaşın içinden çıkması, toplumun sağlam eğitim altyapısı, eğitimini ülkenin gelişmişlik düzeyine katkı sağlayacak ölçüde değerlendirmesi bütün bu durumların ülkeyi daha ileriye taşıyacak azim ve isteğe kavuşturmuştur. Bunların beraberinde yetenekli liderlerin öncülüğünde Güney Kore bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmıştır. Bugüne kadar oluşturduğu güçlü devlet yapısı sayesinde her alanda alınan kararların uygulanabilirliğine ortam hazırlamıştır. Alınan kararların stratejik açıdan yerinde olması, doğru zamanda alınması da ortaya çıkan problemlerinde sağlıklı çözümler üretilmesinde yardımcı olmuştur.

1960'lerden günümüze kadar geçen sürede Güney Kore 1997 yılında ciddi bir sarsıntı yaşamıştır. 1997 yılında gerçekleşen Asya krizinden en çok etkilenen ülkelerin başında Güney Kore gelmektedir. Bu dönemde ithal gelirlere bağlı ihracat küçülmüştür. Döviz rezervleri 6 Milyar Dolar'a kadar gerilemiş, tüketim % 10, yatırım % 40 azalmıştır. Bu dönemde 60 bin şirket iflasını bildirmiştir. İşsizlik artarak kriz öncesi dönem göre iki kat artarak % 10'a ulaşmıştır. Bu oran 1965 yılı itibariyle en yüksek oran olmuştur.

Güney Kore'de 1980 yılında yaşanan ekonomik ve siyasal kriz nedeniyle makroekonomik göstergelerde bir gerileme kaydedilmiştir. Akabinde oluşturulan Beşinci Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planı ile ekonomi istikrara kavuşmuştur. Enflasyon yeniden kontrol altına alınmış, ağır sanayi tekrar eski rekabet gücüne kavuşmuştur. Yaşanan bu kısa süreli kriz havasının ardından finans sistemi geliştirildi aynı zamanda tarımsal politikalarda da bir düzen sağlanmış oldu. Bilim ve teknoloji gelişiminde yeniden uluslararası standartları yakalama yoluna girmiş oldu. Altıncı Beş Yıllık Ekonomik Kalkınma Planı ile birlikte artık yerli sanayiler uluslararası pazarda rekabet edebilir düzeye gelmiştir.

1997 yılı Asya krizinin olumsuz etkilerinin haricinde Güney Kore ekonomisi genel itibariyle sağlıklı bir işleyiş içinde olmuştur. Bu durumun en önemli katkısı büyük oranda uluslararası ticarete bağlılığından kaynaklanmaktadır.

Güney Kore 1980'lerde sanayi yapısını daha ileri bir düzeye taşıyarak dengeli bir hal alması sağlandı. Teknoloji yoğun sanayileşmeye yoğunlaşıldı, insan kaynakları geliştirildi, Ar-Ge çalışmalarına ağırlık verildi. Bu dönemde sanayi teknolojilerinin geliştirilmesi yönünde teşviklere büyük önem verildi. Bu anlamda bu gelişime katkı sağlaması adına üst düzey mühendislerin yetiştirilmesine ve yurtdışından yetenekli mühendislerin getirilmesine yönelik çalışmalar yapıldı. 1990'larda enformasyon ağı olabildiğince geliştirildi, teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesine devam edildi, beşeri kaynakların etkin kullanımına özen gösterildi. Uluslararası entegrasyon bağlamında gelişen teknolojik yenilikleri uyarlayabilmek adına Ar-Ge projeleri gözden geçirilip, yeniden düzenlendi.

2000'li yıllara gelindiğinde artık bilişim yönlü sanayileşmeye ağırlık verilmeye başlanmıştır. Çeşitli ürünlerde dünya liderliğini üstlenmeye başlayan Güney Kore artık yüksek teknoloji ürünlerde dünyadaki sayılı ülkeler arasına girmeyi başarmış ve küresel rekabet gücünü arttırmıştır. Dünya pazarında önde gelen ürünlerin üretimi için gerekli altyapıyı sağladığına inanarak uzun vadede küresel pazarda lider konumuna gelmeyi hedeflemiştir.

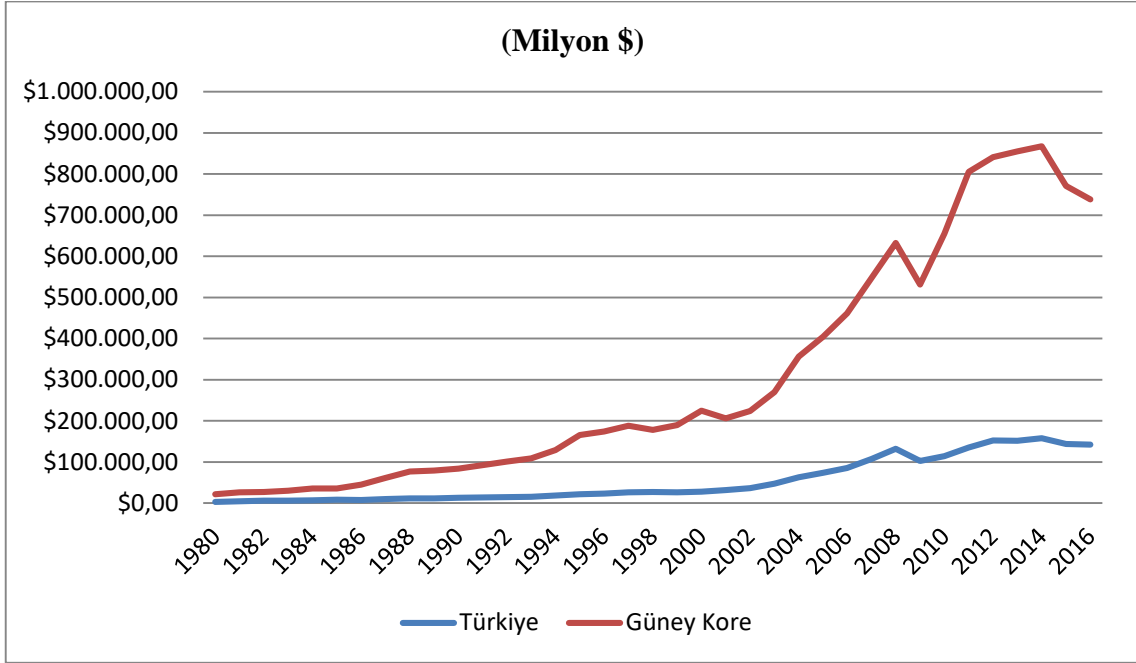
Güney Kore 2000'li yıllar itibariyle artık yüksek teknoloji ürünlerde kendini kanıtlamıştır. Bu durumun en önemli etkenlerinden biri teknoloji uyarlaması kadar aktif öğrenme ve uygulama birikimine sahip olmasıdır. Devlet bu anlamda aktif rol oynamış ve bu konudaki teşviklere büyük önem vermiştir. Bu sayede yerel gelişimler desteklenmiş teknik bilgi ve beceri edinimi için yöntemler geliştirilmiştir. Örneğin Güney Kore petrol üretmezken, ithal petrolü rafine ederek petrol ürünleri ihraç etmeye başlamıştır. Gemi sektöründe Çin'le rekabete girip liderliği ele geçirecek duruma gelebilmiştir.

3.2.2.2. Türkiye - Güney Kore Dış Ticaret Yapısının Kıyaslamalı Analizi

1970'li yıllara kadar Türkiye ile Güney Kore ekonomisi benzerlik gösterirken ilerleyen yıllarda Güney Kore bilim ve teknolojiye ağırlık vererek ekonomisini günümüzde sayılı ekonomiler arasına taşımayı başarmıştır. Türkiye-Güney Kore 2016 yılı ihracat performanslarına bakıldığında Güney Kore 596.084 Milyon Dolar ile 6. sırada yerini alırken, Türkiye 142.557 Milyon Dolar ile 31. sırada yerini almıştır.

Güney Kore'nin 2000'li yıllar itibariyle ekonomik performansındaki hızlı gelişiminin temeli 1960'lı yıllardan bu yana oluşturduğu sağlam üretim ve teknoloji gelişim sayesinde ileri sanayileşme politikalarına bağlamak gerekir.

Grafik-12: Türkiye - Güney Kore İhracat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)

Kaynak: Dünya Bankası

Günümüz dünya ekonomilerine baktığımızda ayakta kalan ülke ekonomilerinin ana destekçisi ihracat oranlarıdır. Ülkeler ürettiklerini dış dünyaya pazarladıkça ve bu oran yükselen seyrini korudukça, rekabet güçleri de gelişecektir. Aynı zamanda rekabet ortamıyla birlikte teknolojik gelişmeler de dünya standartlarına ulaşabilmek için gelişimlerini hızlandıracaklardır. Böylece büyüme hızları, krize karşı dayanıklılık durumları da olumlu yönde etkilenecektir. Türkiye ye ihracat oranları ile Güney Kore oranlarını kıyaslayacak olursak 1980’li yıllarda yakın oranlara sahipken 2016 yılına gelindiğinde Türkiye 142.557,00 Milyon Dolar ihracat gerçekleştirmişken Güney Kore 596.084,00 Milyon Dolar ihracat gerçekleştirerek Türkiye’ye oranla yaklaşık 3,5 kat ihracat oranına ulaşmıştır.

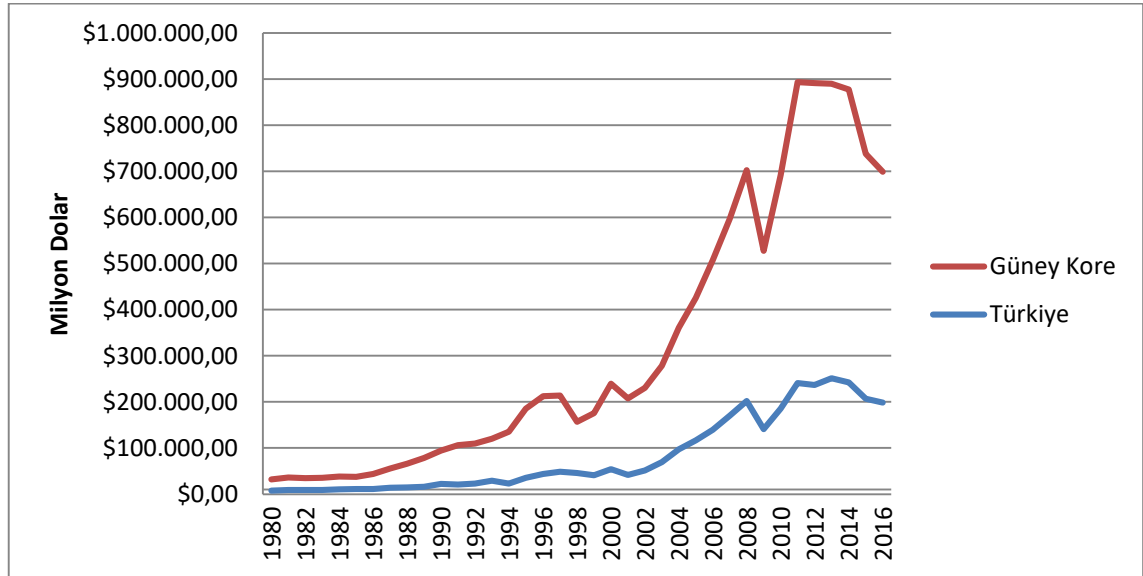
Türkiye ihracatta hedeflenen noktaya gelememiştir. 1980 itibariyle 2009 yılı hariç tüm yıllarda genel anlamda bir atış yaşanmışsa da ekonomiye yansımaları çok da beklenildiği gibi değildir. Çünkü ihraç edilen ürünler genelde yükte ağır pahada hafif denilebilecek ara malı üretiminden kaynaklanmaktadır. Oysa Güney Kore ihracat

ürünlerini teknoloji yoğun ürünlere ağırlık vererek gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla ekonomiye katkısı da her geçen gün artmaktadır.

Kriz dönemlerinde ayakta kalan sektörler ihracata verdiği önemden dolayı korkulan etkiyle karşılaşmamışlardır. Örneğin 2002 krizinde yaşanan % 6,43'lük büyümede ihracat belirleyici bir unsur olmuştur. Bu nedenle ülke kalkınmasına sağlayacağı faydadan ötürü ihracatın arttırılmasına engel teşkil eden tüm unsurların giderilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye ve Güney Kore ithalat rakamlarına baktığımızda özellikle 2000'li yıllardan sonra aradaki fark daha da açılmaya başlamıştır. Bunun nedeni Güney Kore yerli üretimini geliştirebilmek için ülkesinde olmayan fakat pazarda ağır olan teknoloji ürünlerini ithal ederek bu ürünlerin zamanla kendi ülkesinde üretilmesini sağlamaya çalışmasıdır. Türkiye'de bu uygulamayı oturtmak pek mümkün olmamıştır. Çünkü sanayisini daha çok ara malı üretimine adayan dolayısıyla teknoloji tabanı çok sağlam olmadığı için ithal ürünlerini sadece ihtiyaç görmek üzere temin eden bir ülke olmuştur.

Grafik-13: Türkiye-Güney Kore İthalat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)

Kaynak: TÜİK

Güney Kore'de genel itibariyle korumacı bir devlet müdahalesi Türkiye'de uygulanan korumacı politikalarla bir takım farklılıklar göstermektedir. Doğu Asya ülkelerindeki korumacı politikalar Türkiye'deki duruma göre çok daha kısa sürelidir.

Amaç cazip hale gelebilecek iç piyasayı süresiz olarak ulusal sanayinin insafına bırakmamaktır. Tersine uluslararası pazarda rekabet gücüne ulaşmaya kadar bir manevra sahası bırakılmıştır. Devlet sanayilerin 5-10 yıl çerisinde rekabet edebilir güce ulaşmasını, ülke için önemli bir ihracat kaynağı haline gelmesini beklemektedir. Bu güce erişemeyen sektör ve şirketlerden zamanla desteğini çekmektedir. Korumacılık anlayışı ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin bir parçasıdır (Sarıay, 2006: 14).

Güney Kore hükümetinin 1960'larda gerçekleştirdiği kalkınma hamlesi o günün mevcut koşullarında ülkenin yarasına merhem olacak bir gelişme olmuştur. Dünya konjonktürünü çok iyi değerlendirmiş, o dönemin şartlarına ve ihtiyaçlarına uygun bir yönetim sistemi geliştirmiştir. Türkiye'de ise durum pek Güney Kore'de olduğu gibi olmamıştır. Nitekim bugünlerin gelişmişlik ve sanayileşme düzeylerine bakıldığında da durum ortadadır. Türkiye'de sanayileşme atılımlarında geç kalınmış, içinde bulunulan durum yeterince analiz edilememiş dolayısıyla da uygulanan politikaların etkinliği kısa vadeli sürmüştür. Gerek ülke içinde gerekse uluslararası çapta meydana gelen krizlerden büyük ölçüde zarar görmüştür. Siyasal istikrarsızlığın bu duruma büyük katkısı olmuştur.

Tablo-7: Türkiye - Güney Kore Dış Ticaret Verileri (1980-2016)

Türkiye	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
İhracat	\$2.910,00	\$7.958,00	\$12.959,00	\$21.637,00	\$27.775,00	\$73.476,00	\$113.883,00	\$143.839,00	\$142.557,00
İthalat	\$7.909,00	\$11.343,00	\$22.302,00	\$35.709,00	\$54.503,00	\$116.774,00	\$185.544,00	\$207.234,00	\$198.618,00
Dış Ticaret Hacmi	\$10.819,00	\$19.301,00	\$35.261,00	\$57.346,00	\$82.278,00	\$190.250,00	\$299.427,00	\$351.073,00	\$341.175,00
Dış Ticaret Dengesi	-\$4.999,00	-\$3.385,00	-\$9.343,00	-\$14.072,00	-\$26.728,00	-\$43.298,00	-\$71.661,00	-\$63.395,00	-\$56.061,00
İhr. İth. Karşılama Oranı	36,79	70,16	58,11	60,59	50,96	62,92	61,38	69,41	71,77
Sanayi, Katma Değer (GSYH'ya Oranı)	23,82	27,13	32,16	33,24	30,05	28,97	27,98	31,67	32,36
Sanayi İhr.nın Topl. İhr. Payı (%)	26,88	61,01	67,88	74,36	81,24	81,57	79,2	78,82	80,14
Sanayi Katma Değer (Yıllık % Büyüme)	-0,97	7,71	6,59	8,75	6,69	10,86	11,86	4,98	5,25
Yüksek Tenkn.li Ürünlerin İmalat San. İhr.daki Payı (%)	***	***	1,21	1,21	4,83	1,47	1,93	2,16	2,03

Güney Kore	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
İhracat	\$21.696,00	\$27.406,00	\$70.786,00	\$144.225,00	\$196.622,00	\$330.602,00	\$540.897,00	\$626.899,00	\$596.084,00
İthalat	\$24.126,00	\$25.961,00	\$72.410,00	\$149.330,00	\$184.992,00	\$308.731,00	\$506.037,00	\$530.642,00	\$500.172,00
Dış Ticaret Hacmi	\$42.616,00	\$53.366,00	\$143.196,00	\$293.554,00	\$381.613,00	\$639.332,00	\$1.046.933,00	\$1.157.541,00	\$1.096.256,00
Dış Ticaret Dengesi	-\$5.635,00	\$1.444,00	-\$1.623,00	-\$5.105,00	\$11.629,00	\$21.870,00	\$34.859,00	\$96.257,00	\$95.912,00
İhr. İth. Karşılama Oranı	76,64	105,56	97,76	96,58	106,29	107,08	106,89	118,14	119,18
Sanayi, Katma Değer (GSYH'ya Oranı)	35,44	37,24	39,64	39,51	30,09	37,5	38,27	38,33	38,56
Sanayi İhr.nın Topl. İhr. İçindeki Payı (%)	89,55	91,31	93,52	93,32	90,75	90,92	88,97	89,64	***
Sanayi Katma Değer (Yıllık % Büyüme)	-2,13	6,9	15,07	9,92	11,03	4,68	10,39	2,38	3,33
Yüksek Tenkn.li Ürünlerin İmalat San. İhr.daki Payı	***	***	18,04	26,03	35,07	32,48	29,47	26,84	***

Kaynak: Dünya Bankası, OECD, TÜİK

Türkiye’de sanayileşme atılımları ezberden modellerle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Yani derinine bir araştırma yapılmadan uygulanacak politikaların ülkeye uyum sağlayıp sağlayamayacağı analiz edilmeden uygulanınca günümüze yükte ağır pahada hafif bir sanayileşme anlayışı yerleşmiştir. Güney Kore bugün yüksek teknoloji ürünlerin ihracatında sayılı ülkelere arasına girebilmişken Türkiye ara malı ihracatına yoğunlaşmış dolayısıyla ihracatın ekonomiye katkısı maalesef hedeflenen düzeyde gerçekleşmemiştir.

Güney Kore dış ticaretteki bu olumlu gelişmesini geliştirdiği teknoloji ve politikaları ve eğitimi sayesinde olmuştur. Önceleri ithal ettikleri ürünlerin taklitlerini üretirlerken zamanla Ar-Ge faaliyetlerini arttırılması ve hükümetin yabancı teknolojiyi ülke içinde üretimine teşvikinin büyük katkısı olmuştur. Güney Kore 1980 yılı itibariyle teknoloji politikalarındaki değişikliği sayesinde teknolojinin sanayideki yeri daha kapsamlı ve bilim tabanlı olmasını sağlamıştır. Doğrudan yabancı yatırımlara kısıtlama getirilirken, dış ülkelere bağımlılığı azaltmak düşüncesiyle teknoloji transferi için gerekli çalışmalara destek vermiştir. Güney Kore’nin bugünü artık dünya piyasasına uyumlu hale gelmiş ve dünya ekonomik sitemine entegre olabilmıştır.

Türkiye ile Güney Kore hemen hemen aynı yıllarda kalkınma dönemlerine geçmiş olsa da ekonomik göstergeleri Türkiye’nin çok daha aşağısında olan Güney Kore bugünkü kalkınma düzeyine gelmesini etkin teknoloji politikalarını uygulamasından kaynaklanmaktadır. 2012 yılı itibariyle yaşadığı durgunluğa rağmen ekonomik göstergeleri Türkiye’nin çok üstünde seyretmektedir.

Kalkınma yıllarının başlangıcında mevcut ABD Dolarına göre Kişi Başına Düşen Milli Gelir Güney Kore’de 158 ABD Doları iken Türkiye’de 509 ABD Doları idi. 2016 yılı verilerinde ise, Güney Kore Kişi Başına Düşen Milli Gelir 27.528 ABD Doları iken Türkiye’de 10.862 ABD Doları olmuştur. Kalkınma yıllarında Türkiye’nin verileri Güney Kore verilerinin üç katından bile fazlayken günümüzde bu durum tam tersi olmuştur. Türkiye’nin nüfusu kalkınma yılları verilerine göre 27 milyon iken, Güney Kore’nin 25 milyon kişidir. 2016 yılı verilerine baktığımızda Türkiye’nin nüfusu hızla artarak 79 milyonu bulmuş, Güney Kore’nin nüfusu 51 milyona yükselmiştir. (Sayısal veriler Dünya Bankası’ndan alınmıştır.)

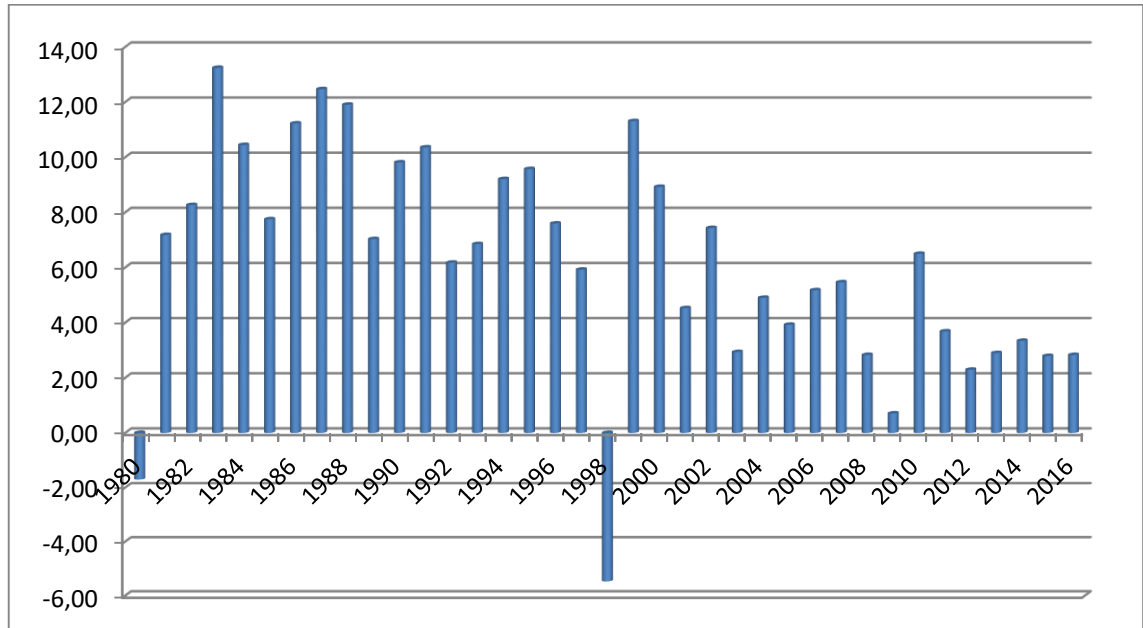
Güney Kore'nin dış ticaretindeki göstergelerin günümüz başarısına ulaşmasının en temel nedeni İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisini zamanında ve etkin yönetmelerle uygulamasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda devletin etkin müdahalesi ve teknolojiye, Ar-Ge, inovasyona ve eğitime verilen önem de bugünkü başarısının altyapısını oluşturmaktadır. Türkiye'de ise bütün kalkınma planlarında, istikrar tedbirler ve ekonomik hedeflerde teknolojiye önem verileceği vurgulansa da uygulamada dünya standartlarında bir başarı henüz yakalanamamıştır.

3.2.3. İYSS'den Sonra Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Değerlendirilmesi

3.2.3.1. Güney Kore'nin Ekonomisinin Değerlendirilmesi

1980 yılında ortaya çıkan siyasi ve ekonomik kriz nedeniyle uzun zaman sonra ilk kez negatif bir büyüme gerçekleştirerek %-1,7 olarak kaydedilmiştir. 1981 yılında hükümet tarafından uygulanan dengeleme politikası sayesinde GSYİH büyüme hızı % 7,18 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıldan günümüze kadar geçen sürede sadece 1998 yılında Asya krizinin etkisiyle negatif bir büyüme gerçekleştirmiştir.

Grafik-14:Güney Kore 1980-2016 Büyüme Oranları (%)

Kaynak: Dünya Bankası

Güney Kore 1980 yılında gerileme içindeyken uygulanan stratejilerin etkisini göstermeye başlamasıyla 1981 yılında % 7,18'lik bir büyüme göstererek ivme kazanmaya başlamıştır. 1983 yılına gelindiğinde büyüme oranı % 13,24'e yükselerek Güney Kore eski performansını yakalamıştır. Güney Kore ekonomisinin 1983 yılındaki göstergelerine baktığımızda istikrar içinde hızlı bir büyüme modeli görülmektedir. Bu duruma yurtiçi tüketim miktarı, inşaat sektöründeki canlanma ve reel ücretlerdeki düzelmelerin katkı sağladığını söyleyebiliriz. 1983'te yaşanan bu ekonomik canlılık sayesinde ihracat pazarlarında rekabet gücünü yeniden kazanarak uluslararası piyasada etkinliğini arttırmasına yardımcı olmuştur.

1984 yılında GSMH büyüme oranı % 10,44 ile düşüşe geçmiş, 1985 yılında ise 1981 yılından itibaren kazandığı ivmeyi düşürerek % 7,75'le önceki yıllara göre düşük bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu gerilememenin nedeni ihracatta beklenen gelişmenin yakalanamamış olmasıdır. Bu yılda ihracat %3,54 oranla beklenenin altında bir büyüme hızı gerçekleştirmiştir.

1986 yılında büyüme oranını % 11,22'ye taşıyan Güney Kore yükselen ivmeyi yeniden yakalayabilmiştir. Özellikle 1986-1992 yılına kadar büyüme hızını ortalama % 10,47 olarak gerçekleştiren Güney Kore bu yıllar arasında istikrarlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. 1980 sonrasında hedeflenen büyüme hızına yeniden kavuşan Güney Kore ekonomisinin 1980 öncesinde yaşadığı sorunların kendi iç sorunlarından kaynaklandığı görülmektedir.

1997 yılında meydana gelen Asya Krizi önceleri spekülasyon para hareketleri olarak başlamış sonra tüm dünya krizleri gibi zincirleme etki sayesinde yıl sonuna kadar içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Temmuz 1997'te meydana gelen kriz özellikle Güney Kore ve Endonezya'yı etkisi altına almış, Hong-Kong, Malezya, Filipinler, Singapur bu krizden etkilenmişlerdir. 1997 yılında Güney Kore büyüme oranı %5,92 iken krizin etkisiyle 1998 yılında % -5,57 olarak gerçekleşmiştir. 1980 itibariyle Güney Kore büyüme oranlarında 1980 ve 1998 yılı haricinde negatif büyüme gerçekleşmemiştir.

Güney Kore'nin İYSS'ne geçişinden sonraki büyüme hızlarına baktığımızda, serbest ticaret ekonomisinde ülkeler dış şoklardan çabuk etkilense de içe dönük stratejilerden daha yüksek uyum yeteneğine sahip olduğu görülmüştür.

Güney Kore ekonomisinin de önemseydiği yabancı yatırımlar son 10 yıl içerisinde önemli artışlar göstermiştir. Güney Kore hükümetinin gelecek yıllarda büyüyeceği öngörülen alanlar tespit edilerek bu doğrultuda 17 sektör belirlenmiştir. Yabancı sermayenin ülkede başarılı olabilmesi için sistemli bir altyapı oluşturulmuş, bu doğrultuda bir sorumluluk sistemi kurularak konu ile ilgili her birime çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. Bu birimler Başbakanlığa bağılı bir kuruluş olan Yabancı Sermaye Komitesi'ne belirli aralıklarla ilgili durum raporu sunmaktadırlar. Aynı zamanda, yabancı yatırımların oluşmasında çıkabilecek herhangi bir soruna karşı çözüm üretmek üzere Hükümete bağılı birimler aktif görev alarak ekonomik bölgelerin geliştirilmesi yönündeki çalışmalar sürdürmektedir.³ Güney Kore hükümeti ülkenin kalkınmasına katkı sağlamak için yabancı sermaye yatırımlarını kontrollü bir biçimde gerçekleştirmektedir. Böylelikle altyapı hizmetlerinin de gelişime katkı sağlamaktadır.

3.2.3.2. Türkiye - Güney Kore Büyüme – Yatırım -Tasarruf Performansının Kıyaslanması

Güney Kore'nin ekonomik kalkınmadaki başarısının en önemli kriterleri inovasyon ve Ar-Ge alanındaki gelişimleri ile bugünlerin ilgi gören ülkeleri arasında girmesini sağlamıştır. 1980'lere kadar kişi başına düşen GSYİH verilerinde Türkiye'nin gerisinde takip ederken 1980'lerden sonra bu durumu tersine çevirmeyi başarmıştır. Güney Kore 1980'lerden itibaren ekonomik büyümede zaman zaman gerek küresel çapta gerek ülke içindeki ekonomik gelişmelerden kaynaklı inişli-çıkışlı bir seyir izlese de Türkiye'nin büyüme oranlarının üstünde bir büyüme gerçekleştirmiştir.

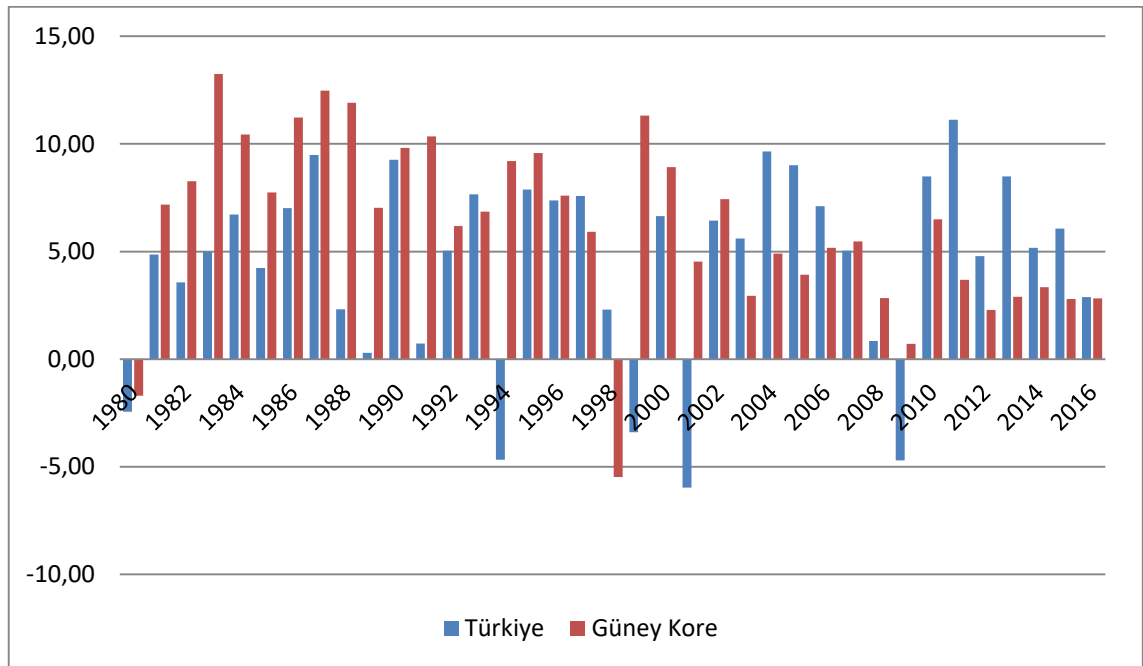
Türkiye'nin Güney Kore gibi istikrarlı büyümesinin önündeki en büyük engel kamu açıkları ve siyasi istikrarsızlıktır. Güney Kore yaklaşık 20 yıl kadar tek bir

³ T.C. Ekonomi Bakanlığı, Kaynak:

https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disliiskiler/ulkeler/ulke-detay/G%C3%BCney%20Kore%20Cumhuriyeti/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160109&contentTitle=D%C4%B1%C5%9F%20Ticaret&_afLoop=26068269366504165&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=163dfz8xkj_131#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D26068269366504165%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160109%26contentTitle%3DD%25C4%25B1%25C5%259F%2BTicaret%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D163dfz8xkj_135 Erişim Tarihi: 24.08.2017).

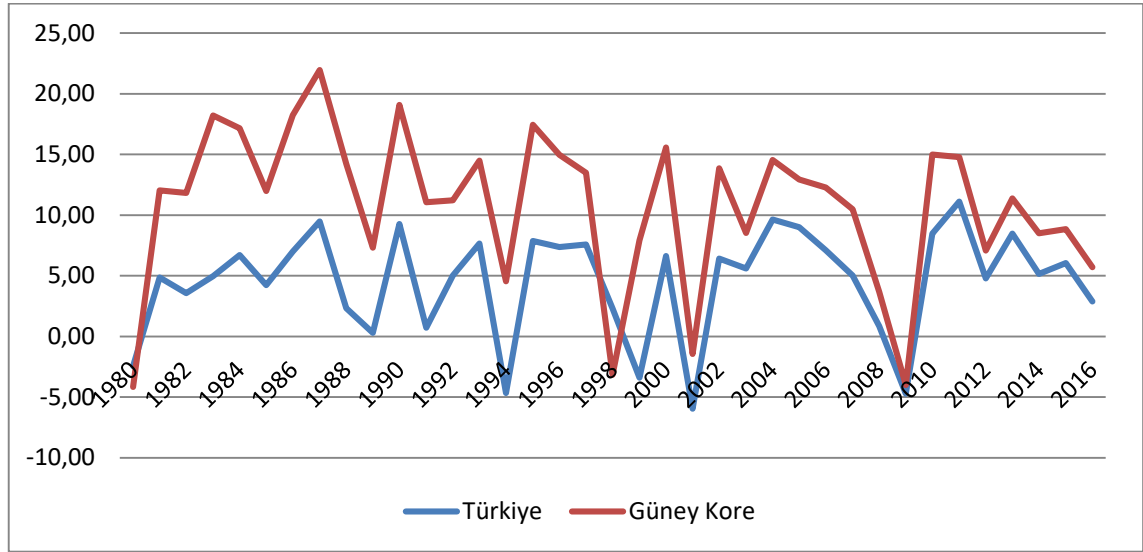
hükümet tarafından yönetilmiş, istikrarı yakalamış ve diğer ülkeleri bu sayede geride bırakmıştır. 2000 yılına kadar geçen sürede Türkiye’de ise tam tersi bir istikrarsızlık dönemi hâkim olmuştur. 1990 yılında 48. Hükümet görevdeyken 2002 yılında 58. Hükümetin kurulumuyla Ak Parti iktidarının dönemi başlamış oldu. Söz konusu yıllarda bu kadar sık hükümet değişikliği ekonomik atılımları engellemiştir. 1990-2000 yılları arasında bir takım istikrar tedbirleri uygulanmış ancak hedeflenen başarı yakalanamamıştır.

Grafik-15: Türkiye ve Güney Kore’nin GSYİH Büyümesi (% Değişimi)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik-16:Türkiye-Güney Kore GYİH Büyüme Oranlarının Kıyaslanması (%)

Kaynak: Dünya Bankası

Güney Kore 2012 yılından beri dış şoklar nedeniyle ekonomik potansiyeli yavaşlamaya başlamıştır. 2016 yılında ana iş ortağı durumunda olan Çin ile ilişkilerinin bozulmasıyla ekonomik sıkıntıları daha da artmaya başlamıştır. Samsung Galaxy Note 7 üretimi durdurulmuş ve büyük Hanjin armatör şirketi iflas etmiştir. 2016 yılı sonunda yaşanan "Choigate" skandalı ve yolsuzluk, gücü kötüye kullanma ve anayasa ihlali ile suçlanan Cumhurbaşkanı Park Geun-hye'ye Millet Meclisi'nin güvensizlik oyu kullanması sonucu siyasi gerginlikler artmış ve bu durum da ekonomiye yansımış, ekonomik büyüme yavaşlamaya başlamıştır (https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/guney-kore/ekonomik-ve-politik-anahat?home_critere_pays=13 , Erişim Tarihi: 09.03.2018).

Tablo-8: Türkiye Güney Kore Büyüme - Yatırım - Tasarruf Oranları (1980-2016)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Güney Kore Büyüme	-1,7	7,7	9,8	9,6	8,9	3,9	6,5	2,8	2,8
Türkiye Büyüme	-2,4	4,2	9,3	7,9	6,6	9,0	8,5	6,1	2,9
G. Kore Yatırım (GSYİH %'si)	-11,	6,2	24,7	13,0	12,9	2,0	5,5	5,1	5,2
Türkiye Yatırım (GSYİH %)	-17,	11,5	15,9	9,10	-27,	15,4	23,8	2,20	**
Güney Kore Tasarruf (GSYİH %)	**	**	23,6	21,7	18,8	18,6	19,2	18,5	**
Türkiye Tasarruf (GSYİH %)	**	**	15,7	15,7	12,0	10,7	8,9	8,3	**

Kaynak: OECD, Dünya Bankası

Güney Kore ileri teknolojiye olan duyarlılığı nedeniyle ülkelerinde yabancı yatırımlara izin verilmiştir. Böylelikle yerli üretim zamanla yüksek teknolojili ürünlere hızla adapte olmuştur. Aynı zamanda gerek kalifiye eleman yetiştirmek gerek üretim stratejilerinin geliştirilmesi yönünde ülkeye birçok katkısı olmuştur. Ancak bu durum Türkiye’de Güney Kore’deki sanayileşme algısıyla ilerlemediği için ülkeye yapılan yabancı yatırımlar gelişimin önüne bir engel daha koymakla eşdeğer olmuştur. Ayrıca Güney Kore’de özel sektörün yatırım yapamadığı yerlerde devlet desteğini göstermiştir.

Türkiye’de tasarrufları özendirici tedbirler yeterli düzeye ulaşmamıştır. Dolayısıyla yatırımların arttırılması hususunda gerekli tedbirler alınmalıdır. İmalat sanayiine yönelik yatırımların toplam yatırımlar içindeki payında önemli artışlar olsa da bu durum azalan yatırım oranlarına bakıldığında tek başına yeterli olmadığı söylenebilir. Bu nedenle Türkiye’nin ekonomik yapısına uygun genel bir perspektiften

bir dönüşüm sürecine girmenin vakti gelmiştir. Getirisi yüksek olan alanlara yatırım imkânları yaratılmalı bu sayede istihdamı arttırıcı gelişmelerin önü açılmalıdır. Bu anlamda yatırım yapılacak sektörler arasında bir öncelik sıralaması yapılmalıdır.

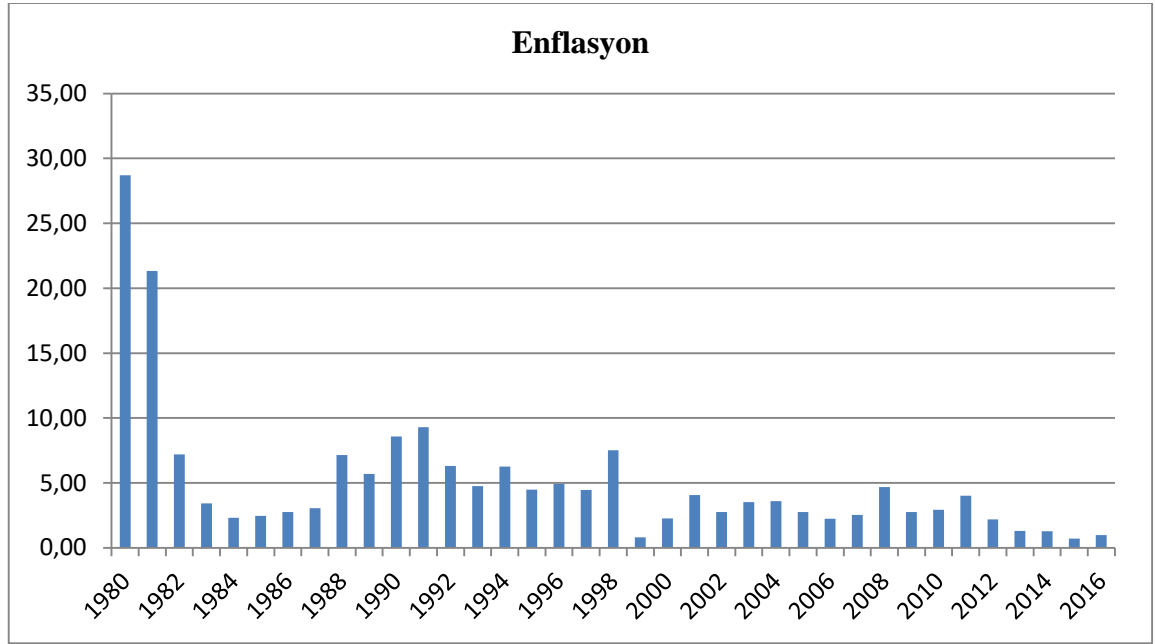
3.2.4. Güney Kore Enflasyon Yapısının İncelenmesi

3.2.4.1. Güney Kore'nin Enflasyon Değerlendirmesi

Güney Kore ekonomi politikalarında rasyonel para ve maliye politikaları izleyerek enflasyonist bir ortamı engellemiştir. Enflasyonu düşük seviyede ve tahmin edilebilir düzeyde tutarak reel faiz oranlarında bir istikrar sağlamıştır. Bu durum gerek yatırımları gerekse tasarrufları olumlu yönde etkileyerek uzun vadede istikrarlı bir ortamın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Tüm bu olumlu gelişmeler hızlı ihracat artışına zemin hazırlamış ve dolayısıyla bu istikrarlı politikalar sayesinde ekonomik büyüme hız kazanmıştır.

Güney Kore enflasyon oranlarını 1980 yılı itibariyle değerlendirecek olursak; 1980 yılının içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik kriz nedeniyle enflasyon oranı zirveye ulaşmış ve % 28,70 olarak gerçekleşmiştir. 1981 yılında düşüşe geçmesine rağmen % 21,34 enflasyon oranıyla yüksek seyrini korumuştur. Ancak 1982 yılı itibariyle % 7,19 enflasyon oranıyla hızlı düşüşe geçmiş ve günümüze kadar tek haneli düşük seyrini korumuştur.

Grafik-17: Güney Kore'nin 1980-2016 Enflasyon Oranları

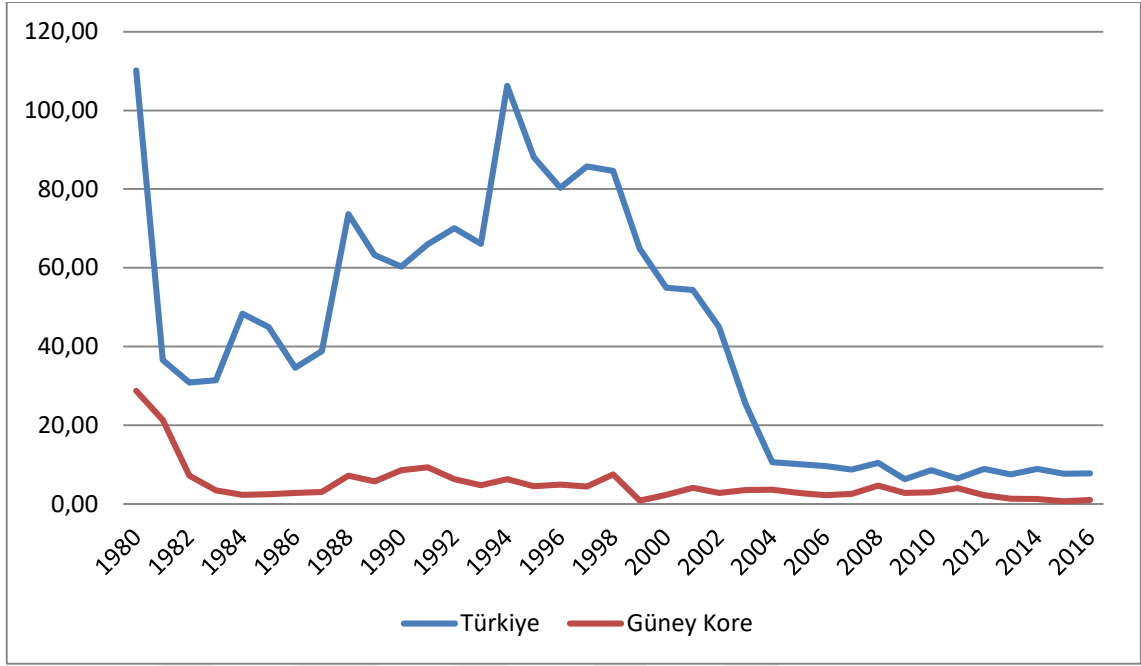
Kaynak: Data World Bank

1999 yılına gelindiğinde enflasyon oranı % 0,81 ile o güne kadar gerçekleşen en düşük enflasyon oranına sahip olmuştur. 2000 yılında tekrar yükselişe geçerek % 2,27 olarak gerçekleşmiş ancak sonraki yıllarda düşük seyrini korumuştur. 2000 yılından 2010 yılına kadar ortalama % 3,26 olarak gerçekleşen enflasyon oranları yeniden düşüşe geçmiş ve son olarak 2016 yılında % 0,97 ile yeniden %1'in altında bir oran gerçekleşmiştir.

3.2.6.2. Türkiye - Güney Kore Enflasyon Değerlerinin Kıyaslaması

Türkiye uzun zaman makroekonomik istikrarı sağlayamamıştır. Bunun nedenlerinden biri kamu finansman açıkları nedeniyle finans piyasalarındaki arz-talep dengesinin sağlanamış olmasıdır. Böylece iç borçlar çığ gibi büyümüş, borcu borçla kapatmak anlayışıyla ekonomi daha fazla çıkmaza sürüklenmiştir. Tüm bu olumsuz gidişatın, uygulanan politikaların doğal sonucu ise yüksek enflasyon oranları olmuştur.

Grafik-18: Türkiye ve G. Kore Enflasyon Oranlarının Kıyaslaması (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

Güney Kore 2000’li yıllar itibariyle genel ekonomik göstergelerinde yükselen bir ivme kazandığı gibi bu durum enflasyon oranlarına da yansımıştır. 2000 yılı öncesi dönemde zaman zaman yükselişler yaşasa da Türkiye kadar dalgalı bir seyir izlememiştir. Türkiye’nin enflasyon oranlarının bu kadar değişim göstermesinin ana faktörü 2000’li yıllara kadar geçen sürede yaşanan siyasi istikrarsızlık halinin ekonomiye olumsuz yansımından kaynaklanmıştır. Artık Türkiye de 2000’li yıllarda enflasyon oranları düşmüş fakat yine de Güney Kore’den daha yüksek oranlarla devam etmektedir.

3.3. ARJANTİN EKONOMİSİNDE SANAYİLEŞME DENEYİMİ

3.3.1. Arjantin Ekonomisine Genel Bir Değerlendirme

Arjantin’in, siyasal tarihinde yaşadığı istikrarsızlıklar, ekonomi politikalarındaki kararsızlık tutumları ve sürekli değişimleri ile bilinen, Latin Amerika’nın büyük fakat krizlerle dolu geçmişe sahip bir ülkesidir. Arjantin’in bugünlerde bile hala istikrarlı bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirememiş olmasının nedenlerini anlayabilmek için

iktisadi tarihini detaylandırmak fayda sağlayacaktır. Türkiye ile kıyaslamalı analiz gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda Arjantin iktisadi geçmişini 1980'ler itibariyle değerlendirmiş bulunmaktayız.

Arjantin II. Dünya Savaşından sonra, genellikle enflasyonun düşürülmesi amacıyla sabit kura dayalı istikrar programlarının uygulanmış olması, küresel faktörlerin de katkısıyla çok sık kur krizlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Arjantin ekonomisinde 1967-95 yılları arasında sekiz istikrar programı uygulanmıştır. Her programın ardından bir ekonomik krizle yüz yüze gelmiştir. Sonrasında da ülke önemli rezerv kayıplarına uğramış ve ciddi devalüasyonlar yaşanmıştır. Programın uygulanmasından sonra ilk yıllarda enflasyonda bir düşüş gerçekleşiyor, ancak zamanla milli para aşırı değerlendirilerek cari işlemlerde bozulmalara sebep oluyordu. Dolayısıyla sonunda devalüasyon beklentileri doğunca MB'nin kuru sürdürme çabaları adına yaptığı müdahaleler, önemli miktarda rezervin erimesine neden oluyordu. Sonuç olarak bu yaşanan sirkülasyon mali ve parasal disiplinin bozulmasına, enflasyonun artmasına ve dış dengesizliklerin büyümesine neden oluyordu (Turan, 2011: 62).

Arjantin serbest piyasa ekonomisine 1978 yılında "Tabita" planı ile dış ticaret kısıtlamalarını kaldırarak, aynı zamanda sabit kur rejimini terk ederek dışa açılma çalışmasını başlatmış oldu. 1979-81 yılları arasında kamu yatırımlarının durdurulması, devlet kuruluşlarının özel sektöre devri politikalarına dayalı bu program, ekonomik kalkınma yerine %165 gibi 3 haneli rakamlarla ifade edilen yüksek enflasyon ve aynı zamanda işsizliğin artması sonucunu doğurmuştur. Tüm bu olumsuz gidişat dış borçların yüksek seviyelere çıkmasına neden olmuştur (TMMOB, 2007: 17).

1981 yılında Arjantin'de hazırlanan İstikrar Programı, mevcut gümrük tarifelerinin uluslararası piyasada rekabet edebilecek sanayilerin güçlendirilmesi yönünde düzenlenmesini, kamu yatırımlarının sistemli olarak azaltılmasını, ağırlığın altyapı yatırımlarına kaydırılmasını ve özelleştirmeyi öngören bir program içeriğine sahipti. Ancak, 1982 yılında çıkan Falkland Savaşı ve tüm dünyada yaşanan borç bunalımı programın uygulanmasını engellemiştir (Köse, 2000: 14-15).

1985 yılında aylık % 30 oranında enflasyonun olduğu dönemde, Ortodoks ve heterodoks kökenli bir program olan Austral Planı ilan edilmiştir. Bu plan ile 1982

yılından beri devam eden ekonomik durgunluğun giderilmesi amaçlanmıştır. Plan, enflasyonun nedeni olarak enflasyona endeksli ücret ve fiyatlar ile bütçe açıklarını gidermek üzerine oluşturulmuştur. Planın ilanından kısa bir süre önce ulusal para birimi olan Peso % 14 oranında devalüe edilirken, ithalat ve ihracat vergileri arttırılmış ve kamu mallarının fiyatları yükseltilmiştir (Köse, 2000: 15).

Program uygulanmasıyla birlikte; enflasyon oranı üretim azalmasına neden olmadan hızla düşmüş, reel faaliyetler önce yavaşlamış sonrasında hızlanmış, sanayi üretimi zirveye ulaşmıştır. 1985'in ikinci yarısından itibaren mali açıklar hızla azalmaya devam ederken, hem döviz rezervleri hem de MB'nin özel banka kesimine verdiği kredilerin genişlemesinden kaynaklanan para arzında hızlı bir büyüme gözlenmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen, reel faiz oranlarında tam olarak düşüş sağlanamamıştır (Ergün, 2010: 9). Arjantin ekonomisinin kırılğan yapısı nedeniyle uygulanan her politika kısa süre içinde çöküşünü ilan etmiştir.

Austral Plan, ilk aylarda olumlu sonuçlar göstermiş sonrasında kontroller bırakılmaya başlayıp, sıkı maliye politikasından tavizler verilince ilk aylarda elde ettiği olumlu sonuçlara rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece enflasyon oranı yeniden yükselmeye başlamıştır. Austral Plan'dan sonra enflasyonu düşürmeye yönelik pek çok program uygulanmışsa da alınan önlemler enflasyonu tetikleyen unsurların ortadan kalkmasında başarısız olunmuştur (Ergün, 2010: 9).

Amerikan yönetimi Latin dünyasının yeniden yapılanması için 1980'lerin sonuna doğru yeni bir plan üzerinde çalışmaya başlamıştır. 1989 yılında Latin Amerika ülkeleri için hazırlanan plan bir çıkış yolu olarak görülmüştür. Böylelikle Washington Konsensüsü uyarınca neo-liberal reformlar yapılmaya başlandı. Bu Konsensüsün amacı istikrar dayalı bir ekonomi oluşturmaktır (Özgenç, 2017: 100).

1989 yılı itibariyle ekonominin kötü gidişatını düzeltmek amacıyla bir takım istikrar programları çerçevesinde; önce yüksek oranlı devalüasyon yapılmış ve serbest kur sistemine geçilmiştir. Sübvansiyonlar kaldırılmış, KİT ürünlerinin fiyatları arttırılmış, vergi gelirlerini arttırmaya yönelik değişiklikler yapılarak kamu harcamaları azaltılmıştır. 1991 yılında uygulamaya konulan istikrar politikası doğrultusunda önemli özelleştirme gelirlerinin sağlanmasıyla 1992 yılı itibariyle 11 Milyar Dolar borç

azaltılmıştır. Kamu harcamaları kısılmış kamu gelirlerinde köklü bir değişimle kesimi dengesi sağlanmıştır (Özen, 2002: 36).

Aralık 2001’de yaşanan krizin derinine inildiğinde bu sürecin Nisan 1991’den krize kadar geçen 10 yıllık bir süreyi kapsadığı görülmektedir. Bu süreçte Arjantin ekonomisinin önemli bir değişime uğramasında ‘Konvertibilite Planı’nın büyük etkisi olmuştur. Bu neo-liberal politikanın işgücü piyasasına en temel etkisi işsizlik üzerinde olmuştur. 1991 yılında % 6,5 düzeyinde olan işsizlik oranı, 1995’te % 17,5 2000 yılında ise %14,46 düzeylerini seyretmiştir. İşsizlik oranlarının bu denli artış göstermesinin iki temel açıdan iktisat politikasındaki neo-liberal dönüşümle ilişkilendirilebilir. Birincisi, dış ticaret liberasyonu eşliğinde hızlı bir gelişme gösteren ihracat sektöründe yer alan büyük firmaların sabit kur rejimi altında sermaye malları ithalatına ve sermaye-yoğun üretim yöntemlerine ağırlık vermeleri sonucunda ihracat artışlarının istihdam yaratıcı etkisinin düşük düzeylerde kalmış olmasıdır. İkincisi ise, bu dönemde ağırlık verilen özelleştirme uygulamaları sonucunda toplam işsiz sayısının % 10’ununa karşılık gelen 150.000 kişinin işten çıkarılmasıdır (Koyuncu ve Şenses, 2004: 22).

Arjantin, bölgedeki diğer ülkeler ile kıyaslandığında yeraltı zenginlikleri, kalifiye insan gücü, teknolojik gelişimi yani büyümeye katkı sağlayacak ekonomik potansiyeli yüksek ülkelerden biridir. Ancak siyasal istikrarsızlığın ülkeye verdiği olumsuz yansımaları nedeniyle ülke ekonomik gelişmişliğini belirsizliğe bırakmıştır.

3.3.2. Arjantin’in Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi

3.3.2.1. Arjantin’in Dış Ticaret Yapısının Değerlendirilmesi

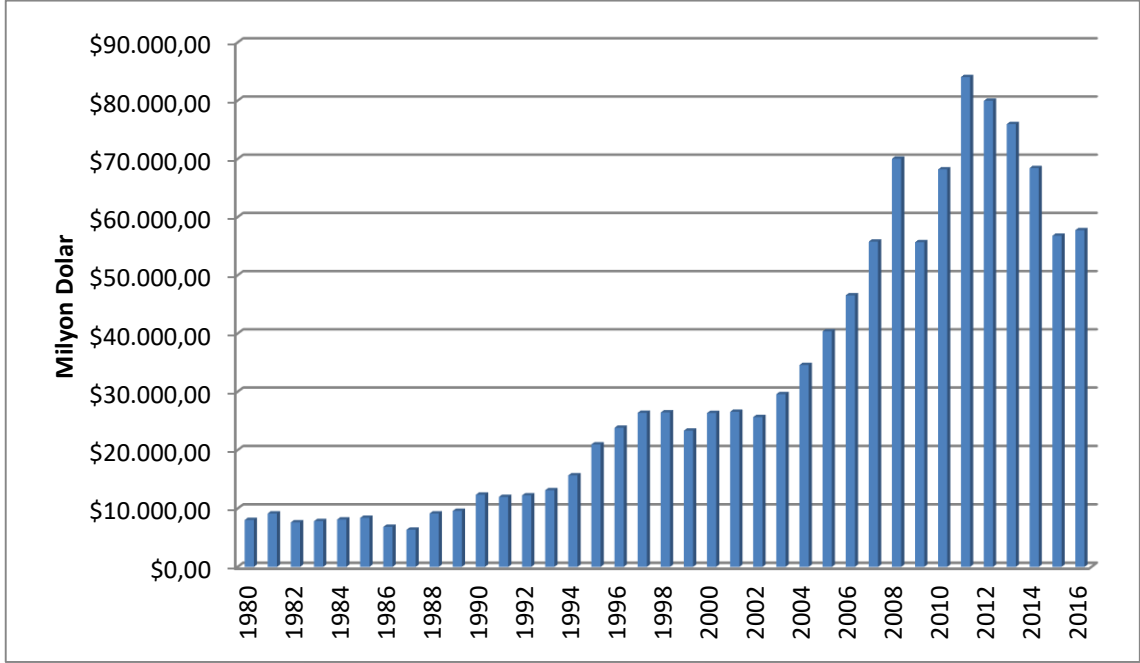
1980 yılından 1991 Konvertibilite Programı’nın uygulanmasına kadar geçen sürede Arjantin kronik enflasyon ve yüksek dolar kuru nedeniyle ülkede finans sisteminde hedeflenen gelişme yakalanamamıştır. Konvertibilite Planı ile uygulanan sabitlenmiş kur politikasıyla ülkenin rekabet avantajı güçlendirilmeye çalışılmıştır. MB’nin etkisi zayıflatılmış, dış ticaret serbestisi getirilmiştir. Bütün bu plan uygulamaları enflasyonu düşürmekte başarılı olmuş, hükümetin plandaki kararlığı

küresel krizlerin ülke içindeki etkilerini zayıflatmış ve bir güven ortamı sağlanmıştır. Ancak dış ticaret serbestisi sonucu artan ihracat karşısında ithalat oranlarının daha fazla artması sonucu dış ticaret açığı büyümeye başlamıştır.

Arjantin’de serbest bölge uygulamasının, sanayi mallarının üretim ve ihracatının arttırılmasına yönelik yönelik değildir. Arjantin’de serbest bölgeler ihracat ağırlıklı olarak faaliyet göstermekte, özellikle ülkedeki ihracat vergisi uygulamasından kaynaklı firmalar ihracatlarını mümkün olduğunca serbest bölgeler aracılığıyla gerçekleştirmek istemektedirler. Üçüncü ülkelere yapılması planlanan ihracatlar serbest bölgeler aracılığıyla ihracat vergisinden kurtularak bir nevi ara kademe olarak kullanılmaktadır. Mallar ilk önce serbest bölgeye ihraç edilirler, oradan da depolamaya gönderilir sonrasında üçüncü ülkelere transfer edilirler (Şen, 2011: 11). Serbest bölge uygulaması Arjantin’in sanayi mallarının üretim ve ihracatına katkısından çok zararı dokunmaktadır. Bu bölgeler teşvik mekanizmasının dışında kalmaktadır. Malların burada üretilip tekrar ülke içinde ithal edilmesi firmaları bir de gümrük vergisine tabi tuttuğu için bu çifte vergilendirme durumu firmaları zora sokmaktadır.

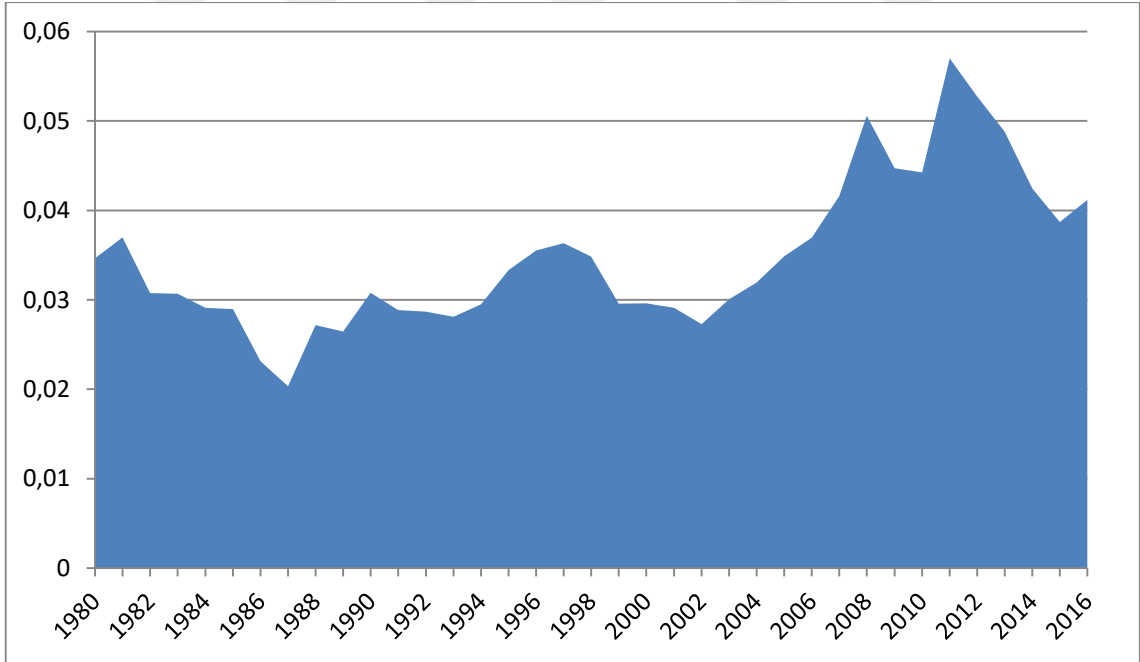
2003 yılından itibaren her yıl düzenli artış gösteren ihracat 2008 yılında 70.018 Milyon Dolar olmuş, sonrasında 2009 yılında % 20,5 azalışla 55.672 Milyon Dolar’a gerilemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında tekrar artış göstermiş ve 2011 yılında 84.051 Milyon Dolar ile tarihinin en yüksek ihracat rakamına ulaşmıştır.

Grafik-19: Arjantin 1980-2016 Yılları İhracat Verileri (ABD Doları)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik-20: Arjantin İhracatının Dünya İhracatındaki Yüzdellik Payı (1980-2016)

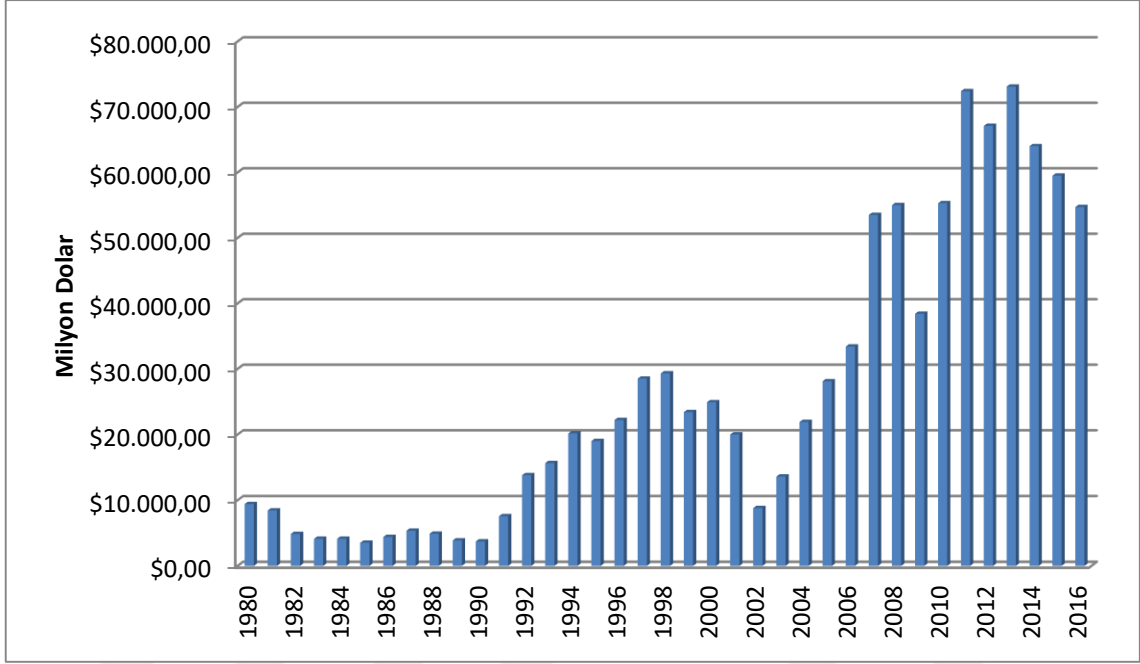

Kaynak: Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

Arjantin ekonomisi geleneği genel itibariyle müdahaleci bir yapıya sahiptir. 1990'lı yıllarda bu müdahaleci tavrından uzaklaşarak serbest piyasa modelini uygulamış

ve sonucunda 2001-2002 döneminde kriz yaşanmasına neden olmuştur. Böylece devlet yeniden müdahaleci tavrını üstlenerek dış ticareti dengelemek için ithalatı kısıtlamış ve yerli üretimin artırılması için çalışmalar yapmıştır.

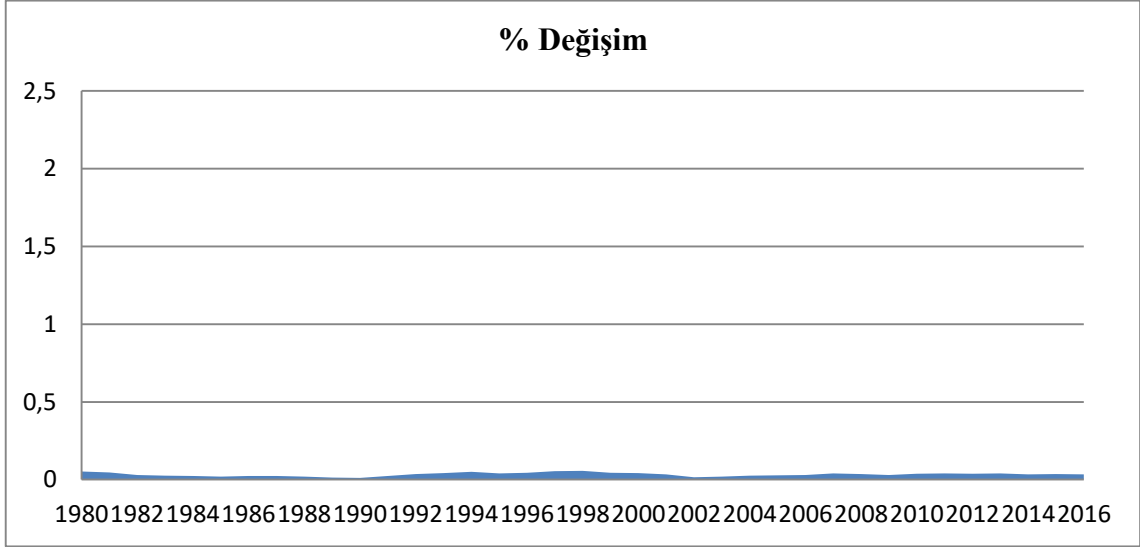
Grafik-21: Arjantin'in 1980-2016 Yılları İthalat Verileri (ABD Doları)

Kaynak: OECD

İthalatın yıllar itibariyle iniş çıkışlarına baktığımızda ihracata göre daha yüksek oranlarda gerçekleştiğini görmekteyiz. 1998 yılında 29.300 Milyon Dolar olan ithalat 2002 yılı kriz döneminde 8.800 Milyon Dolara gerileyerek % 70 oranında bir azalış gerçekleştirmiştir. Sonrasında 2008 yılına kadar yüksek oranlarda artarak 2008 yılında 55.000 Milyon Dolarlık ithalat gerçekleşmiş ancak 2009 yılında % 30 oranında düşerek 38.400 Milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Grafik-22: Arjantin İthalatının Dünya İthalat Hacmindeki Payı

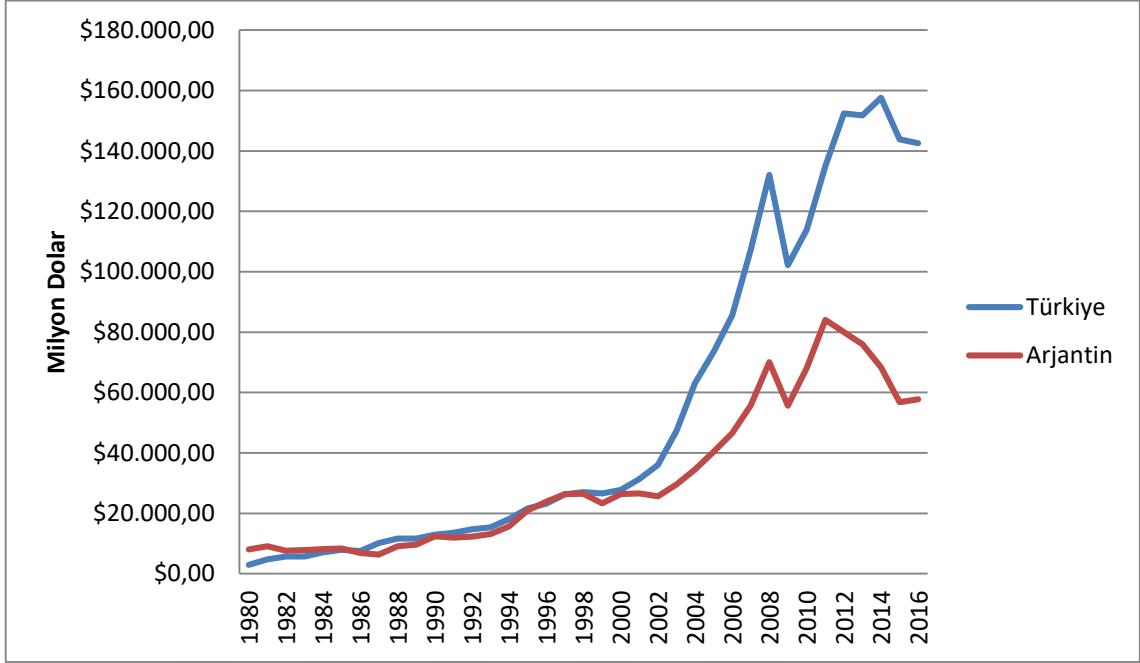
Kaynak: Dünya Bankası'ndan elde edilen veriler ışığında tarafımızca hesaplanmıştır.

Arjantin 1990'lı yıllarda korumacı hükümet politikaları nedeniyle yabancı firmalarla rekabet edemez hale gelmiştir. Zamanla doğal kaynaklara ve tarıma dayalı işlem gören firmaların çoğu yabancı firmalar tarafından satın alınmaya başlamıştır. Bu durum karşısında özellikle küçük ölçekli işletmeler piyasadan silinmeye başlamışlardır. 1990'lı yılların sanayisi kendini yabancı sermaye ağırlıklı büyüyen bir yapıya bırakmış ve 1998 yılından itibaren durgunluğa girmiştir. Ekonomisine müdahale edecek güce sahip olamayan Arjantin 2001-2002 yıllarında kriz yaşanmasına neden olmuştur.

3.3.2.2. Türkiye- Arjantin Dış Ticaret Yapısının Kıyaslaması

Arjantin ekonomisi genel itibariyle tarım ve tarıma dayalı sanayi tabanlı bir ekonomiye sahiptir. Günümüz ekonomik değerlendirmesinde ortalama GSYİH'nin % 10'u tarım, % 30'u sanayi kalan kısmı da hizmet sektöründen oluşmaktadır. Türkiye'de günümüzde GSYİH'nin %8'ini tarım, %24 sanayi, % 57 hizmet ve kalanı diğer sektörlerden oluşmaktadır. Bu anlamda Arjantin'in tarım ve sanayi açısından Türkiye'den daha elverişli bir yapıya sahip olmasına rağmen ekonomik kalkınmaya katkısı orta ve uzun vadede istenilen sonuçları vermemiştir. Bu durumun en önemli nedeni siyasal istikrarsızlığın ülke ekonomisine yansıyan yönüdür.

Grafik-23: Türkiye-Arjantin İhracat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)

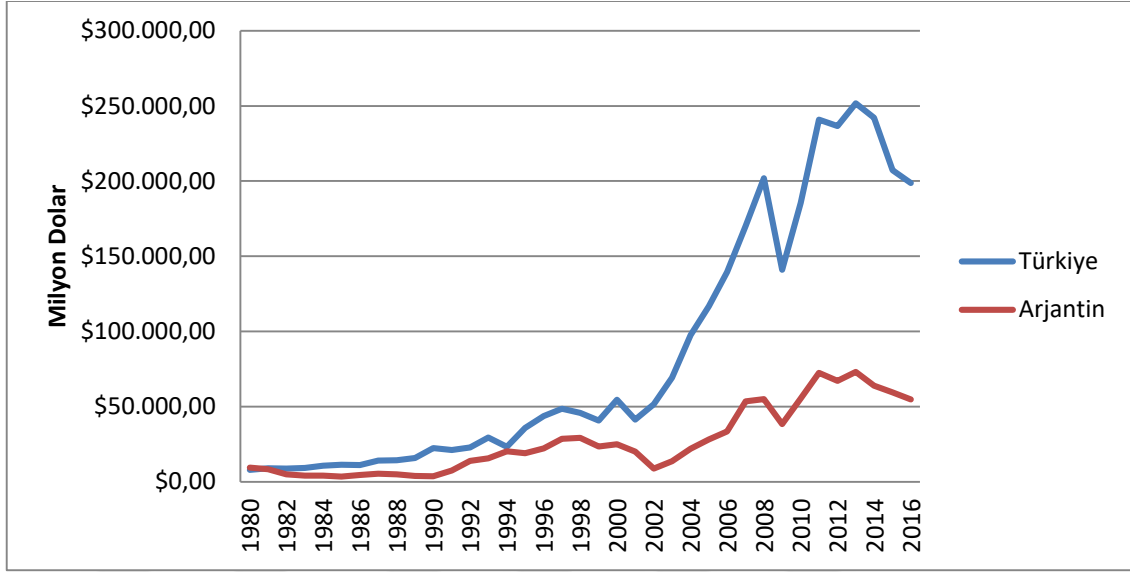

Kaynak: TÜİK, OECD

1990'lı yıllara kadar her iki ülkenin de ihracat rakamları sabit düzeyde devam etmiştir. 1990'lı yıllardan itibaren artış göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin ihracat rakamları özellikle 2000'li yıllardan sonra Arjantin'e göre açık farkla daha yüksek rakamlarda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte grafikten anlaşılacağı üzere ihracat rakamlarının iniş çıkış seyirleri birbirleriyle paralellik göstermektedir. Bu durumu her iki ülkenin de ekonomik kırılganlıklarının birbiriyle son derece benzerlik göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Arjantin genel olarak dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. 2009 yılında ithalatın ani düşüş göstermesiyle dış ticaret fazlası 17.271 Milyon Dolar ile rekor düzeye ulaşmıştır. Bu yıl içinde ihracatın ithalatı karşılama oranı % 145 olmuştur. Zamanla ithalatın artması ihracatın beklenenin altında gerçekleşmesi nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmüş ve 2015 yılında % 95,4 ile dış ticaret açığı vermiştir.

Grafik-24: Türkiye-Arjantin İthalat Performansının Kıyaslanması (ABD Doları)

Kaynak: TÜİK, OECD

1998-2002 yılları arasında gerçekleşen kriz dalgasında Arjantin ve Türkiye ile birlikte birçok ülke ekonomisinde gerilemeler yaşanmıştır. Bu yıllarda meydana gelen kriz dalgasından en fazla etkilenen ülke Arjantin olmuştur. 2000'ler itibariyle Arjantin ve Türkiye için yaşanan finansal krizler nedeniyle 4-5 yıllık bir kayıp söz konusu olmuştur.

2001 yılında Arjantin'in ülke içinde ekonomik istikrarın zayıflaması IMF'in kur rejimiyle uyguladığı baskı sonucu Arjantin'in dalgalı kur rejimine geçmemesi sonucu IMF Arjantin'in kredi limitini dondurmıştır. Bu içsel ve dış faktörlerin birleşmesiyle Arjantin 2001 yılında yeni bir krize sürüklenmiştir. Bu kriz döneminde dış ticaret dengesi çok fazla etkilenmemiştir. Öyle ki 2000 yılı ve sonrasında 2015 yılına kadar dış ticaret fazlası vermiştir.

2003-2015 yılları arasında neo-liberalizmi Arjantin tümüyle reddederken Türkiye tamamıyla kabul eden ülke olmuştur. Bu farklılığa rağmen bu yıllarda her iki ülkenin iktisadi, siyasi ve sosyal yönden benzer gelişmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yıllar arasında yatırım oranları % 20-22 arasında seyretmektedir. Bu anlamda iki ülke arasında pek bir farklılık yoktur. Ancak Asya'nın köklü ekonomilerinde bu oran % 30'un üzerinde değerler alırken sermaye birikim oranlarının gerisinde kalmıştır.

Tablo-9: Türkiye-Arjantin Dış Ticaret Analizine İlişkin Veriler (1980-2016)

Türkiye	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
İhracat	\$2.910,00	\$7.958,00	\$12.959,00	\$21.637,00	\$27.775,00	\$73.476,00	\$113.883,00	\$143.839,00	\$142.557,00
İthalat	\$7.909,00	\$11.343,00	\$22.302,00	\$35.709,00	\$54.503,00	\$116.774,00	\$185.544,00	\$207.234,00	\$198.618,00
Dış Ticaret Hacmi	\$10.819,00	\$19.301,00	\$35.261,00	\$57.346,00	\$82.278,00	\$190.250,00	\$299.427,00	\$351.073,00	\$341.175,00
Dış Ticaret Dengesi	-\$4.999,00	-\$3.385,00	-\$9.343,00	-\$14.072,00	-\$26.728,00	-\$43.298,00	-\$71.661,00	-\$63.395,00	-\$56.061,00
İhr. İth. Karşılama Oranı	36,79	70,16	58,11	60,59	50,96	62,92	61,38	69,41	71,77
Sanayi, Katma Değer (GSYH'ya Oranı)	23,82	27,13	32,16	33,24	30,05	28,97	27,98	31,67	32,36
Sanayi İhr.nın Topl. İhr. Payı (%)	26,88	61,01	67,88	74,36	81,24	81,57	79,2	78,82	80,14
Sanayi Katma Değer (Yıllık % Büyüme)	-0,97	7,71	6,59	8,75	6,69	10,86	11,86	4,98	5,25
Yüksek Tenkn.li Ürünlerin İmalat San. İhr.daki Payı (%)	***	***	1,21	1,21	4,83	1,47	1,93	2,16	2,03

Arjantin	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
İhracat	\$8.021,00	\$8.396,00	\$12.353,00	\$20.967,00	\$26.341,00	\$40.351,00	\$68.187,00	\$56.788,00	\$57.737,00
İthalat	\$9.394,00	\$3.518,00	\$3.726,00	\$19.000,00	\$24.900,00	\$20.100,00	\$55.300,00	\$59.500,00	\$54.700,00
Dış Ticaret Hacmi	\$17.415,00	\$11.914,00	\$16.079,00	\$39.967,00	\$51.241,00	\$60.451,00	\$123.487,00	\$116.288,00	\$112.437,00
Dış Ticaret Dengesi	-\$1.373,00	\$4.878,00	\$8.627,00	\$1.967,00	\$1.441,00	\$20.251,00	\$12.887,00	-\$2.712,00	\$3.037,00
İhr. İth. Karşılama Oranı	85,38	238,66	331,54	110,35	105,79	200,75	123,30	95,44	105,55
Sanayi, Katma Değer (GSYH'ya Oranı)	41,22	39,28	36,02	28,44	28,06	33,66	30,11	28,06	26,88
Sanayi İhr.nın Topl. İhr. İçindeki Payı (%)	23,15	21,35	29,08	33,86	32,48	30,8	33,17	29,37	***
Sanayi Katma Değer (Yıllık % Büyüme)	-1,76	-9,72	-5,18	-5,73	-3,37	6,53	8,8	1,47	-5,85
Yüksek Tenkn.li Ürünlerin İmalat San. İhr.daki Payı (%)	***	***	***	4,02	9,35	6,83	7,42	9,01	***

Kaynak: Dünya Bankası, OECD, TÜİK

Arjantin 1991 yılında Konvertibilite Programıyla sabit döviz kuru sistemine geçtiğini açıklamıştır. Bu planla birlikte dış ticaret serbestisi getirilmiş, ithalat ve ihracat üzerindeki miktar ve fiyat kontrolleri kaldırılmıştır. Ancak bu durumun yansımaları hiç de beklenildiği gibi olmamış, dış ticaret verilerinde olumsuz gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Kur sisteminin değişikliğiyle yerli para aşırı değerlenmiş bu durum sonucunda ihracatta artışlar yaşanmış fakat ithalattaki artış oranı ihracattan çok daha fazla olunca ülke 1991 itibariyle dış ticaret açığı vermeye başlamıştır. 1991 ve öncesi dönemde dış ticaret fazlası veren Arjantin 1992 yılında -1.560 Milyon Dolar dış ticaret açığı vermiş ve bu tutar her geçen yıl artmış ve 1998 yılında -2.859 Milyon dolara kadar ulaşmıştır. Bu durum üzerine artan spekülasyonlar nedeniyle hızlı sermaye çıkışları ülkeyi yeni bir krize sürüklemiştir.

Türkiye’de benzeri durum 1989 yılında 32 sayılı karar ile konvertibiliteye adım atmış ve benzer sirkülasyon Türkiye üzerinde de gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı artmaya başlamış ekonomideki belirsizlik ortamının yarattığı 1994 kriziyle daha da şiddetlenerek artan dış ticaret açığı 1994 yılında -5.164 Milyon Dolar iken 1995 yılında -14.012 Milyon Dolara yükselmiş ve bu artış 2011 yılında -105.925 Milyon Dolar ile zirveye ulaşmıştır.

Özellikle son yıllarda ülkelerin yüksek teknoloji ürünlerin ihracatının toplam ihracat içindeki payı büyük önem arz etmeye başlamıştır. Bu oran ne kadar yüksek olursa ülkeler katma değer açısından çok daha fazla kazanç sağlamış olacaktır. Türkiye ile Arjantin ihracat gelirlerine baktığımızda 1990’lı yıllara kadar Arjantin Türkiye’den daha fazla getiri sağlarken 1990’lardan itibaren Türkiye ihracat performansını Arjantin’e kıyasla arttırmaya başlamıştır. Öyle ki 2016 yılında Türkiye Arjantin’in yaklaşık 2,5 katı bir ihracat gelirin e ulaşmıştır. Ancak yüksek teknoloji ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payına baktığımızda Arjantin’de bu oran Türkiye’deki oranlara göre çok daha yüksektir. Her iki ülke de kendi içinde değerlendirildiğinde bu oranın her geçen gün artış göstermesi yüz güldüren bir gelişmedir.

Dış ticaret dengesine baktığımızda Türkiye’de her geçen yıl hızla artan ithalat rakamları buna karşılık ihracatın beklenen düzeyde gerçekleşmemesi dış ticaret açığının büyümesine neden olmuştur. Arjantin ihracat potansiyelinin % 80 aşagısında

bir ihracat gerçekleştirmesine rağmen ithalata Türkiye kadar ağırlık vermediği için dış ticaret fazlası vermektedir. Nitekim ihracatın ithalatı karşına oranı Türkiye’de ortalama % 58 civarındayken Arjantin’de ortalama % 161 olarak gerçekleşmiştir.

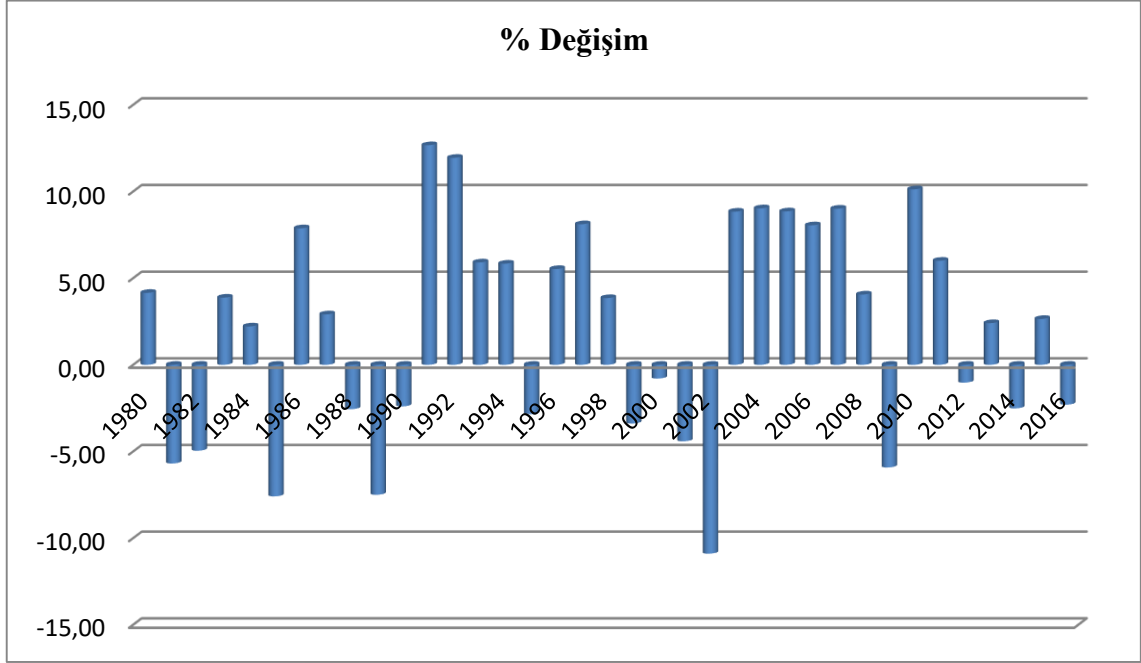
3.3.3. Arjantin’in Ekonomik Büyüme-Yatırım-Tasarruf Performansının Değerlendirilmesi

3.3.3.1. Arjantin Ekonomisinin Değerlendirilmesi

Arjantin ekonomisi 1980 itibariyle ekonomik büyümesinde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Gerek ulusal gerekse uluslararası krizlere duyarlılığı yüksek olan Arjantin’de bazı yıllar gerileme göstererek negatif büyüme gerçekleşmiştir. Ekonomik altyapısı çok sağlam olmadığından çok ani yükselişlerin ardından ani düşüşler yaşanmıştır. Örneğin 1985 yılında % -7,59’luk büyümenin ardından 1986 yılında % 7,88’lik bir büyüme gerçekleştirmiştir. Aynı şekilde 1990 yılında % -2,40’lık bir büyümenin akabinde 1991 yılında % 12,67’lik bir büyüme gerçeklemiştir.

Arjantin’in 2003 yılına kadar süren bu belirsiz büyüme oranları 2003 yılında değişen hükümet sistemiyle biraz daha düzene girmiş oldu. Artık ekonomik büyüme oranlarında eskisi kadar ani dalgalanmalar yaşanmamaya başladı. 2008 yılında yaşanan Küresel Finansal Krizin etkisiyle 2009 yılında % -5,92’lik bir büyümeyle ülke ekonomisinin olumsuz etkilendiğini görmekteyiz.

Grafik-25: Arjantin GSYİH Büyümesi (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

3.3.3.2. Arjantin - Türkiye Ekonomisinin Kıyaslanması

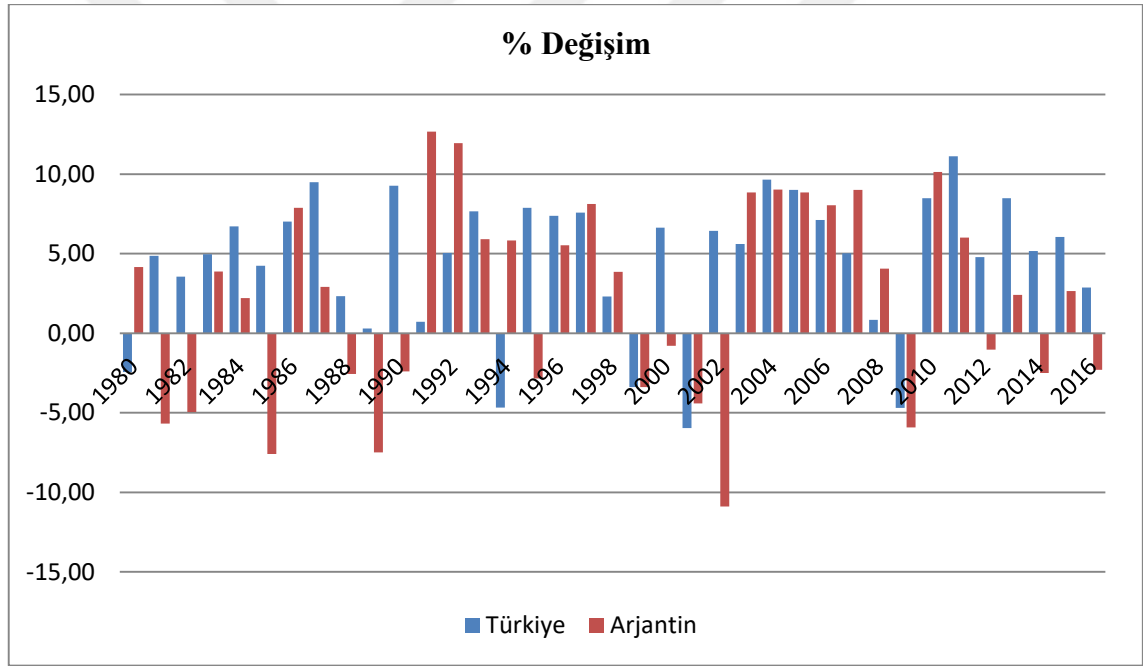
Türkiye ve Arjantin'in ekonomik gelişimine bakıldığında kırılanlıkları ve yükselişleri, uygulanan planlara göstermiş olduğu etkiler birebirleri ile genel anlamda büyük benzerlikler göstermektedir. 1980 itibariyle her iki ülke ekonomisi de sürekli inişli çıkışlı bir seyir izlemiş her an kriz ortamına dönüşecek bir belirsizlik hâkim olmuştur. Örneğin 2001 yılı hem Türkiye'de hem Arjantin'de kriz yılı olmuş ve her iki ülkede de negatif büyüme gerçekleşmiştir. Türkiye 2002 yılında toparlanma eğilimine girerken Arjantin 2002 yılında % -10,89 büyüme oranıyla belirsizlik dönemini korumuştur. 2003 yılı itibariyle % 8,9 oranıyla ekonomik büyüme tekrar başlamıştır. Küresel Finansal Krize kadar geçen sürede pozitif büyüme gerçekleşirken krizin etkisiyle 2009 yılında % -6 büyüme oranıyla tekrar negatif büyüme gerçekleşmiştir.

GOÜ'lerin 1980 itibariyle yaşadığı bu uzun vadeli belirsizlik durumu aslında küreselleşen sürece bir adaptasyon problemidir. Diğer GOÜ'lerde olduğu gibi Türkiye ve Arjantin de bu dönüşüm sürecinin getirdiği finansal liberalizasyon sürecine hazırlıksız yakalanmışlardır. Bu durumun doğal sonucu olarak ülkeler gerek ulusal çapta meydana gelen krizlerden, gerekse ülke içinde meydana gelen bunalımlardan kısa

sürede büyük enkazlar yaşamaya mahkûm olmuşlardır. Yaşanılan bu darboğazlarda IMF desteğine ihtiyaç duymuşlar, fakat buna rağmen beklenen etkiyi yakalayamamışlardır. Özellikle Arjantin tarafından yoğun eleştirilere maruz kalan IMF ile bağlantılar zaman içinde kopma noktasına gelmiştir.

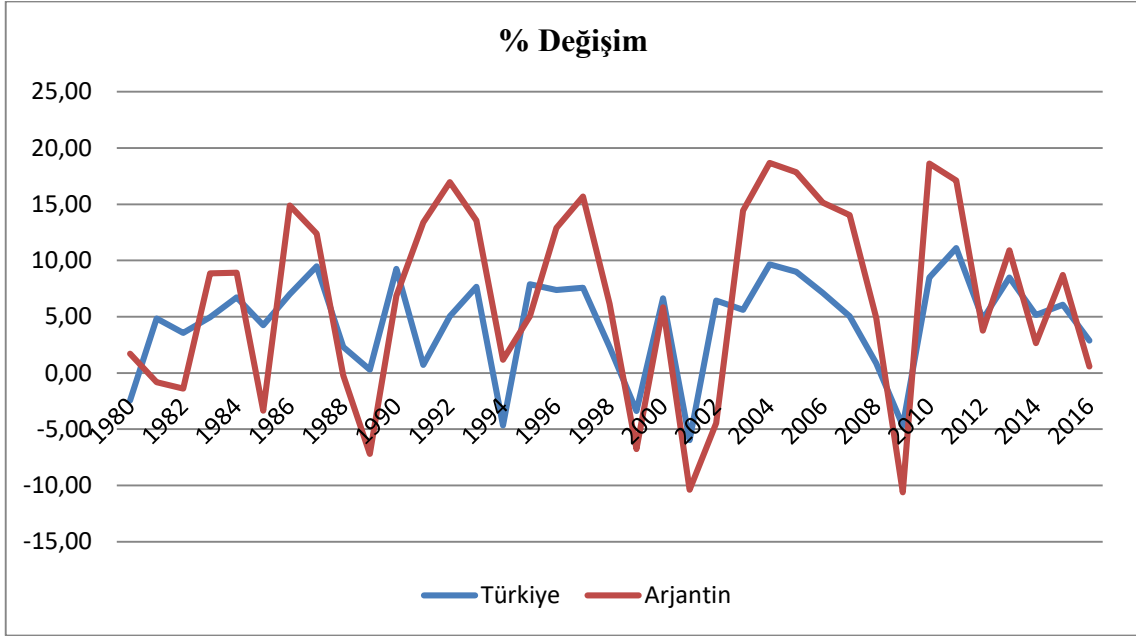
2008-2014 yılları aranda Arjantin’de yatırım-tasarruf dengesi sürerken Türkiye’de yatırım oranı değişmemiş büyüme oranı gerilemiştir. Ekonominin Cari İşlemler Açığı milli gerin % 6,2’sine ulaşmış dolayısıyla dışa bağımlılık artmıştır (Boratav, 2016 <https://www.birgun.net/haber-detay/arjantin-brezilya-turkiye-105988.html> Erişim Tarihi:11.03.2016).

Grafik-26:Türkiye - Arjantin GSYİH Büyümesi (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik-27: Türkiye - Arjantin GSYİH Büyüme Performanslarının Kıyaslanması (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

1990'lı yıllar birçok GOÜ'de ekonomik ve finansal krizlerin yoğun yaşandığı yıllar olmuştur. Türkiye ve Arjantin'de söz konusu yıllarda benzer nedenlerle krizler ortaya çıkmıştır. Türkiye'de Kasım 2000 ve Şubat 2001'de para ve bankacılık krizi meydana gelirken Arjantin'de 2001 yılında başlayan ve derin bir ekonomik ve toplumsal çöküşe neden olan finansal kriz patlak vermiştir.

Her iki ülkede de meydana gelen krizler kökeninde; finansal sistemin kronik sorunları, yapısal ve makroekonomik sorunlar, sabit kur uygulamaları, yabancı sermaye girişlerinin ve liberalizasyonun yarattığı sorunlar, politik istikrarsızlıklar ve dışsal şoklar yer almaktadır (Delice, 2003: 69). Her iki ülkenin de yaşamış olduğu bu benzer sorunlar nedeniyle makroekonomik dengesizlikleri de yıllar itibariyle benzerlikler göstermektedir.

Türkiye 1980 darbe yılında, 1994, 1998, 2001 ve 2009 yıllarında belirgin bir küçülme yaşamıştır. Bu yıllarda meydana gelen ekonomik krizler nedeniyle istikrarlı bir büyüme yakalanamamıştır. Yüksek büyüme oranlarına sahip olunan yılların akabinde yaşanan keskin daralmalarla ekonomi kırılmalı bir seyir izlemiştir.

Türkiye ile Arjantin siyasi ve ekonomi tarihinde ilginç benzerlikler görülmektedir. Her iki ülkede de 1998-2002 yılları arası ekonomik bunalım ve yoksullaşmanın görüldüğü yıllardır. İki ülkede de krizin patlak veren noktası IMF'nin ‘nominal döviz kuru hedeflemesine dayalı istikrar programı’ndan kaynaklı olmuştur. Arjantin’de bu program Türkiye’ye nazaran çok daha katı uygulanmıştır. Her iki ülkede de bu yıllar arasında bir yoksullaşma söz konusu olmuş ve halk bu durumdan duyduğu rahatsızlığı her iki ülke de seçimlerde iktidarın değişmesine sebep olmuştur (Boratav, 2015 <http://www.soldefter.com/2015/12/04/arjantin-dustu-sira-otekilerde-korkut-boratav/> Erişim Tarihi: 15.03.2018).

Arjantin 2003 yılı itibariyle tekrar toparlanma sürecine girmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında art arda ortalama % 8,05 ve % 9,01 gibi yüksek oranlara sahip istikrarlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. Ancak 2008 yılında, yaşanan Küresel Finansal Krizin etkileriyle üretim ve tüketimde yaşanan düşüşlerin de etkisiyle büyüme oranı % 6,8 olarak gerçekleşmiş ve 0,9 büyüme oranı ile 2009 yılını tamamlamıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise büyüme oranı % 8,2 ve enflasyon % 10,5 olarak kaydedilmiştir (Şen, 2011: 5).

Tablo-10: Türkiye-Arjantin Büyüme-Yatırım-Tasarruf Oranları (1980-2016)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Arjantin Büyüme	4,1	-7,6	-2,4	-2,8	-0,8	8,8	10,1	2,6	-2,3
Türkiye Büyüme	-2,4	4,2	9,3	7,9	6,6	9,0	8,5	6,1	2,9
Arjantin Yatırım (GSYİH %'si)	**	**	**	**	**	15,8	26,3	3,8	-5,1
Türkiye Yatırım (GSYİH %)	-17,	11,5	15,9	9,10	-27,	15,4	23,8	2,20	**
Arjantin Tasarruf (GSYİH %)	**	**	6,8	10,2	4,4	9,2	9,3	7,3	**
Türkiye Tasarruf (GSYİH %)	**	**	15,7	15,7	12,0	10,7	8,9	8,3	**

Kaynak: OECD, Dünya Bankası

1990'lı yıllarda sanayisini yabancı sermaye ağırlıklı büyüyen bir yapıya bırakan Arjantin 2002 itibariyle iç kaynakları esas alan bir büyüme modeli uygulamaya başlamıştır. 2003 yılından 2009 yılına kadar geçen sürede hızlı bir büyüme gerçekleştiren Arjantin büyümenin ana kaynağını sabit sermaye yatırımlarından oluşmaktadır. 2009 yılında Küresel Krizin etkisiyle negatif büyüme gerçekleştiren Arjantin, 2012 yılına kadar toparlanmış iken 2012'den günümüze kadar geçen sürede ekonomi yeniden kendini bir belirsizlik ortamına bırakmıştır. Arjantin'de ekonomi politikaları artık yatırımları caydıracak noktaya geldiği için dış yatırım girişi neredeyse durma noktasına gelmiştir.

Türkiye'de ise 2002 krizinin ardından sadece 2009 yılında Küresel Krizin etkisiyle negatif bir büyüme gerçekleştirmiş onun haricinde genel itibariyle istenilen hedef yakalanamadıysa da pozitif yönlü büyüme gerçekleşmiştir. Türkiye'de yatırım

oranları 1980 itibariyle önemli artışlar gerçekleştirmiş 1981 yılında % 31,60 olarak gerçekleşmiştir. Özellikle kriz dönemlerinde önemli düşüşler yaşanmıştır. Fakat 2012 itibariyle bir kriz ortamında olmayan Türkiye'nin yatırım oranları ne yazık ki beklenen oranları karşılamamaktadır.

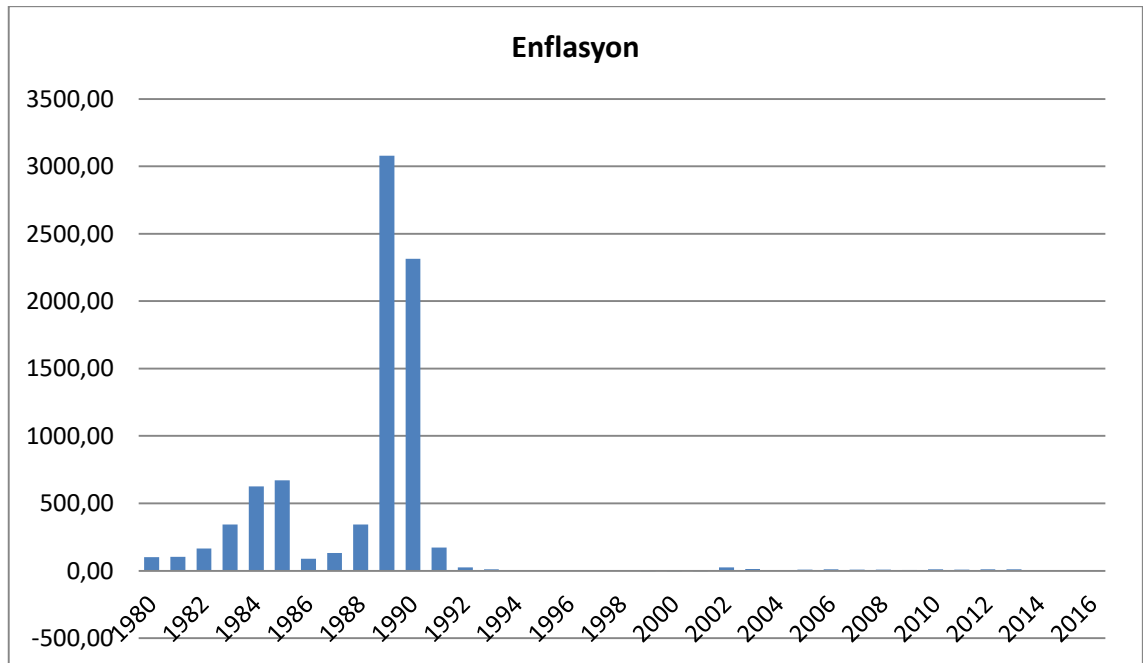
3.3.4. Arjantin'in Enflasyon Yapısının İncelenmesi

3.3.4.1. Arjantin Enflasyon Değerlendirmesi

1982'yi takip eden yıllarda bütçe açıkları yüksek orandaki devalüasyonlar ile kontrol altına alınmaya çalışılmış ancak mümkün olmamıştır. 1982 yılında % 165 olan enflasyon oranı 1985'te % 672'ye ulaşmıştır.

1985 yılında enflasyonu kontrol etme çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Austral Planı açıklanmıştır. Uygulanan plan kısa süreli olumlu hava estirmiş fakat 1990 yılına gelindiğinde enflasyon oranı % 3.028 ile zirveye ulaşmıştır. Bu oran Arjantin'in 1980'li yılların enflasyon şampiyonu olarak anılmasına neden olmuştur.

Grafik-28:Arjantin Enflasyon Oranları (1980-2016)

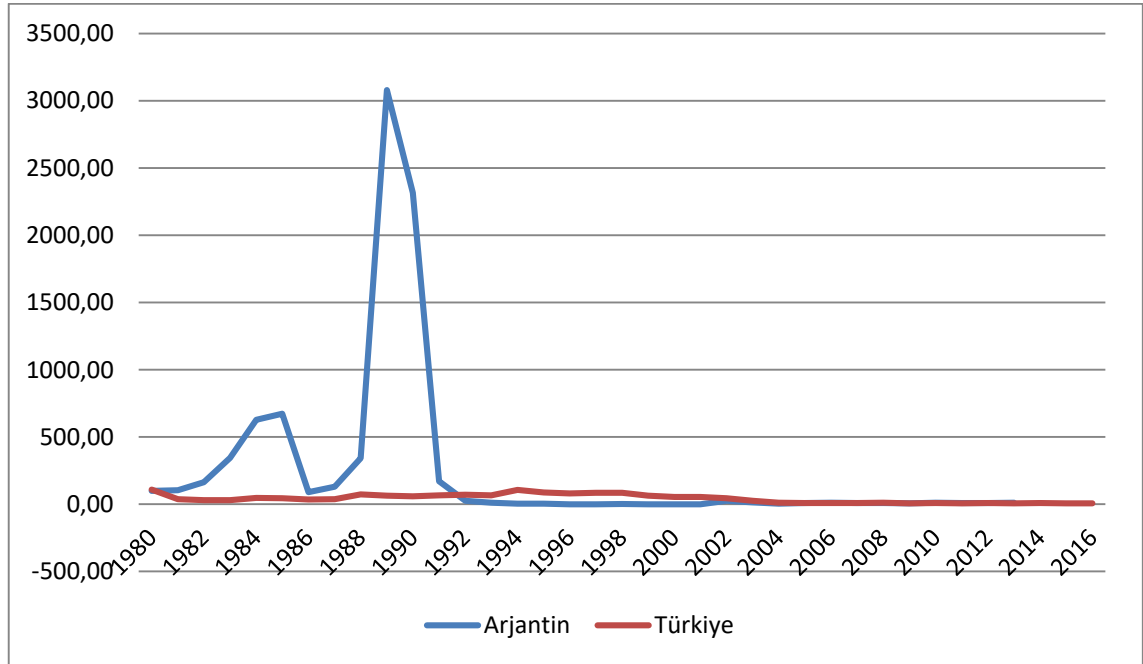
Kaynak: Dünya Bankası

Oluşturulan reformların etkisiyle 1991 yılında % 172 olan enflasyon oranı 1992 yılında % 25'lere düşmüştür. 1993 yılında % 10'a 1994 yılında % 4'e düşmüştür. 2002 yılında tekrar % 26'ya yükselen enflasyon oranı uzun süre bu oranlara bir daha çıkmamıştır.

3.3.4.2. Türkiye-Arjantin Enflasyon Değerlerinin Kıyaslanması

Türkiye ve Arjantin enflasyon problemi yıllardır sürmekte ve bu duruma ne yazık ki kalıcı çözümler getirilememiştir. Her iki ülke de zaman zaman IMF desteğine ihtiyaç duymuşlardır. Özellikle yabancı sermayenin serbestleşmesi sonucu ortaya çıkan kur risklerini ortadan kaldırabilmek için IMF'in desteğine ihtiyaçları olmuştur. Ancak ne alınan destekler ne de uygulanan politikalarda beklenen etki yakalanamamıştır. Arjantin'in Konvertibilite Planı'ndan sonra Türkiye'nin Enflasyonu Düşürme ve İstikrar Programı'ndan sonra her iki ülkede de krizler yaşanmıştır. Her iki ülke de uyguladıkları bu programlarda sabit kur rejimine geçmiştir.

Grafik-29: Türkiye Arjantin Enflasyon Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

Arjantin ekonomisinin 1980'ler boyunca en önemli sorunu kamu sektöründe meydana gelen olağandışı açık ile bu açığın özel sektör tasarrufları tarafından kapatılamamasından kaynaklanmıştır. Arjantin ekonomisi 1990 yılına yıllık % 1350'ye varan hiper-enflasyon oranı, ulusal para biriminin çökmüş olduğu bir mali yapı ve derin bir krize sürüklenen sanayi sektörünün ekonomiye olumsuz yansımaları ile girmiştir. Söz konusu tarihten 1995 yılına kadar süreçte Arjantin ekonomisi 1994-95 Meksika'da meydana gelen krizin etkisiyle 'bölgesel bulaşma'nın ilk örneği olarak diğer bölgelere yönelik sermaye girişleri ve finansman maliyetleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Meksika Krizi'nden en çok etkilenen Latin Amerika ülkesi Arjantin olmuştur. 1995 Arjantin krizinde ülkenin işsizlik oranı % 17,5 oranına yükselmiştir. 1995-98 döneminde banka sayısı 206'dan 130'a düşmüştür.

Aynı yıllarda Türkiye ekonomisinde enflasyon oranı 1989 yılında % 63, 1990 yılında ise % 60 düzeylerinde seyretmektedir. Türkiye ekonomisindeki kamu açıklarındaki artış ve mali piyasalarda meydana gelen dalgalanmalar sonucunda faiz oranları yükselişe geçmiş ve döviz rezervleri azalmıştır. İstikrar politikaları uygulanırken ortalama 17 Milyar Dolar olan dış borç stoku, 1989 yılında 41,7 Milyar Dolara, 1990 yılında ise 49 Milyar Dolara çıkmıştır.

Arjantin'de 1991 yılında uygulanan Konvertibilite Programıyla birlikte sabit döviz kuru sistemi benimsenmiştir. MB artık keyfine göre para ve kur politikası belirleyemeyecektir. Sabitlenmiş kur politikasının uygulanmasındaki en önemli amaç hiper-enflasyonu kontrol altına almaktır. Konvertibilite Planı sayesinde enflasyon oranlarında hızlı bir düşüş gerçekleşmiş ve 1991 yılında % 172 olan enflasyon oranı 1992 yılında % 25'e düşmüştür. Bu durum programın diğer ülkeler tarafından kabul gördüğü ve bunu sonucunda ülkeye sermaye girişlerinin arttığının bir sonucudur. Enflasyonla birlikte faiz oranları da her geçen yıl düşüşünü korumaya devam etmiştir.

Gelişen ve GOÜ'lerin birçoğunda uygulanan sabit döviz kuru uygulaması krizlere neden olmuştur. 1992-93 yıllarında İngiltere'de, 1994'te Meksika'da meydana gelen krizlerden Arjantin de etkilenmiştir. Ancak Konvertibilite Planı sayesinde ülke içindeki ekonomik dalgalanmalara son verilmesi nedeniyle hükümetin sağladığı güven ve uyguladığı programdaki kararlılığı sayesinde piyasa kendini spekülasyonlara bırakmamış ve krizin olumsuz etkileri hızlı bir şekilde bertaraf edilmiştir.

Genel anlamda Konvertibilite Programı enflasyon üzerinde olumlu katkıları olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu program sayesinde 1989 yılında % 3.080 olan enflasyon oranı 2001 yılında -% 1,07'ye kadar düşmüştür. Ancak IMF baskılarının tetiklemesiyle 2001 yılında yeni bir kriz meydana gelmiştir. Krizde dış ticaret rakamları çok fazla etkilenmemiş ancak 10 yıl kadar düşük seviyelerde seyreden enflasyon oranı 2002 yılında tekrar % 26'ya yükselmiştir. Ardından yeniden düşüşe geçmeye başlamıştır.

Türkiye'de de 1999 Enflasyonu Düşürme Programının üzerinden 11 ay kadar bir sürenin ardından 2000 ve 2001 krizleri yaşanmıştır. Bu art arda yaşanan krizler ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların bir sonucu olmuştur. Yıllardır enflasyon problemine köklü çözümler getiremeyen Türkiye ekonomisinde 2001 yılı enflasyon oranı % 55 olarak kaydedilmiştir. Bu demek oluyor ki 1999 yılında hazırlanmış olan Enflasyonu Düşürme Programı'nın içeriği sağlıklı çözümler sunamamıştır.

Arjantin hükümetinin uyguladığı ekonomik politikaları gerçeği yansıtmayan enflasyon oranları yabancı yatırımcılar tarafından bir güvensizlik ortamının doğmasına neden olmuştur. Yatırımcılar hesaplarını sürekli kontrol altında tutmaya çalışmışlar fakat artan güvensizlik problemi nedeniyle 2013 yılından itibaren yarımalarını çekmeye başlamışlardır.

Arjantin enflasyon oranları 2013 itibariyle açıklanmıyordu. Nihayet 2017 yılında Arjantin enflasyon verileri yayınlanmaya başladı. Aksi durum Türkiye için olumsuz bir görünüme neden oluyordu. Türkiye ve Arjantin G20 ülkeleri içinde yer alıyor. Arjantin'in verilerini açıklamadığı dönemde Türkiye G20 ülkeleri içerisinde en yüksek enflasyon oranına sahip konumdaydı. Arjantin verileri açıklanmaya başladıktan sonra en yüksek enflasyon oranına artık Arjantin sahiptir. 2017 yılında Arjantin'in enflasyon oranı % 21, Türkiye'nin enflasyon oranı ise % 12 olmuştur.

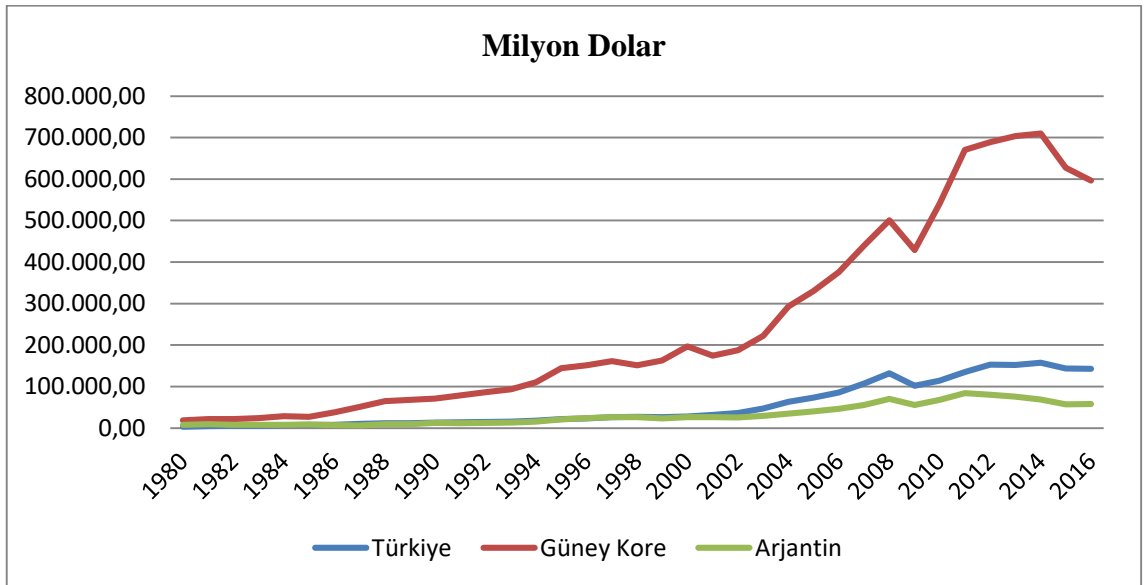
3.4. SANAYİLEŞME DENEYİMİNDE KIYASLAMALI ANALİZ

3.4.1. Türkiye-Güney Kore-Arjantin Ülkelerinin Dış Ticaret Yapısı ve Dengesi Açısından Değerlendirilmesi

1980'li yıllar dünya ticaretinde ciddi durgunluğun yaşandığı yıllar idi. 1980 yılından 1986 yılına kadar kademeli olarak artış gösteren ihracat oranları 1986 yılından sonra hızlı bir yükselişe geçmiştir. 1980 yılında 2 trilyon dolar olan dünya ihracatı, 1986 yılına gelindiğinde 2,2 trilyon dolar olmuştur. 1986 yılından sonra hızlı yükselişini sürdüren dünya ihracatı 1990 yılında 3,6 trilyon dolara, 1995 yılında 5,2 trilyon dolara, 2000 yılında ise 6,7 trilyon dolara yükselmiştir. Bu yükseliş Küresel Finansal Krizin gerçekleştiği 2008 yılı haricinde yükselen seyrini korumuştur.

Türkiye, Güney Kore ve Arjantin ülkelerinin 1980 yılında Dünya Bankası verilerine göre dünya ticaret hacmindeki ihracat oranlarına baktığımızda; Türkiye'nin oranı % 0,13, Güney Kore'nin % 0,08, Arjantin'in ise % 0,034 olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşık oranlar zamanla değişmiştir. Bu değişimin en başarılı örneği Güney Kore olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde Güney Kore dünya ticaret hacminde % 0,42 iken, Türkiye % 0,1, Arjantin ise 0,041 olarak belirlenmiştir.

Grafik-30: Türkiye-Güney Kore-Arjantin İhracatının Kıyaslanması (1980 - 2016)

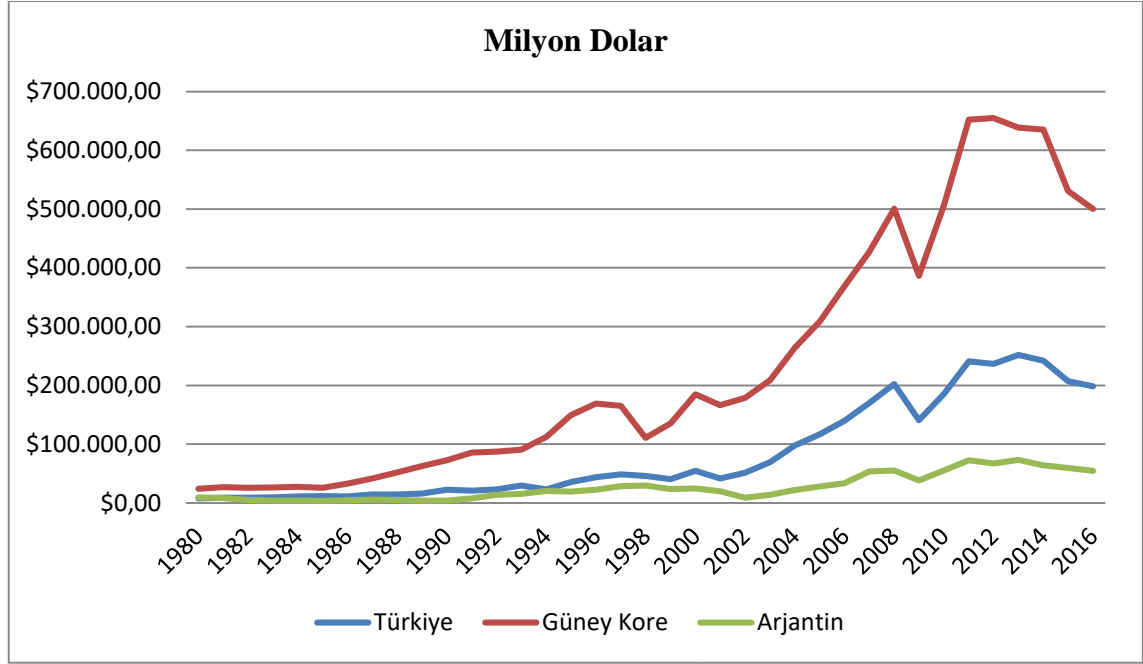

Kaynak: Dünya Bankası

1980'li yıllarda birbirine yakın olan ihracat oranlarının günümüze gelindiğinde Güney Kore'nin bu denli bir fark yaratmasının önemli nedenleri vardır. Güney Kore ekonomik kalkınmasına ivme kazandıracak dış ticaret kalemlerinden ihracatın artışını önemsemiş ve İYSS'ne yönelik hedeflerini uzun vadede sağlıklı getiriler almaya yönelik kurmuştur. Güney Kore ihracata yönelik sanayileşmede üretimini katma değeri yüksek olan ürünler üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu üretim sürecinde Ar-Ge harcamalarıyla, inovasyon çalışmalarıyla ve tasarım odaklı bir alt yapıyla üretim sürecini desteklemiştir. Böylelikle günümüzde yüksek teknolojili ürünlerin üretiminde sayılı ülkeler arasına girebilmeyi başarmıştır. Güney Kore'nin bu sanayileşme prensipleri sayesinde hem ihracat oranları artmış hem de katma değeri yüksek ürünlerin ihracatına ağırlık vermesi dış ticaret dengesini olumlu yönde etkilemiştir.

Arjantin'in bugün hedeflediği düzeye gelememesi Türkiye'de olduğu gibi siyasi belirsizlik ortamının ekonomiye olumsuz yansımalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca sanayisi gelişmiş ülkelerin katma değeri yüksek ürünleri kendileri üretip ihraç ederken, katma değeri düşük düşük ürünleri sanayisi gelişmemiş ülkelere ithal etmeleri Arjantin ve Türkiye gibi sanayileşme sürecini tamamlamamış olan ülkeleri sanayisizleşme sürecine sokmuştur. Grafik-30'da da görüleceği üzere Türkiye ve Arjantin yatay bir seyir izlerken Güney Kore yükselen bir ivmeyle ihracatını hızla arttırmıştır. Ancak tüm dünya ekonomisinin etkilendiği gibi Güney Kore de 2008 Küresel Finansal krizin etkisiyle ihracatında ani azalmalar yaşamıştır.

Grafik-31: Türkiye-Güney Kore-Arjantin İthalatının Kıyaslanması (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

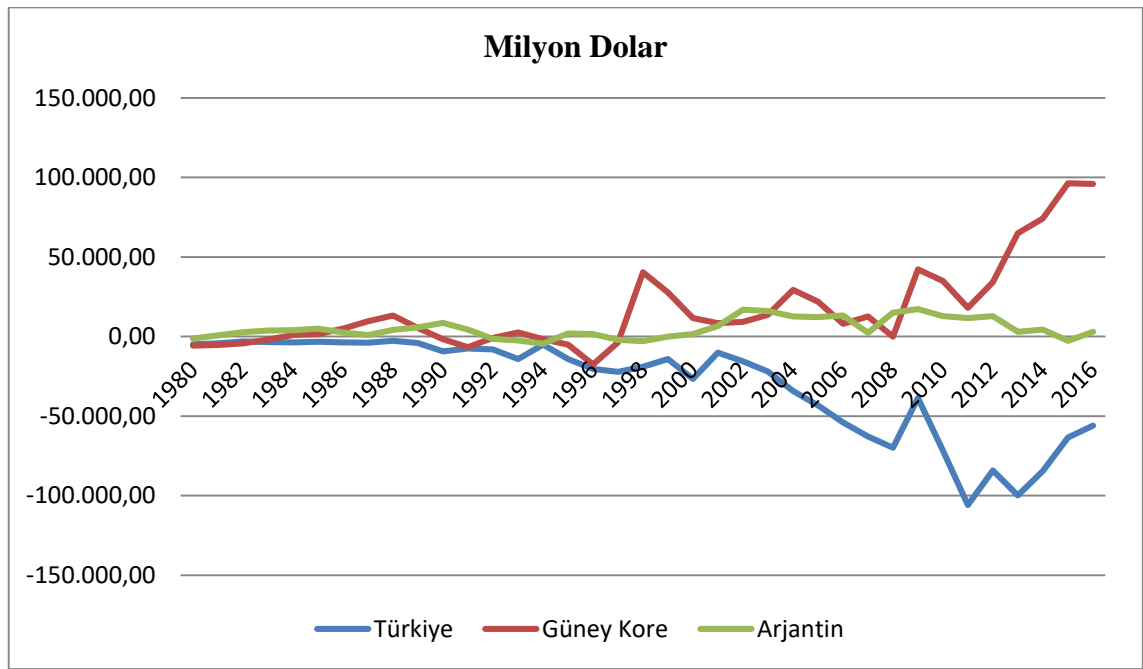
Güney Kore 1980 yılı itibariyle Ar-Ge çalışmalarının neticesini almaya başlamış ve yerel Ar-Ge'ye yönelen Güney Kore teknoloji ithalatını azaltmaya başlamıştır. Kısaca Güney Kore ithalat stratejisini ülkenin sanayisini geliştirme yönünde kullanmıştır. Örneğin, Çin'den yüksek teknolojlili ürünler ithal edip, zamanla Ar-Ge çalışmalarıyla destekleyerek yerli teknolojinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Türkiye ve Arjantin'in ithalat politikalarında yüksek teknolojlili ürünlerin düşük maliyetle ülke sanayisine uyarlanamadığı için katma değeri yüksek ürünleri ithal etmeye devam etmek durumunda kalmışlardır.

Türkiye'nin bugünlere geldiğinde İYSS'nde çok başarılı olamadığı bir gerçektir. Bunun en önemli nedeni ihraç edeceği ürün yelpazesini belirlemede sağlıklı bir altyapı oluşturamadığı için ara malı ihracatına yoğunlaşmıştır. Hâlbuki Güney Kore sanayisi bugün 1980'lerde Türkiye'nin çok gerisindeyken bugün sanayisi gelişmiş sayılı ülkeler arasında yerini alabilmiştir. Bu durumun en önemli farklılığı bu geçen süreçte Güney Kore teknolojik atılımları yakından takip etmiş, gerekli Ar-Ge yatırımlarını önemsemiş ve bu durumu eğitimle kuvvetlendirerek bugün yüksek teknolojlili ürünlerin üretiminde

uzmanlaşmış bir sanayi profili çizebilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlara kısıtlama getirirken, ülkeye teknoloji transferi için yapılan çalışmalara destek vermiştir. Güney Kore İYSS'ni zamanında ve etkin yöntemlerle uygulamış belirlediği ekonomi politikalarına son derece sadık olmuş ve böylelikle bugün dünya piyasasına entegre bir ekonomik yapıya sahip olmuştur.

Grafik-32: Türkiye - Güney Kore - Arjantin Dış Ticaret Dengesinin Kıyaslanması (1980 - 2016)

Kaynak: Dünya Bankası

Türkiye'nin 1989'da, Arjantin'in 1991 yılında Konvertibilite Programını uygulaması bu ülkelerin ekonomisinde beklenen etkiyi yaratamamıştır. Her iki ülkenin de dış ticaretinin artmasına ve ilerleyen süreçte bir ekonomik krizin patlak vermesine neden olmuştur. Arjantin ekonomik kalkınması beklenen hedefleri yakalayamasa da günümüz dış ticaret verilerine baktığımızda dış ticaret fazlası verdiğini görmekteyiz. Ancak Türkiye'nin her geçen yıl dış ticaret açığı giderek artmaktadır. Türkiye ekonomisi özellikle 2002 yılı itibariyle dış ticaret açığı giderek artmaktadır. Arjantin yatay bir seyir izlemekte ancak dış ticaret fazlası vermeye devam etmektedir. Güney Kore ise 1980 itibariyle dış ticaret fazlası veren bir ülke olmuştur. 2008 Küresel

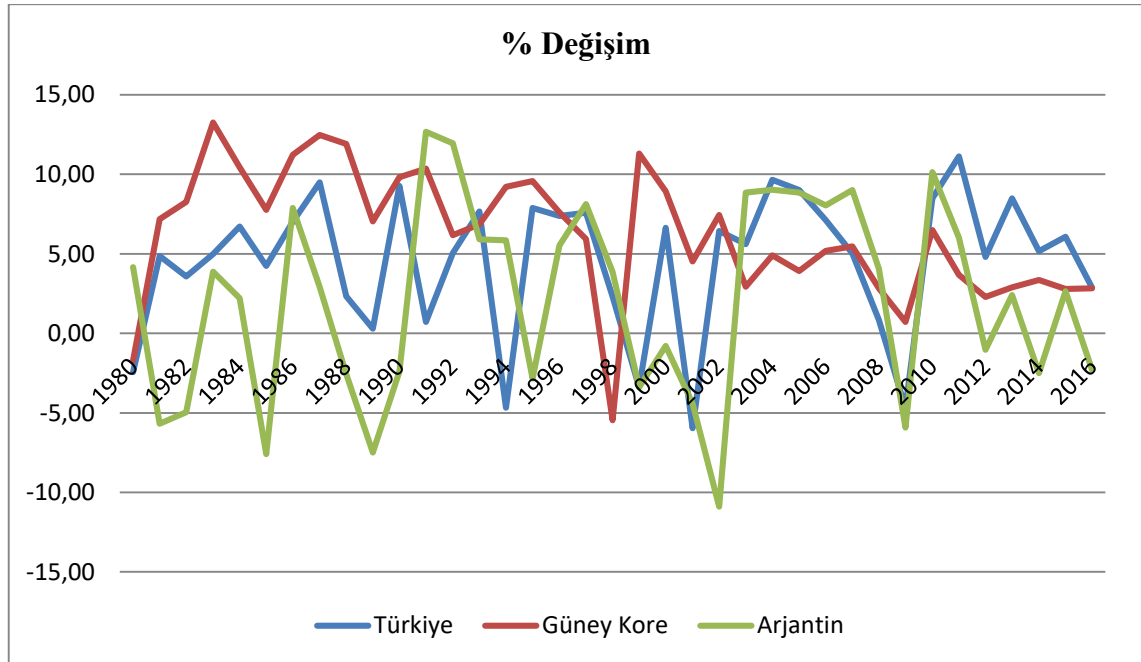
Finansal Krizi döneminde dış ticaret açığı vermiş sonrasında artan bir şekilde dış ticaret fazlası vermeye devam etmiştir.

3.4.2. Türkiye - Güney Kore - Arjantin Ülkelerinin Büyüme-Yatırım-Tasarruf Açısından Değerlendirilmesi

Ekonomik Büyüme Açısından :

Her üç ülkenin de 1980 itibariyle ekonomik büyüme seyrine baktığımızda Güney Kore'nin küresel krizlerin etkileri dışında daha istikrarlı bir büyüme sergilediği Grafik-33'ten anlaşılmaktadır. Türkiye ve Arjantin'in ekonomik yapıları daha kırılgan bir yapıya sahiptir. Güney Kore uyguladığı ekonomik tedbirleri daha kontrollü uygularken Arjantin ve Türkiye ekonomisinde sürekli bir belirsizlik durumu hâkimdir. Bu durum Arjantin ve Türkiye ekonomisini her an bir kriz ortamıyla yüz yüze gelmesine sebep olmuştur.

Grafik-33: Türkiye - Güney Kore - Arjantin Büyüme Oranlarının Kıyaslanması (1980 - 2016)

Kaynak: Dünya Bankası

Grafik-33'te Türkiye, Güney Kore ve Arjantin büyüme oranlarına baktığımızda en inişli-çıkışlı seyir izleyen Arjantin ekonomisidir. Zaman zaman negatif büyüme eğilimleri ve ani iniş çıkışlar ekonominin sağlam stratejiler belirleyemediğinin göstergesidir. Türkiye ekonomisi ise 1994, 1999 ve 2008 yılları haricinde negatif büyüme gerçekleştirmemiştir. Güney Kore'de 1980 yılında % -1,70 oranı dışında negatif büyüme gerçekleşmemiştir.

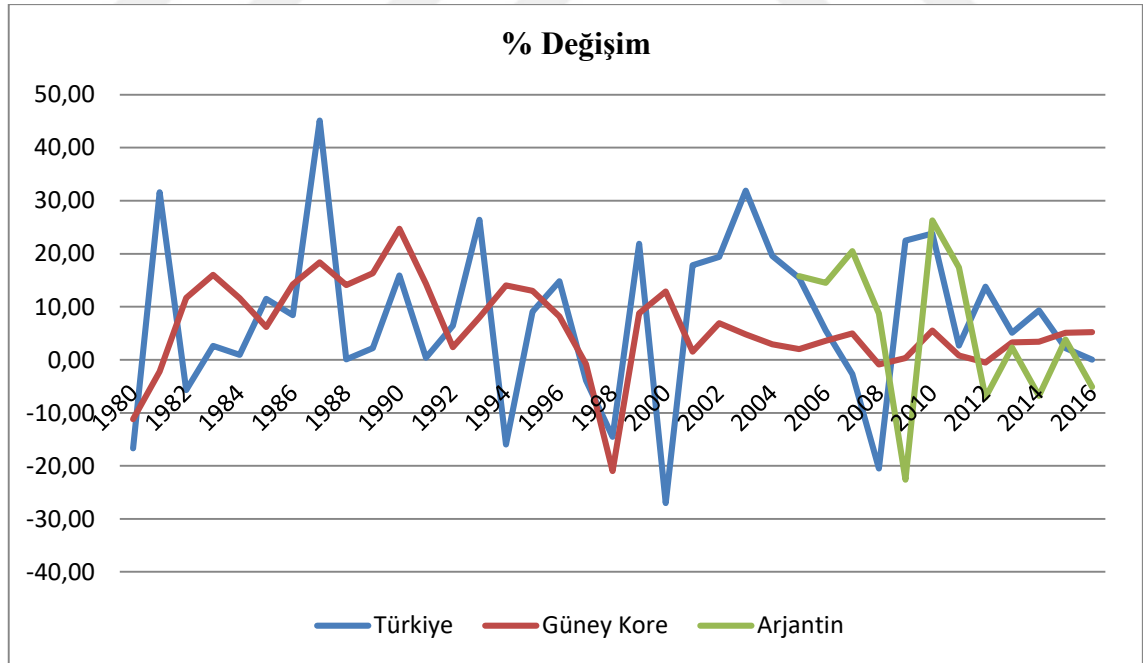
'Güney Kore bu kadar emin adımlarla ilerlerken neden Türkiye ve Arjantin ülkeleri için aynı durum söz konusu değil?' sorusu akla geliyor. Güney Kore 1962-71 yılları arasında birçok ülkeden önce İYSS'ni denemiştir. Bu stratejinin hangi atılımlarla ülke ekonomisine katkı sağlayacağını tecrübe edinmiştir. Dolayısıyla tekrar 1980'li yıllarda bu stratejiyi uygulamaya koyduğunda İYSS'ni daha etkin uygulayabilmiştir. Yani Türkiye ve Arjantin ülkeleri Güney Kore'ye göre İYSS'ni uygulamada küresel sürece bir adaptasyon sorunu yaşamıştır. Yani Arjantin ve Türkiye ekonomileri liberalizasyon sürecine hazırlıksız yakalanmamışlardır da diyebiliriz. Ayrıca Güney Kore uyguladığı ekonomi politikalarına sadık kalması, kontrollü ve planlı uygulamasıyla da ekonomisini hedeflediği düzeye taşıyabilmiştir. Ancak Arjantin ve Türkiye, yaşadığı ekonomik bunalımlara kısa vadeli, ani kurtarmaya yönelik çözümler ürettiği için uzun vadede ekonomileri sürekli bir belirsizlik ortamı yaşamıştır.

Tüm bu nedenlerin haricinde daha önce de değinildiği gibi Güney Kore'nin istikrarlı büyümeyi yakalayabilmesinin en önemli nedeni katma değeri yüksek ürünlerin üretimine yoğunlaşarak sanayi ürünlerinin milli gelir içindeki payını görece olarak arttırmıştır. Katma değeri düşük malları ithal etmiş, böylece ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiştir. Bu da Güney Kore ekonomisinin kalkınmasına büyük katkı sağlamış ve bugün dünya sıralamasında 15. büyük ekonomi arasında yer alırken sanayisi gelişmiş ülkeler arasında 6. sırada yerini almayı başarmıştır.

Yatırım Açısından :

Güney Kore sanayileşme stratejisini oluştururken, ileri teknoloji ürünlerinin üretiminde uzmanlaşmayı tercih etmiştir. Bu nedenle ülkelerinde yabancı yatırımlara izin vermişlerdir. Önceleri yabancı yatırımlarda çeşitli kısıtlamalar uygulanırken, son yıllarda ülkeye yapılan yabancı yatırımlarda ciddi artışlar yaşanmaya başlamış ve Güney Kore ekonomisinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu anlamda yabancı sermayenin ülkeye katkısının artırılabilmesi için Başbakanlığa bağlı bir Yabancı Sermaye Komitesi oluşturmuştur. Aynı zamanda yabancı sermaye yatırımlarında yaşanabilecek sorunlara ilişkin çözüm odaklı bir anlayış hâkim olmuştur. Güney Kore ekonomisinde özel sektörün yatırımlarının yetemediği noktada devlet müdahalede bulunarak destek vermiştir. Ancak Türkiye’de yabancı yatırımlar ve devlet desteği bu kadar kontrollü olmadığı için uygulanan yabancı yatırımlar sanayileşmenin önüne engel teşkil etmektedir.

Grafik-34: Türkiye - Güney Kore - Arjantin Yatırım Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)

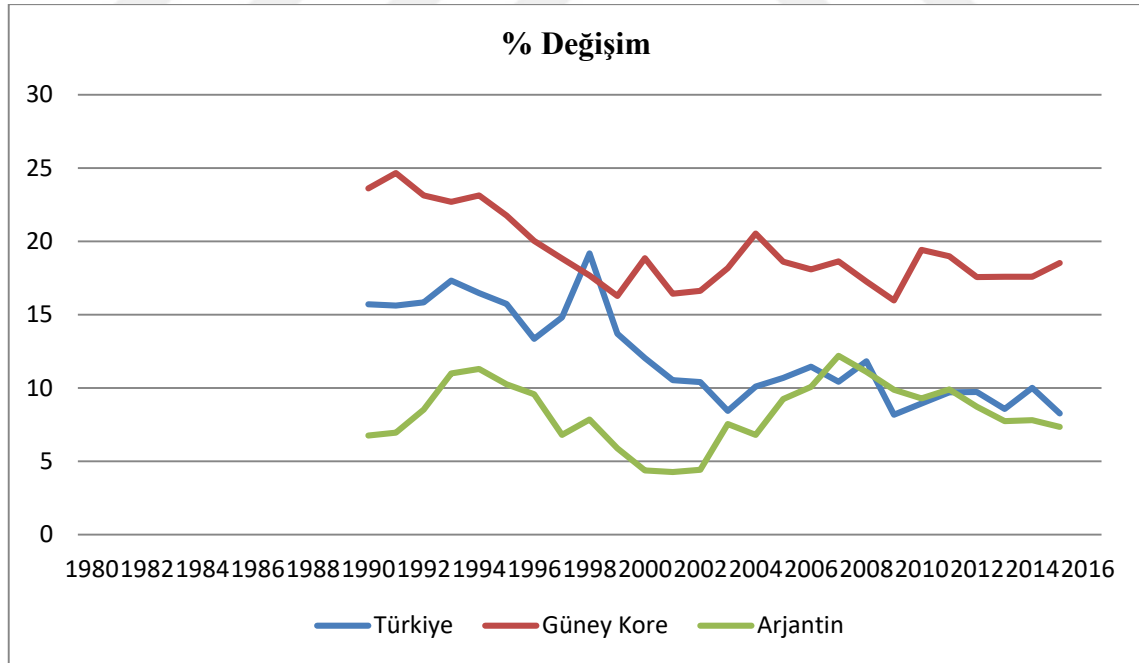
Kaynak: OECD

Arjantin’de özellikle 2002-2009 yılları arasında hızlı bir büyüme yaşanmış, bu durumun esas nedeni de sabit sermaye yatırımlarından kaynaklanmıştır. Güney Kore son yıllarda yabancı yatırım olanaklarını arttırırken Arjantin’de durum tam tersine uygulanan ekonomi politikalarıyla yabancı yatırımları caydıracak noktaya gelmiş, dış yatırım girişi artık durma noktasına getirilmiştir.

Grafik-34’te görüleceği üzere, Türkiye’de yatırım olanakları ani iniş-çıkışlar göstermektedir. Söz konusu ani inişler özellikle kriz ortamlarında yatırımcıları caydırmış, kriz anında sonrasında da bir süre spekülasyon etkiyle birlikte yatırım olanakları durmuş hatta negatif eğilim göstermiştir. Güney Kore yatırım olanaklarına baktığımızda sadece 2008 Küresel Krizin etkisiyle negatif eğilim göstermiştir. Arjantin’de ise 2008 Küresel Krizde ani bir düşüş olmuş, 2010’da yeniden ani bir yükselişe sahip olsa da sonrasında yatırımlarda sürekli bir azalış kaydedilmiştir.

Tasarruf Açısından :

Grafik-35: Türkiye - Güney Kore - Arjantin Tasarruf Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)

Kaynak: OECD

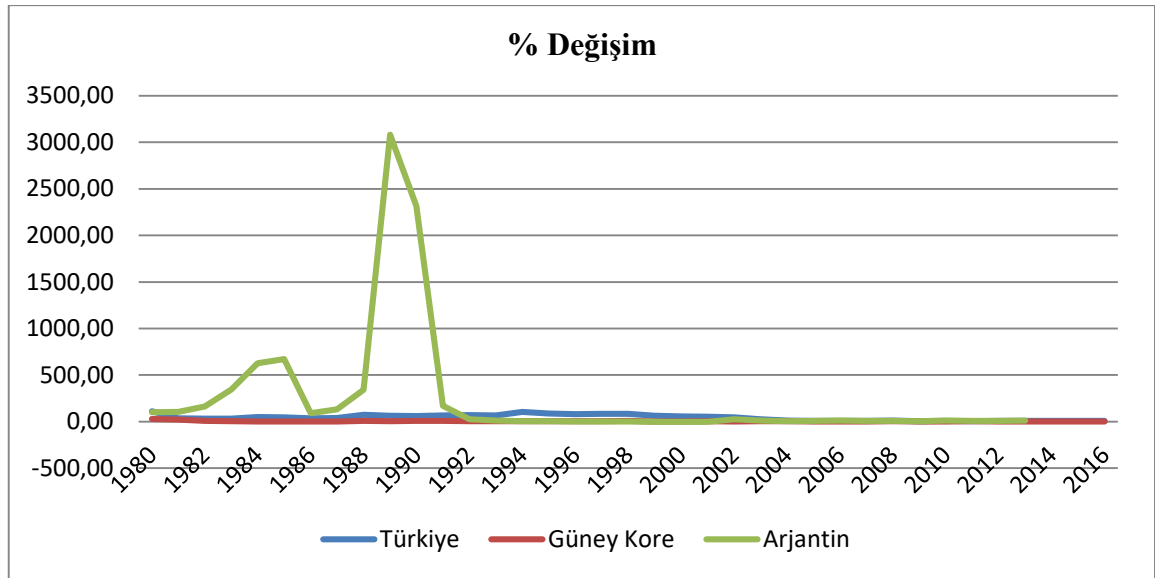
Her üç ülkenin de tasarruf oranlarına bakıldığında Türkiye’de 1999 depreminden sonra tasarruf oranlarında ciddi bir azalış meydana gelmiştir. Günümüze kadar da bu

azalış seyrini devam ettirmiştir. Güney Kore 2000’li yıllar itibariyle genel olarak yatay bir seyir izlemektedir. Arjantin tasarruf oranları 2002 yılına kadar Türkiye’ye göre daha düşük oranlarda gerçekleşirken 2002 itibariyle yakın değerlerde yatay bir seyir izlemiştir.

3.4.3. Türkiye - Güney Kore - Arjantin Ülkelerinin Enflasyon Açısından Değerlendirilmesi

Güney Kore uyguladığı ekonomi politikaları sayesinde enflasyonu kontrol altına alabilmiştir. Böylelikle reel faiz oranlarında da istikrarı yakalayabilmiştir. Bu durum uzun vadede yatırımlara hem de tasarruflara katkı sağlamış dolayısıyla ihracatın artmasına da zemin hazırlamıştır. Kısaca ekonominin bu zincirleme tesirini baştan sona kontrol altına alan Güney Kore bu sayede uzun vadede istikrarlı büyümeyi yakalayabilmiştir.

Grafik-36: Türkiye - Güney Kore - Arjantin Enflasyon Oranlarının Kıyaslanması (1980-2016)

Kaynak: Dünya Bankası

Güney Kore 1980-81 yılında % 20'nin üzerinde bir enflasyon oranı görmüşken 1982 yılından itibaren tek haneli enflasyon oranıyla düşük seyrini koruyabilmiştir. Öyle ki 2016 yılında % 0,97'lik oranla % 1'in altına kadar düşmüştür.

Güney Kore'nin sağladığı bu ekonomik istikrarı Türkiye'nin sağlayamamasının en önemli nedeni enflasyon oranlarının kontrol altına alınamamasıdır. Türkiye 2000'li yıllar itibariyle önceki yıllara nazaran düşürebilmiş olsa da yine de Güney Kore'ye göre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

Arjantin 1980'li yılların enflasyon şampiyonu olarak anılmaktaydı. 1989 yılında tarihinin enflasyon zirvesine çıkarak % 3028 olan oran daha sonra düşmeye başlamıştır. Arjantin ekonomisinde 1980 yılından 1991 Konvertible Programı'nın uygulanmasına kadar geçen sürede hiper-enflasyon ve yüksek döviz kuru nedeniyle ülkenin ekonomisi istenilen düzeye çıkarılamamıştır. 1991 yılında uygulanan Konvertibilite Programıyla bu yüksek oranlar daha da düşürülmeye devam etmiştir.

SONUÇ

Batıdaki sanayileşme olağan süreçte gelişirken GOÜ'lerde devlet kontrolüyle 'uyarılmış sanayileşme stratejileri' ile gerçekleşmektedir. GOÜ'lerde devlet; yatırım aktiviteleri, vergi kolaylıkları, düşük faizli krediler, döviz kuruna müdahale ve korumacı politikalarla sanayi gelişimini desteklemektedir. Ülke ekonomisinin kendi içindeki özel durumuna göre iki çeşit strateji önem kazanmıştır. Bunlar; İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi ve İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisidir.

Gelişmekte olan ülkelerin sanayi yapısındaki gelişimine bakıldığında iktisadi kalkınmasını kesintisiz bir şekilde sürdürülebilirliği, önce ithal ikamesinden başlayarak dışa yönelik politikalarla rekabet üstünlüğünü sağlayıp sürdürülebilir politikalar uygulamaktan geçmektedir.

Ekonomik değerlendirmelerde bulunurken geçmişi olduğu gibi almak hatasına düşmektense, geçmiş hatalardan ders çıkarıp küresel bazda rekabete ayak uydurabilecek yenilikler getirilmelidir. Sanayileşme olgusunun gelişime ayak uydurabilmesinin en temel gereksinimlerinden biri olan teknolojik gelişime ayak uydurmak zorunluluğu göz ardı edilmemelidir.

Günümüz dünyası çok karmaşık bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olduğundan, geçmişteki kalıplaşmış politikalardan sıyrılıp, var olan sorunlara en iyi çözümler üretebilmek adına akılcı bir mali planlama, sağlam projelere dayalı yatırım planları uygulamaya konulmalıdır. Beraberinde ileri teknoloji unsurları dikkate alınarak, ithal ikamesiyle iç üretim artışını ve ihracatı birlikte geliştirmeye yönelik olmalıdır.

21 y.y.'a girerken dünyada meydana gelen ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerin önemi hızla artmıştır. Çünkü küreselleşmenin gereği olarak ulusların birbirine olan bağımlılıkları artmış, ekonomik faaliyetler uluslararasılaşma bağlamında daha çok önem arz etmeye başlamıştır. Ülkelerin artık bireysel hareket etmeleri söz konusu değildir.

Diğer GOÜ'ler gibi Türkiye de iktisadi kalkınmayı sağlamak amacıyla dış ticaretin geliştirilmesi çabalarını ihracatını artırma yönündeki politikalarını geliştirmelidir. Çünkü ihracatın artırılmasıyla döviz gelirleri artacak bunun sonucunda

hammadde, makine-teçhizat gibi girdilerin ithali daha kolay hale gelecek ve ekonomi işleyişi rahatlayacaktır.

Türkiye ekonomisinin 1980 yılına kadar uluslararası çapta politikaları dış ticarete yönelik politika geliştirmekten çok, ekonominin içinde bulunduğu dönemdeki problemleri kısa vadeli çözmeye yöneliktir. Bu anlayış zamanla ülke ekonomisinde yaşanan birtakım problemleri doğurmuş ve 1980 sonrasında 24 Ocak ekonomik kararlarıyla İYSS stratejisi kapsamında dönüşüm sürecine girmiştir. Bu çalışmada Türkiye'nin 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte dış ticaret yapısında meydana getirdiği değişimlerin Türkiye açısından etkileri değerlendirilmiştir.

24 Ocak Kararlarıyla birlikte bir dönüşüm sürecine giren Türkiye ekonomisi 1980'li yıllardan itibaren geliştirilen liberalleşme süreci sağlam bir zemin üzerine değil, deneme yanılma yöntemleriyle hayata geçirilmiş oldu. Ekonomik sarsıntıların ardından uygulanan istikrar programlarında ekonomiye olumlu yansımalar kabul edilmiş, olumsuzları bertaraf edilerek yeni çözüm arayışlarına girilmiştir. Yani Güney Kore'de olduğu gibi uygulanan rasyonel para ve maliye politikaları ve ekonomideki etkinliğinden Türkiye'de bahsetmemiz pek mümkün olamamaktadır. Türkiye ekonomisi yapısal dönüşüm adımlarının ilki olan 24 Ocak 1980 İstikrar Programının arkasından günümüze değin birçok kriz yaşamıştır. Bu krizlerin etkilerini bertaraf edebilmek ve bu olumsuz koşulları giderebilmek amacıyla birçok istikrar programı açıklanmıştır.

Türkiye ekonomisinde 1980-89 yılları arasında istikrarlı büyüme gerçekleşmiştir. Ancak, piyasa ekonomisinin yeterince kurumsallaşmamış olması, Ar-Ge faaliyetlerin yeterince desteklenmemiş olması, teknolojik yeniliklerin uygulanmasındaki çeşitli sıkıntılar, ekonomideki büyüme ortamı yerini gerilemeye bırakmıştır. Türkiye ekonomisi dış ticaretinde 1989 serbestleştirme süreci itibariyle ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. 1989 serbestleştirme sürecinde ihracat oranlarının artması ithalatın yavaşlaması beklenirken durum tam tersi yönde gelişmiştir. Bu durum da dış ticaret açığının büyümesine neden olmuştur. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri, döviz kuru ayarlamalarına ilişkin politika değişikliğidir. 1989'dan sonra reel döviz kurunda yaşanan düşüş (TL'nin değer kazanması) ve ithalat üzerindeki miktar kısıtları nedeniyle ithalatta beklenenin çok üzerinde bir artış yaşanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi

kararıyla ekonomide bir belirsizlik ortamı doğmuştur. Bu dönemde başlayan sermaye girişi 1994 krizinde sermaye çıkışları yaşanmış ve bu durumun dış ticaret dengesi üzerine olumsuz etkileri olmuştur.

Bu dönemde Türkiye ekonomisinde aşırı serbestleşme, kontrolsüz kamu finansmanı ve yüksek iç ve dış borçlanma artmıştır. İstikrarlı büyüme yerini durgunluğa bırakmıştır. Meydana gelen açıklar iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılmış ancak bu durum da iç piyasalarda faizlerin yükselmesine neden olmuştur.

Özellikle 1990'lı yıllarda gerek ülke içinde gerekse ülke dışında yaşanan olumsuz gelişmeler de bu yaşanan problemleri pekiştirmiştir. Bu dönemde gerçekleşen iç faktörler; politik istikrarsızlık, popülist ve kısa görüşlü politikalar, 1994 ekonomik krizi, Marmara Depremi ve seçim ekonomisi politikaları olarak sıralanabilir. Dış dünyada ise; Körfez Krizi, Asya ve Rusya krizleri Türkiye ekonomisinin ekonomik performansının yavaşlamasına neden olmuştur. 1990-94 yılları arasında seyreden bu ekonomik istikrarsızlık nedeniyle yatırımlardan uzaklaşmış, dışa dönük büyüme yerine içe dönük büyümeye yönelmesi ekonomide durgunluğa bu durum da 1994 krizine neden olmuştur. Krizin etkilerini bertaraf edebilmek amacıyla 5 Nisan İstikrar Tedbirleri alınmış ancak ne yazık ki etkisi kısa süreli olmuştur. 1990 sonrası dönemde Türkiye'nin ekonomik istikrarsızlığının temelinde mali disiplinin oluşturulamaması olması aynı zamanda büyüme ve gelişim programlarının asıllarına riayet etmeyerek yapısal dönüşümleri gerçekleştirememiş olmalarıdır. Bu yapısal bozukluk nedeniyle ülke içinde ve dışında gerçekleşen olağanüstü durumlara karşı ekonomik yapının zayıf düşmesine neden olmuştur. Neticede 1990'lı yıllar sonunda Türkiye ekonomisi yeniden krize sürüklenmiştir.

Türkiye'nin özellikle son 25-30 yıllık süreçte dünya ekonomisindeki hareketlenmelerdeki pozisyonuna bakılınca dış ticaret dengesinde sürekli bir istikrarsızlık söz konusudur. 1989 sonrası dış ticarete serbestlik tavrı sonucu büyüme yavaşlamış fakat 1990 yılında tekrar yükselişe geçmiştir. Türkiye'nin 1990'ların ortalarında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) anlaşmaları ve AB ile Gümrük Birliği'nin dış ticaret yapılanmasındaki değişiklikler sayesinde 1997 yılında Lüksemburg zirvesinde AB'den dışlanan Türkiye'ye ileriki tarihlerde Helsinki zirvesi sonrasında üyelik müzakerelerinin yolu açılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 2000’li yılları halen emek ve kaynak yoğun sektörlere dayalı bir yapıdan oluştuğu için teknolojisi ve katma değeri düşük malların üretimi ile sanayileşmesini ayakta tutmaya çalışmaktadır. Ancak bu yapı küresel yapıda ekonomisini kırılğan zemine terk etmekten başka bir anlam ifade etmemektedir. Bu durum bilim tabanlı sektörler yöneltmek konusunda da engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla ülke sanayileşme stratejilerine köklü çözümler getirmediği sürece yarı sanayileşmiş yapıdan kurtulamayacaktır. Bu anlamda Güney Kore dışa bağımlı yapıyı dönüştürüp ekonomisini hızla yüksek teknolojili, katma değeri yüksek ürünlere sağladığı hızlı adaptasyonun getirisi uzun vadede ekonomisine büyük katkıları sağlamıştır. Türkiye bu anlamda maalesef çok geride kalmıştır.

Türkiye’nin ekonomik ve sosyal değişkenlerini göz önüne alacak olursak, Cumhuriyet yıllarını da kapsayan ve bu süreçte her bir gelişimin gerek ülke ekonomisine gerekse dış ticaret dengesine etkisi zaman serileriyle detaylandırılmıştır.

2008 Küresel Finansal Krizin etkisiyle dünya ekonomisinde meydana gelen durgunluğun ardından artık az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yeni bir dönemden bahsetmek gerekecektir. Bu yeni dönem küresel çapta rekabet ortamına uyum sağlayamayan ülkelerin ‘‘sanayisizleşme’’si şeklinde ortaya çıkmıştır. Birçok GOÜ gibi Türkiye’de de GSYİH içinde sanayi payı azalışa geçmeye başlamış olup, hizmet sektöründe artış yaşanmaya başlamıştır. Hizmet sektörü ve finansal sektöre dayalı bir büyümenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği son yılların önemli bir sorusu haline gelmiştir.

Küreselleşen dünyada gelişmiş ülkelerin sanayilerinin GOÜ’de etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Türkiye’de istihdam oranlarına bakıldığında toplam istihdam içinde sanayideki istihdam edilenlerin sayısı gün geçtikçe azalırken hizmet sektöründeki istihdam oranlarının arttığı görülmektedir. Bu durum gün geçtikçe kalifiye elemanın sanayi sektöründen uzaklaşmasına neden olmaktadır. Neticede Türkiye ekonomisi artık kendi sanayisini geliştiremez duruma geldiği için gelişmişlik düzeyini sanayileşmesi ile ölçmek olanaksız hale gelmiştir. Dünya genelinde gelişmiş ülkeler artık sanayileşmiş ülkeler olarak anılırken, GOÜ’ler hizmet sektöründe ilerleyerek sanayisizleşmeye doğru yol almışlardır.

Türkiye'nin bugün sanayisizleşme yolunda ilerlemesinin en önemli nedenlerinden biri ticari serbestleşme sürecini iyi yönetemeyişinden kaynaklanmaktadır. Gümrük Birliği anlaşmasıyla birlikte ileri teknoloji üreten ülkelere rakip olamayan Türkiye zamanla ileri teknolojiye sahip gelişmiş ülkelere teslim olmuştur.

Bugün gelinen noktada Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin kalkınmaya etkisini arttırabilmek için üretimini yüksek teknolojili ürünlerin üretimine yoğunlaştırmalıdır. Bu anlamda Ar-Ge çalışmalarına, gerekli yatırımlara önem vermelidir. Ayrıca ihracatı arttırmak isterken, ihracatın ithalata bağımlılığının önüne geçmelidir.

Tüm bu süreç değerlendirilirken, artık bir sanayileşme politikası probleminden çok nasıl bir sanayileşme politikasının olması gerektiği tartışılmaktadır. Tartışmaların ortak kanaati "küreselleşme"nin zorunlu sonucu olan rekabetin gereklerini yerine getirmektir.

Türkiye ekonomisi ile kıyaslamalı analiz gerçekleştirdiğimiz Güney Kore ve Arjantin ekonomilerini incelediğimizde, Güney Kore'nin 1962-71 yılları arasında gerçekleştirdiği İYSS bir deneme süreci olarak değerlendirebiliriz. Nitekim 1972-79 yılları arasında içe dönük sanayileşme stratejisinde görülen ekonomik durgunluğun çözümlerini yine İYSS'de aramıştır. Güney Kore 1980 yılı sonrasında ekonomik göstergeleriyle incelediğimiz Güney Kore eski büyüme ivmesini yeniden kazanmıştır. Tabi sadece strateji değişikliği ile değil, aynı zamanda İYSS'ni teknoloji üretimi ve iç üretimi destekleyici politikalar sayesinde de hedeflenen gelişmeler kaydedilmiştir. Örneğin; var olan teknolojisini uluslararası piyasada rekabet edebilir ölçüye taşıyabilmiştir. İnsan gücünü uzmanlaştırma konusundaki boşluğu gözlemleyerek bu konudaki gelişmeleri yakından takip etmiştir. Halkın bu süreçte desteğine ihtiyaç duymuş ve bu durum gerekçeleriyle dile getirdiğinde halkın olumlu yaklaşımı İYSS'nin uygulanmasını kuvvetlendirmiştir.

Güney Kore ekonomisi savaştan ağır bir darbe alarak çıkıp sonrasında büyük bir gelişim hızı kaydetmesi nedeniyle büyük bir başarı öyküsüdür. Güney Kore'nin bugünkü başarısında devletin önemi büyüktür. Gelişmişlik yolunda olan ülkeler için örnek bir geçmişe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye koşullarında aynı sistem

uygulanmış olsa bir verim elde edilemezdi belki, ancak her ülkenin kendi doğasında bir disiplin yapısı muhakkak mevcuttur. Ancak bunu ülkenin içinde bulunduğu duruma göre zamanında, etkin ve verimli sonuçlar doğuracak hamlelerle gerçekleştirmekte fayda vardır. Politikaların aynen uygulanmasından ziyade kendi sistemi içinde eğitim sisteminden kaynaklı boşlukları kendi problemine uygun çözümlerle hayata geçirebilir. Aynı şekilde üretim sahasını günümüz bilim ve teknolojisinin gelişmişlik seviyesini takip ederek bir yenileşmeye gidilebilir. Güney Kore devletinin demokratik kurallar çerçevesinde ekonomiye yaptığı müdahalelerle Türkiye de benzer başarılar yakalayabilir.

Güney Kore ekonomi politikalarında rasyonel para ve maliye politikaları izleyerek enflasyonist bir ortamı engellemiştir. Enflasyonu düşük seviyede ve tahmin edilebilir düzeyde tutarak reel faiz oranlarında bir istikrar sağlamıştır. Bu durum gerek yatırımları gerekse tasarrufları olumlu yönde etkileyerek uzun vadede istikrarlı bir ortamın sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Tüm bu olumlu gelişmeler hızlı ihracat artışına zemin hazırlamış ve dolayısıyla bu istikrarlı politikalar sayesinde ekonomik büyüme hız kazanmıştır.

Türkiye ile Güney Kore ekonomisi 1970’li yıllara kadar benzerlik gösterirken devam eden yıllarda Güney Kore sanayileşme alanında önemli gelişmelere adım atmıştır. Bu iki ülkenin ekonomik göstergeleri arasındaki farkın açılmasının en temel sebebi bilim ve teknoloji politikalarına verilen önemden kaynaklanmaktadır. Kararlı bir politika uygulayan Güney Kore hükümeti bilim ve teknolojinin gelişmesi, hayata adapte edilmesine yönelik Ar-Ge çalışmalarını ve bu konuda gerekli istihdamın sağlanmasına yönelik tüm çalışmalarını koşulsuz desteklemiştir. Türkiye maalesef bu konudaki çalışmalarda Güney Kore’nin bir hayli gerisinde kalmıştır. Dolayısıyla ekonomik gelişmişlik göstergelerine baktığımızda bugün Türkiye ile Güney Kore makroekonomik göstergeleri arasındaki fark epey büyüktür.

Sonuç olarak Güney Kore İYSS’ni son derece başarılı bir şekilde uygulamış ve ekonomik yapısında köklü değişiklikler yapmıştır. Dolayısıyla ihracatta önemli artışlar sağlamış ve hızlı bir ekonomik büyümeye sahip olmuştur. Ancak Arjantin ve Türkiye ne yazık ki aynı başarıyı sergileyememiştir. Bunun en önemli nedeni de kısa vadeli

finansman ve onun yarattığı ekonomik tahribattır. Bunun yanında teknoloji üretememe, eğitim sistemindeki aşınma, Ar-ge yetersizliği ve kötü yönetimin önemli payı vardır.

Arjantin'in siyasi ve ekonomi tarihindeki istikrarsızlıkları nedeniyle krizlerle dolu geçmişe sahip bir ülkedir. Arjantin'in bugün bile hala istikrarlı büyümeyi gerçekleştirememiş olması iktisadi politikalarını sağlam zemine oturtamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle uygulanan politikaların da etkisi kısa süreli olmuştur.

Arjantin'de 1980 yılından 1991 Konvertibilite Programının uygulanmasına kadar geçen sürede kronik enflasyon nedeniyle ülke hedeflediği gelişmeyi bir türlü yakalayamamıştır. Konvertibilite Planıyla sabit kur rejimine geçilmiş böylece ülkenin rekabet üstünlüğü sağlanmaya çalışılmıştır. Plan ile birlikte MB'nin etkisi zayıflatılmış ve dış ticaret serbestisi getirilmiştir. Hükümetin söz konusu plandaki kararlılığı olumlu sonuçlar doğurmuştur. Enflasyon düşmüş zamanla bir güven ortamı doğmuştur. Ancak ithalatın ihracattan çok daha fazla artması nedeniyle dış ticaret dengesinde beklenen sonuçlar ne yazık ki görülememiştir.

Türkiye'nin 1989 yılında Arjantin'in de 1991 yılında konvertibiliteye adım atmasıyla önce kısa süreli olumlu havanın arkasından her iki ülkede de zamanla dış ticaret açığı artmaya başlamıştır.

Arjantin ile Türkiye'nin siyasal istikrarsızlığı ekonomik gelişmelerdeki belirsizliği gerek ulusal gerekse uluslararası krizlere duyarlılığı yönünden son derece benzerlikler göstermiştir. Örneğin 2003-2015 yılları arasında Arjantin neo-liberalizmi tamamen reddederken Türkiye tamamıyla kabul etmiştir. Buna rağmen söz konusu yıllarda her iki ülkede de iktisadi, siyasal ve sosyal yönden büyük benzerlikler görülmektedir.

Bugün Güney Kore beklenen ihracatının % 37 altında bir gelişme gösterirken, Türkiye % 65 altında Arjantin de % 80 altında bir gelişim göstermiştir. Her üç ülkede beklenenin altında oranlara sahiptir, ancak özellikle Arjantin potansiyelinin çok çok gerisinde takip etmiştir. Güney Kore'nin beklenilene yakın Arjantin'in beklentinin bu kadar altında bir performans sergilemesi ülkelerin yüksek teknoloji ürünlerin yani

ekonomiye katkısı yüksek olan ürünlerdeki sanayileşme yeterliliği ülkelerin ekonomik performanslarına dolayısıyla da gelişmişlik düzeylerine yansımıştır.

Sonuç olarak Güney Kore’de İYSS sonuç vermiş, Türkiye ve Arjantin’de ise başarılı olamamıştır. Başarıyı yakalayabilmek için:

- Öncelikle düşük profilli teknoloji ihracatı uygulamasından vazgeçilip, yüksek katma değer ve yüksek teknoloji ürünlerin üretimine ve sonrasında ihracatına yoğunlaşılmalıdır,
- Sanayileşmeyi daha ileri düzeye taşıyabilmek için kalifiye eleman yetiştirilmeli, bu konudaki eğitim sistemi düzenlenmelidir,
- Ar-ge yatırımları arttırılmalı, bilim bazlı çalışmalara odaklanılmalıdır,
- Uluslararası piyasada rekabet edebilir düzeye gelebilmek için gerekli inovasyon çalışmalarına odaklanılmalıdır,
- 1 birim imalat içerisindeki gerekli ithalat oranları düşürülmeli, yabancı sermaye ve yabancı mallara olan bağımlılık azaltılmalıdır,
- Tarım geliştirilmeli, tarıma dayalı hammadde ithalatının önüne geçilmelidir.
- Gerçekçi döviz kuru uygulamalarına gereken önem verilmelidir,
- Stratejik ürünler, enerji ve yatırım mallarının iç üretimi özendirilerek, dışa bağımlılık azaltılmalıdır,
- Kısa vadeli yabancı sermaye akımlarının ekonomik tahribatını önlemek için vade uygulaması ve Tobin vergisi gibi bazı tedbirler gündeme alınmalıdır,
- İç tasarruflar arttırılmalı, eğer dış tasarruflara başvurma gereği doğarsa doğrudan yabancı sermaye akımları tercih edilmelidir.

Görülüyor ki ihracata dayalı büyüme ile dışa açık büyüme aynı anlamları taşımamaktadır. Türkiye ekonomisinde artık ihracata dayalı büyüme stratejisini geliştirip, sanayisizleşme ağından kurtulabilmek için; teknoloji, bilim odaklı, yatırım, tasarruf ve planlama olgularının merkezinde bir ekonomi politikası izlenmeye çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

Acar, Sadık. 2000, **Uluslararası Ticaret, Teori ve Politika**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.

Afşar, Muharrem. Meçik, Oytun. 2015, ‘‘Ekonomide Sanayisizleşme ve OECD Ülkelerine Etkileri’’, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 33, Sayı: 2, Sayfa Aralığı: 85-111.

Akyıldız, Hüseyin. Eroğlu, Ömer. 2004, ‘‘Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9 S.1, Sayfa Aralığı: 43-62.

Alpar, Cem. 1982, **Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme**. Ankara: Ankara Ticari İlimler Akademisi Yayını.

Alptekin, Volkan. 2009, ‘‘IMF İstikrar Politikalarının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri (1980-2004)’’, Konya: **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**.

Altıntaş, Mustafa. 1978, **İçe Yönelik Sanayileşme Politikası**. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.

Altınok, Serdar. 1992, **Türkiye’nin Sanayileşmesinde Dış Ticaretin Rolü**. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Altıok, Pınar. 1991, **24 Ocak Kararları, Dışa Açılma ve Uygulanan İktisat ve Maliye Politikaları**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Apaydın, Ferhat. Açıkalın, Süleyman. 2015, ‘‘Türkiye’de 1980 Dönüşümü Sonrası İstikrarsız Büyümenin Ekonomi Politikası’’, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:43, Sayfa Aralığı: 200-210.

Ardıç, Hülya. 2004, **1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi**. TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

Arısoy, İbrahim. 2005, ‘‘Türkiye’de Sanayileşme ve Temel Göstergeler Açısından Sanayinin Gelişimi’’, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt No: 14, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 45-68.

Arslan, Gülen E.. 2013, ‘‘Ekonomik Büyüme Kalkınma ve Gelir Dağılımı’’, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sayı: 2, Sayfa Aralığı: 45-52.

Asar, Cihan. 2017, **Türkiye’nin Planlı Kalkınma Döneminde Dış Ticaret Politikaları**. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Tartışma Metinleri.

Atağenç, İhsan Ömer. 2017, ‘‘İzmir İktisat Kongresi ve 24 Ocak Kararları Sonrası Türkiye’nin Liberal Tecrübesinin Karşılaştırılmalı Analizi’’, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu 2017 Özel Sayısı. Sayfa Aralığı: 69-87.

Ateş, Erdal.2008, **Türkiye’nin Sanayileşme Süreci ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sanayi İhracatı ve GSMH’ya Etkisi: 1983-2000 Yılları Üzerine Bir Uygulama**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ay, Ahmet. 2007, **Türkiye’de Dış Ticaret ve Kur Politikaları Uygulamaları**. Konya: Çizgi Kitapevi.

Ay, Ahmet. Karaçor, Zeynep. 2006, ‘‘2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyüme Geçiş Üzerine Bir Tartışma’’, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Sayı: 16, Sayfa Aralığı: 67-86.

Bağcı, Semra A.. 2016, ‘‘Kasım 2000 ve Şubat 2001 Ekonomik Krizlerinin Dış Ticarete Etkileri’’, **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 8, Sayfa Aralığı: 46-54.

Bahar, Ozan. Erdoğan, Ebru. 2011, ‘‘1994 ve 2000 Krizleri Sonrasında Türkiye’de Uygulanan Finansal Regülasyon Politikaları’’, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 27, Sayfa Aralığı: 1-19.

Balassa, Bela. 1986, **Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açılma ve Döviz Kuru Politikaları: Türkiye Deneyimi, Dışa Açık Ekonomi Üzerine Makaleler**. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

Başkaya, Fikret. 2001, **Az gelişmişliğin Sürekliliği**, Ankara: İmge Kitapevi, 4. Baskı.

Başol, Koray. 2012, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Türkmen Kitapevi.

Bayrak, Metin. Kanca, Osman Cenk. 2013, ‘‘Türkiye’de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri’’, **Kırgızistan: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı: 35.

Bayraktar, Yüksel. 2010, ‘‘Kasım 2000-Şubat 2001 Sonrasında Alınan Önlemlerin Borç Kompozisyonuna Yansımaları’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 463-480.

Berksoy, Taner. 1982, **Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme**. İstanbul: Belge Yayınları.

Berksoy, Taner. 1985, ‘‘Kalkınma Stratejileri ve İthal İkamesi’’, Ankara: **Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F.**, Cilt 3, Sayı 1-2.

Boratav, Korkut. 2009, **Türkiye İktisat Tarihi:1908-2007**. Ankara: İmge Kitapevi.

Çadircıbaşı, Şükrü. 1991, **İhracat Yönelmenin Sanayileşme ve Kalkınmayla İlişkisi ve İhracatı Teşvik Politikası**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çakmak, Umut. 2016, ‘‘Güney Kore’nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990)’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 151-171.

Çalapöver, Abdullah Uygur. 217, **Türkiye’de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın 2001 Kriz Öncesi ve Sonrası Dönemlere İlişkin Uygulama Açısından Karşılaştırılması**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Teorisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Çarıkçı, Emin. 1983, **Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Sanayileşme Politikaları**. Ankara: Turhan Kitabevi.

Çelebi, Işın. 1991, **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**. İstanbul: e Yayınları.

Çetin, Emine. Savrul, Metin. 2016, ‘‘Türkiye’de 1980 Sonrası Liberalleşme Sürecinde Dış Ticaretteki Gelişmelerin Türkiye’nin Cari Açığına Etkisi’’, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 28, Sayfa Aralığı: 511-532.

Çetinkaya, Murat. Altınok, Serdar. 2001, ‘‘1994 Nisan, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin Değerlendirilmesi’’, Konya: **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 149-174.

Darıcan, Mehmet Fatih. 2013, ‘‘Ekonomik Krizler ve Türkiye’’, **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, Yıl: 5, Sayı:17, Sayfa Aralığı: 39-46.

Delice, Güven. 2003, ‘‘Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel bir Perspektif’’, Kayseri: **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 20, Sayfa Aralığı: 57-81.

Demir, Bülent. 2006, **Güney Kore’nin Ekonomik ve Teknolojik Gelişim Süreci-Bölge Ülkeleri ve Türkiye ile Olan Stratejik Yaklaşımları**. Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Doğruel, Fatma. Doğruel, Suut. 2006, **Bıçak Sirtında Büyüme ve İstikrar: Arjantin, Brezilya, Meksika, İsrail, Türkiye Deneyimleri**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Durmuş, Savaş. Aydemir, N. Kemal. 2016, ‘‘Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1938)’’ Kars: **Kafkas Üniversite İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 12, Sayfa Aralığı: 155-167.

Egeli, Hüseyin Avni. 2001, **Dış Ticaret Açısından Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, http://journals.manas.edu.kg/mjsr/oldarchives/Vol01_Issue02_2001/211.pdf (Erişim Tarihi; 08.07.2017).

Elmas, Gülen. 1992, ‘‘Türkiye’nin 1980-1990 Arası Dönemde Reel Döviz Kuru İthalat Esneklikleri’’, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı: 149, Sayfa Aralığı: 23-29.

Elmas, Gülen. 1993, ‘‘1994 Yılına Girerken İthalat ve İhracatımız’’, **İstanbul İhracatçı Birlikleri Dergisi**, Sayı: 3.

Elmas, Gülen. 1993, **1980-1990 Arasında Türkiye’nin Reel Döviz Kuru-İthalat Esneklikleri, Türkiye Kalkınma Bakanlığı Sanayi Yıllığı**, Editör: A. KANDEMİR, A. DEMİR, S. ŞAHİNKAYA. Ankara: Önder Matbaacılık.

Elmas Arslan, Gülen. Mert, Funda. 2014, ‘‘Türkiye Açısından Sanayisizleşme Olgusunun Analizi’’, **ASOMEDYA Ankara Sanayi Odası Yayın Organı**, Sayfa Aralığı: 32-49.

Emsen, Selçuk. 2003, ‘‘Türkiye’de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları’’, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayfa Aralığı: 86-108.

Ercan, Fuat. Gültekin-Karakaş, Derya. Tanyılmaz, Kurtar. 2008, ‘‘Türkiye’de Sermaye Birikimi, Sanayileşme Politikaları ve Sektörel Değişimler’’, **Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını**, No: 4.

Erdoğan, Engin. 1988, **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin Türkiye’nin İhracatında Meydana Getirdiği Yapısal Değişim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 277.

Ergün, Suzan. 2010, ‘‘Arjantin’in Ekonomik İstikrarsızlık Tarihi: İnişler ve Çıkışlar’’, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı: 20.

Ertuğrul, Cemil. İpek, Evren. Çolak, Olcay. 2010, ‘‘Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri’’ **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 13, Sayfa Aralığı: 59-72.

Ertüzün, Tevfik. 2012, ‘‘İthal İkamesi ve Sınırları’’, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi**. Cilt: 36, Sayı: 1-4.

Eser, Uğur. 1993, **Türkiye’de Sanayileşme**. Ankara.

Eski, Hasan. 1989, **İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ve Güney Kore Deneyi**. İzmir: Bilgehan Basımevi.

Eşiyok, B. Ali. 2004, **Türkiye Ekonomisinde Kalkınma Stratejileri ve Sanayileşme (Dün-Bugün-Yarın)**. http://kalkinma.com/userfiles/pagefiles/genel-arastirmalar/GA-04-02-09_Turkiyede_Kalkinma_Stratejileri_ve_Sanayilesme.pdf (Erişim Tarihi: 18.07.2017)

Eşiyok, Ali. 2015, ‘‘1930’lardan 2000’lere: Sanayileşme Toplumsal Hedef Olmaktan Çıkıyor’’, İstanbul: Efil Yayınevi. **İktisat ve Toplum Dergisi**, Sayı: 52.

Fırat, Emine. 2006, **Ekonomik Krizler ve İstikrar Paketleri Türkiye Uygulaması (1980-2002)**. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Günalp, Haldun. 1983, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, İstanbul: Yurt Yayınevi.

Güran, Tevfik. 1999, **İktisat Tarihi**. İstanbul: Acar Matbaacılık.

Gürsoy, Melih. 2009, **Ekonomik ve Finansal Krizler: Dünü ve Bugünü**. İstanbul: Metis Yayıncılık, Birinci Basım.

Güzel, Haluk. 2011, **Devletçi ve Liberal Dönem İktisat Politikalarının Makro Ekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri 1930-1939 / 1950-1960**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Han, Ergül. 2006, **Kalkınma Ekonomisi, Teori, Politika ve Uygulama**. Ankara: Nobel Yayınevi.

Han, Ergül. Kaya, Ayten Ayşen. 2012, **Kalkınma Ekonomisi, Teori ve Politika**. Ankara: Nobel Yayınları, 7. Basım.

Han, Ergül. Kaya, Ayten Ayşe. 1999, **Kalkınma Ekonomisi, Teori ve Politika**. Eskişehir.

Hatıplı, Mustafa. 2012, ‘‘Türkiye-AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri’’, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:29, Sayfa Aralığı: 1-14.

Hepaktan, Erdem. Çınar, Serkan. Dünder, Özlem. 2011, ‘‘Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi’’, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 5, Sayfa Aralığı: 62-82.

Hiç, Muharrem. 1973, **Türkiye’de ihracatın Geliştirilmesi Sorunu**. Ankara.

Kaderli, Yusuf. Küçükkaya, Hatice. 2012, ‘‘2008 Dünya Finansal Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi’’, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 12, Sayfa Aralığı: 85-96.

Karabulut, Ömer Cihan. 2013, **Güney Kore Kalkınma Deneyimi: Sanayi ve Teknoloji Politikalarının Rolü ve Önemi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İktisat Politikası Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Karaçor, Zeynep. Alptekin, Volkan. 2006, ‘‘1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi’’, Konya: **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi**.

Karlık, Rıdvan. 2002, **Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Beta Basım.

Karlık, Rıdvan. 2005, **Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**. İstanbul: Beta Basım, 10. Baskı.

Karlık, Rıdvan. 2009, **Uluslararası Ekonomi, Teori ve Politika**. İstanbul: Beta Yayınevi, 9. Baskı.

Kaya, Ayşe. 2012, **Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Kazgan, Gülten. 1985, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kazgan, Gülten. 1988, **Ekonomide Dışa Açık Büyüme Olgusu**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2. Basım.

Kazgan, Gülten. 2008, **Türkiye Ekonomisinde Krizler**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.

Kepek, Yakup. 1983, **“Türkiye'nin Sanayileşme Süreçleri”**, Türkiye: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.

Kepek, Yakup. Yentürk, Nurhan. 2007, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Remzi Kitapevi; 20. Baskı.

Kılıç, Orhan. 2013, **İthal İkameci Sanayileşme Stratejisi ve Türkiye'de Otomotiv Sektörü Deneyimi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kılıçarslan, Yılmaz. Temurov, İlhom. 2016, **“Import Substitution, Productivity and Competitiveness: Evidence from Turkish and Korean Manufacturing Industry”**, **Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**. Sayfa Aralığı: 67-83.

Koç, Erdem. Kaya, Kadir. Şenel, Mahmut Can. 2017, Türkiye'de Sanayi Sektörü ve Temel Sanayi Göstergeleri- Ekonomik Güven Endeksi. **TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayın Organı**. Sayı: 668 Sayfa Aralığı: 15-37.

Kol, Emine Nida. Karaçor, Zeynep. 2012, ‘‘2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve İstihdam üzerine Etkileri’’, **Maliye Dergisi**, Sayı: 162, Sayfa Aralığı: 379-395.

Korkmaz, Sezer. Emeç, Ayşegül. Yücedağ, Nilüfer. 2009, ‘‘İşletmelerin Yenilikçi Kabiliyetleri ve İhracat Performanslarına Etkileri’’, Eskişehir: **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, Sayfa Aralığı: 83-104.

Korum, Uğur. 1977, **Türk İmalat Sanayi ve İthal İkamesi: Bir Değerlendirme**, Ankara: AÜSBF, Yayın No: 408.

Koyuncu, Murat. Şenses, Fikret. 2004, ‘‘Kısa Dönem Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri: Türkiye, Endonezya ve Arjantin Deneyimleri’’ **ERC Working Papers in Economics 04/13**.

Köse, Salih. 2002, ‘‘24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması’’, **Planlama Dergisi**, Sayı: Özel Sayı, Sayfa Aralığı: 199-128.

Köse, Salih. 2000, **24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programları Çerçevesinde Yapılan Hukuki ve Kurumsal Düzenlemelerin Mukayeseli Analizi**. DPT-Uzmanlık Tezleri, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No: DPT: 2508.

Kuruç, Bilsay. 2011, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi: Büyük Devletler ve Türkiye**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı.

Kurtoğlu, Ramazan. 2010, **İthal İkamesinden Liberal Ekonomiye Geçiş Sonrasında Büyüme ve İşsizlik**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri ilişkiler A.B.D. Doktora Tezi.

Küçükaksoy, İsmail. Çiftçi, İsmail. Özbek, Rabia İnci. 2015, ‘‘İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi: Türkiye Uygulaması’’, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 2, Sayfa Aralığı: 691-720.

Mangır, Fatih. 2006, ‘‘Finansal De-regülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri’’, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, Sayfa Aralığı: 459-472.

Minibaş, Türkel. 1989, **Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye**. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3542.

Oktayer, Nagihan. Susam, Nazan. 2007, ‘‘Tasarruf-Yatırım- Sermaye Hareketleri İlişkisinin Türkiye Örneğinde Değerlendirilmesi’’, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2, Sayfa Aralığı: 19-54.

Öcal, Fatih Mehmet. 2014, ‘‘Türkiye’nin Sanayileşme Sürecine Genel Bakış:2000-2013’’, **Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:8, Sayfa Aralığı: 14-25.

Özbey, Funda Rana. 1999, **Bütünleştirilmiş Sanayileşme Stratejisi Çerçevesinde Türkiye’de Sanayileşmenin Değerlendirilmesi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Özbey, Funda Rana. 2000, ‘‘Türk Sanayileşme Sürecinde Bütünleştirilmiş Strateji’’ **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 75-92.

Özdemir, Ünal. Yiğit, Güzin Kantürk. Oral, Muhammed. 2016, ‘‘Cumhuriyet’ten Günümüze Ekonomi Politikaları Bağlamında Türk Dış Ticaretinin Gelişimi’’, **Doğu Coğrafya Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 35, Sayfa Aralığı: 149-174.

Özen, Ahmet. **Gelişmiş ve Gelişmekte Olan ülkelerde Bütçe Açığının Gelişimi**.

https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md141/gelismis.pdf

(Erişim Tarihi: 18.10.2017).

Özgenç, Kamuran Bilal. 2017, **20. Yy. Başından Sonuna Arjantin’de Siyasi ve Ekonomik Bunalımlarda ABD Faktörü**. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Özkaplan, Nurcan. 2008, ‘‘Türkiye İşgücü Piyasasının Dönüşümü (1980-2007)’’, **Türkiye Ekonomisi**, Editör: G.E. ARSLAN, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara. Sayfa Aralığı: 165-182.

Özkök, Ferah. 1997, **Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Programlarının Sanayileşme Üzerindeki Etkileri**. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Öztürk, Salih. Özyakışır, Deniz. 2005, ‘‘Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi’’ **Mevzuat Dergisi**, Sayı: 94.

Özyurt, Hasan. 2011, ‘‘Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri (1933-1938)’’, **Sosyoloji Konferansları**, Sayı: 19, Sayfa Aralığı: 119-148.

Parasız, İlker. 1998, **Türkiye Ekonomisi: 1923’ten Günümüze Türkiye’de İktisat Ve İstikrar Politikaları Uygulamaları**. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.

Parasız, İlker. 2001, **Enflasyon Kriz ve Ayarlamalar**. Bursa: Ezgi Yayınevi.

Parasız, İlker. 2005, **Kalkınma Ekonomisi**. Bursa: Ezgi Kitapevi.

Parasız, İlker. 2009, **Finans Krizinin Güven Krizine Dönüşmesi: Küresel Kriz**. Bursa: Ezgi Kitapevi, 1. Baskı.

Peker, Hasan Sencer. 2011, ‘‘Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyon Hedeflemesi Uygulamasının Değerlendirilmesi.’’ **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayfa Aralığı: 487-506.

Pıçak, Murat. 2010, ‘‘Planlı Kalkınma Dönemi Türkiye İhracat Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme’’ **Mevzuat Dergisi**, Sayı: 148. <https://www.mevzuatdergisi.com/2010/04a/02.htm#> (Erişim Tarihi: 14.11.2017).

Sağır, Hakkı. 2011, **İthal ikameci Sanayileşme ve İhracata Dönük Büyüme Stratejileri. Latin Amerika, Doğu Asya Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırmalı Analizi.** İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sarıay, İbrahim. 2006, **Güney Kore Kalkınma Modeli, Güney Kore Devletinin Kalkınmadaki Rolü ve Örnek Bir Ülke Olarak Türkiye'ye Uygulanabilirliği.** Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Sarpkaya, Suna Simla. 2009, **Finansal Krizler ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para Politikası Araçları.** Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Savaş, Vural. 1977, **Sanayileşme ve Entegrasyon.** İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, Teorik Çalışmalar No: 1977-1.

Serin, Necdet. 1971, **Kalkınma ve Dış ticaret; Azgelişmiş Ülkeler ve Türkiye Yönünden.** Ankara: AÜSBF Yayınları, No: 310.

Seyidoğlu, Halil. 1982, **Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası.** Ankara.

Seyidoğlu, Halil. 1988, **Uluslararası İktisat.** İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Seyidoğlu, Halil. 1990, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama.** İstanbul: Güzem Can Yayınları, Geliştirilmiş 7. Baskı.

Seyidoğlu, Halil. 1994, **Uluslararası İktisat, 10. Baskı.**

Seyidoğlu, Halil. 2003, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama.** İstanbul: Güzem Can Yayınları, Geliştirilmiş 15. Baskı.

Seyidoğlu, Halil. 1994, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama.** İstanbul: Güzem Can Yayınları, 10. Baskı.

Seyidoğlu, Halil. 2013, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama.** İstanbul: Güzem Can Yayınları, 18. Baskı.

Seymen Oksay, Cansel. 2004, ‘‘1980’den Günümüze Türkiye’de ihracatın Gelişimi’’ **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 1-2, Sayfa Aralığı: 53-62.

Soylu, Perihan . 2015, **Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı Sonrasında İktisadi Politikanın Dönüşümü (1945-1950)**. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi.

Soyyiğit, Semanur. 2011, ‘‘Türkiye’de İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi Uygulamaları ve İmalat Sanayii zerinde Etkinliği: Nedensellik Analizi (1990-2008)’’ **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Sayı: 2, Sayfa Aralığı: 135-156.

şamiloğlu, Famil. 2001, ‘‘Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı zerine Bir Değerlendirme.’’, **Mali zm Dergisi**, İSMMMÖ, Sayfa Aralığı: 84-93.

şanlı, Bahar. 1997, **Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti**. İstanbul: Nesil Yayıncılık.

şanlı, Bahar. Aksöz, Hande. 2014, ‘‘1980 Sonrası Türkiye’de Dış Borçlanma zerinde Yurtdişi Tasarrufların Etkisinin Analizi’’ İstanbul: **Marmara Üniversitesi, Finansal Araştırmalar ve alışmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11.

şen, Esin. 2011, **Arjantin lke Raporu**. T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

şenses, Fikret. Kırım, Arman. 1991, ‘‘Türkiye’de 1980 Sonrası Ekonomik Politikalar, Sanayileşme Etkileşimi ve Sanayinin Yeniden Yapılanma Gerekleri’’, **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Sayfa Aralığı: 111-142.

şenses, Fikret. Taymaz, Erol. 2003, ‘‘**Unutulan Bir Toplumsal Amaç: Sanayileşme Ne Oluyor, Ne Olmalı?**’’ İstanbul: İletifim Yayınları, 2. Baskı.

şimşek, Muammer. 2003, ‘‘İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi, 1960-2002’’, **D.E..İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 12, Sayfa Aralığı: 43-63.

Takım, Abdullah. 2012, ‘‘Dış Finansal Liberalleşme Sonrası Türkiye’nin Dış Borç Dinamiğindeki Değişmeler: Bir Literatür Araştırması’’, **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Sayı: 2.

Takım, Abdullah. 2011, ‘‘Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları’’, **Maliye Dergisi**, Sayı: 160.

Tapşın, Gülçin. Karabulut, Ahu Tuğba. 2013, ‘‘Reel Döviz Kuru, İthalat ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği’’, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 26, Sayfa Aralığı: 190-205.

Taşar, M. Okan. 2010, ‘‘Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’’ ve Makro Ekonomik Etkenlerinin Analizi’’, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 76-97.

Turan, Zübeyir. 2011, ‘‘Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi’’, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 56-80.

Tüleykan, Hayrettin. Bayramoğlu, Selçuk. 2016, ‘‘Türkiye’de 24 Ocak Kararları ile Başlayan Finansal Serbestleşmenin Günümüz İktisadi ve Mali Yapısına Yansımaları’’, **The Journal Of Academic Social Science Studies**, Sayı: 44, Sayfa Aralığı: 401-420.

Türel, Oktar. 2008, **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyet’in 85. Yılında Türkiye Ekonomisi**, Editör: **Gülen ELMAS ARSLAN**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara. Sayfa Aralığı: 165-182.

Togan, Sübidey. 1993, ‘‘1980’li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu’’, **İstanbul İhracatçı Birlikleri Dergisi**, Sayı: 3.

Tonus, Özgür. 2007, ‘‘Gümrük Birliği Sonrasında Türkiye’de Dışa Açıklık ve Sanayileşme’’, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 17, Sayfa Aralığı: 193-214.

Tomakin, Cengiz. 2010, **32 Sayılı Karar Sonrasında Türkiye'nin Kamu İç Borçlarının Gelişimi ve Sürdürülebilirliği**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

TMMOB, 2007. **“Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri”**. TMMOB Sanayi Kongresi 2007 Oda Raporu.

Uludağ, İlhan. Arıcan, Erişah. 2003, **“Türkiye Ekonomisi: Teori, Politika ve Uygulamaları”** İstanbul: DER Yayınları, Yayın No: 354.

Ünsal, Erdal M.. 2005, **“Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadı”** İstanbul: İmaj Yayınevi. 1. Baskı.

Yalçinkaya, Hakan. Çılbant, Coşkun. Özçalık, Melih. 2009, **“Avrupa Birliği Sürecinde Türk İmalat Sanayi Dış Ticaretinin Rekabet Gücü: 1989-2009 Dönemi VAR Analizi”**, **Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Sayı: 1, Sayfa Aralığı: 115-137.

Yavilioğlu, Cengiz. 2002, **“Kalkınmanın Ana Bilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”**, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1

Yentürk, Nurhan. 2008, **“İmalat Sanayi: Gelişimi Yapısı ve Rekabet Gücü”**, **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyet'in 85. Yılında Türkiye Ekonomisi**. Editör: Gülen ELMAS ARSLAN. Ankara:Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulamam Merkezi Yayını, No: 4.

Yıldırım, Süreyya. 2010, **“2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”**, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 18, Sayfa Aralığı: 47-55.

Yılmaz, Aslı. 2008, **“Tasfiye Edilen Devletçilik ve Örgütlenme: Piyasacı Devletçilikten Piyasaya”**, **Memleket Siyaset Yönetim Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 8, Sayfa Aralığı: 100-126.

Yücel, Fikri. 2014, ‘‘Cumhuriyet Türkiye’sinin Sanayileşmede İlk Önemli Adımı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934-1938’’, **Ankara: TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası**, EMO Yayın No: EK/2014/588.

DİĞER KAYNAKLAR:

Dünya Bankası Veri Tabanı, Türkiye, Arjantin ve Güney Kore’ye İlişkin Ekonomik Veriler, <https://data.worldbank.org/indicator>

Ekonomi Bakanlığı, İhracata Dönüşüm Stratejisi. https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/ihracat/idus;jsessionid=cbKSUGHC218qYwN60DD9upaye3tB3nn4bu2JmfKGbMaEaQLl6QCH!-1841719375?_afLoop=13526417968890103&_afWindowMode=0&_afWindowId=null&_adf.ctrl-state=af7eeiuhy_1#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D13526417968890103%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Daf7eeiuhy_5 (Erişim Tarihi: 26.12.2017).

Gazete Bilkent, **İhracata Dayalı Büyüme ve Türkiye.** <http://www.gazetebilkent.com/2016/10/31/ihracata-dayali-buyume-ve-turkiye/> (Erişim Tarihi: 28.12.2017).

Güney Kore’de Ticaret Yapmak (Güney Kore: Ekonomik Göstergeler), https://tebledisticaret.com/tr/kesfet-piyasalar/guney-kore/ekonomik-ve-politik-anahat?home_critere_pays=13 Erişim Tarihi: 09.03.2018.

Boratav, Korkut. 2016, **Arjantin, Brezilya, Türkiye.** <https://www.birgun.net/haber-detay/arjantin-brezilya-turkiye-105988.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2016).

Boratav, Korkut. 2015, **Arjantin Düştü Sıra Ötekilerde.** <http://www.soldefter.com/2015/12/04/arjantin-dustu-sira-otekilerde-korkut-boratav/> (Erişim Tarihi: 15.03.2018).

OECD; Türkiye, Arjantin ve Güney Kore'ye İlişkin Ekonomik Veriler,
<http://www.oecd.org/>

Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar, T.C. Resmi Gazete,
No:20249, 11.08.1989.

Türkiye'nin GSYH Performansı: Tarihsel Gelişimi (1960-2015).
http://www.memursen.org.tr/multimedia/arge/Turkiye_GSYH_Gelisimi_Sonuc.pdf
(Erişim Tarihi: 16.10.2017).

Türkiye Dış Ticaretinin Tarihsel Gelişimi.
<http://www.ekodialog.com/Makaleler/turkiyede-1980-sonrasi-dis-ticaret.html> (Erişim
Tarihi: 23.12.2017).

TCMB, Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı,
[http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-
e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=9d16883c-c298-4863-
8992-e6054973ce6b](http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=9d16883c-c298-4863-8992-e6054973ce6b) (Erişim Tarihi: 14.07.2017).

The Observatory Economic Complexity:OEC
<http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/arg/#Imports> (Erişim Tarihi:22.10.2017).

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Dış Ticaret Verileri
<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>

